

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
TÜRK DİLİ BİLİM DALI

İBNİ MÜHENNÂ LÜGATİ BIBLIOTHEQUE NATIONALE
NÜSHASI
(İNCELEME - METİN - TERCÜME - DİZİN)

HAZIRLAYAN
KEMAL AYDIN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
PROF. DR. MUSTAFA TOKER

Konya-2023

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	III
GİRİŞ.....	1
KISALTMALAR.....	7
ÇEVİRİ YAZI ALFABESİ.....	8
İNCELEME.....	9
A.YAZMALAR ARASINDAKİ FARKLILIKLAR.....	9
A.1.. Ünlü Farklılıkları.....	9
A.2. Ünsüz Farklılıkları.....	14
B. KELİME TÜRLERİ.....	45
1.İSİMLER.....	45
I. Somut ve Soyut İsimler.....	45
II. Özel İsimler, Cins İsimleri (Tür İsimleri).....	46
III. Oluş ve Kılış (Hareket) İsimleri.....	48
IV. Yapıları Bakımından İsimler.....	49
2.SIFATLAR.....	60
2.1. Kökenlerine Göre Sıfatlar.....	60
2.2. Yapılarına Göre Sıfatlar.....	61
2.3. İşlevlerine Göre Sıfatlar.....	64
3.ZAMİRLER.....	65
3.1. İşlevleri Bakımından Zamirler.....	65
4.ZARFLAR.....	67
4.1. Kökenlerine Göre Zarflar.....	67
4.2. Yapılarına Göre Zarflar.....	67
4.3. İşlevlerine Göre Zarflar.....	68
5.FİİLLER.....	69
5.1. Yapılarına Göre Fiiller.....	69

5.3. Anlamlarına Göre Fiiller.....	71
5.5. Çatılarına Göre Fiiller.....	72
5.7. Çekimsiz Fiiller.....	73
6.GÖREVLİ KELİMELER.....	75
6.1.Edatlar.....	75
6.2.Bağlaçlar.....	76
KAYNAKÇA.....	77
METİN.....	82
SONUÇ.....	185
DİZİN.....	188
Türkçe Dizin.....	189
Arapça Dizin.....	263
TIPKIBASIM.....	307

ÖN SÖZ

Türk dili, yayıldığı coğrafya ve etkileşime girdiği saha bakımından dünyanın en canlı ve hareketli dillerinden biridir. Dünyada saf ve diğer dillerle etkileşime girmeden kalabilmiş dil sayısı nadirdir ancak bazı diller vardır ki kadim zamanlardan bugüne değin, kendini konuşan halkların kaderiyle de ilgili olarak çok daha fazla hareketli ve çok daha fazla dille münasebet içerisinde olmuştur. Böylesi bir hareketliliğin neticesinde Türk dili, Orhun vadisinden başladığı yolculuğunu Hindistan, Doğu ve Batı Türkistan, Sibiryâ, Hazar'ın ve Karadeniz'in kuzey kısımları, İran, Arabistan coğrafyası, Mısır başta olmak üzere Afrika'nın kuzeyi, Anadolu, Balkanlar ve nihayetinde Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde devam ettirmiştir. Bu yolculuk, birbiriyle kaynaşan halkların toplumsal yapısı gereği, bazı ihtiyaçları beraberinde getirmiştir.

Temelde Türkçeyi etkileşime girdiği dillerin konuşurlarına öğretmek maksadıyla kaleme alınan sözlük ve gramer çalışmaları da böyle bir gereklilikten ortaya çıkmıştır. Dil öğretimi maksatlı bu tür çalışmaların mihrinde Türkçe olsa da zaman zaman komşu halkların diliyle beraber mukayeseli sözlük ve gramer çalışmaları da kaleme alınmıştır. Söz konusu çalışmalar genelde Anadolu, Mısır, İran ve Harezmi coğrafyalarında yazılmıştır.

Üzerinde çalıştığımız İbni Mühennâ Lügati, İlhanlı Devleti döneminde, XIII. yüzyılın ikinci yarısında Arapça yazılan sözlük ve gramer kitaplarından biridir. İlhanlı Devleti'nin resmî dili Türkçe olsa da devletin etki alanı ve bulunduğu coğrafyanın etnik çeşitliliğine uygun olarak eserde sadece Türkçe ve Arapçanın dil özellikleri mukayese edilmez, aynı zamanda Moğolca ve Farsça da Arapça ile dilbilgisel ve leksikolojik açıdan karşılaştırılır. Bundan dolayı eser hem döneminin dilsel çeşitliliği hem de farklı dillere yer vermesi bakımından önemli bir malzeme sunar.

İbni Mühennâ Lügati'nin çalıştığımız nüshası eserin sadece Türkçe ile mukayeseli kısmını ihtiva etmektedir. Eserin İstanbul nüshasında ise Türkçenin yanında Moğolca ve Farsçaya da yer verilmekteydi.

Söz konusu nüsha, Bibliotheque Nationale'in (Paris) Turc 208 bölümünde kayıtlı nüshadır. Kütüphanenin kaydında eserin müellifinin belli olmadığı belirtilir.

Çalışma dört ana başlıktan oluşmaktadır. *Giriş, İnceleme, Metin ve Dizin*. Bu başlıklar hakkındaki muhtasar bilgiler aşağıda verilmiştir:

Çalışmanın *Giriş* bölümünde Harezmi Türkçesi ve yadigârları, İbni Mühenna ve lügati hakkında bilgiler verilmiştir.

Çalışmamızın *İnceleme* bölümünde üç nüsha arasındaki dilbilgisel farklılıklar ile lügatte geçen kelimeler, türleri açısından incelendi. Çalışmanın *Metin* bölümünde nüshalardaki kelime farklılıkları dipnotlar hâlinde verilmiş olmakla birlikte *İnceleme* bölümünde toplu olarak ve karşılaştırma imkânını kolaylaştırması açısından tablolar hâlinde yeniden verildi. Eser üzerine yapılan önceki çalışmalarda ses ve şekil bilgisi incelemesi yapıldığı için tekrara düşmemek adına biz, eserde geçen kelimeleri türlerine göre incelemeyi uygun gördük. Her ne kadar farklı bir nüsha üzerinde çalışıyor olsak da nüshanın içeriği aynı olduğu için ses ve şekil bilgisi çalışmasında malumun ilamı olacak bir çalışma ortaya çıkacaktı. Bu sebeple biz, eserin çalışılmayan bir yönü üzerinde durmayı uygun gördük. Böylece *Kelime Türleri* başlığı altında İbni Mühennâ Lügati'nin Paris nüshasındaki kelime türlerini isim, sıfat, zamir, zarf, fiil ve görevli kelimeler (edat, bağlaç) şeklinde 6 alt başlıkta ele aldık.

Metin bölümünde Arapça metnin çevirisini ve kelimelerin transkripsiyonlu biçimini verdik. Kelimeleri tablo hâlinde gösterdik. Metindeki Arapça kelimeleri ve Türkçe karşılıklarını da metne uygun olarak birlikte aktardık. Türkçe karşılıkların anlamlarını ise hem metnin aslına sadık kalmak hem de anlamayı kolaylaştırmak için tabloda göstermedik. Zira böyle bir tercihte alan daralacak ve metinden istifade zorlaşacaktı. Bunun yerine sadece metnin aslını aktardık.

Bunun yanında söz konusu bölümde tablodaki her satırın numarasını da yazdık. İnceleme bölümünde de örnek kelimelerin bulunduğu yerin numarasını aynı şekilde gösterdik. İstifadeyi artırmak için tablolardaki Arapça kelime ve ibareleri kırmızı renkle verdik.

İbni Mühennâ'nın diline ve üslubuna sadık kalabilmek için, kullandığı kavramları ve kelimeleri kendi kullanımına uygun olarak aktardık. Örneğin İbni Mühennâ sesler için harf tabirini kullanıyorsa bunu harf olarak aktardık. Bu İbni Mühennâ'nın kendi döneminin dilbilimi telakkisini yansıttığı için önemlidir. Benzer şekilde; İbni Mühennâ ekleri gösterirken eki bütün olarak değil de ayrı harflerle parçalı gösterir. Bu tür kullanımları da aynen aldık ancak yanında parantezle bütün hâlini de gösterdik. Misalen İbni Mühennâ (ı)nca/(i)nce zarf-fiil ekini “ن”, “ج”, “ی” harflerinden müteşekkil olarak gösterir. “نجا” şeklinde göstermez. Bu tür kullanımlarda İbni Mühennâ'nın kullanımına riayet ettik.

Tablo dışındaki Arapça cümlelerin Türkçe karşılığını verdik. Yine aynı şekilde Arapça cümleleri de kırmızı renkle gösterdik.

Dizin bölümüne hem Türkçe hem de Arapça dizin konuldu. Böylece iki dil üzerinden kelime ve ibarelere ulaşım kolaylaştırıldı. Aynı şekilde Arapça dizinde de Arapça kelimeler kırmızıyla gösterildi.

Son bölüme İML'nin Paris nüshasının tıpkıbasımını ekledik. Bu sayede nüsha ile transkripsiyonlu metin arasında karşılaştırma yapma imkânı verilmiş oldu.

Bu çalışmayı hazırlamakta birkaç amacımız vardı. Bunlardan birincisi İbni Mühennâ Lügati'nin Paris nüshasını bilim âlemiyle tanıştırmaktı. İkincisi, bu nüshayla İAMK nüshası ve Melioranski yayını arasındaki farklılıkları tespit etmektir. Yani, bu nüshalar birbirinin aynısı olan nüshalar mıydı, yoksa farklı coğrafyalarda, farklı kişiler tarafından istinsah edilmiş nüshalar mıydı? Bir diğer amacımız ise bugüne kadar eser üzerine yapılmış çalışmalara bir nokta da olsa katkı sunabilmektir. Bu amaçlara ulaşabilmek için elimizden geldiğince titiz bir çalışma yapmaya gayret ettik. Bu gayretimiz neticesinde elinizdeki bu tez ortaya çıktı. Her doğum birtakım sancılarla gerçekleşir. Biz de bu çalışma esnasında birtakım zorluklarla karşılaştık. Özellikle nüshadaki imla sebebiyle birkaç kez öyle mi okumalı, böyle mi okumalı tereddütleri yaşadık. Ancak başta danışman hocam olmak üzere yardımlarıyla yol gösteren hocalarım sayesinde bu zorlukları bir şekilde bertaraf etmeyi başarak çalışmamızı bu hâle getirebildik.

Çalışmanın bu hâle gelmesinde çalışma boyunca maddi ve manevi olarak her daim desteklerini gördüğüm aileme şükranlarımı sunuyorum. Böyle bir çalışma yapabilmek için gerekli bilgi ve donanımı aldığım, lisans ve yüksek lisans dönemlerinde talabeleri olduğum bütün hocalarıma ayrı ayrı teşekkürlerimi ve minnetlerimi bildiriyorum. Çalışmamızın başından itibaren her türlü sıkıntılı durumda bilgi ve tecrübesiyle problemlerimin çözümüne katkı sunan ve tezimin son okumasını da yaparak bu hâle gelmesini sağlayan, danışmanım, rehberim, kıymetli hocam Prof. Dr. Mustafa Toker'e de en kalbî teşekkürlerimi sunuyorum.

Kemal AYDIN

Konya - 2023

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Kemal AYDIN
	Numarası	204201041008
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı / Türk Dili
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Mustafa TOKER
	Tezin Adı	İbni Mühennâ Lügati Bibliothque Nationale Nüshası (İnceleme - Metin - Tercüme - Dizin)

ÖZET

Bu çalışmada Paris Bibliothque Nationale Yazmalar bölümü Turc 208 numarada kayıtlı İbni Mühennâ Lügati, diğer ismiyle Hilyetü'l-İnsân ve Halbetü'l-Lisân adlı eser incelenmiştir. İbni Mühennâ Lügati, yabancılara Türkçe öğretmek maksadıyla kaleme alınan, gramer ve sözlük olmak üzere iki bölümden oluşan dil bilimsel bir eserdir.

Çalışmada İbni Mühennâ Lügati'nin Paris nüshası transkripsiyonlu olarak Latin harflerine aktarılmış; eserin Paris nüshası, İstanbul nüshası ve Melioranski yayını ile ses bilimsel açıdan karşılaştırılmış ve iki nüsha ve bir yayın arasındaki kelime farklılıkları tablo hâlinde gösterilmiştir. Bunun yanında Paris nüshasındaki kelime türleri üzerinde durulmuştur.

Geçiş dönemi eseri olarak sayabileceğimiz İbni Mühennâ Lügati'nin İstanbul nüshası daha çok Harezmi-Kıpçak sahasında istinsah edilmiş görülmektedir. Çalışmamıza kaynak teşkil eden Paris nüshası ise İstanbul nüshasına nazaran daha çok Oğuz özelliği barındırmaktadır. Bu, nüshaların istinsah edildiği coğrafyanın tespit edilmesi açısından önemlidir. Biz bu çalışmamızda Türk dili tarihi açısından çok önemli bir konumda bulunan İbni Mühennâ çalışmalarına bir katkıda bulunmaya çalıştık.

Anahtar Kelimeler

İbni Mühennâ Lügati, Paris Bibliothque Nationale, Turc 208, Türk dili, Harezmi-Kıpçak

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Kemal AYDIN
	Numarası	204201041008
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı / Türk Dili
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Mustafa TOKER
	Tezin İngilizce Adı	Copy of İbni Mühenna Dictionary of Bibliotheque Nationale (Examination - Text - Translation - Index)

ABSTRACT

In this study, the work named İbni Mühennâ Dictionary, also known as Hilyetü'l-İnsân ve Halbetü'l-Lisân, registered in the Paris Bibliotheque Nationale Manuscripts Department, number Turc 208, was examined. İbni Mühennâ Dictionary is a linguistic work consisting of two parts, a grammar and a dictionary, written for the purpose of teaching Turkish to foreigners.

In the study, the Paris copy of İbni Mühenna Dictionary was transcribed into Latin letters; The Paris copy of the work was compared with the Istanbul copy and the Melioranski publication in terms of phonology, and the word differences between two copies and one publication were shown in a table. In addition, the word types in the Paris copy were emphasized.

The Istanbul copy of İbni Mühenna Dictionary, which we can count as a transition period work, seems to have been copied mostly in the Khwarezm-Kipchak area. The Paris copy, which is the source of our study, has more Oghuz features than the Istanbul copy. This is important in terms of determining the geography where the copies were copied. In this study, we tried to contribute to the studies of İbn Mühenna, which has a very important position in terms of Turkish language history.

Keywords

İbni Mühenna Dictionary, Paris Bibliotheque Nationale, Turc 208, Turkish Language, Khwarezm-Kipchak, Oghuz

GİRİŞ

Harezmi Türkçesi, Harezmi bölgesinin 1017'de Gazneli Mahmud tarafından fethedilmesi ve bölgenin Türkleşmeye başlamasından sonra teşekkül etmeye başlayan¹ ve varlığını XIV. yüzyıla değin sürdüren, Karahanlı Türkçesi ve bölgesinden devraldığı mirası Çağatay Türkçesine bırakan dilin adıdır.

Yaklaşık beş asırlık olan serüveninin altın yılları XIII. ve XIV. yüzyıllardır. Bu dönemde en önemli eserlerini veren Harezmi Türkçesi, Türklerin hâkim olmasıyla birlikte bölgeye gelen Oğuz, Kıpçak, Kanglı ve sair Türk boylarının dil özellikleriyle de mezcolmuş ve ortaya karma bir edebî dil çıkmıştır.²

Harezmi Türkçesi Altınordu Devleti'nin merkezi sarayda ve diğer kültür merkezlerinde de konuşulduğundan dolayı bu dile Altınordu Türkçesi de denmiştir.³ Altınordu döneminde Harezmi, Aşağı Seyhun boyları, İdil'in Hazar'a döküldüğü yerde bulunan başkent Saray başlıca kültür merkezleriydi. Harezmi Türkçesinin önemli eserleri bu kültürel çevrede kaleme alındı.⁴

Bu döneme ait başlıca eserler şunlardır:

Mukaddimetü'l Edeb

Meşhur müfessir ve dil âlimi Zemahşerî tarafından yazılan Mukaddimetü'l-Edeb Araplara Türkçe öğretmek amacıyla yazılmıştır. Satır altı kısa cümlelerden ve kelimelerden oluşan lügat, Harizmşahlardan olan Sultan Atsız adına yazılmıştır. Sözlüğün yazılma tarihi 1128-1144 yılları arasındadır.⁵ Eserde satır altı kelimeler ve ibareler Harezmi Türkçesi ve yer yer Farsça yazılmıştır fakat eserin sonraki nüshalarında Hârezmce (bir İran dili), Moğolca, Çağatayca ve Osmanlıca karşılıklar da görülmektedir.⁶

¹ Ali Akar, *Türk Dili Tarihi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2015, s. 165.

² Ali Akar, age. s. 165.

³ Necmettin Hacıeminoğlu, *Harezmi Türkçesi ve Grameri*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1997.

⁴ Ahmet Bican Ercilasun, *Türk Dili Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2016, s. 369.

⁵ Nuri Yüce, *Mukaddimetü'l-Edeb Hıvârizm Türkçesi ile Tercümeli Şuster Nüshası*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2014, s.7.

⁶ Ahmet Bican Ercilasun, age. s. 369-370.

Kıyasu'l-Enbiyâ

Harezm Türkçesiyle yazılmış ilk eserdir. Nasireddin b. Burhaneddin er-Rabguzi tarafından, Ribat-ı Oguz'da, Çağatay hanlarından Tarmaşirin emiri Nasireddin Tok Buga adına 710/1310'da Farsçadan yapılmış bir tercümedir.⁷

Eser geniş çaplı bir peygamberler tarihidir. Dünya kütüphanelerinde birçok nüshası bulunmaktadır.

Mu'inü'l-Mürîd

Eser 1313'te yazılmış, dinî-tasavvufî bir eserdir. İslam adlı bir yazar tarafından yazıldığı düşünülmektedir. Manzum olarak kaleme alınmıştır.

Muhabbetname

1353 yılında Harizmî tarafından mesnevî olarak kaleme alınmış bir eserdir. Harizmî eserini Mahmut Hoca Big'e takdim etmiştir. Mahmut Hoca Big Altınordu hanlarından Cani Big Han'ın yanında önemli bir mevki kazanan ve Kongrat kabilesinden olan biridir.⁸

Nehcü'l-Feradis

Kerderli Ali oğlu Mahmud tarafından 1358'den önce yazılmıştır. Kırk hadis türündeki eserlerden biridir. Dört bölümden oluşan eserin ilk iki bölümü Hz. Muhammed (a.s.)'ın, dört halifenin, ehl-i beytin ve dört imamın hikmet ve faziletleri anlatılır. Üçüncü ve dördüncü bölümde ise insanın iyi ve kötü davranışlar incelenir.⁹

Mi'râcnâme

Peygamber Efendimizin (a.s.) miracını konu edinen mensur bir eserdir.¹⁰ Eserin Mısır ve Herat'ta olmak üzere iki nüshası bulunmaktadır.¹¹

İbni Mühennâ Lügati

⁷ Ali Akar, age. s.167.

⁸ Ahmet Bican Ercilasun, age. s. 375.; Mehmet Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Alfa Yayınları, İstanbul 2016, s. 390.

⁹ Ali Akar, age. s. 171.

¹⁰ Ahmet Bican Ercilasun, age. s. 379.

¹¹ Ali Akar, age. s. 174.

İlim âleminde İbni Mühennâ Lügati olarak bilinen ve 13. yüzyılın ikinci yarısında yazıldığı düşünülen eserin asıl ismi Hilyetü'l-insân ve Halbetü'l-lisân'dır. Eser, Araplara Türkçe öğretmek maksadıyla yazılan mukayeseli dil çalışmalarından biridir. Eserde Türkçenin yanında Moğolca ve Farsça bölümler de mevcuttur ancak eserin bazı nüshalarında Farsça ve Moğolca bölümler bulunmamaktadır. Eserin şu ana kadar altı nüshası tespit edilmiştir. Bu nüshaların üçü Oxford şehrindeki Bodleian Kütüphanesi'nde, biri Berlin'de, diğeri de Paris'in milli kütüphanesindedir. Sonradan keşfedilen nüsha ise İstanbul nüshasıdır. Eserin İstanbul nüshalarına yoğunlaşan çalışmaların yanında diğer nüshaları üzerine, Melioranski'nin mukayeseli yayınının dışında müstakil çalışmalar yoktur.

Savaş Karagözlü İbni Mühennâ Lügati üzerine hazırladığı çalışmasında, bazı nesep/şecere âlimlerinden naklen, İbni Mühennânın hayatı hakkında şu bilgileri verir:

“İbni Mühenna, Irak'ın Bağdat ile Kûfe şehri arasında bulunan Hille şehrinde doğmuştur. Doğum tarihi herhangi bir kaynakta net olarak belirtilmemiştir. Büyük olasılıkla XIII. yüzyılın başlarında dünyaya göz açmıştır.” (Karagözlü, 2016: 34-35).

İslam Ansiklopedisinde İbni Mühennâ hakkında şu bilgiler verilmiştir:

“İbni Mühennânın hayatı ve öğrenimi hakkında yeterli bilgi yoktur. Hayatı hakkındaki bilgiler çağdaşı olan Iraklı tarihçi İbnü'l-Fuvatî'nin (ö.723/1323) verdiği bilgilerden ibarettir. İbni Mühennâ Abbasi Devleti'nin Moğollar tarafından yıkılışına şahit olmuştur (1258). Muhtemelen Bağdat'ta ve İlhanlı Devleti'nin merkezi Merâğa'daki Dârü'l-ilm ve'l-hikme ve'r-rasâd'da resmi görevlerde bulundu.

İbn Mühennâ dil, tarih, ve ensâb ilimlerinde geniş bilgi sahibiydi. Safedî, İbn Mühennâ'yı devri için öncemli bir paye olan 'tercümânü'z-zamân' unvanıyla zikreder (el-Vâfî, I, 50). Tâceddin b. Muhammed el-Hüseynî onun el-Müşeccer fi'l-ensâb adlı eserini gördüğünü, bu eserde pek çok hata bulunduğunu, şiir söylediğini fakat iyi bir şair sayılamayacağını belirtir (Ğâyetü'l-ihtisâr, s. 90). İbn Mühennâ

adiyla anılan başka kişiler de mevcut olup İbnü'l-Fuvâtî bunların bir kısmını kaydetmiştir (İA., IV/1, s. 256, 291).¹²

“XIII. yüzyıl ortalarında bütün İlhanlı sahasında olduğu gibi Irak'ta da Farsça, Türkçe ve Moğolca önem kazanarak yaygın şekilde kullanılmıştır. İbn Mühennâ, Hilyetü'l-insân ve halbetü'l-lisân adlı sözlüğünü bu ortamda kaleme almıştır. Eserin XIII. yüzyılın ikinci yarısında Merâğa veya Bağdat'ta yazıldığı tahmin edilmektedir. İlhanlı Devleti'nin resmî dili Türkçe olmakla beraber kültür, idare, ticaret ve toplum hayatında Arapça, Farsça ve Moğolca'nın da kullanıldığını dikkate alan İbn Mühennâ eseri bu üç dilin belli başlı özelliklerini esas alarak Arapça yazmış, böylece devrinde bir ihtiyaca cevap verdiği gibi Farsça, Türkçe ve Moğolca'nın önemli kaynaklarından sayılan bir eser ortaya koymuştur.” (Erkan, 2023)

İbni Mühennâ'nın lügati üzerine yapılan çalışmalar XX. yüzyılın başlarına değin gitmektedir. Bu konudaki mühim çalışmaların ilki Melioranski'nin, eserin beş nüshasını göz önünde bulundurarak hazırladığı çalışmadır (Melioranski, 1900). Daha sonra 1922 yılında eserin İstanbul nüshasını Türkiye'de Kilisli Rıfat yayımlamıştır (Kilisli Rıfat [Bilge], 1340/1922). İlerleyen yıllarda eser üzerine yapılan bir diğer çalışma Abdullah Battal Taymas'a aittir (Taymas, İbni-Mühennâ Lûgati, 1988). Taymas, İstanbul nüshasının sözlüğünü neşretmiştir. Fakat bütün bu çalışmalar daha çok eserin İstanbul nüshasına ve Türkçe kısmına yoğunlaşmıştır. Nicholas Poppe ise İstanbul nüshasının Moğolca kısmını yayımlamıştır (Poppe, 1938). Poppe'dan sonra Bülent Gül de eserin Moğolca kısmını yayımlamıştır (Gül, Moğolca İbni Mühennâ Lügati, 2016).

Eserin farklı bölümleri üzerine yapılan çalışmaların yanında içindeki dil malzemesi üzerine de farklı araştırmacılar tarafından muhtelif çalışmalar yayımlanmıştır. Bu araştırmacıların en önemlilerinden birisi Zeki Kaymaz'dır. Zeki Kaymaz eserdeki kelime malzemesi üzerinde durmuş ve sözlüğün Türkçenin

¹² Mustafa Erkan, “İbnü Mühennâ” , Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 20, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999, s. 218-219.

öğretimi açısından önemine dikkat çekmiştir.¹³ Bülent Gül eserin Türk ve Moğol dil araştırmalarındaki önemine değinmiş ve eserdeki Moğolca akrabalık adları üzerine bir çalışma hazırlamıştır.¹⁴

İbni Mühennâ Lügati'nin İstanbul nüshası üzerine Azerbaycan'da da çalışmalar yapılmıştır. Tofiq Hacıyev eser hakkında kendi dönemine kadar yapılan çalışmalar hakkında bilgi vermiş ve eserin İstanbul nüshasının birinci bölümünü Azerbaycan Türkçesine çevirmiştir (Hacıyev, 2008). Bu araştırmacıların dışında eser üzerine çalışmaları olan diğer bazı araştırmacılar ise Hasan Eren (Abdullah Battal Taymas ile birlikte), Süleyman Tülücü ve Ali İhsan Yapıcı'dır.¹⁵

Son yıllarda İstanbul nüshası üzerine yapılan en geniş kapsamlı çalışma Savaş Karagözlü'nün 2016'daki doktora çalışmasıdır (Al-Jasimi, 2016). Karagözlü, İstanbul nüshasının Farsça, Türkçe ve Moğolca olmak üzere bütün bölümlerini neşretmiştir. Bu çalışmanın Türkçe kısmı ise daha sonradan ayrı bir eser olarak basılmıştır.¹⁶

Eserin çalıştığımız nüshası olan Paris nüshası ve İstanbul nüshasının Türkçe bölümü iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Türkçenin dilbigisi hakkında geniş bilgiler verilir, ikinci bölüm ise sözlükten oluşur.

Bu nüsha, Paris Bibliotheque Nationale kütüphanesinin Türkçe yazmalar yazmalar bölümünün "Turc 208" kısmında kayıtlı nüshadır. Paris nüshası müstakil olarak daha önce çalışılmamış olsa da Melioranski İbni Mühennâ'nın beş nüshasını karşılaştırmalı olarak ele aldığı çalışmasında Paris nüshasına da yer vermiştir (Melioranskiy, Arab' Filolog' O Turetskom' Yazık', 1900). Melioranski'nin doktora

¹³ bk. Zeki Kaymaz, Türkçenin Öğretimi Açısından İbni Mühennâ Lügati'nin Yeri. VII. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildirileri, Elazığ 2015, s. 241-247.; Zeki Kaymaz, İbni Mühennâ Lügati'nde Kaç Kelime Var?, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 2014, s. 31-46.

¹⁴ bk. Bülent Gül, İbni Mühennâ Lügati'ndeki Moğolca Akrabalık Adları, *Türk Dünyası Araştırmaları*, İstanbul 2016, s. 209-217.; Bülent Gül, İbni Mühennâ Lügati'nin Türk ve Moğol Dil Araştırmalarındaki Yeri ve Önemi, *Türkbilgi*, Ankara 2010, s. 87-95.

¹⁵ bk. Abdullah Battal Taymas, & Hasan Eren, İbn Mühennâ Lügati Hakkında. *Türk Dili ve Tarihi Hakkında Araştırmalar*, Ankara 1950, C.I, 127-158.; Süleyman Tülücü, İbn Mühennâ Sözlüğü ve Bu Sözlükte "Kadın" ve "Kadın Akrabalık Adları" İçin Kullanılan Sözcükler. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Erzurum 1995, s. 155-165.; Ali İhsan Yapıcı, İbni Mühennâ Lügati Üzerine Bazı Tespitler. *Turkish Studies*, Ankara 2016, s. 617-632.

¹⁶ bk. Savaş Karagözlü, *İbnü Mühennâ Lügati Türkçe Kısmı*, Kesit Yayınları, İstanbul 2018.

tezi olan bu çalışmada Paris nüşhasının yanında kullanılan diğerk dört nüşhanın üçü Oxford şehri Bodleian Kütüphanesi'nde bulunan nüşhalardır. Diğerk nüsha ise Berlindeki nüshadır.

Nüşhanın adı kütüphane tarafından yazmanın birinci sayfasında “Manuel de grammaire” yani “Gramer El Kitabı” olarak kaydedilmiştir. Kütüphane, eserin dilini Osmanlı Türkçesi olarak kaydetmiş, tarihî aralığını ise 1486-1500 yılları olarak vermiştir. Bunun dışında eserde müellif kaydının olmadığı belirtilerek eserde Osmanlı Türkçesi ile Çağatay Türkçesi arasında ilginç dilbilgisel karşılaştırmalar yapıldığı ifade edilmiştir. Bunlara ilaveten eserin bölümlerinin karışık olduğundan bahsedilerek eserin boyutu (17x11), hattı (nesih) ve varak sayısı (60) gibi teknik konular hakkında bilgi verilmiştir (Blochet, 1932).

Şu ana kadar Paris nüshası üzerine Melioranski yayınının dışında son dönemde yapılmış çalışmalardan birisi Himmet Büke'nin nüshayı genel özellikleri ile ele alan makalesidir.¹⁷

¹⁷ Himmet Büke, İbni Mühennâ Lügati' nin Paris Nüşhası, *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 2022, s.252-263.

KISALTMALAR

ABT	Abdullah Battal Taymas
age.	Adı geçen eser
Ar.	Arapça
bk.	Bakınız
BN	Bibliothèque Nationale Yazması
ev.	Çeviren
dzl.	Düzenleyen
ET	Eski Türkçe
Far.	Farsça
haz.	Hazırlayan
İAMK	İstanbul Arkeoloji Müzeleri Kütüphanesi Yazması
İML	İbni Mhenn Lgati
KT	Karahanlı Türkçesi
MN	Melioranski Neşri
s.	sayfa
THADS	Türkiye’de Halk Ağızından Derleme Sözlüğü
T.	Türkçe

ÇEVİRİ YAZI ALFABESİ

ا	a, ā, e	ط	t
آ	a, ā	ظ	z
ب	b, p	ع	‘
پ	p	غ	g
ت	t	ف	f
ث	s	ق	k
ج	c, ç	ك	k, g
ح	h	ڭ	g, ŋ
خ	h	ڭك	ng
د	d	ل	l
ذ	z	م	m
ر	r	ن	n
ز	z	و	o, ö, u, ü, ū, v
س	s	ه	h
ش	ş	ي	ı, i, ī, y, é
ص	ş		
ض	z, ḍ		

İNCELEME

Bu bölümde, temel olarak iki husus incelenecektir. Birincisi, İbni Mühennâ Lügati'nin Paris ve İstanbul nüshaları ile Melioranskiy yayını arasındaki istinsah farklılıklarıdır. İkincisi ise İbni Mühennâ Lügati'ndeki kelime hazinesi, kelime türleri açısından incelenecektir. İkinci olarak, daha önce yapılmış yayınlarda (Karagözlü, 2018) (Melioranskiy, Arab' Filolog'O Turetskom' Yazık', 1900) Lügat'te geçen kelime hazinesi ses ve şekil bilgisi açısından incelendiği için, tekrara düşmemek adına, eserde geçen kelimelerin türlerine yoğunlaşmıştır.

A. YAZMALAR ARASINDAKİ FARKLILIKLAR

İbni Mühennâ Lügati'nin nüshaları önceki bölümlerde belirtilmişti. Burada bu nüshalardan ikisi (Paris ve İstanbul) ile Melioranskiy yayınındaki okumalar arasındaki farklılıklar üzerinde durulacaktır. Bu farklılıkların genel olarak ses bilgisel farklar olduğu görülmektedir. Ancak aşağıda verilen tabloda da görüleceği üzere zaman zaman leksik farklılıkların olduğu da görülmektedir

Nüshalar arasındaki ses bilgisel farklılıklar ünlü ve ünsüz farklılıkları şeklinde iki başlık altında gösterilecektir.

A.1.1. Ünlü Farklılıkları

/a-/ ~ /e-/

BN **acı** 49a/6 ~ İAMK **eçig** 135b/3 ~ MN **açı** 65.s/15 “ekşi”

/-a-/ ~ /-ı-/

BN/MN **yarağ** (45a/4-115.s/22) ~ İAMK **yarık** 127b/6 “silah, zırh”; BN **sağrağcı** 45b/4 ~ İAMK **sığrağcı** 129a/12 ~ MN **sığrağcı** 95.s/18 “bardakçı”; BN **sağrağ** 46a/6 ~ İAMK **sığrığ** 130a/9 “Yapı ustasının düzgünlük için kullandığı ip”; BN/MN (14a/11-19.s/8)

Bu farklılık ayrılma hâli ekinde de görülmektedir:

‘Irak’**dan** 14a/11 ~ İAMK ‘Irak’**dın** 76a/6 “Irak’tan”

/-a-/ ~ /-u-/

BN **barayorur** 27b/15 ~ İAMK **baruyorur** 97b/9; BN **alıyorur** 28a/1 ~ İAMK **aluyorur** 97b/9; BN/MN **yongaç** (47a/5-119.s/21) ~ İAMK **yonguç** 132a/3 “rende”; BN **ķavurmıř** 48b/15 ~ İAMK **ķuvurmıř** 135a/6

/e-/ ~ /i-/

BN **ese** 15b/9, İAMK **ise** 78b/1 “ise”; BN/MN **er** (17a/4-23.s/24) ~ İAMK **ir** 80b/1 “er, adam”; BN **erkek** 37b/4 ~ MN **erkeg** 67.s/3 ~ İAMK **irgek** 115a/9 “erkek”; BN **eyer** 52b/2 ~ İAMK **iyer** 141b/10 “eyer”

/-e-/ ~ /-i-/

BN **keñ** 43b/4 ~ İAMK **kiñ** 125b/9 ~ MN **geñ** 110.s/26 “geniş”; BN/MN **kert-** (26b/10-60.s/3) ~ İAMK **kirt-** 9a/1 “oymak, çentik atmak”; BN **teve** 51b/11 ~ İAMK **dive** 140b/4 “deve”

Bu farklılık ayrılma hâli ekinde de görülür:

BN/MN **menden** (11a/15-19.S/10) ~ İAMK **mendin** 75a/2 “benden”; BN/MN **senden** (11b/2-19.s/12) ~ İAMK **sendin** 76a/4

/e-/ ~ /ö-/

BN **erkeç** 52a/6 ~ İAMK **örkeç** 141a/5 “Üç yıllık yahut hadım edilmiş teke”

/-e-/ ~ /-ü-/

BN **keleyorur** 27b/15 ~ İAMK **kelüyorur** 97b/8; BN **kendük** 51a/8 ~ İAMK **kündüg** 139a/6 “ibrik, sürahi”

/è-/ ~ /e-/

Paris nüshasının en dikkat çekici özelliklerinden birisi kapalı e (è) sesinin gösteriliyor olmasıdır. Bu ses, bazı kelimelerde, hem ön seslerde hem de son seslerde gösterilmiştir.

BN **èr** 5b/13 ~ İAMK/MN **er** (64a/11-8.s/17) “er, adam”

/-é-/ ~ /-i-/

BN **né** 16a/3 ~ İAMK/MN **ni** (78b/6-22.s/9) “ne”

/-ı-/ ~ /-a-/

BN **sıkraķ** 51a/8 ~ İAMK **sağraķ** 139a/7 ~ MN **sakraķ** 95.s/19 “maşrapa, ibrik, testi”; BN **çıyan** 54a/4 ~ İAMK **çayan** 144b/7 “akrep”

/-ı-/ ~ /-e-/

BN/MN **hıştek** 49b/10 ~ İAMK **heştek** 136b/1 “donun ağ kısmı”

/-ı/ ~ /-i/

Bu emir çekimlerinde pekiştirme vazifesi gören /ğıl/ ~ /gil/ ekinde ve bazı yapım eklerinde görülen bir farklılıktır:

BN/MN **alğıl** (32b/2-32.s/18) ~ İAMK **algil** 106a/1 “al (Emir çekimi)”;
BN/MN **tillğ** (43b/14-88.s/18) ~ İAMK **tillig** 126a/9 “fasih konuşan”;
BN/MN **evkına** (9a/7-13.s/1) ~ İAMK **evkine** 69a/2

/-ı/ ~ /-u/

BN **amcık** 39a/14 ~ İAMK/MN **amcuık** (118a/9-72.s/15) “kadın cinsel organı”; BN/MN **ağrığ** (48a/11-69.s/3) ~ İAMK **ağruğ** 134a/4 “ağrı”; BN **tıvar** 55a/4 ~ İAMK **tuvar** 146a/3 “duvar”; BN **yarık** 57b/14 ~ İAMK **yaruık** 150b/2 “aydınlık”

Bu farklılık bazı iyelik eklerinde, yapım ve çekim eklerinde de görülür:

BN **tonımız** 10b/13 ~ İAMK/MN (71a/11-15a/7) **tonumuz** “elbisemiz”; BN **bıçaķunğız** 11a/5 ~ İAMK **bıçaķınğız** 71b/7 ~ MN **bıçaķınğız** 15.s/13 “bıçağınız”; BN/MN **bıçaķumuz** (11a/5-15s/12) ~ İAMK **bıçaķımız** 71b/7 “bıçağımız”; BN/MN **dağıldı** (33b/12-34.s/2) ~ İAMK **tağıldı** 107b/11; BN **dillğ** 42b/5 ~ İAMK **tilluğ** 126a/9 ~ MN **tillğ** 92.s/17 “fasih ve akıcı konuşan”; BN/MN **şumlğ** (44a/4-99.s/23) ~ İAMK **şumluğ** 126b/4 “uğursuz”; BN **tuzlğ** 49a/6 ~ İAMK **tuzluğ** 126b/12; BN **dumağlığ** gün 57b/14 ~ İAMK **tumağluğ** kün 150b/2 “bulutlu gün”

/-ı/ ~ /-u/

BN **ķurı** 43a/10 ~ İAMK/MN **ķuru** (125a/7~105.s/21) “kuru”;

Bu değişiklik aynı zamanda bazı yapım ve çekim eklerinde de görölmektedir:

BN/MN **ķazdıķ** (19b/2-27.s./10) ~ İAMK **ķazduķ** 67b/8 “kazdık”; BN/MN **tawarlğ** (9a/15 - 7.s/18) “malı mülkü olan” ~ İAMK **tawarluğ** 69a/11; BN/MN **altun+lığ** (9a/15-13.s/9) “altınlı, altını olan” ~ İAMK **altun+luğ** 63a/12

/-ı/ ~ Ø

BN **arsılan** 53a/2 ~ İAMK/MN (142a/10-67.s/2) **arslan** “arslan”; BN/MN **ķart** (48b/4-102.s/5) ~ İAMK **ķarıt** 134b/7

/i/ ~ /e/

BN **it** 5b/13 ~ İAMK/MN **et** (64a/11-8.s./17) “et”; BN **iygü** 6b/5 ~ İAMK/MN **eygü** (65b/1-9.s./17) “iyi” BN/MN (38b/14-78.s/7) **il** ~ İAMK **el** “el”; BN/MN **bişik** (50b/10-81.s/1) ~ İAMK **beşik** 138a/9 “beşik, çocuk

yatağı”; BN/MN **yidi** (58a/7-120.s/14) ~ İAMK **yeti** 152a/3 “yedi, altıdan sonra gelen sayının adı”; BN/MN **irdem** (44a/4-77.s/28) ~ İAMK **erdem** 126b/6 “erdem, fazilet, meziyet”; BN **ilig** 39a/2 ~ İAMK **elig** 65b/8 “el”; BN **itmek** 49a/4 ~ İAMK/MN **etmek** (99a/2-65.s/19) “ekmek”

/i-/ /e-/

BN **kiçmek** 12b/15 ~ İAMKY **geçmek** 74a/6 ~ MN **giçmeg** 17.s/17; BN **çiçek** 48b/5 ~ İAMK **çeçek** 148a/11 “çiçek”; BN **lengiç** 57a/8 ~ İAMK **lengeç** 147b/1 “yengeç”

/i-/ ~ /ı-/

BN **isitmek** 48a/13 ~ İAMK **ısıtma** 134a/7 ~ MN **isitmeg** 77.s/21 “humma, ateşlenme”

/i-/ ~ /ö-/

BN **iyük** 47b/6 ~ İAMK **öyük** 132b/10 “posa, tortu”

/i-/ ~ /ü-/

BN **iç-** 24a/10 ~ İAMK **üç-** 92a/4;

/i-/ ~ /-ü-/

BN/MN **kirşen** 47b/14 ~ İAMK **kürşen** 133b/2 “Üstübeç, boyacılıkta kullanılan zehirli, bazik kurşun karbonat”; BN **tilkü** 53a/6 ~ İAMK **tülkü** 143a/1 “tilki”; BN **sögiş** 60a/4 ~ İAMK **sögüş** 155a/6 “sövme, sövüş”; BN **tüg+lig** 9a/15 ~ İAMK **saç+lük** 69a/12 ~ MN **tük+lüg** 13.s/10 “saçlı”; BN/MN **kiskü** (47a/1-109.s/21) ~ İAMK **küskü** 131b/8 “küskü; taşa veya duvara delik açmak için kullanılan uzun, ağır ve bir ucu sivri demir”

/i-/ ~ /-ü-/

Bu farklılık soru eklerinde görülmektedir:

BN/MN (keldiñ **mi** 16b/14-geldiñ **mi** 23.s/18) ~ İAMK keldiñ **mü** 79a/10;

/i-/ ~ /- Ø /

BN **kereyi** 47a/8 ~ İAMK **kerey** 132a/5 “ustura”

/o-/ ~ /a-/

BN **sovuğ** 57b/15 ~ İAMK **sovuğ** 150b/13 ~ MN **savuğ** 98.s/6 “soğuk”

/u-/ ~ /a-/

BN **yuşlağ** 40b/12 ~ İAMK **yaşlağ** 120b/8 “pusu yeri, barnak”; BN **burunduğ** 51b/15 ~ İAMK **burundağ** 140b/9 “dizginleme, gemleme”

/-u/ ~ /-a/

BN **usvu** 46a/9 ~ İAMK **usva** 130b/2 “sürgü aleti”

/-u-/ ~ /-ı-/

Bu farklılık bazı yapım ve çekim eklerinde bulunmaktadır:

BN **kaçğunçı** 41a/4 ~ İAMK **kaçğınçı** 121a/7 ~ MN **kaçğunçı** 102.s/3 “yenik, mağlup”; BN ne **ğulur** 7a/13 ~ İAMK ne **ğılır** 66b/3 ~ MN ne **ğilur** 10.s/14 “ne yapar”; BN ne **kulur** ~ İAMKY/MN (66b/3/10.s/14) ne **kılur** “ne yapar”; BN **ğuldung** ~ İAMK/MN **ğılding** (66b/3-10.s/14); BN **ațumız** 11a/7 ~ İAMK/MN **ațımız** (71b/9-15.s/14); BN **ațum** 11a/7 ~ İAMK/MN **ațım** (71b/9-15.s/14); BN **bardum** 14a/11 ~ İAMK/MN **bardım** (71b/12-15.s/17) “vardım”; BN **çawuş** 45a/8 ~ İAMK **çawış** 128b/4; BN **doğuz** 58a/13 ~ İAMK **toğız** 152a/7 “dokuz sayısı”; BN/MN **yavuz** (43a/14-116.s/18) ~ İAMK **yavız** 125b/4 “kötü, şerli, fena”; BN/MN **ayuk** (43a/15-78.s/16) ~ İAMK **ayık**/sağ 125b/3 “ayık, ayılmış”

Aynı farklılık görülen geçmiş zaman ekinde de görülmektedir:

BN/MN **al-dum** (14b/2-19.s/12), İAMK **al-dım** 76a/11 “aldım”

/-ü-/ ~ /-e-/

BN **ğara ürük** “armut” 56b/12 ~ İAMK **ğara erük** 149a/1

/-ü-/ ~ /-e-/

BN **ğuvük** 56a/12 ~ İAMK **kevük** 148a/2 “saman”

/-ü/ ~ /-e/

Bu geniş zaman eklerinde görülen bir farklılıktır:

BN **kör-ür** 4a/7 “görür” ~ İAMK **kör-er** 61b/8 ~ MN **gör-er** 6.s./4

/-ü-/ ~ /-i-/

BN/MN (14b/12-20.s/5) **mün-** ~ İAMK **min-** 77a/2 “binmek”; BN/MN **menüm** (11b/10-16.s/1) ~ İAMK **menim** 72b/7 “benim”; BN/MN **çeküç** (46b/13-89.s/18) ~ İAMK **çikiç** 131b/5 “çekiç”; BN **terkü** 52b/6 ~ İAMK **derki** 142a/1 “terki”; BN **dördünci** 58b/8 ~ İAMK **törtinç** ~ MN **dörtinç** 92.s/22

/-ü/ ~ /-i/

BN **ögdü** 59a/6 ~ İAMK **öğdi** 153b/6 “öğüt, tavsiye”

/-ü-/ ~ / Ø /

BN **görü̇k** 38a/13 ~ MN **gö̇rk** 111.s/28 ~ İAMK **gö̇rüg** 116b/5

/-ü/ ~ /-u/

Bir tane yapım ekinde görülen bir farklılıktır:

BN **görü̇klüg** 42b/13 ~ İAMK **körkluğ** 124b/4

/-Ø/ ~ /-a/

BN **ķurbak** 56a/3 ~ İAMK **ķurbaka** 147b/1 “kurbağa”

/Ø-/ ~ /i-/

BN **yiglig** 48a/2 ~ İAMK **iyiklüg** 133b/4 ~ MN **yiglik** 120s/10 “iğ, eğirmen konulan yer”

/-Ø-/ ~ /-u-/

BN **yapğı** 52b/8 ~ İAMK **yapuğı** “örtü”

/-Ø/ ~ /-u/

BN **ķay** 4a/5 ~ İAMK/MN **ķayu** (61b/5-6.s/2) “hangi”;

A.1.2. Ünsüz Farklılıkları

/b-/ ~ /m-/

BN **biğ** 7a/9 ~ İAMK **miğ** 152b/4 “bin sayısı”

/-c-/ ~ /-ç-/

BN **acığ** 44a/8 ~ İAMK/MN **açığ** (126b/12-65.s/16) “acı”

/-ç/ ~ /-ş/

BN **bıç-** 22b/10 ~ İAMK **bış-** 89b/9 “biçmek”

/d-/ ~ /t-/

BN/MN **dön-** (14b/13-20.s/6) ~ İAMK **tön-** 77a/3 “dönmek”; BN/MN **dur-** (14a/6-19.s/3) ~ İAMK **tur-** 94b/4 “ayağa kalkmak”; BN/MN (14a/8-19.s/5) **degince** ~ İAMK **tegince** 75b/10 “değin, -e kadar”; BN/MN (37b/4-93.s/14) **dişi** ~ İAMK **tişi** 115a/9 “dişi, kadın”; BN/MN **deve** (44b/5-93.s/5) ~ İAMK **teve** 127b/7 “deve”; BN/MN **demür** (10a/5-92.s/23) ~ İAMK **temür** 131b/3 “demir”; BN/MN **ton dikici** (44b/14-101.s/9) ~ İAMK **ton tikiçi** 128a/5 “terzi”; BN **dekirmenci** 45a/2 ~ İAMK **tegirmenci** 128a/8 ~ MN

degirmençi 91.s/21 “değirmenci”; BN/MN **dümri** (47b/1-92.s/1) ~ İAMK **tümri** 132b/5 “tef, zilli çalgı”; BN **düş** 59b/11 ~ İAMK/MN **tüş** (154b/8-85.s/24); BN **dördünci** 58b/8 ~ İAMK **törtinç** ~ MN **dörtinç** 92.s/22 “dördüncü”; BN/MN **deri** (38a/1-91.s/20) ~ İAMK **tiri** 115b/11; BN/MN **dümrük** (41a/9-93.s/25) İAMK **tümrük** 121b/1 “davul”; BN/MN **delü** (43b/8-92.s/18) ~ İAMK **tilbe** 126a/1; BN/MN **dumağu** (48b/2-93.s/24) ~ İAMK **tumağu** 134b/2 “nezle, üşütme”; BN/MN **daşsız** (49a/8-90.s/11) ~ İAMK **tatsız** 135b/7 “tatsız”; BN/MN **döşengü** (50a/8-93.s/9) ~ İAMK **töşengü** 137a/10 “döşek”; BN **dağ** 54b/5 ~ İAMK **tağ** 145a/11; BN **dam** 55a/14 ~ İAMK **tam** 146b/4 “dam, çatı”; BN **dünlük** 55a/14 ~ İAMK **tünlük** 146b/4 “pencere”; BN **dañ** 57b/10 ~ İAMK **tan** 150a/8 “tan vakti, sabah vakti”; BN **dumağlıg** gün 57b/14 ~ İAMK **tumağluğ** gün 150b/2 “bulutlu gün”; BN **dünle** 23b/12 ~ İAMK **tünle** 150b/6 “geceleyin”; BN **doğuz** 58a/9 ~ İAMK **toğuz** 152a/4 “dokuz sayısı”

/-d-/ ~/-t-/

BN/MN (38b/6-87.s/17) **tudağ** ~ İAMK **tutağ** 117a/2 “dudak”; BN **odağcı** 44b/14 ~ İAMK **otağcı** 128a/4 ~ MN **odağcı** 73.s/5 “otağcı”; BN/MN **sidük** (39a/12-98.s/24) ~ İAMK **sitük** 118a/5 “idrar, sidik”; BN **ödünç** 59a/4 ~ İAMK **ötünç** 153b/2 “ödünç, borç”

/-d-/ ~/-t-/ ~/-d-/

BN **çadırçı** 44b/12 ~ İAMK **çatırcı** 128a/2 ~ MN **çadırçı** 88.s/6

/-d-/ ~/-t-/ ~/-d-/

BN **edgü** 6b/2 ~ İAMK **etkü** 65a/12 ~ MN **edgü** 9.s/16

/-d/ ~/-t/

BN **kend** 55a/6 ~ İAMK **kent** 146a/7 “şehir, kent”, BN **ad** 40b/6 ~ İAMK **at** 120b/2 “isim”

/-d/ ~/-y/

Farklılaşma aynı zamanda görülen geçmiş zamanın birinci çokluk şahsında da görülen bir farklılaşmadır.

BN/MN **bilmedük** (36a/11-38.s/2) ~ İAMK **bilmeyük** 112b/7 “bilmedik”; BN/MN **kılmaduk** (36a/11-38.s/1) ~ İAMK **kılmayuk** 112b/7 “kılmadık, yapmadık”

/-ğ/ ~/Ø/

İsimden isim yapma eki olan +luğ ekinde görülen bir farklılıktır. Bilindiği üzere 13. yüzyıl Batı Türkçesi metinlerinde bazı eklerin başında ve sonunda

bulunan /ğ/ ve /g/ sesleri düşüyor. Harezmi Türkçesi metinlerinde görülen bu düşmüş şekiller, Oğuz Türkçesi özelliği olarak kabul edilmektedir.

BN **ton+luğ** 10a/2 ~ İAMK **ton+lı** 70a/6 ~ MN **ton+lığ** 14.s/3 “elbiseli”

/-g-/ ~ /Ø/

BN **yüzici** 45a/8 ~ İAMK **yüzgüci** 128b/3 ~ MN **yüziçi** 119.s/21 “yüzücü”

/g-/ ~ /k-/

BN **geyik** 37b/8 ~ İAMK **kiyik** 115b/2 ~ MN **giyig** 112.s/22 “vahşi hayvan, yabani hayvan, canavar”; BN/MN **gel-** (76b/10-22.s/9) ~ İAMK **kel-** 16a/5; BN/MN **gül-** (12a/8-17.s/5) ~ İAMK **kül-** 73b/2; BN/MN **güligli** (12a/12-16.s/18) ~ İAMK 73a/10 **küligli** “gülen”; BN **gömkök** 50b/5 ~ İAMK **kömkök** 138a/2 “masmavi”; BN **göklüg** 55b/15 ~ İAMK **köklüg** 119a/9 “köklü, asil, soylu”

/-g-/ ~ /-k-/

BN **tüglig** 9a/15 “saçlı” ~ MN **tüklüg** 13.s/10; BN **edgü** ~ İAMK **etkü** ~ MN **edgü**; BN **kiçgine** 55b/9 ~ İAMK **kiçkine** 119a/1 “küçük çocuk”

/-ğ-/ ~ /-k-/

BN **sağış** kün 37a/11 ~ MN **sağış** gün 94.s/10 ~ İAMK **sağış** kün 115a/1 “Hesap günü”; BN/MN **çağıрмаğ** (39b/13-88.s/7) ~ İAMK **çağıрмаğ** 91b/7 “çığlık, feryat, haykırış; BN **sargüt** 47b/7 ~ İAMK **sarküt** “yudum” 133a/3; BN **toğlı** 52a/2 ~ İAMK **toklı** 141a/2 “bir yıllık kuzu”; BN **oğlağ** 52a/6 ~ İAMK **oğlağ** 141a/4 “oğlak”; BN **kışğa** 55b/5 ~ İAMK **kışka** 118b/6 “kısa”

/-ğ-/ ~ /-k-/

BN/MN **ayağ** (6b/2-9.s/18) ~ İAMK **adağ** 65a/12; BN/MN **yoğ** (14b/15-20.s/8), İAMK **yok** 77a/6 “yok”; BN/MN **bulğağ** (40b/14-82.s/26) ~ İAMK **bulğak** 121a/2 “fitne, karışıklık, hile, bozgunculuk”; BN/MN **balğ** (14a/8-80.s/6) ~ İAMK **balık** 76a/1 “balık”; BN/MN **aruğ** (49a/2-67.s/9) ~ İAMK **aruk** 125a/10 “cılız, sıksa, zayıf”; BN/MN **ağ** (50a/14-69.s/10) ~ İAMK **ak** 137b/6 “beyaz, ak”; BN **toğ** ~ İAMK **tok** 125a/12 “tok”; BN/MN **yayağ** (43b/12-120.s/3) ~ İAMK **yayağ** 126a/8 “yaya”; BN/MN **kuyruğ** (49a/10-108.s/7) ~ İAMK **kuyruk** 135b/9; BN **ocağ** ~ İAMK **ocak** 138b/1 “ocak”; BN **sovuğ** 57b/15 ~ İAMK **sovuk** 150b/13

Bu farklılık bazı yapım eklerinde de görülmektedir:

BN **kulağlık** (38a/11-69.s/24) ~ İAMK **kulağlık** 116b/2; BN **sağlık** 52a/4 ~ İAMK **sağlık** 141a/4 “sağmal hayvan”

/-ğ/ ~ /Ø/

BN **çerāğ** 51a/10 ~ İAMK **çıra** 139a/10 “kandil”

/-h- / ~ /-k-/

BN/MN **arha** (39a/6-/66.s/17) “sırt, arka” ~ İAMK **arğa** 117b/8; BN **balıhçı** 45a/4 ~ İAMK **balıkçı** 128b/6

/-k-/ ~ /-ç-/

BN **çıkırık** 48a/2 ~ İAMK **çıçırık** 133b/5 “çıkırık”

/k-/ ~ /g-/

BN/İAMK **kişi** (7b/15-67a/12) ~ MN **gişi** 11.s/11 “kişi, insan”; BN **kirü** 13b/12 ~ İAMK **kirtü** 75a/11 ~ MN **girü** 18.s/20 “arka taraf”; BN **küneş** 3b/11 “güneş” ~ MN **güneş** s.5/17 ~ İAMK **gün** 61a/5; BN **körür** 4a/7 “görür” ~ MN **görer**

/-k-/ ~ /-g-/

; BN/MN **körksiz** 42b/15 ~ İAMK **körgsiz** 124b/4 “çirkin”; BN **sirke** 49a/12 ~ İAMK **sirge** 144b/11; BN **bike** 59b/5 ~ İAMK **bige** 154b/2 “vefa, sadakat”

/-k/ ~ /-ğ/

BN **teprek** 48b/4 ~ İAMK **tepreğ** 134b/5 “felçli”

/-k-/ ~ /-ğ-/

BN **doğuz** 58a/13 ~ İAMK **toğız** 152a/7 “dokuz sayısı”

/-k/ ~ /-ğ/

BN **salıncağ** 47b/10 ~ İAMK **salıncağ** 133a/7 ~ MN **salıncağ** 96.s/17; BN **yaylak** 55a/10 ~ İAMK **yaylağ** 146a/9 “yazlık, yayla”; BN **kuyuk** 56a/7 ~ İAMK **kuyuğ** 147b/5 “su kuyusu”; BN **tıldağ** 59b/14 ~ İAMK **tıldağ** 155a/2 “sunmak, arz”

/-k-/ ~ /-Ø-/

BN **inçke** 43b/10 ~ İAMK **inçe** 118b/9 “ince”

/-k-/ = /Ø/

BN/MN **konuıklık** (48b/9-106.s/24) ~ İAMK **konuluk** 134b/9 “davet”

/m-/ ~ /b-/

BN/MN **min-** (13a/13-18.s/8) “binmek” ~ İAMK **bin-** 74b/9; BN/İAMK **men** (17b/4-64a/10) ~ MN **ben/men** (10.s/9-16.s/1) “ben; birinci teklik şahıs

zamiri”; BN/MN **mamuğ** (50a/6-113.s/12) ~ İAMK **bamuğ** 129b/11 “pamuk”

/-m-/ ~ /-nb-/

BN/MN **mamuğ** (50a/6-113.s/13) ~ İAMK **banbuğ** 137a/4

/-n/ ~ /-l/

BN **man** (44a/4-79.s/6) ~ İAMK **mal** 126b/7

/-ŋ-/ ~ /-m-/

BN **köŋlek** 49b/6 ~ İAMK **gömleg** 136a/8 “gömlek”

/-n-/ ~ /-ŋ-/

BN/MN **yünçi** (45a/12-119.s/20) ~ İAMK **yüŋci** 128b/8 “yüncü, yün tüccarı”

/-n/ ~ /-ŋ/

BN/MN **on** (17b/1-24.s/11) ~ İAMK **oŋ** 81A/4 “on, dokuzdan sonra gelen sayı”; BN **min min** 58b/6 ~ İAMK **miŋ miŋ** 152b/5 “on bin sayısı”

Aynı farklılık /ŋ/ ile biten eklerde de görülmektedir:

BN/MN **beg+nin** (11b/10-16.s/1) ~ İAMK **beg+niŋ** 72a/11 “beyin, efendinin”; BN/MN **dilek+in** (12b/6-17.s/8) ~ İAMK **tilek+iŋ** 73b/ “dileğin, isteğin”; BN/MN **sen+in** (11b/14-16.s/5) ~ İAMK **sen+iŋ** 79a/2 “senin”; BN/MN **kimnin** (16a/5-22.s/11) ~ İAMK **kimniŋ** “kimin” 78b/12

/-ŋ/ ~ /-n/

BN/MN **daŋ** (57b/10-90.s/23) ~ İAMK **tan** 150a/8 “tan vakti, sabah vakti”

/-n/ ~ /-Ø/

BN/MN **ağrun** (7b/4-10.s/19) ~ İAMK **ağru** 66b/10 “yavaşça”; BN/MN **ağrun** (7b/4-10.s/19) ~ İAMK **ağru** 66b/10

/-o-/ ~ /-a-/

BN **sovuğ** 42b/7 ~ İAMK **savuç** 124a/6 “soğuk”

/p-/ ~ /b-/

BN **piş-** 48b/13 ~ İAMK/MN **biş-** (127a/4-81s./28) “pişmek”;

/-p-/ ~ /-b-/

BN **sapan** 46a/9 ~ İAMK/MN **saban** (130b/2-94.s/9) “pulluk, saban”

/-s-/ ~ /-z-/

Menfi geniş zaman ekinin son ünsüzünde karşılaşılan bir farklılıktır. Harezmi Türkçesinin karakteristiği -mAz şeklidir. Ancak Paris nüshasında Karluk ve Kıpçak lehçelerinin tercih ettiği -mAs şekli kullanılmıştır:

BN/MN **kelmessiz/gelmessiz** (9a/2-12.s/20) ~ İAMK **kelmezsiz/kelmes** (67a/3-67a/2) “gelmezsiz”; BN/MN **biçmes** (42b/15-84.s/1) ~ İAMK **biçmez** 124b/5

/ş-/~ /s-/

BN/MN **şunğur** 53a/13 ~ İAMK/MN **sunğur** (143A/10-97.S/12) “Sungur kuşu; doğana benzeyen, yırtıcı, avcı kuş”

/t-/ ~ /d-/

BN **teve** 51b/11 ~ İAMK **dive** 140b/4 “deve”

/t-/ ~ /d-/

Görülen geçmiş zaman ekinde karşılaşılr. Paris nüshasında sedasız ünsüzden sonra sedasız ünsüz gelmişken, İstanbul nüshasında ek uyuma girmemiştir:

BN/MN **astı** (24b/4-34.s/1) ~ İAMK **asdı** 93b/9 “açtı”; BN alıştı 35a/9 ~ İAMK/MN alışdı (110b/4-36.s/7) “karşılıklı aldılar”

/t-/~ /y-/

BN/İAMK **iti** (6b/5/65a/13) ~ MN **iyi** 9.s/17 “sahip”

/v-/ ~ /w-/

BN **çavğa** 40b/8 ~ İAMK **çawğa** 120b/5 “Milletin lideri, ulusu”; BN **evren** 57a/3 ~ İAMK **ewren** 149a/8 “evren”

/v-/ ~ Ø

BN/MN **vur-** (15a/3-20.s/11) ~ İAMK **ur-** 62a/5 “vurmak”; BN **vol-** 7a/11 ~ İAMK/MN **ol-** (66a/13/10.s13) “olmak”

/w-/ ~ /ğ-/

BN **tawuğ** 39b/4 ~ İAMK **tağuk** 151b/1

/y-/ ~ /Ø/

BN/MN **yay+cı** (10a/5-14.s/5) / İAMK **ya+cı** 70a/10 “yaycı”; BN/MN **koy-** (32b/15-32.s/28) ~ İAMK **ko-** 106a/10 “koymak”; BN/MN **buy** (57b/1-83.s/7) ~ İAMK **bu** 149b/13 “buhar”

/y-/ ~ /d-/

BN **yayağ** 40b/15 ~ İAMK **yadağ** (120b/12) ~ MN **yayağ** “yayan, yaya, piyade”; BN **ayağ** 50b/15 ~ İAMK **adağ** 138b/8 “ayak”

/-y-/ ~ /-d-/

BN **eyerle-** 32a/6 ~ İAMK **ederle-** 86a/8; BN **iyrim** 52b/6 ~ İAMK **ıdırım** 142a/1 “eyer minderi”

/-y-/ ~ /-g-/

BN/İAMK **deyül** (18b/6-82b/11) ~ MN **degül** 26.s/2 “değil”;

/y-/ ~ /Ø/

BN/MN **yulğun** (56b/8-118.s/23) ~ İAMK **ılğun** 148b/8 “İlgın ağacı”; BN/MN **yüküş** (44a/2-118.s/1) ~ İAMK **üküş** 126b/1 “çok, fazla”; BN/MN **yır** (47b/1-120.s/21) ~ İAMK **ır** (132b/5) “şarkı”; BN **yiki** 58b/4 ~ İAMK/MN **iki** (152b/2-78.s/6) “iki sayısı”; BN **yıglacı** 41b/14 ~ İAMK **ağlancı** 122b/10 ~ MN **yağlacı** 117.s/3 “ağlak, çok ağlayan”

/yü-/ ~ /üy-/

BN/MN **yügenlemek** (32a/6-119.s/5) ~ İAMK **üygenlemek** 105a/3 “gemlemek, gem vurmak”

/-z-/ ~ /-s-/

BN **dokzan** 58b/2 ~ İAMK **toksan** 152b/1 ~ MN **dokuzan** 91.s/14 “doksan, seksen dokuzdan sonra gelen sayının adı”; BN/MN **sekzan** (58b/2-96.s/6) ~ İAMK **siksen** 152a/11 “seksen sayısı”

/-Ø/ ~ /-d/

BN **dülben** 49b/4 ~ İAMK **dülbend** 136a/7 “sarı”

/-Ø/ ~ /-g/

Bazı yapım eklerinde görülen bir farklılıktır:

BN/MN **küçlü** (43b/4-111.s/18) ~ İAMK **küçlög** 125b/10 “güçlü”; BN **elli** 58a/15 ~ İAMK **ilig** 152a/10 “elli sayısı”

/-Ø-/ ~ /-ğ-/

BN **yalan** 41b/8 ~ İAMK/MN **yalğan** (122b/3-118.s/16) “yalan”; BN/MN **şatıcı** (44b/2-99.s/14) ~ İAMK **satığcı** 127b/2 “satıcı”; BN/MN **kapuçı** (44b/4-103.s/24) ~ İAMK **kapuğcı** 127b/3 “kapıcı”; BN **қан** alıcı 44b/10 ~ İAMK **қан** alıuıcı 127b/12 ~ **қан** alıcı 103.s/23; BN **yapraq** 56b/8 ~ İAMK **yaburğaq** 148b/7 “yaprak”

/-Ø/ ~ /-ğ/

BN/MN **boya** (45a/10-83.s/13) ~ İAMK **boyağ** 128b/6 “boyacı”; BN/MN **saru** (50a/14-94.s/1) ~ İAMK **saruğ** 137b/10 “sarı”; BN **acı** 49a/6 ~ İAMK **açığ** 135b/4 “acı”; BN **daru** 56a/14 ~ İAMK **tarığ** 148a/2 “darı”

/-Ø/~/ -k/

BN/MN **isi** (42b/7-77.s/27) ~ İAMK **isik** 150b/3 “sıcak”; BN/MN **süçü** (49a/6-97.s/6) ~ İAMK **süçük** 80b/7 “tatlı, hoş”

/-Ø/ ~/ -k/, /-ğ/

BN/MN **arı** (43b/6-67.s/6) ~ İAMK **arığ/ğ** 125b/12 “arı, duru, temiz”

/-Ø-/ ~/ -r-/

BN/MN **bile** (12b/4-20.s/10) ~ İAMK **birle** 77a/10 “ile”

/-Ø/~/ -w/

BN **su** 53b/11 ~ İAMK **suw** 147a/4 “su”

/Ø-/ ~/ -y-/

BN/MN **èş** (5a/12-7.s/2) “eş, dost” ~ İAMK **yiş** 63b/3; BN/MN **inçe** (43b/10-72.s/23) ~ İAMK **yinçe** 126a/4 “ince”; ; BN/MN **inçü** (56a/5-72.s/25) ~ İAMK **yinçü** 147b/4 “inci”; BN **iti** “keskin” 52a/12 ~ **yitik** 141a/11; BN **iti** 42b/15 ~ İAMK **yiti(g)** 124b/5(141a/11)

Aşağıda, nüshalar arasında ses bilgisel farklılıklar tespit edilen kelimelerin listesi verilmiştir:

Bibliothèque Nationale Yazması	İstanbul Arkeoloji Müzeleri Kütüphanesi Yazması	Melioranski Yayını
acı	eçig	açı
acı su	açığ su	acı
acığ	açığ	açığ
aç	karıaç/aç	aç
açtı	açdı	açtı
ad “isim”	at	ad/at
açrun ve ahrun	açru ve ahru	açrun ve ahrun
açabilmedüm	açamadım	açamadım

ağ köz	aķ közi	ağ göz
ağız ağırg	ağız ağıruk	ağız ağırg
ahta	atan	ahta
al	çapar/ala	X
alıyorur	aluyorur	alır(ar?)
aldum	aldım	aldum
alğan	alağan	alağan
algıl	algil	algıl
algıl bunu menden	bunu/munu algıl	munı algıl
algış	algış itmak	algış
algış	muyan	algış
alındı	alıldı	alıldı
alıştı	alışdı	alışdı
alp bolğan kişi alplıgı öldürür	alp bolğan kişi alplıgı anı öldürür	alp bolğan gişi alplıgı öldürür
altunlīg “altınlı”	altunluğ	altunlīg
amcık	amcuķ	amcuķ
‘Amr’ın tonı	‘Amr tonı	‘Amr tonı
‘Amr’nın yası	‘Amr yası	‘Amr yaysı
anası “işaret parmağı”	sok barmak	X
anamız “annemiz”	analarımız	anamız
aşamız “babamız”	atalarımız	aşamız
angalak	atğulak	atğulak/atğulamak
argalı	ıwuk/geyik	argalı
arı	arık/ğ	arı
arıslan	arслан	arслан
arıttı	arıdı	arıttı
arsu	arşu	arsu?/arju
aruğ	aruķ	aruğ

asığlamak	aslamlamak	asığlamak
astı	asdı	astı
aşağa	aşağa	aşağa
aṭ	ḳısrak	ḳısrak
aṭamız “babamız”	atalarımız	aṭamız
at begnin	at begning	at begnin
aṭgay	taḡay	tuḡay
aṭımnı ardurdum	aṭımnı ardurḡay men	Atımnı ardurḡay men
aṭları	anlarınḡ atı	aṭları
aṭlıḡ	atluḡ	aṭlıḡ
aṭum	atım	aṭım/aṭum
aṭımız	aṭımız	aṭımız
ayaḡ	yayaḡ	ayaḡ
ayaḡ	adaḡ	ayaḡ “kase, çanak, kap”
ayaḡçı	ayaḡçı	ayaḡçı
ayuk	ayık/saḡ	ayuk
baḡlamak	baḡluk	baḡlamak/baḡlak
balıḡ yidüm başına degince	balık yidüm başına tegince	Balıḡ yidüm başına degince
balıḡçı	balıkçı	balıḡçı
baltacuk	baltacuk başḡan	baltaçuk “büyük çekik”/ baltacak “çekik”
barabilmedüm	baramadım	baramadım
barayorur	baruyorur	barır(ar?)
bardum	bardım	bardım/bardum
bardum	bardım	varıdum
barḡanlar beglerinden ayruk on kişidür	barḡanlar beginden ayruk onḡ idiler	barḡanlar beglerinden ayruk on kişidür

barmağa çıdamasmen/bara bilmesmen	barumadım/barubilmedim	bara bilmesmen/barmağa çıdamesmen
barmağay	barumas	barmağay
baş balçığı	baş balçık	baş balçık
baş satıcı	başçı	baş satıcı
bay ve barlu	bay	bay/barlu
bayam	bayan	bayam
bazar	uçar	bazar
begler oğlanlardan	tegin	begler oğlanlarıdan
begnin	begning	begnin
begnin atı	begning atı	begnin atı
begnin kuması	beg kuması	beg kuması
ben barmadım	X	barmadum
berviş	terviş	X
bıçakungız	bıçakıngız	bıçakıngız
bıçakımız	bıçakımız	bıçakımız
bıçakum	bıçakımız	bıçakum
bıçılmış	bıçık	bıçılmış
bıçmas	açmaz	bıçmas
bıksun	yaksun	X
bıçmes	bıçmez	bıçmes
bike	bige	X
bile	birle	bile
bilig	öge	bilig
bilmedük	bilmeyük	bilmedük
birgen	biregen	biregen
bişik	beşik	bişik
bişinci	bişinç	bişinç
bitimek	bitiglemek	bitimek

bizin	bizing	bizin
boğ	boğ/ark	boğ
boy	ölçek	boy
boy	türtem	boy
boyacı	boyağcı	boyaçı
bozmuş	bozıkmuş	bozmuş
bölek	tölek	bölek
bu dağludur bal kibi	bu süçüg bal teg	bu dağludur bal deg
bujladı	buşdı	X
bu kimnindür	bu kimningdür	bu kimnindür
bulğag	bulğak	bulğag
burunduk	burundak	burunduk
Bu sarāy ‘Amr’ındur	Bu sarāy ‘Amr’ın durur	Bu sarāy ‘Amr’ındur
buğ	but et	X
buy	bu	buy
cabakü	keçekü	X
çadırçı	çatırcı	çadırçı
çağırmağ	çakıрмаğ	çağırmağ
çavğa	çawğa	X
çawuş	çawış	X
çekirsig	çingır	X
çeküç	çikiç	çeküç
çerāğ	çıra	çerāğ
çıçla	atası	çıçla
çıkmağ	çıkış	çıkış
çıkırık	çırık	X
çıyan	çayan	çayan
çiçek	çığan	çiçek

çiçek	çeçek	çeçek
çomak	çomak/bulavu	çomak
çömlek	eşiç	çömlek
dağ başı	tağ baş	dağ başı
dağıldı	tağuldı	dağıldı
dağılgay	tağuddı	dağıttı
dağ	tağ/tağ	dağ
dam	ağ altın	dam
dam	tam	dam
dangla	tan	dangla
dartımağ	ülgülemağ	dartımağ
dartırmış	ülgülüg	dartırmış
darı	tarığ	darı
datsız	tatsız	daıtsız
dekirmenci	uncı/tegirmenci	degirmençi
delü	tilbe	delü
demürçi	temürçi	demürçi
deri	tiri	deri
deveci	teveci	deveçi
deyül idi	yok erdi/deyül idi	yok erdi/degül idi
dilekinni “dileğini”	tilekingni	dilekinni
diler men	andan tiledim	diler men
dili kılıç dek	tili kılıç teg	bu datludur bal deg
dillig	öglüg (tillüg)	dillig/tilhig
dilnin ucı	til ucı	X
dilsiz	ağın	dilsiz
dilsiz	tilsiz	dilsiz
diriglig	diriglig	tirig(lig)

diriglig	tiriglig	diriklig
dişi	tişi	dişi
ditredi	tepredi	ditredi
ditrendi	teprendi	ditrendi
doğmış qardaş	toğduq	X
doğrı	köni	doğrı
doğru	bayıq	doğru
doquz	toquz	doquz
doqzan	toqsan	doqzan
döst	üyüklig	döst
döndi deve münip keldi “Döndü, deveye binip geldi”	töndi tivege minip keldi	döndi deve münip geldi
dörd	tört	dörd
dördünci	törtinç	dörtinç
döşekçi	töşekçi	döşekçi
döşengü	töşengü	döşengü
duçaq	tamuğ	duçaq
dumağlıg gün	tumağluğ kün	X
dumağu	tumağu	dumağu
durğuz	turğuz	durğuz
duğıl	tutğıl	duğıl
duğuşğay biz	tuğaşğay	duğuşğay biz
duğuştılar	tuğaştılar	duğuştılar
düdük	sıbizğu	düdük
düdükçi	sıbuğuçı	düdükçi
dülben	saqluq/şarluq/dülbend	dülben/dülbend
dümri	tümri	dümri

dümrük	tümrük	dümrük
düñglük	tüñglük	düñglüg
dünle	tünle	dünle
düş	tüş	düş/tüş
ebçi	ebçi/işler	X
edebsiz	öktemlik	edebsiz
edgü	etkü	edgü
egri arħa	egri arka	egri arħa
eksük	ağlağ	eksük
elli	ilig	elli
enkilig	kaşlık	kaşlık/ingilig
evdeki yay “evdeki yay”	evdeki ya	evdegi yay
evkına	evkine	evkına
er	er	er
erkeç	örkeç	erkeç/irkeç
erkek	irgek	erkeg
eş “eş, dost”	yüş	eş
et satıcı	etçi	X
evmek	yelpük	X
eyer	iyer	eyerle
eyer yapğı	iyer yapuğı	eyer
filan atğa münip bardı	tevükka at minip bardı	filan atğa münip bardı
filan bile bardum	tevük bile bardum	filan bile barıdum
filan dañgla kelgey men	X	filan dañgla kelgey
filanın altını bar mı	tevük altını bar mu	filanın altını bar mı
filanıdır “filanıdır”	tevükningtür	filanıñdur
filanın katında at bardur	tevük katında at bar	filanın katında at

		bardur
filan ‘İrak’ka tegince barmış	tevük ‘İrak’ka tegi barmış	filan ‘İrak’ka tegi barmış
filan kaçup keldi	tevük kaçkaç (kaçıp/kaçup?) keldi	filan kaçup keldi
filan kılıç bile vurdum	tevükni kılıç bile urdum	filannı kılıç bile vurdum
filannı yirden durğurdum “Filanı yerinden kaldırdım”	tevükni yiriden(yirindin) turdurdum	fılannı yirinden durğuzdum
ğam ve guşsa (Ar.)	ıgım	ğam ve guşsa
gel	kel	kel
geldingiz	keldingiz	geldingiz
gelebilmesler	kelümediler	gelebilmesler
gelğıl	kelğıl	gelğıl
gelgil	kelgil	gelgil
gelin	kelin	gelin
gelmes/kelmez	kelmes “gelmez”	gelmes/kelmez
gelsünler	kelsünler	kelsünler
gelürler	kelürler	kelürler
geyik	kiyik	giyig
geyrağ	edğürek	keyrağ
girmek	kiriş	X
göklüg	köklüg	göglüg
gök tonluğ	kök tonlı	gög tonlîğ
gömkök	kömkök	gömgög
görksiz	körksiz	görksiz
görüük	görk	görüük
görüüklüg	körkluğ	görüüklüg
göz kaç	köz kaç	X

gūr	sın	gūr
gūristān	sınlağ	gūristān
gūldük	kūldük	gūldük
gūlegen	kūlegen	gūlgen
gūligli	gūligli	kūligli
gūn batğı yir	kūn batğunı	gūn batığı yir
gūn doğmış yir	kūn doğdı	gūn doğmış yir
gūn toğsa saṅa gelge men	kūn toğsa saṅa kelge men	gūn toğsa saṅa gelge men
gūvük	kevük	X
ḥarāmzāde	aḥşak	ḥarāmdoğkan
ḥayırsız	oqlak	ḥayırsız
ḥıştek	ḥeşte	ḥıştek
ınan	inal	ınan
ınansız	ınançsız	ınansız
‘İraḫ’dan Ḥorasan’ka bardum	‘İraḫ’dın Ḥorasan’ka bardım	‘İraḫ’dan Ḥorasan’ka bardum
‘İraḫ’ka tegince bargay	‘İraḫ’ka tegince bargā men	‘İraḫ’ka tegince bargā
ıssı sucı	sucı	ıssı sucı
ibriş	iriş	iriş
içesi	içgü	içesi
İdi	İydi/İdi	X
il “el, kolun bilekten parmak uçlarına kadar olan, tutmaya ve iş yapmaya yarayan bölümü”	el	el
ilçi	sözci	ilçi
ilek	un ilegi	ilek

ilerü oğul	tün	ilerü oğul
inçke	inçe	inçke
inçke	yinçke	inçke
inçü	yinçü	inçü
ineş	inişin	X
inlü	ilgegü	X
inü ton	ton ini/eni	X
ipkin	yağız	ipekin
ipligçi	iyikçi	iplikçi
ir	ir/er	ir/er
ir	erüm	ir
irdemlig	erdemlig	irdemlik
irdemsiz	erdemsiz	irdemsiz
irte	yarın	irte
isi gün	isik kün	isi gün
isitmek	ısıtma	isitmeg
iş	kılmış	iş
işleğıl	işle	işleğıl/işle
it “et”	et	et
iti “sahip”	iti	iyi
iti	yiti/yitig	iti
iti	yitik	yiti/iti
itmek	etmek	etmek
iygü	eygü	eygü
iyrim	ıdırim	iyrim
iyük	öyük	X
қан alıcı	қан алғуıcı	қан alıcı
қаан	һақан	қаан

kaçguncı	kaçgıncı	kaçguncı
kaçuk	kaçag	X
kakıratku	kakratguk	X
kalı kelürsen kelgil/gıl	kelirsen kelgil	kalı gelürsen gelgil
kaplağıl	kapla	kapla/kaplağıl
kapu	kapuğ	kapu
kapuçı ve odaçı	kapuçı	kapuçı
kapuk	kapga	kapuk
kara dün	karangu	karangu/karangu dün
kardaş	karıntaş (karaş, kayaş)	kardaş
kardaş	karıntaş	kardaş
kart	karıt	kart
katı	katı	kattı
katındaki kılıç “Sendeki kılıç”	katındakim kılıç	katındagi kılıç
kavurmuş	kuvurmuş	X
kavut	talkan	kavut
kay “hangi”	kayu	kayu
kay “hangi”	kayu ve kayı	kay
kaykı	taşlık	X
kaynamış su	kaynar su	kaynamış
kaysı	kayusın	kaysı
kay ton	kayu ton	kay ton
kazdık	kazduk	kazdık
keldi	keldi	geldi
keldi	keldi	geldi
kelding	kelding	gelding
keldingiz	keldingiz	geldingiz

keldingizler	keldingizler	geldingizler
keldürdi	geldürdi/keltürdi	keldürdi
kelebilmedüm	kelemedim	gelemedim
keleç	kikiç	X
keleler	---	geleler
keleyorur	kelüyorur	gelir(er?)
kelimeci	tilmeç	kelemeçi
kelimeci “tercüman”	tildem	kelemeci
kelmediler	kelmediler	gelmediler
kelmedüm	kelmedin	gelmedüm
kelmege çıdamasmen/kel ebilmesmen “gelemem”	kelümedim/kelübilmedim	gele bilmesmen/gelmege çıdamesmen
kelmegey	kelümes	gelmegey
kelmek	kelmek	gelmek
kelmessiz	kelmezsiz	gelmessiz
kelmesün	kelmesün	gelmesün
kelmesünler	kelmesünler	gelmesünler
كَل تار؟	közek	كَل تار / كُنْكَل؟
kelür	kelür	gelür
kelürsiz	kelürsiz	gelürsiz
kend	kent	kend
kendük	kündüg	kendüg/kendük
keng	king	geng
kereyi	kerey	X
kertti “kertti, oydu, çentik attı”	kirtti	kertti
kesmiş	mündük	kesmiş

keymek	keygü	geymeg/geyecek
kıftu	kıftu/sındı	kıftu/sındu
kılıç şapı	kılıç tutğası	kılıç şapı
kılığ	kılınç	kılığ
kılmaduğ	kılmayuk	kılmaduğ
kısğa	kıska	kısğa
kicelik aşı	ilgin	gicelig aşı
kiçgine	kiçkine	kiçgine
kiçmek	geçmeg	giçmek
kindür bu	bu kim	X
kindür ol	kim ol	kindür ol
kim erdi ol qatındaqı “Onun yanındaki kimdi”	aykı kişi senin qatında irdi	kim erdi ol qatındagi
kim idür “kimsiniz”	kim sen	kim idür
kim keldi	kim geldi	kim keldi
kim kelürse gelsün	kim kelse kelsün	kim gelürse gelsün
kirşan	kürşen	kirşan
kirü	kirtü	girü
kiskü	küskü	kiskü
kişığa	kişığa	gişığa
kişiler	kişiler	gişiler
kişin “kişiden”	kişiden	gişin
qonaqlamağ	qonuklamağ	qonuklamağ
qonağ	qonuç	qonuç
qonukluğ	qonuluk	qonukluğ
qoyğıl	qoğıl	qoyğıl

ķoyun	ķoy/ķoyun	ķoyın
könglek	gömlę	könleg
könültar	közek	göngül tar
körksiz	köręsiz	körksiz/görksiz
körmedük	görmedük	körmedük
körmek	görmek	görmek
körüklüg	ķunaşun	görüklüg
körür “görür”	körer	görer
kötürmek	kötürmek	götürmek
közci	közdemci	gözçi/gözdeçi
közdecı	közdemçi	gözdecı
közin	yayķarıķ	X
ķubah	içmeg	ķaba
ķulaķlıķ	ķulaķlıg	ķulaķlıķ
ķul senin	ķul sening	ķul senin
ķurbak	ķurbaķa	ķurbaķa/ ķurbaĝa/ ķurbak
ķurçak	ķuburçuk	ķurçak
ķurşak	ķur	ķur/ķurşak
ķurı	ķuru	ķuru
ķuru it	ķurud et	ķuru it
ķuşluk aşı	ķuşluk	ķuşluk
ķutur	ķuturĝan	ķotur
ķuyruĝ	ķuyruk yaĝı	ķuyruĝ
ķuyuk	ķuyuĝ	ķuyuk
küçlü	küçlüg/tike/bike?	küçlü
külmek	külmek	gülmek
künde	kenede	künde

küneş “güneş”	gün	güneş
kümirde	kürde	X
kümiş benim	kümiş benim	gümiş menüm
küncüd	künçi	küncüd
künesün	kömşe	künesün
lengiç	lengeç	lenkeç
mamuğ	böz/banbuğ	mamuğ
mamuğ çalıçı	pamuğ çalıçı	mamuğ çalıçı
mana “benim”	menning	menning
manga keldi	manga geldi	manga geldi
men	men	men/ben
menden	mendin	menden
menden songra	menden songra	menden şongra
men gelgince sen munda durğıl	men kelgince sen munda turgay sen	men kelgince sen munda durğıl
men sizge keldim	men sizke keldim	men sizge geldüm
menüm anam	menim anam	menüm anam
menüm atam	menim atam	menüm atam
Menüm bile iyüklük edersen tapuğ etgemen yahşılığı qadrince	enim bile eygülekden kılkındım / kaçan kılsan manga edgülekden saŋga tapuğ kılğay men aŋgar yaraşu	Menüm bile eygülek edersen tapuğ etgemen yahşılığı qadrince
menüm on qoyunum senin qatındadır qoçdan özge	menim on qoyunum bar idi qatında qondan özke, qoçqar (qoç)	menüm qoyunum senin qatında [bar]dur qoçdan özge
meyzer	İleşü	X
munga keldüm	bunga geldim	munga geldüm
min min	ming ming	min/min
naşş	bediz	X

ne ğulur	ne ğılır	ne ğulur
ne ğuldung	ne ğılding	ğılding
ne kılur	ne kıılır	ne kıılır
neme alp er turur !	neme alp ir turur	neme alp er turur
nemesiz	eyesiz	nemesiz
né yidin	ni yiding	né yidin
né yimiş sen	ni yimiş sen	ni yimiş sen
ocağ	ocağ	ocağ
odağcı	otağcı	odağcı
oduncı	üşekçi	oduncı
od yandırdın mu “Ateşi yaktın mı”	od yangurdun mu/yandurdungmu ve yandurdımu	od yandırdın mu
oğa	ırğa	X
oğlağ	oğlağ	oğlağ
oğulsız	kesük (oğulsız)	oğulsız
on dokuz	on toğız	on dokkuz
orça	orta/ota	orça
oynaş	işik/oynaş	oynaş
oynayıcı	oyunçı	oynayıcı
ödgi kız	arı kız	X
ödünç	ötünç	ödünç
ögdü	ögdi	ögdü
öldürmiş	kırmış	X
ölüm aş	yoğ aş	ölüm aş
parsçı	esrici	barsçı
pişmiş it	bişik it	bişmiş it
sac	sarığ	sac

sac ayakı	saç adaķı	saç ayakı
sağ	sağ el	sağ
şaga	şag	şag
sağışcı	sakışcı	sağışcı
sağış kün “hesap günü”	sakış kün	sağış gün
şag ilig “sağ el”	şag elig	X
sağlıg	sağlık	sağlıg
sagrağ	sıgrıg	sagrağ
sagrağcı	sıgrağcı	sıgrağcı
sakallıg	sakallug	şakallıg
salıncaķ	seligceg/salınçağ	salınçaķ
sana “senin”	senning	senning
sanga keldüm	sanga keldim	sanga geldüm
sapan	saban	saban
sargut	sarkut	sargut/sorkut/sargud
sarınçaķ	sirinçe	X
saru	saruğ	saru
saruşlı	saru başlı	saruşlı
satıyorur	satıyorur	satır(ar?)
şatıcı	şatıgıcı	şatıcı
satmak	satkın almak	satmak
sekzan	siksen	sekzan
senden	sendin	senden
senden songra	senden songra	senden şongra
senin atın bar mı	senin atın bar mu	senin atın bar mı
senin kılın	sening kıl	senin kılın
sen keldingmi	sen keldingmü	sen geldingmi
sen neşe barmadın	sen nelik barding	sen nelik barding

sen neşe kelmedin	sen nelik kelding̃	Sen neşe kelmedin
serābān	surban	saraban
sıkrak	sağrak	sakrak/sağrak
sındurdu	sınıktı	sınıktı
sidük	sitük	sidük
sirke	sirge	sirke
sizge keldüm	men sizge keldim	sizge geldüm
sol	sol el	sol
şola	şol	şol
şolamak	şolalmak	şolalmak
sol ilig “sol el”	sol elig	X
sol ilik “sol el”	sol ilik	sol ilin
songucı	songğı	şongucı
şongucılar	songkılar	şongucılar
sovuğ	tamluğ/savuk	X
sovuğ gün	sovuk kün	savug gün
sovuğ su	savuk su	sovuğ su
Soyurgadı	Soyurgalı/Soyukağlı	Soyurgadı
sögiş	sögüş	sögiş
sökel	sökellig	sökel
sökellig	sökelligli	sökel
sözlü	sözürek	sözlü
söz söngücü	söz songı	söz songuçı
su	su/suw	su
süçü	süçük	süçü
süngü	süngü	süngü/sümü
şerimsiz	uluğ	şermsiz
şumlıg	şumluğ	şumlıg

şunķur	sunķur	şunķur
tawarlıĝ	tawarluĝ	tawarlıĝ
ŗavulcı	tũmrũci	dũmrũçi
telengũ	yelengũ	X
Tengri	Uĝan	[kũçli] Tengri
tennũr başı	tamdur başı	tennũr başı/tennũr taşı
tepe	tayız	tepe
teprek	tepreĝ	X
terkũ	derki	terkũ/terki
teve	dive	teve/deve
tez kelig	terklemek	terklig
tıĝraĝ	œĝlũĝ	taĝraĝ/taķraķ
tıĝraĝ	titik	X
tıl	ķıl	X
tılđaķ	tılđaĝ	X
tırnaķ	toynaķ	tırnaķ
tıvar	tuvar/tam	tıvar
tilkũ	tũlkũ	tilkũ?/tũlkũ?
tillıĝ ve dillũ	tillig	tillıĝ/dillũ
tizig	tirig	tizik
toĝ	toķ	toĝ/toķ
toĝlı	toķlı	toĝlı
ŗon dikici	ŗon tikiçi	ŗon dikici
ŗonı	ŗonın ¹⁸	ŗonı
ŗonımız “elbisemiz”	tonumuz	ŗonumuz

¹⁸ İAMK yazmasında bu “n” harfinin de +I/+sI harfi gibi iyelik eki olarak kullanıldığı yazsa da bu doğru değildir. Türk dilinin genel seyrine bakıldığında sondaki /n/ harfi yükleme hâli eki olarak kullanılagelmiştir. Müellif, /i/ iyelik ekinin işlevini yanlışlıkla /n/ ünsüzüne yüklemiş görünüyor.

ton içi	içlik	ton içi
tonlîğ	tonluğ	tonlîğ
tonlu	tonan	tonlu/tonan?
ton sizin	ton siziñ	ton sizin/tonan
ton tokıcı	toncı	ton toğucu
top	tepük	top
torha	barçın	torha/torku/torka
tudağ	tutağ	tudağ
tuğ	süngü	tuğ
tuzlîğ	tuzluğ	tuzlîğ
tuşlu	tuşluğ	tuşlu
tüglig “saçlı, saçlı olan”	saçlük	tüklüg
tügsiz	saçsız	şaçsız
uçkur	uçkur/çengkası	uçkur
uluğ ana “Havva aleyhesselam”	aşnuķı ana	uluğ ana
uluğ ata “Âdem aleyhisselam”	aşnuķı ata	uluğ ata
uluğ qarın	utkağ	uluğ qarın
uluğ kün	uluğ gün	uluğ gün
unutmak	osaniğ	unutmak
uruğ	uruğ/urğun	uruğ
usvu	usva	X
uştan bağı	ilersük	X
uzan ve evren	ewren	uzan
vol-	ol-	ol-
vur “vur (emir)”	ur	vur
vurdum	urdum	vurdum

vuruldı	uruldı	vurıldı
vuruş	tokış	vuruş
yabilkāk	yayulkāk	X
yahlıg	ķabur	yıhlıg
yalan	yalğan	yalğan
yamadı	tamadı	tamadı
yamattı	tamattı	tamattı
yanglu/yengelü	tona	yanglu
yapnaķ	yaynaķ	X
yapraķ	yapurğak	yapraķ
yarımış	yaratmış	yarımış
yaş	yaş ve öl	yaş
yavuz	yavız	yavuz
yayağ	yadağ	yayağ
yayağ	yayaķ	yayağ
yaycı	yacı	yaycı
yayçı	yacı	yayçı/yaçı
yarağcı	yarıķçı	yarağcı
yargız	yargır	X
yarıķ gün	yaruk kūn	yaruk
yaruk	ayduŋ	yaruğ/yarıķ??/yaruk?
yaylak	yaylağ	yaylak
yazukluğ	yangulmağ	yazukluğ
yeyesi	yigü	yeyesi
yıglacı	ıglancı	yağlacı
yıkılış	yıkış	--?
yır	ır	yır
yidi	yeti	yidi

yig	iyik	yig
yig	biyig	yik
yiglig	iyiklũg	yiglik
yiki bing	iki ming	X
yiki yũz	iki yũz	iki yũz
yilpiç	çibunlaĝu	yelpize/yilpiç
yir	orun	yir
yoĝ	yok	yoĝ
yoĝsız	çıkan	yoĝsız
yol şawalıcı	yolıcı	yol şaklaçı
yongaç	yonguç	yongaç
yoŝuĝlıĝ	yũzcũluĝ	X
yulĝun	ılĝun	yulĝun
yuşlaĝ	yaşlaĝ	X
yũce	yũce ve yũgsek	yũce
yũgen	ũygen	yũgen
yũgenlemaç	ũygenlemaç	yũgenlemaç
yũglegil	yũgle	yũgle/yũglegil
yũkũş	ũkũş	yũkũş/ũkũşle
yũn	ũrũm ton	yũn
yũnçi	yũnĝci	yũnçi
yũzici	yũzgũçi	yũziçi
Zeyd ‘Amr’ın atı mingaç keldi	Zeyd ‘Amr atnı bingaç (binip/binũp?) keldi	Zeyd ‘Amr’ın atına mingaç keldi
Zeyd bargay ese bile bargay men	Zeyd bargay ise bile bargay men	X
Zeyd’in atı	Zeyd atı	Zeyd atı
Zeyd’nin kaçması	Zeyd kaçması	Zeyd kaçması

Zeydñitür	Zeydñingtür	Zeydñingtür
Zeyd su diler mi	Zeyd su içti mü?	Zeyd su diler mü
zindān	tünek	zindān
zindancı	tünekçi	zindancı

B. KELİME TÜRLERİ

Bu bölümde İbni Mühennâ Lügati’nde geçen kelimeler, türleri açısından incelenecektir.

1. İSİMLER

İsimler, evrendeki canlı cansız bütün varlıkları, insan tasavvurundaki somut ve soyut bütün kavramları, tek tek ya da tür olarak karşılayan sözlerdir. İsimler ana nitelikleri bakımından şöylece gruplandırılabilir:

- I. Somut ve soyut isimler,
- II. Özel adlar, cins isimleri (tür isimleri),
- III. Oluş ve kılış isimleri (Korkmaz, 2009).

I. Somut ve Soyut İsimler

A. Somut İsimler

“Somut isimler, duyu organlarımızla görüp kavrayabildiğimiz ve tabiatla madde olarak var olan gerçek nesne ve varlıkların ismidir” (Korkmaz, 2009). İML’de geçen bazı somut isimler aşağıda gösterilmiştir:

küneş “güneş” 3b/11. **tengiz** “deniz” 3b/11. **şingir** “sinir” 3b/13. **kanad** “kanat” 3b/14. **kar** “kar” 4a/3. **alma** “elma” 5a/6. **ok** “ok” 52a/15. **toy** “toy, topluluk” 5a/9. **şir** (Far.) “süt” 4b/13. **ulma** “testi” 5a/6. **boy** “çemenotu” 5a/9. **tuğra** “imza” 41a/7. **buğday** “buğday” 56a/12. **it** “et” 5b/13. **ér** “er” 5b/13. **ojun/acun** “Dünya” 37a/9. **sol ilik** “sol el” 6b/11. **diş/tiş** “diş” 6b/14. **dil/til** “dil” 6b/14. **çav/çaw** “ses” 7a/6. **sık-ı-ğ** “içecek, şurup, şerbet, içki” 60a/2.

B. Soyut İsimler

“Soyut isimler, görünürde madde olarak var olmayan, duyu organlarımızla kavranamayan, ancak zihnimizde ve tasavvurumuzda var olan kavramlara ve niteliklere karşılık olan isimlerdir” (Korkmaz, 2009). Soyut isimlere örnek olarak İML’deki bazı misaller aşağıda gösterilmiştir:

yarar “fayda, yarar” 4a/7. **siliglig** “temizlik” 5a/1. **diriglig** “hayat” 37b/6. **edgü** “iyi” 6b/2. **idi** “sahip” 6b/2. **dirig/tirig** “hayat” 6b/14. **sivinç/siwinç** “sevinç”

7a/6. **mun/bun** “ayıp, kusur” 41b/10. **kazganç** “kazanç” 60a/6. **körünç** “ibret, öğüt” 60a/8. **yazukluğ** “hata, yanlış” 60a/10.

II. Özel İsimler, Cins İsimleri (Tür İsimleri)

A. Özel İsimler

“Özel isimler, aslında somut isimler içinde özel bir yer tutar. Eğer somut adlardan bir kısmı birer tek varlığa isim olmuşlarsa, bunlara özel isim denir. Özel isimler, benzerleri bulunmayan, yaratılıştaki tek olan varlıklara verilen adlardır” (Korkmaz, 2009).

A.1. Kişi İsimleri

İbni Mühennâ Lügati Paris nüshasındaki bazı kişi isimleri aşağıdaki gibidir:

Zeyd’in atı “Zeyd’in atı” 10a/9. **‘Amr’ın** tonu “‘Amr’ın elbisesi”¹⁹ 10a/9. **Muhammed bin Kays**²⁰ 15b/2. **Celâleddîn Hârezmşah**²¹ 15b/2-3.

A.2. Hayvan İsimleri

İbni Mühennâ Lügati’ndeki bazı hayvan ismi örnekleri aşağıda gösterilmiştir:

kiş “samur” 4b/8, **şér (Far.)** “aslan” 4b/13. **buğra** “erkek deve” 51b/13. **arju** “sırtlan”. **tay** “Atın yavrusu, tay” 6b/11. **torum** “deve yavrusu” 6b/11. **sığır** “sığır” 6b/11. **toğlı/toğlı** “bir yıllık koyun yavrusu” 7b/4. **öküz** 52a/8. **sağsağan** “saksağan” 39b/2. **karğun** “karga benzeri leş yiyen bir kuş” 39b/2. **saru kuş** “baykuş” 39b/4. **ebük** “hüdhüd kuşu” 39b/4. **teve** “deve ve geyik” 51b/11. **koğuk** “sıpa, eşek yavrusu” 51b/11. **ingen** “dişi deve” 51b/13. **buğra** “erkek deve” 51b/13. **erkeç** “üç yaşında olan yahut hadım edilmiş teke” 52a/6.

A.3. Millet, Devlet, Topluluk, Boy ve Aşiret İsimleri

İbni Mühennâ genelde topluluk ve millet ismi olarak Azerbaycan Türklerini kasederek “memleketimizdeki Türkler” tabirini, Karahanlı Türklerini kasederek

¹⁹ ‘Amr ve Zeyd isimleri, eskiden beri Arapça sarf ve nahiv kitaplarında kullanılmaktadır. Genellikle gramer kaidelerinden sonra verilen örnek cümlelerde bu kelimeleri birlikte kullanmak âdet olmuştur.

²⁰ Kim olduğu meçhuldür.

²¹ Meşhur Harezmi emiri

“Türkistanlılar” tabirini kullanır. Bunların dışında Tükmenleri kasederek “Türkmenler” tabirini kullanır.²²

“Beldemizdeki Türkler” 3a/11. **“Türkistanlılar”** 36a/7. **“Türkmenler”** 9a/8.

A.4. Kıt’a, Ülke, Yer, Şehir, Irmak vb. İsimleri

İML’nin Paris nüshasındaki bazı mekân isimleri aşağıda gösterilmiştir:

oju/acun “Dünya” 37a/9. **Bağdad** “Bağdat” 9b/13. **Muşul** “Musul” 9b/13. **‘Abadlı** “Abatlı” 9b/13. **Kafaca** “Kafaca” 9b/13. **‘İrağ** “İrak” 14a/1.

A.5. Dil İsimleri

Arapça 3a/8. **Türkçe** 3a/7.

A.6. Kitap ve Eser İsimleri

İbni Mühennâ Lügatinde geçen bazı kitap ve eser isimleri aşağıda gösterilmiştir:

Nādirü’l-Dehr ‘**Alā Luğati Meliku’l-‘Asr** 6a/8. **Tuḥfetü’l-Mülk**²³ 33a/7. **Ḥaliyü’l-Mülk** 16b/12.

A.7. Gökle İlgili İsimler

gök “gök, sema” 57a/3. **uzan ve evren** “evren, felek, yörünge” 57a/3. **ögel** “burç, takımyıldız” 57a/3. **yulduz** “yıldız” 57a/3. **gök yolu** “galaksi, gök ada” 57a/5. **tañ yulduzı** “tan yıldızı” 57a/5. **lengiç** “yengeç burcu” 57a/8. **terāzū** “terazi burcu” 57a/10. **buğday başı** “sünbüle burcu ve takım yıldızı” 57a/10. **çıyan** “akrep burcu” 57a/10. **arışlan** “arşlan burcu” 57a/10. **balıg** “balık burcu” 57a/12. **könek** “kova burcu” 57a/12. **oğlağ** “oğlak burcu” 57a/12. **yay** “yay burcu” 57a/12. **ağ aygır** “kutup yıldızı ve yakınındaki yıldız” 57a/14. **temür kazık** “Kutup Yıldızı, Süreyya” 57a/14. **yetigen** “büyük ayı, küçük ayı” 57a/14. **ülker** “ülker yıldızı” 57a/14. **Çolpan** “Çolpan yıldızı, Sabah yıldızı, Venüs, Zühre” 57a/15.

B. Cins İsimleri (Tür İsimleri)

²² Ahmet Caferoğlu, *Türk Dili Tarihi I-II*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1984, II, s.147-148.

²³ Bu iki eserin kimlere ait olduğu belli değildir.

“Cins isimleri, aynı türden olan canlı cansız bütün varlık ve kavramlara verilen ortak isimlerdir. Bu isimler, özel isimlerde olduğu gibi belirli tek bir varlık veya nesneyi göstermezler. Aynı türden olan varlık ve kavramlardan birine, bir bölümüne veya hepsine isim olan sözlerdir” (Korkmaz, 2009): İbni Mühennâ Lügati’nde geçen cins isimlerine ait bazı örnekler aşağıda gösterilmiştir:

ulu su “nehir” 3b/14, **tengiz** “deniz” 3b/11. **kam** “kâhin, falcı” 4a/3. **toy** “toy, cemaat” 4b/5. **ayağ** “kadeh” 6b/2. **av/aw** “av” 7a/6. **ev** “ev” 16a/9. **ağ** “at” 7b/14. **balğ** “balık” 14a/8. **şabun** 46b/7. kömür 46b/15. **kemi** “gemi” 47a/11.

III. Oluş ve Kılış (Hareket) İsimleri

“Bu gruba giren adlar, herhangi bir varlık veya nesneyi gösterme yerine, bir oluş ve kılışın veya bir durumun adıdır. Aslında, fiillerdeki oluş ve kılışlar her zaman bir ad biçimi ile adlandırılır. Gramerdeki isim-fiiller, isim gibi kullanılan fiil şekilleri olduklarından, biz fiillerdeki oluş ve kılışın isim şekillerini isim-fiiller veya mastarlar ile gösteririz. Bunlar –mAk, –mA ve –Iş/-Uş ekleriyle kurulan adlardır” (Korkmaz, 2009). Paris nüshasında oluş ve kılış ismi yapmak için sadece –mAk ve –Iş/-Uş ekleri kullanılmıştır. İstanbul nüshasında –mA eki de bazı misallerde kullanılmıştır.

A. –mAk Eki

–mAk ekiyle teşkil edilen isimlerin misalleri aşağıdaki gibidir:

korkmak “korkmak” 12b/13. **barmak** “varmak, ulaşmak” 12b/13. **katmak** “karıştırmak, katmak, mezc etmek” 29b/2. **kötürmek** “götürmek” 12b/15. **külmek** “gülmek” 13a/1. **bolmak** “olmak” 18b/10. **kel-mek+e** çıdamasmen²⁴ “gelemem” 36b/2. **barmak+a** çıdamasmen²⁵ “varamam” 36b/3. **munğra+mağ** “ineğin möölemesi ve kuzunun melemesi” 39b/13. **bozlamak** “(deve) ses çıkarmak” 39b/13. **ürmek** “havlamak” 39b/15. **ağlamak** “ağlamak” 59b/5.

B. –Iş / -Uş

öp-ü-ş “buse, öpüş” 59a/4. **söğiş** “sövme, sövüş” 60a/4.

²⁴ Bu iktidari fiil biçiminin tam çevirisi “gelmeye güç yetiremem” şeklindedir.

²⁵ Bu iktidari fiil şeklinin kelimesi kelimesine çevirisi aslında “varmaya güç yetiremem, gelmeye güç yetiremem” şeklindedir.

IV. Yapıları Bakımından İsimler

Yapıları bakımından isimleri dört gruba ayırmak mümkündür. Bunlar:

1. Basit (yalın) isimler, 2. Türemiş isimler, 3. Kalıplaşmış isimler, 4. Birleşik isimlerdir (Korkmaz, 2009)

1. Basit (Yalın) İsimler

Basit adlar, kök durumunda olan ve herhangi bir türetme ekiyle genişletilmemiş bulunan tek kelimeden ibaret isimlerdir. Türemiş ve birleşik adların dışında kalan bütün adlar basit adlar grubuna girer (Korkmaz, 2009). İbni Mühennâ Lügati’ndeki bazı basit isim örnekleri aşağıdaki gibidir:

aṭ 7b/14. **kişi** 7b/15. **öküz** 52a/8. **ev** 16a/9. **ya** “yay” 4a/11. **demür** “demir” 10a/5.

2. Türemiş İsimler

Türemiş isimler, isim kök ve gövdelerine türetme ekleri getirilerek kurulan ve yeni bir kavrama karşılık olan isimlerdir (Korkmaz, 2009). Türemiş isimler de isimden türeyen ve fiilden türeyen isimler olmak üzere iki gruba ayrılır. Çalışılan eserde geçen türemiş isimler aşağıda gösterilmiştir.

2.1. İsimden Türemiş İsimler

+en: **kön+en** “talihli, bahtlı” 9b/3.

+Cİ: **demür+ci** “demirci” 10a/5. **eb+çi** “kadın” 37b/4. **yaycı** “yaycı, yay imal eden” 10a/5. **közdem+ci** “korucu, hademe, gözcü, casus” 40b/14.

+CUG: **sarāy+cuğ** “küçük saray” 9a/10. **ağır+çuğ** “ağırlık” 48a/2.

+DAŞ: **karım+taş**²⁶ “kardeş” 40a/4. **sü+deş** “asker arkadaşı” 40b/2.

+kInA: **öküz+kına** “küçük öküz” 9a/7.

+IA: **dağ+la** “Tan vakti, sabah vakti” 57b/10. **dün+le** “gece, gece vakti” 23b/12.

²⁶ Aynı kelimenin “kardaş” biçimi de vardır. Bu tür ikili kullanımlar metinde oldukça fazladır. Bu durum, eserin yazıldığı coğrafyanın lehçesel çeşitliliği ile ilişkilidir. bk. 40a/6

+IIk/+IIg: **konuĸ** + **luĸ** “davet, konukluk, misafir ağırlama” 48b/9. **yaĸşı** + **lĸ** “iyilik, güzellik” 15b/13. **alp** + **lik** “şecaat, cesaret” 13a/5. **iy k** + **l k** “iyilik” 15b/13.

+IU/+IIK/+IUĸ: **altunlĸ** “altını olan” 5a/9. **asıĸ+lĸ** “faydalı, yararlı” 41b/8. **bilig+lig** “ lim” 9a/15. **daĸ** + **lu** “tatlı” 17a/8. **dirig+lig** “hayat, yaşam” 37b/6. **sakal+lĸ** “sakallı” 38b/12. **tın+luĸ** “canlı, hayvan” 37b/6. **tonlĸ** “elbise” 10a/15. **t g+lig** “saçı olan, saçlı” 9a/15. **tawarlĸ** “malı olan” 5a/9. **yüz** + **luĸ** “yüzlü” 23b/2. **alp+lĸ** “alplık” 13a/7. **kaşılık** “Tütsü, buhur, dikenli bir aĸaĸ reĸinesi” 47b/13.

+mUk: ** onmuĸ** “elbise” 9b/5. **atmuĸ** “atlı” 9b/5.

+sIz: **tawar+sız** “malsız” 9b/9. **tügsiz** “saçsız” 9b/9. **biligsiz** “bilgisiz, cahil” 43b/8. **alt nsız** “altınsız” 9b/9. **g rk+siz** “yaban, vahşi” 38a/13.

2.2. Fiilden Türemiş İsimler

-ak: **bıĸ** - **aĸ** “bıĸak” 11a/5.

-ĸ: **kılıĸ** < **kıl** - **ı** - **ĸ** “kılıĸ” 7b/14.

-esi: **iĸ** - **esi** “iĸecek, meşrubat” 48b/9. **ye** - **y** - **esi** “yiyecek” 48b/9.

-g: **bil-i-g** “bilgi”, **yaş-u-ĸ** “pusu, tuzak, kapan” 40b/12. **bulĸa-ĸ** “fitne, karışıklık, hile, bozgunculuk” 40b/14. **yap** - **u** - **ĸ** “yapı, bina” 55a/4. **kıl-ı-ĸ** “huy, tabiat, yaratılış” 41b/4.

-guĸ: **yol** - **ĸuĸ** “iskarpela, keski ” 51a/6.

-ge: **bil** - **ge** “bilge,  lim 12a/2.

-gU: **süngü** < **s n** - **g **²⁷, **ĸana-ĸu** “neşter” 47a/8.

²⁷ Bu kelimenin bulunduĸu en eski kaynak Orhon Yazıtlarıdır. K şgarlı Mahmud da s zl ĸ nde kelimeye yer vermiştir. Kelimenin kökeni konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Hasan Eren kelimenin tarihi konusunda bilgi vermiş, kökenine ilişkin yapılan yorumları aktarmış fakat kendisi bu konu hakkında bir fikir beyan etmemiştir. bk. Hasan Eren, *Türk Dilinin Etimolojik S zl ĸ *, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2020, s. 478. Tuncer Gülensoy kelimenin “*s n +g şeklinden gelmiş olabileceĸini belirtmiştir. bk. Tuncer Gülensoy, *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi S zl ĸ *, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2018, s. 674. Clauson ise kelimenin farazi olarak “s n-

-ı: **yahış** – ı “iyi, güzel” 15b/13.

-**k**: **dil+e-k** “dilek, istek 12b/6. **tap – u - k** “hizmetkâr, kul” 15b/13. **tanu-k** “tanıklık, şehadet” 59b/8. **kaç-u-k** “hezimet, yenilgi” 41a/4.

-**m**: **oltur – u – m** “oturak, divan, sıra” 55b/2.

-**n**: **gel-i-n** “gelin” 40a/8.

-**ş**: **oyna-ş** “âşık olunan” 40a/15.

3. Kalıplaşmış İsimler

3.1. İsim Çekimi Eklerinin Kalıplaşmasından Oluşan İsimler

“+GArU, +rA, +rU yön gösterme, +GA yönelme, +DA bulunma, +DAn çıkma, +(I)n/(U)n vasıta, +ÇA eşitlik durumu eklerinin kalıplaşıp kaynaşmasından oluşmuş sözler Eski Türkçeden başlayarak Türk dilinin tarihî devir metinlerinde ve lehçelerinde oldukça fazladır. Bunlar, söz konusu eklerin taşıdığı kullanılış özelliği dolayısıyla genellikle yer ve zaman gösteren zarflar ile tarz zarfları, sıfatlar, edat ve bağlaçlar oluşturmuşlardır. Ancak, bunlardan bazılarının birer isim gibi kullanılmaları dolayısıyla, içlerinde isimleşmiş olanlar da vardır” (Korkmaz, 2009). Bu tür isimlerin Paris nüshasında geçen örnekleri aşağıda gösterilmiştir:

40a/8 **ilerü** < il+gerü “birinci, büyük (evlat)”. **ir+te** “yarın, ertesi gün” 57b/10.

3.2. Sıfat-Fiil Eklerinin Kalıplaşmasından Oluşan İsimler

-**Ar**: **tut-ar** “öksürük” 48a/15.

-**gAn**: **Yarat-ğan** “Hâlık, Yaratıcı” 37a/5. **U-ğan** “Her şeye gücü yeten Allah” 37a/7. **Törit-gen** “Tek olan Allah” 37a/7. **İgid-gen** “Rızkı veren Allah” 37a/7. **Öldür-gen** “Canı alan, öldüren Allah” 37a/9. **Tirit-gen** “Hayat veren, diriltten Allah” 37a/9.

” kökünden geldiği görüşündedir. bk. S. Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford University Press, London 1972, s. 834. Kâşgarlı’nın sözlüğünde de “sünüş (kısır mızrak/savaş)” ismi ve “sünüş- (mızraklaşmak)” fiili yazılmıştır. bk. A. B. Ercilasun, Ziyat Akkoyunlu, *Dîvânu Lugâti’t-Türk (Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2014, s. 840. Bu iki biçimin Orhon yazıtlarında da bulunması kelimenin kökenini farazi bir “*sün-” biçimine götürmektedir. bk. A. B. Ercilasun, *Türk Kağanlığı ve Türk Bengü Taşları*, Dergâh Yayınları, s. 708.

-mA: bilmes “bilgisiz, tecrübesiz” 41b/12.

-mİ: öldür-miş “maktul, öldürülmüş” 41a/2. **as-mış**²⁸ “asılmış” 41a/4. **sınık-mış** “kırılmış, parçalanmış” 41a/2. **sökül-miş** “kızartma” 48b/15. **ul – mış** “iyi pişmiş et”. **öl-miş** “ölü” 37b/6. **arsıkmış** “mağrur, kibirli” 42a/4.

-r: 48b/15.

3.3. İsim-Fiillerin Kalıplaşmasından Oluşan İsimler

“Bu tür isimler oluş ve kılış isimleri oluşturan –mA, -mA ve -Iş/-Uş isim-fiil ekleriyle teşkil edilirler” (Korkmaz, 2009):

et-mek “ekmek” 44b/12. **bağla-mak** “kilitli, kapalı” 44a/6. **ısıtmak** “sıtma, humma” 48a/13. **it-mek** “ekmek” 49a/4. **keymek** “elbise, giysi” 49b/4. **çaçmak** “çakmak” 50b/12. **tüg-me** “düğme” 49b/10.

3.4. Zarf-Fiillerin Kalıplaşmasından Oluşan İsimler

“Bu isimler -A, -I/-U zarf-fiil eklerinin kalıplaşmasından oluşmuş şekillerdir” (Korkmaz, 2009):

konış-ı “komşu” 40b/2. **yağ-a** “yan, taraf” 60a/12.

3.5. –DI/-DU Görülen Geçmiş Zaman Ekinden Kalıplaşmış İsimler

Soyurğa-dı “Karşılıksız veren, bağışlayan Allâhu Ta’âlâ” 37a/5. **sın-du** “makas” 46b/3. **sovut-tı** “üşüten sıtma” 48a/13. **ög-dü** “övgü, medih” 59a/6.

4. Birleşik İsimler

4.1. İsim + İsim Yapısındaki Birleşik İsimler

“Özel isimleri oluşturan bu tür birleşik isimler, hiçbir gramer ilişkisine bağlı olmadan doğrudan doğruya şahıslara verilen iki veya daha çok addan oluşmaktadır” (Korkmaz, 2009):

Bu tür birleşik isimlerin Paris nüshasında da bulunan örnekleri aşağıda gösterilmiştir:

Muhammed bin Kays 15b/2. **Celâleddîn Hârezmşah** 15b/2-3.

²⁸ “Öldürmüş” ve “asmış” kelimelerinde edilgen bir yapı söz konusudur.

4.2. İsim Tamlaması Kalıbındaki Birleşik İsimler

Belirtisiz ad tamlamaları birleşik ad kurmaya pek elverişli olan gramer kalıplarıdır. Birçok cins adı ile bir kısım yer adları bu yolla oluşmuştur:

çerağ ayağı “fener, deniz feneri” 51a/10. **yir kurdı** “sürüngen” 37b/8. **ölüm aşı** “ölünün ardından verilen yemek” 48b/11.

Eserde bazen, aşağıdaki örnekte olduğu gibi, isim tamlamalarının tamlanan unsurunda iyelik ekinin kullanılmadığı örneklerle de rastlanmaktadır:

sağış kün “Hesap günü, kıyamet günü” 37a/11. **ağız ağrığ** “ağız ağrısı” 48a/15. **köz ağrığ** “göz ağrısı” 48a/15. **baş ağrığ** “baş ağrısı” 48a/15.

Metinde Arapça ve Farsça tamlama biçiminin bir yansıması olarak düşündüğümüz bir isim tamlaması da vardır. Teyze anlamına gelen tamlamanın “ana karıntaş” veya “ana karıntaşı” olarak yazılması beklenirken tamlama ve tamlayanın sırası ters yazılmış gibi durmaktadır:

karıntaş ana “teyze” 40a/4.

4.3. Sıfat Tamlaması Kalıbındaki Birleşik İsimler

Bir ismin önüne getirilen bir sıfatın, eklendiği isimle anlamca birleşip kaynaşarak kendisinde o niteliğin bulunduğu anlamda yeni birleşik adların oluşmasına yol açmıştır:

uluğ kün “kıyamet günü” 37a/11. **uluğ ata** “Âdem aleyhisselam” 37b/2. **uluğ ana** “Havva aleyhisselam” 37b/2. **yeñi kün** “Nevruz” 57b/8.

4.4. İsimlerde Küçültme

İbni Mühennâ Lügati’ndeki küçültme ekleri + kıInA ve +cuğ’dur:

+cuğ: **öküz** + **cuğ** “küçük öküz” 9a/10. **sarāy** + **cuğ** “küçük saray” 9a/10.

+kına: **öküz** + **kına** “küçük öküz” 9a/7. **ev** + **kına** “küçük ev” 9a/7.

4.5.İşletme (Çekim) Ekleri

“Çekim yahut işletme eki kelime kök ve gövdesine işleklik veren ektir. Kök ve gövdeleri birbirleriyle münasebete getiren, onların kelime grupları ve cümleler içinde

vazife almasını sağlayan ekler işletme (çekim) ekleridir. İşletme ekleri kök ve gövdelerin başka kök ve gövdelerle temas için dışarıya uzanan kolları durumundadır” (Ergin, 2004). Eklendikleri kelimenin manasını değıştirmezler. İşletme ekleri, genel hatlarıyla “çokluk eki”, “iyelik ve aitlik ekleri”, “hâl ekleri” ve “soru eki” başlıkları altında toplanabilir:

4.5.1. -lAr Çokluk Eki

“Çokluk eki isimlerin çokluk şekillerini yapan işletme ekidir. Bir isim hiçbir ek almadan normal şekliyle tek nesneyi karşılar. İsmi tek bir nesneyi karşılayan bu asıl ve normal şekline teklik şekli adı verilir. İşte ismin karşıladığı nesnenin sayısının birden fazla olduğunu ifade etmek için teklik şekline çokluk eki getirilerek ismin çokluk şekli yapılır” (Ergin, 2004).

“Çokluk ekinin ifade ettiği gramatikal nüans yalnız eklendiği ismin içinde kalır. Çokluk eki eklendiği ismi diğer kelimelerle münasebete geçirmez. Yani kelimeler arasında bağlar kuran bir kelime münasebetleri eki değildir. Çokluk ekinden sonra iyelik, hâl ve soru ekleri gelebilmekte, fakat iyelik, hâl ve soru eklerinden sonra çokluk eki getirilememektedir” (Ergin, 2004). Türkçenin çokluk eki, diğer dönemlerinde olduğu gibi Harezmi-Kıpçak sahasında da -lAr’dır:

barğan + lar “ulaşanlar, varanlar” 17b/1. **beg + ler** “beyler, efendiler” 17b/1. oğlan+lar “oğlanlar” 40b/6. **bıçağ +lar** 11a/7. **aşnuğı+lar** “öncekiler” 13b/3. **kişi + ler** “kişiler” 7b/15.

4.5.2. İsimlerde İyelik ve Aitlik

“İsimlerdeki işletme eklerinden biri de iyelik ekleridir. Bu ekler, adın karşıladığı nesnenin kime veya neye ait olduğunu bildiren, sahiplik gösteren ve isimler ile isimler arasında bağlantı kuran eklerdir. Dolayısıyla getirildikleri isimlerin dışında fakat o isimlere ait olan, o isimlerin malı sayılan nesneleri şahıs olarak gösteren eklerdir” (Korkmaz, 2009). Bu eklerin Paris nüshasındaki bazı örnekleri ve şeması aşağıda gösterilmiştir:

kul+u+m “kölemiz, hizmetçimiz” 10b/15. **koyun + u + m** “koyunum” 17b/3. **bıçağ+u+m** “bıçağım” 11a/5. **ağa+m** “babam” 10b/13. **ana+ng** “annen” 10b/11.

ata+ng “baban” 10b/11. **ton+ı** “elbisesi” 10b/6. **altun + ı** “altını” 17b/10. **yüz+i** “yüzü” 10b/4. **ana+mız** “annemiz” 10b/13. **ata+mız** “babamız” 10b/13. **atu+mız** “atımız” 11a/7. **beg + i + miz** “beyimiz, efendimiz” 14b/5. **bıçak+u+ngız** “bıçağınız” 11a/5. **bıçak+ları** “bıçakları” 11a/7.

“İyelik ve aitlik bildiren eklerden biri de +ki’dir. Bu ek isim kök ve gövdelerine doğrudan doğruya geldiği gibi, isimlerin ilgi ve bulunma durum eki almış biçimlerinden sonra da gelir. Ek, “içinde bulunma ve aitlik bildiren” bir işleve sahiptir” (Korkmaz, 2009):

katında+ki “yanındaki, nezdindenki” 16a/6. **evde+ki** yay “evdeki yay” 16a/9. **katında+ki** kılıç “yanındaki kılıç” 16a/9. **aşnu + kı** “önceki” 13b/3.

Paris nüshasında aitlik eki olarak “ki” eki kullanılmıştır. Bunun yanında müellif, soru zamiri olan “kim” kelimesinin aitlik eki olarak “ki” yerine de kullanılabildiğini belirtmiş ve aşağıdaki örneği vermiştir fakat müellifin verdiği örnekteki “kim” aitlik eki değildir ve bağlaç vazifesi görür.

ol **kim** “o ki” 16a/9.

4.5.3. İsimlerde Çekim ve Hâl Ekleri

“İsim çekimi, adların birbirleri veya fiiller ile olan ilişkisini belirleyen durum gösterme kavramını karşılamak üzere, belirli eklerle birleşerek aldıkları şekillerdir (Korkmaz, 2009). İsimler kelime grupları ve cümleler içinde diğer kelimelerle münasebetleri sırasında, münasebetin cinsine göre, çeşitli hâllerde bulunurlar. İsimlerin, kelime grupları ve cümleler içinde isimlerle, edatlarla ve fiillerle çeşitli münasebetleri olur. Bu münasebetler kurulurken isimler hep aynı durumda bulunmaz, münasebetin cinsine göre ayrı ayrı hâllere girerler. İsim bu münasebetleri bazen eksiz olarak, fakat çok defa da eklidir. İşte isimleri çeşitli münasebetler için çeşitli hâllere, durumlara sokan bu eklere hâl ekleri adı verilir” (Ergin, 2004).

4.5.3.1. Yalın Hâl

yıpar “misk, güzel koku” 31b/13. **konak** “misafir” 31b/13. **algış** “dua” 32a/2. **tınlug** “canlı” 37b/6.

4.5.3.2. İlgi Hâli

İlgi hâli eklendiği isim ile başka bir isim arasında sahiplik, ilgi bağı kurma durumudur (Korkmaz, 2009). İML'nin çalıştığımız nüshasında ilgi hâli eki +nIn ve +In şeklindedir. Bu ekin damak ɲ'li biçimi metinde mevcut değildir. Bazen aynı isimde iki ayrı ekin kullanıldığı da olur:

‘**Amr + in tönü** “Amr’ın elbisesi” 10a/9. ‘**Amr + nın yası** “Amr’ın yayı” 10a/12. **Zeyd + in atı** “Zeyd’in atı” 10a/9. **Zeyd + nin kamçısı** “Zeyd’in kamçısı” 10a/12.

Eski Türkçeden beri görülen bir özellik olarak metinde iki isim arasındaki ilgi hâlinin eksiz kurulduğu da olur:

oğlan avurtası “oğlanın/çocuğun sütannesesi” 10a/14. **baş sağrağı** “kafatası” 38a/4. **tennûr başı** “tandır kapağı” 48a/4. **ata kıardaşı** “amca” 40a/4.

Eserde karşılaşılan şahıs zamirlerinin, ilgi hâli eklerini şu şekilde aldıkları görülmektedir:

men + **üm** “benim” 17b/4. sen + **in** “senin” 17b/4. a(<ol) + **nın** “onun” 17b/4. **a+nuñ** “onun” 59a/1.

4.5.3.3. Yükleme Hâli

“Kelime guruplarında ve cümlelerde fiilin doğrudan doğruya tesir ettiği isimler yükleme hâlinde bulunurlar. Karşıladığı hareket doğrudan doğruya bir isme tesir eden fiiller geçişli fiillerdir. Şu hâlde akkuzatif hâli ismi kendisine tesir eden geçişli bir fiile bağlayan hâldir. İsmin geçişli bir fiilin tesirinde olduğunu gösteren bu hâli bazen eksiz, bazen ekli olur” (Ergin, 2004). İML’deki yükleme hâli eki +**nI**’dır. Örnekleri aşağıdaki gibidir:

Zeyd+**ni** kılıç bile vurdum 12b/4. “Zeyd’e kılıçla vurdum”, uş dilekin+**ni** ketürür men “Bu dileğini yerine getiririm” 12b/6. algıl bu+**nı** menden. “Bunu benden al” 12b/8. su+**nı** dökti “suyu döktü” 24a/6.

4.5.3.4. Yönelme Hâli

“Kelime gruplarında ve cümlede fiilin kendisine doğru yaklaştığını, yöneldiğini ifade etmek için isim yönelme hâline sokulur. Fiilin istikametini gösteren ve yaklaşma ifade eden yönelme hâli daima ekle yapılır. Bu ek yönelme hâli ekidir” (Ergin, 2004). İbni Mühennâ Lügati’nde yönelme hâli eki olarak +A ve +KA ekleri kullanılır:

‘Irak + ka “‘Irak’a” 14a/1. **başı+n+a** “başına” 14a/8. **Horasan + ka** “Horasan’a” 14a/11. **at + ğa** “ata” 14b/12. **kişi + ğa** “kişiye, insana” 15a/14. **kelmek+e çıdamasmen** “gelemem” 36b/2. **bar-mak+a çıdamasmen** “varamam” 36b/3.

Genel Türkçede olduğu gibi İML’de de 1, 2 ve 3. teklik şahıs zamirleri ile işaret zamirleri yönelme hâli ekini aldığında şeklen değişir. Çokluk şahıs zamirlerinde ise bu değişiklik ortaya çıkmaz:

maṅga “bana” 5b/5. **saṅga** “sana” 5b/5. **aṅga** ona 5b/5. **muṅga** (buna) 14b/9. **siz + ge** “size” 14b/6.

4.5.3.5. Bulunma Hâli

Kelime gruplarında ve cümlede fiilin kendi içinde cereyan ettiğini ifade etmek için isim lokatif (bulunma) hâlinde bulunur. Fiilin cereyan ettiği yeri gösteren, böylece bir bulunma ifade eden lokatif hâline girmek için de isimler daima ek alırlar. Bu ek ise lokatif ekidir (Ergin, 2004). İML Paris nüshasındaki bulunma hâli eki +DA’dır. Bulunma hâli eki alan kelimelere ait bazı örnekler aşağıda gösterilmiştir:

katın + da “yanında, indinde” 16a/6. **ev+de** “evde” 16a/9. **kaṭğa+da** su yok “Kovada su yok” 14b/15. **munda** “burada, bunda” 14a/6. **anda** “orada, onda” 14a/14.

Metinde bulunma hâli ekinin ünsüz uyumuna girmiş +tA’lı biçimi yoktur. Müellif, mahrecin yaklaştırılması için birçok yerde Türkler arasında bu /t/ ve /d/ seslerinin değişimli olarak kullanıldığından bahsetmiş ancak bulunma hâli ekinde bu değişimin örneği mevcut değildir.²⁹

²⁹ bk. s. 62, s.80, s. 82.

4.5.3.6. Ayrılma Hâli

Kelime guruplarında ve cümlede fiilin gösterdiği hareketin kendisinden uzaklaştığını ifade etmek için isim ablatif (ayrılma) hâlinde bulunur. Ablatif hâli için isim daima ek alır. Bu ek ablatif ekidir (Ergin, 2004). Paris nüshasında ayrılma hâli eki almış bazı isim örnekleri aşağıda gösterilmiştir:

men+den “benden” 11a/15. **a+n+dan** “ondan” 11b/2. **a+n+lar+dan** “onlardan” 11b/2. **‘İrak + dan** “İrak’dan” 14a/11. **sen + den** 14a/10. **mu + n + dan** “bundan” 14a/14. **begleri + n + den** “beylerinden, efendilerinden” 17b/1. **koç + dan** “koçtan” 17b/3.

4.5.3.7. Vasıta Hâli

“Adın belirttiği varlık veya nesnenin fiildeki oluş ve kılışta “vasıta” olarak kullanıldığını veya “birliktelik” ifade ettiğini gösterme durumudur” (Korkmaz, 2009). Metnimizde bu durumun ekleri “**bile**” ve “**bilen**”dir:

Filan **bile** bardum “Filanla vardım” 15a/3. Zeydni kılıç **bile** vurdum “Zeyd’e kılıçla vurdum” 12b/4. Filanın altını **bilen**³⁰ bar mı “Filanın altını var mı” 17b/10.

4.5.3.8. Eşitlik Hâli

“Eşitlik hâli fiilin nasıl yapıldığını ifade etmek için kurulan yapılardır. Genellikle benzerlik ve tarz ifade ederler. Bunun yanında izafet ve kadarlık gibi durumları da ifade ederler” (Ergin, 2004). Metinde eşitlik hâline örnek olarak verilebilecek bir kelime tespit edilmiştir:

Menüm bile iyüklük edersen tapuk etge men yahşılığı **qadrince** “Bana iyilik edersen sana iyiliğin kadar hizmet edeceğim” 15b/13.³¹

4.5.4. İsimlerde Soru

Soru eki ismin soru şeklini yapan işletme ekidir. Soru eki olarak Paris nüshasında –mı, -mi, -mu, -mü kullanılır:

³⁰ “bilen” edatı burada daha çok aidiyet bildiriyor.

³¹ Bu örnekte ilgi hâli eki almış “men” zamirinin yönelme hâlini üstlenmiş olması dikkat çekicidir. Bunun yanında iyilik manasında aynı cümlede hem “iyüklük” hem de “yahşılık” kelimesinin kullanılması calibidikkattir.

Senin atın bar mı “Senin atın var mı” 17b/7.

5. İsim Tamlaması

Bir isim başka bir isimle ilgi durumu eki alarak veya almadan bir anlam bağı oluşturduğunda isim tamlaması dediğimiz kelime grubu ortaya çıkar. Burada birinci isim tamlayan, ikinci isim tamlanan niteliğindedir. Arada ilgi ekinin kullanılıp kullanılmamasına veya tamlayanın da bir isim tamlaması olup olmamasına göre isim tamlamaları belirtili isim tamlaması, belirtisiz isim tamlaması ve zincirleme isim tamlaması şeklinde üç gruba ayrılır (Korkmaz, 2009).

5.1. Belirtili İsim Tamlaması

Belirtili isim tamlaması, tamlayan ismin sonuna ilgi durumu eki, tamlanan ismin sonuna da üçüncü şahıs iyelik eki getirilerek yapılan tamlama türüdür. Bu tamlamadaki anlam bağlantısı sürekli değil, geçicidir (Korkmaz, 2009). İbni Mühennâ Lügati’ndeki misalleri aşağıdaki gibidir:

‘Amr + nın ya + sı “Amr’ın yayı” 10a/12. **beg + nin kuma + sı** “beyin halayığı” 10a/14. **dil+nin ucu** “dilın ucu” 38b/10.

5.2. Belirtisiz İsim Tamlaması

Bu tamlama türünde, tamlayan isim eksiz yani yalın durumdadır. Yalnız tamlanan isim üçüncü şahıs iyelik eki almıştır. Belirtili isim tamlamasında tamlayanın tamlanana bağlılığı belirli fakat geçici olduğu hâlde, belirtisiz isim tamlamalarında tamlayanın tamlanana bağlılığı belirsiz fakat sürekli. Anlamca da tamlananın ayrılmaz bir parçasıdır. Bundan dolayı tamlananın iki ögesi arasına bir başka gramer ögesi giremez (Korkmaz, 2009). Bu tamlama grubunun Paris nüshasındaki bazı örnekleri aşağıda gösterilmiştir:

oğlan avurta+sı “oğlanın/çocuğun sütannesi” 10a/14. **saç tulungı** “şakak” 38a/4. **baş sağrağı** “kafatası” 38a/4. **kulağ kemişegi** “kulak kıkırdağı” 38a/9. **yüz bağı** “yaşamak, peçe, örtü” 42a/14. **baş bağı** “alın bağı, sargı, başa bağlanan örtü” 42a/14. **tennûr başı** “tandır kapağı” 48a/4. **kicelik aşı** “akşam yemeği” 48b/11. **kuşluk aşı** “kahvaltı” 48b/11. **buğday aşı** “buğdaydan yapılan yemek” 49a/2. **küncüd yağı** “tahin, susam yağı” 49a/10. **çerağ yağı** “kandil yağı” 49a/10. **it yağı**

“et yağı” 49a/12. **koz yağı** “ceviz yağı” 49a/12. **bil bağı** “kuşak, bel bağı” 49b/15. **ton başı** “elbisenin üst kısmı” 50a/6. **sac ayağı** “sac ayağı” 50b/15. **ok yüğü** “ok tüyü” 52b/2. **ok kezi** “okun kirişe geçen ucundaki kertik” 52b/2. **üzengü kayışı** “üzengi kayışı” 52b/8. **iyrim keçesi** “eyer minderinin keçesi” 52b/13. **ev gögesi** “evin çatısı” 55a/12.

Belirtisiz isim tamlamasında tamlananın iyelik eki almadığı örnekler de mevcuttur:

köz ağrığı “göz ağrısı” 48a/15. **baş ağrığı** “baş ağrısı” 48a/15. **ağız ağrığı** “ağız ağrısı” 48a/15.

5.3. Zincirleme İsim Tamlaması

İbni Mühennâ Lügati Paris nüshasında bu tamlamanın örneği yoktur.

2. SIFATLAR

“Sıfatlar, isimlerden önce gelerek onları niteleyen, nasıl olduklarını gösteren veya çeşitli yönlerden belirten sözlerdir (Korkmaz, 2009:333). Sıfatlar kendi içlerinde: I. Kökenlerine, II. Yapılarına, III. İşlevlerine göre, olmak üzere üç türlü sınıflandırılır” (Korkmaz, 2009).

2.1. Kökenlerine Göre Sıfatlar

Kökenlerine göre sıfatlar üç alt gruba ayrılır:

2.1.1. Türkçe Kökenli Sıfatlar

İML’deki bazı Türkçe kökenli sıfat örnekleri aşağıda gösterilmiştir:

bilge er “âlim adam” 12a/2. **bay Zeyd** “Zengin Zeyd” 12a/2. **sağlık** “sağmal, süt veren” 52a/4.

2.1.2. Yabancı Kökenli Sıfatlar

Paris nüshasındaki yabancı kökenli sıfatlar şu şekildedir:

hām (Far.) “bilgisiz, tecrübesiz” 41b/12. **külgün³² (Far.)** “pembe, gül renkli” 51b/8.

2.1.3. Karışık Kökenli Sıfatlar

edeb (Ar.) + siz (T.) “edepsiz” 41b/14. **hayır (Ar.) + siz (T.)** “fasık, hayırsız, günahkâr” 42b/9.

2.2. Yapılarına Göre Sıfatlar

Sıfatlar yapılarına göre beş alt gruba ayrılır:

2.2.1. Basit Sıfatlar

Bu gruptaki sıfatlar herhangi bir yapım eki almamış, kök veya kök durumuna gelmiş olan yalın sıfatlardır:

katı “cimri, elisiki” 41b/10. **uluğ** “büyük” 43b/15. **eski** “eski” 42b/13. **yaman** “kötü, yaman” 42b/13. **açı** “ekşi” 43a/2. **sücü** “tatlı” 43a/2. **ağır** “ağır” 43a/4. **kurı** “kuru” 43a/10. **yavuz** “kötü, fena” 43a/14. **keng** “geniş” 43b/4. **delü** “deli” 43b/8. **esen** “sağlıklı, iyi durumda” 44a/6. **kart** “kısır” 48b/4. **orta** “orta yaşlı” 55b/10.

2.2.2. Türemiş Sıfatlar

Türemiş sıfatlar, isimden sıfat türeten ekler ve fiilden sıfat türeten ekler şeklinde ikiye ayrılır. Bu iki örneğin misalleri aşağıda gösterilmiştir:

2.2.2.1. İsimden Sıfat Türeten Ekler

İbni Mühenna Lügati’ndeki bazı misalleri aşağıdaki gibidir:

2.2.2.1.1. +CI: İsimlerden ve sıfatlardan “alışkanlık” gösteren sıfatlar türetir (Korkmaz, 2009): **yalğan+cı** “yalancı” 41b/8. **yigne+ci** “iğneci, iğne satan” 44a/15. **tirig+çi** “tahsildar, vergi toplayan” 44b/12. **demür+ci** “demirci” 44b/10. **kan alıcı** “hacamatçı” 44b/10.

2.2.2.1.2. +II/+IU: Çok geniş bir kullanımı olan bu ek, geldiği ada kendinde bulundurma, sahip olma, o özelliği taşıma, ait olma gibi işlevler yükleyen sıfatlar yapar (Korkmaz, 2009):

³² Kelimenin Farsça aslı “gul” şeklinde Farsî “گل” ile yazılmasına rağmen burada “ك” harfi ile gösterilmiştir.

ay+lu “hamile, gebe” 42a/11. **küç+lü** “güçlü” 43b/4. **in+lü** “enli, geniş” 43b/8. **bar+lu** “zengin” 43b/10.

2.2.2.1.3. +IIğ/+IUğ: Bu ek aslında isimden isim türeten bir ek olduğu hâlde, aynı “bir şey için” anlamında ve “tahsis” işlevinde sıfatlar da türetir (Korkmaz, 2009):

mun+luğ “kusurlu, hatalı, eksik” 41b/14. **kut+luğ** “kutlu, mübarek” 41b/6. **asığ+lığ** “faydalı, yararlı” 41b/8. **körük+lüg** “güzel, hoş” 42a/7. **dathğ** “tatlı” 43a/2. **uğuş+lığ** “akıllı, zeki, müdrik” 43b/6. **til+lığ** “akıcı, fasih dille konuşan kişi, fasih, belîğ, açık” 43b/14.

2.2.2.1.4. +IIk/+IUk

ala+luğ “Abraş, cüzzamlı, alacalık hastalığı olan” 48b/5.

2.2.2.1.5. +sIz/+sUz: +II/+IU ekinin zıt anlamlısı olan bu ek, isimlerden olumsuzluk, yokluk, eksiklik veya azlık kavramında sıfatlar türetir (Korkmaz, 2009):

dil + siz “dilsiz, ebkem” 38b/10. **hayır+sız** “fasık” 42b/9. **man + siz** “hain, kendisine güvenilmeyen” 42b/11. **körk + siz** “çirkin” 42b/15. **neme + siz** “boş, تنها, ıssız” 43a/4. **edeb+siz** “edepsiz” 41b/14. **şerim+siz** “arsız, terbiyesiz, saygısız” 42a/9. **küç+siz** “güçsüz” 43b/4. **bilig+siz** “bilgisiz” 43b/8. **yoğsuz** “fakir, yoksul” 43b/10.

2.2.2.2. Fiilden Sıfat Türeten Ekler

2.2.2.2.1. –Ar: aḡ - ar (su) “akan” 53b/11.

2.2.2.2.2. AḡAn: Bu ek bir fiilin çok fazla yapıldığını bildirmek için kullanılır: **kül-egen** “çok gülen” 42a/2.

2.2.2.2.3. –ḡ: sovu – ḡ (su) “soğuk” 56a/7.

2.2.2.2.4. –ḡA: kıṣ – ḡa “kısa” 55b/5.

2.2.2.2.5. –ḡI: gün **bat-ḡı** yir “güneşin battığı yer” 57a/5.

2.2.2.2.6. **-gII**: Ek, geldiği fiile etken fiil yapar. –gAn sıfat – fiil eki ile işlevi aynıdır: **bar – ı – ğlı** “varan, giden, ulaşan” 12a/10. **Yarat – ı – ğlı** “Yaratıcı, Hâlık” 12a/10. **gül – i – ğli** “gülen” 12a/12. **gel – i – gli** “gelen” 12a/12.

2.2.2.2.7. **-ICI**: **yüz-ici** “yüzücü” 45a/8. **oyna-y-ıcı** “oyuncu” 45b/6. **yırla-y-ıcı** “şarkıcı” 45b/6.

2.2.2.2.8. **-(U)k/-(U)k**: “Yapılmış, edilmiş” anlamlarında sıfatlar türeten çok işlek bir ektir: **artuğ** “fazla, ziyade” 43a/12. **sın-u-ğ** “kırık” 43a/14. **esrü-k** “sarhoş, mest olmuş” 43a/15. **yumşa-k** “yumuşak” 44a/12. **süz-ü-k** “saf, arı” 47b/7. **tepre-k** “felç inmiş, inme inmiş” 48b/4. **ağsa-k** “aksak, topal” 55b/2.

2.2.2.2.9. **-GAn**: Genellikle birden çok heceli fiillerden varlıkların belirgin bazı özelliklerini gösteren sıfatlar türetir: **gül – gen** “gülen” 12a/15. **bir – gen** “veren” 12a/15. **al – ğan** “alan” 12a/15. **bol – ğan** “olan” 13a/7. **in – gen** “inen” 36a/14. **ağın – ğan** “tırmanan, çıkan” 36a/14. **inme-gen** “inmeyen” 36b/1. **ağınma-ğın** “tırmanmayan, çıkmayan” 36b/1.

2.2.2.2.10. **-mAs**: Olumsuz anlamlı isimler türeten sıfat-fiil ekidir. Örnekleri şöyledir:

biç-mes “kesmez, keskin karşıtı, kör” 42b/15.

2.2.2.2.11. **-mİş**: **dökül-miş** “dökülmüş” 42a/4. **arsık+mış** “gururlu, kibirli” 42a/4. **irlen-miş** ebçi “evlenmiş kadın” 42a/9. **erk-miş** “dul kadın” 42b/7. **öl-miş** “ölü” 43a/2. **kayna-mış (su)** “kaynamış su” 56a/9.

2.2.2.2.12. **-(U)r**: **yi-y-ir** “kokmuş, çürümüş” 49a/8.

2.2.3. Pekiştirme Sıfatları

Pekiştirme sıfatları anlamı güçlendirilmiş olan sıfatlardır. Bu sıfatları türetmek için ünlü ile biten bir niteleme sıfatının ilk hecesinin sonuna m, p, r, s ünsüzlerinden biri getirilerek oluşturulan hece, sıfatın başına eklenir (Korkmaz, 2009). Pekiştirme sıfatlarının Paris nüshasındaki misalleri aşağıda gösterilmiştir:

kapkara “simsiyah, kapkara” 50b/2. **apağ** “bembeyaz” 50b/2. **yamyaşıl** “yemyeşil” 50b/4. **sapsaru** “sapsarı” 50b/4. **kıp kızıl** “” 50b/4. **gömkök** “masmavi” 50b/4.

2.3. İşlevlerine Göre Sıfatlar

Sıfatlar işlevlerine göre, nitelik sıfatları ve belirtme sıfatları olarak iki ana gruba ayrılır:

2.3.1. Niteleme Sıfatları

Nitelik sıfatları canlı ve cansız varlıkların renk, şekil, biçim, tat, koku, mesafe, huy, alışkanlık, yetenek, beceri gibi türlü dış ve iç özelliklerini bildiren sıfatlardır (Korkmaz, 2009). Paris nüshasında niteleme sıfatı olarak kullanılan kelimeler aşağıda gösterilmiştir:

kızıl gül “gül renginde olan” 50b/5. **kara** saçlı “siyah saçlı” 10a/2. **gök** tonluğ “mavi elbiseli” 10a/2. **bilge** er “âlim, bilge” 12a/2.

2.3.2. Belirtme Sıfatları

Belirtme sıfatları, niteleme sıfatlarından farklı olarak varlıkları niteleme değil belirtme işlevi yüklenmiş olan sıfatlardır. Belirtme sıfatları da kendi içinde işaret sıfatları (gösterme), sayı sıfatları, soru sıfatları ve belirsizlik sıfatları olmak üzere dört alt gruba ayrılır (Korkmaz, 2009).

2.3.2.1. İşaret Sıfatları

İşaret sıfatları nesneleri yerlerine işaret etmek suretiyle belirten kelimelerdir. Bunlar aslında ve tek başlarına işaret zamirleridir. Demek ki işaret zamirleri ismin önüne gelerek onu belirttikleri zaman işaret sıfatı oluyorlar (Ergin, 2004):

bu at 10b/8, **bu** ton “bu elbise” 10b/8. **ol** ajun “öbür dünya, ahiret” 37a/11.

2.3.2.2. Sayı Sıfatları

Sayı sıfatları nesneleri sayılarını bildirmek suretiyle belirten kelimelerdir. Bunlar aslında ve tek başlarına sayı isimleridir. Sayı sıfatları nesneleri sayı bakımından ya yalnız adet olarak, ya dereceli olarak, ya bölük bölük, ya parça

hâlinde veya topluluk şeklinde belirtirler (Ergin, 2004). Sayı sıfatları asıl sayı sıfatları, sıra sayı sıfatları ve üleştirme sayı sıfatları biçiminde üçe ayrılır.

Asıl Sayı Sıfatları:

Bu sıfatların Paris nüshasında örneği bulunmamaktadır.

Sıra Sayı Sıfatları:

İbni Mühennâ Lügati Paris nüshasındai sıra sayı sıfatları aşağıda gösterilmiştir:

birinci 58b/6. **İkinci** 58b/6. **Üçüncü** 58b/8. **Dördüncü** 58b/8. **Bişinci** 58b/8.

Üleştirme Sayı Sıfatları:

Üleştirme sayı sıfatlarının örneği Paris nüshasında yoktur.

2.3.2.3. Soru Sıfatları

Soru sıfatları nesneleri soru hâlinde belirten sıfatlardır (Ergin, 2004). İbni Mühennâ Lügati’ndeki bazı soru sıfatı örnekleri aşağıda gösterilmiştir:

ğay ton “hangi elbise” 16b/11.

3. ZAMİRLER

“Zamirler nesneleri temsil veya işaret suretiyle karşılayan kelimelerdir” (Ergin, 2004:262).

3.1. İşlevleri Bakımından Zamirler

3.1.1. Şahıs Zamirleri

Şahıs zamirleri, varlıkları kişi olarak temsil eden ve kişi isimlerinin yerine geçen zamirlerdir. Bütün varlıklar teklik ve çokluk biçimleri ile üç şahısta toplanır. Bunlardan birincisi konuşan veya konuşanlar: ben, biz; ikincisi kendisine söz söylenen veya söylenenler: sen, siz; üçüncüsü de sözü edilen şahıs, nesne veya şahısları ve nesneleri karşılayan o, onlar’dır (Korkmaz, 2009). İML’deki şahıs zamirlerinin örnekleri aşağıda gösterilmiştir:

biz “biz” 4b/15. **siz** “siz” 4b/15. **men/ben** “ben” 5b/13. **sen** “sen” 5b/13. **ol** “o” 11b/7. **olar** “onlar” 11b/7.

İbni Mühenna Lügati’nde üçüncü çokluk şahsı ifade etmek için kullanılan “ol” zamirine kendisinden sonra bir hâl eki veya çoğul eki geldiğinde zamir “a”ya dönüşür. **anda** “onda” 14a/14. **anlar** “onlar” 11b/7.

3.1.2. Dönüşlülük Zamirleri

İbni Mühennâ Lügati’nde dönüşlülük zamiri olarak *kendi* veya *öz* kelimeleri kullanılmamıştır.

3.1.3. İşaret Zamirleri

İML’de bulunan bazı işaret zamiri örnekleri aşağıda gösterilmiştir:

bu “bu” 8a/1. **bular** “bunlar” 8a/1.

3.1.4. Aitlik Zamirleri

“Şahıs ve işaret zamirleriyle kurulan ad tamlamalarında tamlanan ögesinin kaldırılarak yerine +ki aitlik ekinin getirilmesiyle oluşturulan zamirler aitlik zamirleridir. Bu tür zamirler aidiyet ve ilgili olma gibi manaları yüklenirler” (Korkmaz, 2009). Bu zamirlerin Paris nüshasındaki misalleri aşağıda gösterilmiştir:

Kim erdi ol **katındaki** “Yanındaki kimdi?” 16a/6.

3.1.5. Belirsizlik Zamirleri

“Bunlar nesneleri belirsiz bir şekilde temsil eden zamirlerdir” (Ergin, 2004). Bu zamir türünün Paris nüshasındaki örnekleri aşağıda gösterilmiştir:

filan: **Filan** ‘Irak’ka tegince barmış “Filan kişi Irak’a kadar yürümüş” 14a/1. **kişi:** Alp bolğan **kişi** alplığı öldürür “Alp olan kişi alplığı öldürür” 13a/7.

3.1.6. Soru Zamirleri

Soru zamirleri, canlı ve cansız varlıkları soru yoluyla temsil eden zamirlerdir (Korkmaz, 2009). Paris nüshasında bulunan soru zamirleri ve örnekleri şunlardır:

kim: **kim keldi** “kim geldi?” 16a/5. **kandan** “hangisinden” 14a/15. **kanda** “hangisinde” 14a/15. **kança** “nereye” 16b/11.

3.1.7. Bağlama Zamiri

Bir kelimeyi, kelime grubunu veya cümleyi bağlayan bu zamir “kim” şahıs zamiriyle yapılmaktadır. kim zamiri soru zamirlerinden olmasına rağmen, sonradan Farsçanın da etkisiyle Farsça “ki” ile karışmıştır (Korkmaz, 2009).

ol kim “o ki” 16a/9.

4. ZARFLAR

“Zarflar fiillerden, sıfatlardan, sıfat-fiillerden ve zarf niteliğindeki sözlerden önce gelerek onları zaman, yer, yön, nitelik, durum, azlık-çokluk bildirme, pekiştirme ve sorma gibi çeşitli yönlerden etkileyip değiştirerek anlamlarını daha belirgin duruma getiren sözlerdir” (Korkmaz, 2009). Zarflar kökenlerine göre, yapılarına göre ve işlevlerine göre üç grupta ele alınır:

4.1. Kökenlerine Göre Zarflar

Kökenlerine göre zarflar da kendi içinde yabancı kökenli zarflar ve Türkçe kökenli zarflar şeklinde iki alt gruba ayrılır.

4.1.2. Türkçe Kökenli Zarflar

İbni Mühennâ Lügati’nde bulunan Türkçe kökenli bazı zarflar aşağıda gösterilmiştir:

aḵrun/aḥrun “yavaş yavaş, yavaşça” 7b/4.

4.2. Yapılarına Göre Zarflar

4.2.1. Basit Zarflar

Basit zarflar ek almamış gövde durumunda bulunan zarflardır:

yüce “yukarısı” 13b/9. **altun** “aşağı” 13b/9. **üstün** “üst taraf” 13b/9.

4.2.2. Türemiş Zarflar

Türemiş zarflar kendi içinde isimden türemiş zarflar ve fiilden türemiş zarflar olarak iki alt başlıkta toplanır (Korkmaz, 2009). Bu zarflar kendinden sonra hâl ekleri, yapım ekleri veya zarf-fiil ekleri alarak meydana gelirler:

aşnu “önce” 13b/3.

4.3. İşlevlerine Göre Zarflar

İşlevlerine göre zarflar beşe ayrılır:

4.3.1. Zaman Zarfları

Bunlar zarf olarak kullanılan çeşitli zaman isimleridir (Ergin, 2004). Paris nüshasındaki başlıca zaman zarfları şunlardır:

aşnu “önce” 13b/3. **şongra** “sonra” 13b/5. **dangla** “tan vaktinde, sabahleyin, şafak vaktinde” 15b/6.

4.3.2. Yer ve Yön Zarfları

Bu gruba giren zarflar, fiildeki oluş ve kılışın yerini ve yönünü belirleyen zarflardır. Nereye?, nerede?, nereden?, nereye doğru ve nereye kadar? Sorularına karşılık olurlar (Korkmaz, 2009):

aşağa “aşağı” 13b/9. **yüce** “yukarısı” 13b/9. **altun** “aşağı” 13b/9. **üstün** “üst taraf” 13b/9. **yukaru** “üst taraf, yukarı” 13b/9. **ilerü** “önce” 13b/11.

4.3.3. Tarz Zarfları

Tarz zarfları bir oluş ve kılışın niteliğini, nasıl yapıldığını, ne durumda olduğunu bildiren zarflardır (Korkmaz, 2009). Paris nüshasındaki tarz zarfları şunlardır:

kadrince “kudretine göre, kudretince” 15b/13.

4.3.4. Miktar Zarfları

Miktar zarfları, bir sıfatın, bir zarfın veya fiildeki oluş ve kılışın miktarını, ölçüsünü ve derecesini belirleyen zarflardır. Bu tür zarfın misali aşağıda gösterilmiştir:

neme alp er turur! (Ne cesur bir yiğit) “ne kadar, çok, olduğunca” 17a/4.

4.3.5. Soru Zarfları

“Soru zarfları, fiildeki oluş ve kılışı çeşitli yönlerden soru yoluyla belirleyen zarflardır” (Korkmaz, 2009). Paris nüshasındaki soru zarfları şunlardır:

neçe “ne kadar” 16a/12. **nete** “nasıl” 16a/12. **kaçan** “ne zaman” 16b/1. **nelik** “ne için” 16b/15. **nelük** “ne için” 16b/15. **nerek** “niçin” 16b/15. **nek** “niçin” 16b/15. **neşe** “nasıl, niçin” 36a/9.

5. FİLLER

5.1. Yapılarına Göre Fiiller

Yapılarına göre fiiller, basit fiiller, türemiş fiiller ve birleşik fiiller olmak üzere üçe ayrılır.

5.1.1. Basit Fiiller

Basit fiiller, kendi içlerinde daha basit anlamlı öğelere ayrılamayan kök fiillerdir. İbni Mühennâ Lügati’ndeki basit fiil örnekleri aşağıda gösterilmiştir:

kör- “görmek” 20a/13. **bér-** “vermek” 4b/11. **kop-** “kopmak” 7a/2. **bağ-** “bakmak” 7a/2. **aç-** “açmak” 18a/13. **kıl-/kul-/göl-** 7a/13. “kılmak, etmek, eylemek, yapmak”

5.1.2. Türemiş Fiiller

Türemiş fiiller, isimlere ya da fiil kök ve gövdelerine çeşitli türetme ekleri getirilerek kurulmuş olan fiillerdir (Korkmaz, 2009). İML’deki bazı türemiş örnekleri aşağıda gösterilmiştir:

sığta-/sıkta- < **sık** - **ı** - **t** + **a**³³ “sızlanmak, feryat etmek” 7b/1. **iste-/izde-** < **iz** + **de-** “istemek” 7b/8. **söz** + **le-** “konuşmak, söylemek” 19b/2. **ağ** + **ar-** “ağarmak, beyazlamak” 20a/15. **köy** - **ü** - **n-** “yanmak” 20b/4. **yoğ** + **a-** “gizlenmek, saklanmak” 20b/6. **suv** + **ar-** “sulamak” 21a/2. **kon-** **u** - **k** + **la-** “konuk etmek, misafir etmek” 21a/6. **yaş-u-r-** “gizlemek” 23a/2. **büş-ü-r-** “pişirmek” 24b/10. **ot+la-** “tedavi olmak, ilaç almak” 24b/10. **küç+le-** “zulmetmek, güç kullanmak” 25a/2. **yaştık+la-** “yastık yapmak” 25a/14. **gel-i-gse-** “gelmek istemek, gelesi gelmek” 35b/9.

³³ Serkan Şen, *Eski Uygur Türkçesi Dersleri*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2014, s.121.

5.1.3. Birleşik Fiiller

Birleşik fiiller, bir isim ile bir yardımcı fiilin veya iki ayrı fiil şeklinin yahut da isim soylu bir veya birden fazla kelime ile bir esas fiilin birleşmesinden oluşan ve tek bir kavrama karşılık olan fiil türleridir. Birleşik fiiller, bir isim ile bir yardımcı fiilin veya iki ayrı fiil şeklinin yahut da isim soylu bir veya birden fazla kelime ile bir esas fiilin birleşmesinden oluşan ve tek bir kavrama karşılık olan fiil türleridir (Korkmaz, 2009:791). Birleşik fiiller üç başlık altında incelenebilir:

5.1.3.1. İsim + Yardımcı Fiille Kurulan Birleşik Fiiller

Bu fiiller bir isim veya sıfat ile et-, eyle-, yap-, kıl-, ol- yardımcı fiillerinin birleşmesinden oluşmuştur. Birleştikleri yardımcı fiilin görevi, bir ismi fiil durumuna getirmektir. Dolayısıyla esas anlam isim üzerindedir. Yardımcı fiil, yalnızca ismi “etmek”, “yapmak”, “kılmak” ve “olmak” anlamları katarak fiilleştiren ve çekim eklerini alan bir işlev yüklenmiştir (Korkmaz, 2009). Bu tür birleşik fiillerin Paris nüshasındaki bazı örnekleri aşağıda gösterilmiştir:

iyüklük et- “iyilik etmek” 15b/13. **od it-** “ateş yakmak, tutuşturmak” 21a/8. **‘aciz ol-** “aciz olmak, bitkin düşmek” 21a/10, **borç öde-** “borç ödemek, ödemek” 20b/10. **borç al-** “borç almak” 21a/2. **tağşır kıl-** “çabalamak, gayret etmek” 20b/2. **saṭun al-** “satın almak” 21a/2. **yaḥşî işle-** “ıslah etti, düzeltti” 21a/4. **yaman işle-** “bozmak, ifsat etmek” 21a/12. **dīvāne bol-** “divane olmak” 22 b/4. **ziyān kıl-** “ziyan etmek” 23a/4. **sefere var-** “sefere çıkmak, yolculuğa çıkmak” 23b/14. **aḡu bir-** “zehirlmek” 24a/4. **kelmege çıda-masmen** “gelemem” 36b/2. **barmağa çıda-masmen** “varamam” 36b/3. kel-ebil-mesmen “gelemem” 36b/2.

5.1.3.2 İsim + Sıfat-Fiille Kurulan Birleşik Fiiller

Bu tür fiillerin metinde örneği bulunmamaktadır.

5.1.3.3 Zarf-Fiil + Fiille Kurulan Birleşik Fiiller (Tasvir Fiilleri)

“Tasvir fiilleri, iki ayrı fiilin kaynaşmasından oluşmuş birleşiklerdir. Bu birleşikler içindeki birinci fiil, bir –A, -I veya –(y)-Ip zarf-fiil yapısındadır ve asıl anlam bu fiildedir. İkinci fiil ise, aslında bir esas fiil olduğu hâlde, anlam kayması yoluyla, yavaş yavaş hem sözlük anlamından farklı yeni bir anlam kazanmış hem de esas fiil olmaktan çıkıp, esas fiile bazı anlam incelikleri katan bir yardımcı fiil

durumuna gelmiştir” (Korkmaz, 2009). Tasvir fiillerinin Paris nüshasındaki örnekleri şöyledir:

gel-e-bil-mesler “gelemezler” 8b/10. (Bu örnekteki fiil, tasvir fiillerinin yeterli fiilleri grubuna girer. **bar-abil-mesmen** “varamam” 36b/3. **bar-a-yorur** “varıyor” 27b/15. **kel-e-yorur** “geliyor” 27b/15. **şat-a-yorur** “satıyor” 28a/1. **al-a-yorur** “alıyor” 28a/1.

5.1.4. Anlamlarına Göre Fiiller

Fiillerin bir kısmı tek başlarına birer anlam taşıırken diğer bir kısmı da tek başına anlam taşımaz ve isim veya isim soylu bir kelimeyle birleşerek anlam kazanırlar (Korkmaz, 2009). Bu tür fiiller “esas fiiller” ve “yardımcı fiiller” üzere olmak üzere ikiye ayrılır.

5.1.4.1. Esas Fiiller

Metinde esas fiillere örnek olarak verilebilecek bazı fiiller şunlardır:

bayurla- “vaat etmek, söz vermek” 27a/6. **aruğla-** “zayıflamak, cılızlaşmak” 27a/9. **siğ-** “sindirmek” 27a/8. **aķılamak** “azarlamak, paylamak” 30a/8. **aķlan-** “ata binmek” 18a/13. **üküşle-** “çoğaltmak, artırmak” 21a/14.

5.1.4.2. Yardımcı Fiiller

Yardımcı fiiller kendinden önceki isimler ile birleşerek anlam kazanırlar (Korkmaz, 2009). Paris nüshasındaki yardımcı fiiller şunlardır:

et- **iyüklük et-** “iyilik etmek” 15b/13.

it- **od it-** “yakmak, tutuşturmak” 21a/8. **tapuķ it-** “hizmet etmek” 23a/6. **namāz it-** “namaz kılmak” 24b/2. **şabr it-** “sabretmek” 24b/2. **yoğ it-** “yok etmek” 24b/8. **borç it-** “borç almak” 26a/2.

kıl- **taķşir kıl-** “gayret etmek, çabalamak” 20b/2. **ziyān kıl-** “ziyan etmek” 23a/4.

ol- **āciz ol-** “aciz olmak, bitkin düşmek” 21a/10. **ağır ol-** “ağırlaşmak” 22a/2.

bol- dīvāne bol- “divane olmak” 22b/4. **aylu bol-** “Hamile kalmak” 22b/6. **açı bol-** “ekşimek” 22b/14. **razi bol-** “razı olmak” 26a/6. **katı bol-** “güçlenmek, kuvvetlenmek” 26a/6.

5.1.5. Çatılarına Göre Fiiller

Fiilleri özne alıp almamalarına ve öznelerinin taşıdıkları özelliklere göre beşe ayrılır:

5.1.5.1. Etken Çatı

Çatı eki almamış, kök ve gövde hâlindeki geçişli, geçişsiz bütün fiiller cümlede birer özneye ihtiyaç gösterdiğinden, bu tür fiillere etken fiiller denir. Etken fiiller ile kurulan çatı da etken çatıdır. Şu hâlde etken çatı yüklem tarafından belirtilen işin özne tarafından doğrudan doğruya yapıldığını gösteren eksiz, yalın çatıdır. Bu çatıya ait bazı örnekler aşağıda gösterilmiştir:

kaz-duğ “kazdık” 8a/8. **kestingız** “kestiniz” 8b/2. **küstingız** “kızdınız, darıldınız” 8b/2. **kelsünler** “kelsinler” 8b/8. **bağlan**³⁴ “kapatmak, kilitlemek, örtmek” 21a/12.

5.1.5.2. Edilgen Çatı

“Etken fiillerden –l ve –n ekleri ile kurulan fiiller edilgen fiillerdir” (Korkmaz, 2009:546):

kes – i – l “kesilmek” 21b/4. **biç – i – l** “biçilmek, kesülmek” 59b/5.

5.1.5.3. Dönüşlü Çatı

“Yapılan işin yapana döndüğünü veya bir işin kendi kendine yapıldığını ya da olduğunu gösteren bir çatı türüdür. Dönüşlü çatıda yapılan iş, yapana yani özneye döndüğü için cümlenin öznesi hem yapan (yapıcı) hem de yapılan işten etkilenen (etkilenici) yani nesne durumundadır” (Korkmaz, 2009):

ağ-ı-n- “tırmanmak, yükselmek” 12a/8. **ağla-n-** “ata binmek” 15b/5. **yala-n** – “yalakalık etmek, dalkavukluk etmek” 22a/10. **ağrı – n** – “acımak, ağrımak”

³⁴ Bu fiilde olduğu gibi, genelde edilgenlik ve dönüşlülük bildiren fiillerde kullanılan -n fiilden fiil yapma eki, bazen etken veya ettirgen fiiller türetebilir.

22a/14. **uza-n-** “uzamak” 24b/10. **yar - ı - ı -** “yarılmak” 21b/4. **dağ - ı - ı -** “dağılmak” 33b/12. **sı - n -** “kırıl-” 21b/4.

5.1.5.4. İşteş Çatı

İşteş çatı, ünlü ile biten fiil kök ve tabanlarına -ş- ekinin, ünsüzle bitenlere, dil ve dudak benzeşmesine uyan bağlantı ünlüsü almış -(I)ş-/-(U)ş- ekinin getirilmesi ile kurulur:

yarla-ş- “yaraşmak, uygun gelmek” 35a/7. **sözle-ş-** “konuşmak” 35a/7. **al-ı-ş-** “karşılıklı aldılar” 35a/9. **duş-u-ş-** “bağlanmak, kaynaşmak” 35a/9.

5.1.5.5. Ettirgen Çatı

Ettirgen çatı, yapma, etme bildiren geçişli fiiller ile olma bildiren geçişsiz fiilleri; yapma, yaptırma ve ettirme bildiren geçişli fiillere çeviren bir çatı türüdür (Korkmaz, 2009). Bu çatının Paris nüshasındaki ekleri şunlardır:

-Dir: -Dur: öl - dür- “öldürmek” 13a/7. **uğ - tur-** “bildirmek, öğretmek, tanıtmak” 21a/4. **kal-dur-** “kaldırmak, yükseltmek” 23b/6. **keldür-** “getirmek, hazırlamak” 34a/9. **bağdur-** “inceletmek, tetkik ettirmek” 34a/9. **ar-dur-** “yormak, bitkin düşürmek” 34b/8-9.

-ğuz: toy-ğuz- “doyurmak” 34b/4. **yat-ğuz-** “uyutmak” 34b/4. **uyan-ğuz-** “uyandırmak” 34b/6. **dur-ğuz-** “kaldırmak”,

-t: oğşa - t “benzetmek” 21a/4. **eksü - t** “eksiltmek” 21a/15. **uzağ - t -** “uzatmak” 21b/2. **kuru-t-** “kurutmak” 22b/4. **dara-t-** “daraltmak” 24b/6. **biti-t-** “yazdırmak” 34a/14. **yama-t-** “yamatmak” 34a/12.

5.1.6. Çekimsiz Fiiller

Çekimsiz fiiller, fiil kök ve gövdelerinden belirli eklerle türetilen; ancak, şahıs ekleri alarak çekime girmedikleri için, yargı bildirmeyen, dolayısıyla da *bitmemiş fiil* (Lat. *verbum infinitum*; Alm. *Infinitive Verbsform*) niteliğinde olan fiillerdir (Korkmaz, 2009). Çekimsiz fiil diye adlandırılmaları da bu nedenledir. Çekimsiz fiiller kendi içinde üç gruba ayrılır.

5.1.6.1. İsim-Fiiller

“İsim-fiiller, fiil kök ve gövdelerinin karşıladıkları oluş, kılış ve durumları; şahıs ve zamana bağlı olmadan gösteren fiil isimleridir. Daha açık bir anlatımla, bunlar, fiildeki oluş, kılış ve durumların isimlerini bildirirler. Fiilleri, isim-fiil (master) ekleri getirerek adlandırırız” (Korkmaz, 2009). İbni Mühennâ Lügatinde’ki isim-fiil eklerine ait bazı misaller aşağıda gösterilmiştir:

kıl-mağ “kılmak, yapmak, etmek” 12b/13. **kör – mek** “görmek” 13a/1. **kötür – mek** “götürmek” 12b/15. **tur-mağ** “kalkmak” 29b/4. **çık-mağ** “zuhur etmek, ortaya çıkmak” 29a/12. **sög-mek** “sinirlenmek, öfkelenmek” 29a/14. **Yu-mağ** “yıkamak, temizlemek” 29a/15. **ohşa-mağ** “benzemek” 30a/12. **ünde-mağ** “nida etmek, seslenmek” 30b/6. **oğurla-mağ** “hırsızlık etmek” 31a/4.

5.1.6.2. Sıfat-Fiiller

Sıfat – fiiller, bir yanları ile sıfat bir yanları ile fiildirler. Fiil özellikleri dolayısıyla, kendilerinde var olan hareket ve zaman kavramlarını, isim oldukları sıfata aktararak varlıkları ve nesneleri hareket ve zaman gösterme özellikleri ile geçici olarak vasıflandırır (Korkmaz, 2009).

İML Paris nüshasında geçen sıfat – fiil ekleri şunlardır:

AqAn:

kül-egen “çok gülen” 42a/2.

-gAn:

gül-gen “gülen” 12a/8. **in-gen** “inen” 12a/8. **bir-gen** “veren” 12a/15. **al-ğan** “alan” 12a/15. **bol-ğan** “olan” 13a/7. **ağın-ğan** “tırmanan, çıkan” 36a/14. **inme-gen** “inmeyen” 36b/1. **ağınma-ğan** “tırmanmayan, çıkmayan” 36b/1.

-ğI:

gün bat-ğı yir “güneşin battığı yer” 57a/5.

-qII:

bar-ı-**ğlı** “varan, giden, ulaşan” 12a/10. Yarat-ı-**ğlı** “Yaratıcı, Hâlık” 12a/10.
gül-i-**gli** “gülen” 12a/12. gel-i-**gli** “gelen” 12a/12.

-mAs:

biç-**mes** “kesmez, keskin karşıtı, kör” 42b/15.

-**mIs**: dökül-**miş** “dökülmüş” 42a/4. arsız-**mış** “gururlu, kibirli” 42a/4. irlen-**miş** ebçi “evlenmiş kadın” 42a/9. erk-**miş** “dul kadın” 42b/7. öl-**miş** “ölü” 43a/2. kayna-**mış (su)** “kaynamış su” 56a/9.

5.1.6.3. Zarf-Fiiller

“Zarf-fiiller (gerundiumlar) hareket hâli ifade eden fiil şekilleridir. Bunlar ne fiil çekimleri gibi şekle, zamana ve şahsa bağlanmış bir hareket, ne sıfat-fiiller (partisipler) gibi nesne ifade ederler. Zarf-fiiller şahsa ve zamana bağlanmayan mücerret bir hareket hâli karşılarlar. Hâl ve durum karşılayan kelimelere zarf diyoruz. Şu hâlde zarf-fiiller fiillerin zarf şekilleridir” (Ergin, 2004). İML Paris nüshasında kullanılan zarf-fiil ekleri şöyledir:

5.1.6.3.1-A:

kel-e-**yorur** “geliyor” 27b/15.

5.1.6.3.2.-GAç:

Zeyd ‘Amr’ın atı min-**ğaç** keldi “Zeyd ‘Amr’ın atına binerek geldi” 13a/13-14.

5.1.6.3.3.-gince:

Men **gel** – **gince** “ben gelince” 14a/6.

5.1.6.3.4.-p: Filan kaç-u-**p** keldi “Filan kişi kaçıp geldi” 13a/13-14. mün-i-**p** “binip, binerek” 14b/12.

6. GÖREVLİ KELİMELELER

6.1. Edatlar

“Edatlar mânâları olmayan, sadece gramer vazifeleri bulunan kelimelerdir. Tek başlarına mânâları yoktur. Hiçbir nesne veya hareketi karşılamazlar. Fakat mânâlı kelimelerle birlikte kullanılarak onları desteklemek suretiyle bir gramer vazifesi görürler. Onun için mânâlı kelimeler isimlerin ve fiillerin yanında edatlara da görevli kelimeler diyebiliriz” (Ergin, 2004).

İbni Mühennâ Lügati’nin Paris nüshasındaki edatlar şu şekildedir:

Filan **bile** bardum “Filan kişi *ile* vardım” 15a/3. **uş** dilekinni ketürür men “işte o dileğini yerine getireceğim” 12b/6. Filan ‘İrak’ka **tegince** barmış “değin, -e kadar” 14a/1. ‘İrak’ka **tegri** bardı “değin, -e doğru” 14a/3. balığ yidüm başına **degince** “değin, -e kadar” 14a/8. Dili kılıç **dek** “gibi” 17a/7. Bu daṭludur bal **kibi** “gibi” 17a/8. barganlar beglerinden **ayruḵ** kişidür “başka, -nın dışında, -den başka” 17b/1. Menim on koyunum senin katındadır çoḵdan **özge** “başka, -den başka” 17b/3. Filanın altını **bilen** bar mı? “ile, birlikte” 17b/10.

6.2. Bağlaçlar

Bağlaçlar kelimeleri, kelime gruplarını, cümleleri ve kimi zaman da paragrafları şekil ve anlam bakımından birbirine bağlayan ve yükledikleri işlevler ile bağlandıkları sözler arasında türlü anlam ilişkileri kuran gramer öğeleridir (Korkmaz, 2009). İbni Mühennâ Lügati’nin Paris nüshasındaki bağlaç örnekleri aşağıda gösterilmiştir:

kılı kelürsen kelgil “Eğer gelmek istersen gel” 15a/15. sivinç **ve** siwinç 7a/6. **taḵı** “keşke, umulur ki” 15b/1. **ıtla** “keşke, umulur ki” 15b/4.

Kaynakça

- Akar, A. (2015). *Türk Dili Tarihi*. İstanbul (10. Basım). Ötüken Neşriyat.
- Al-J, S (2016). İbnü Mühennâ Lügati (Kitâb Hilyetü'l-İnsân ve Helbetü'l-Lisân) (Metin-Dil Özellikleri-Dizin). Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Argunşah, M. (2018). *Çağatay Türkçesi*. İstanbul (2. Baskı) Kesit Yayınları.
- Argunşah, M., & Sağol Yüksekaya, G. (2016). *Karahanlıca Harezmece Kıpçakça Dersleri*. İstanbul (4. Baskı). Kesit Yayınları.
- Arıkoğlu, E. (2005). *Örnekli Hakaşa - Türkçe Sözlük*. Ankara (1. Baskı). Akçağ Yayınları.
- Ata, A. (2002). *Haremz - Altınordu Türkçesi*. İstanbul (1. Baskı). Kebikeç Yayınları.
- Ata, A. (2019). *Karahanlı Türkçesinde İlk Kur'an Tercümesi (Ryland Nüshası, Giriş - Metin - Notlar - Dizin)*. Ankara (3. Baskı). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Bayram, B. (2019). *Çuvaş Türkçesi Sözlüğü*. Ankara (1. Baskı). 9 Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Bloch, E. (1932). *Catalogue des manuscrits turcs* (Cilt 1). Paris (First Edition). Bibliothèque Nationale.
- Büke, H. (2022). İbni Mühennâ Lügati'nin Paris nüshası. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 252-263.
- Bülent, G., & Ağca, F. (2014). İbni Mühenna Lügati'nin Tarihi Türk Dili ve Araştırmalarındaki Yeri ve Önemi. *Türk Kültürü*, 21-29.
- Caferoğlu, A. (1931). *Kitâb al-İdrâk li-lisân al-Atrâk*. İstanbul (1. Baskı). İstanbul Evkaf Matbaası.
- Caferoğlu, A. (1984). *Türk Dili Tarihi I-II* (Cilt 2). İstanbul (3. Baskı). Enderun Kitabevi.
- Caferoğlu, A. (2015). *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*. Ankara (3. Baskı). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Clauson, S. G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. London (First Edition) Oxford University Press.
- Dilçin, C. (Dü.). (2013). *Yeni Tarama Sözlüğü*. Ankara (3. Baskı). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Düzgün, O. (2020). *Türkçe-Arapça/Arapça-Türkçe Karşılıklar Kılavuzu*. Ankara (1. Baskı). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Eckmann, J. (2014). *Nehcü'l-Ferâdis Uştmağlarının Açık Yolu (Cennetlerin Açık Yolu)*. Ankara (Birleştirilmiş 1. Baskı). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Eckmann, J. (2017). *Çağatayca El Kitabı*. (G. Karaağaç, Çev.) Ankara (1. Baskı). Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Ercilasun, A. (2016). *Türk Kağanlığı ve Türk Bengü Taşları*. İstanbul (1. Baskı). Dergâh Yayınları.
- Ercilasun, A., & Akkoyunlu, Z. (2014). *Dîvânu Lugâtî't-Türk (Giriş – Metin – Çeviri – Notlar - Dizin)*. Ankara (1. Baskı). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Eren, H. (2020). *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*. Ankara (1. Baskı). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ergin, M. (2004). *Türk Dil bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım/Yayın/Dağıtım.
- Ergin, M. (2016). *Dede Korkut Kitabı 1 - 2*. Ankara (Birleştirilmiş 1. Baskı). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Erkan, M. (2023, Temmuz 4). *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Temmuz 04.07.2023 , 2023 tarihinde Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi Web sitesi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibn-muhenna> adresinden alındı
- Gabain, A. (2007). *Eski Türkçenin Grameri*. (M. Akalın, Çev.) Ankara (5. Baskı). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gül , B. (2010). İbni Mühenna Lügati'nin Türk ve Moğol Dil Araştırmalarındaki Yeri ve Önemi. *Türkbilig*, 87-95.
- Gül, B. (2016). İbni Mühennâ Lügati'ndeki Moğolca Akrabalık Adları. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 209-217.
- Gül, B. (2016). *Moğolca İbni Mühennâ Lügati*. Ankara (1. Baskı). Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Gülensoy, T. (2018). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*. İstanbul (1. Baskı). Bilge Kültür Sanat.
- Hacıeminoğlu, N. (1997). *Harezmi Türkçesi ve Grameri*. Ankara (1. Baskı). İÜ Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Hacıeminoğlu, N. (2008). *Karahanlı Türkçesi Grameri*. Ankara (3. Baskı). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hacıyev, T. (2008). *Seyid Əhməd Cəmaləddin İbn Mühənnə Hilyetül-İnsan və Halbətül-Lisan*. Bakü (1. Baskı). Bakı Slavyan Universiteti, "Kitab aləmi" Nəşriyyat-Poligrafiya Mərkəzi.
- Hilyetü'l-İnsān ve Halbetü'l-Lisān (İbni Mühennâ Lügati) Tıpkıbasım, .* (2016). Ankara (1. Baskı) Türk Dil Kurumu Yayınları.
- <https://sozluk.gov.tr/>. (tarih yok).
- <https://translate.google.com/?hl=tr>. (tarih yok).
- <https://www.almaany.com/tr/dict/ar-tr/>. (tarih yok).
- <https://www.almaany.com/tr/dict/ar-tr/>. (tarih yok).

<https://www.isa-sari.com/osmanlica/>. (tarih yok).

<https://www.isa-sari.com/transkripsiyon/>. (tarih yok).

Kafesoğlu, İ. (2015). *Türk Millî Kültürü*. İstanbul (39. Baskı). Ötüken Neşriyat.

Kanar, M. (2011). *Eski Anadolu Türkçesi Sözlüğü*. İstanbul (1. Baskı). Say Yayınları.

Karagözlü, S. (2018). *İbnü Mühennâ Lügati Türkçe Kısmı*. İstanbul (1. Baskı). Kesit Yayınları.

Karslı, İ. (2007). *Türkçe Arapça Sözlük*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.

Kaymaz, Z. (2014). İbni Mühennâ Lügati'nde Kaç Kelime Var? *Türk Kültürü*, 31-46.

Kaymaz, Z. (2015). Türkçenin Öğretimi Açısından İbni Mühennâ Lügati'nin Yeri. VII. *Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildirileri*, 241-247.

Koç, K., Baynizov, A., & Başkapan, V. (2019). *Kazak Türkçesi - Türkiye Türkçesi Sözlüğü*. Ankara (1. Baskı). Türk Dil Kurumu Yayınları.

Koç, K., Baynizov, A., & Başkapan, V. (2019). *Türkiye Türkçesi - Kazak Türkçesi Sözlüğü*. Ankara (1. Baskı). Türk Dil Kurumu Yayınları.

Koç, M., & Tanrıverdi, E. (2013). *Kâmûsu'l-Muhîr Tercümesi*. İstanbul (1. Baskı). Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.

Koç, M., & Tanrıverdi, E. (2014). *Vankulu Lügati*. İstanbul (1. Baskı). Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.

Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*. Ankara (3. Baskı). Türk Dil Kurumu Yayınları.

Köprülü, M. (2016). *Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul (2. Baskı). Alfa Yayınları.

Lessing, F. (2017). *Moğolca - Türkçe Sözlük*. (G. Karaağaç, Çev.) Ankara (2. Baskı). Türk Dil Kurumu Yayınları.

Melioranskiy, P. (1900). *Arab' Filolog' O Turetskom' Yazık'*. Sanktpeterburg': Sanktpeterburg' Tipografiya imperatorskoy akademi nauk'.

Melioranskiy, P. (1900). *Arab' Filolog'O Turetskom' Yazık'*. Sanktpeterburg: Tipografiya imperatorskoy akademi nauk'.

Mert, A. (2023). *Uygur Harfli Mi'râc-nâme (Giriş - Metin - Aktarma - Dizinler - Tıpkıbasımlar)*. Konya (1. Baskı). Palet Yayınları.

Mutçalı, S. (2012). *Arapça - Türkçe Sözlük*. İstanbul (1. Baskı). Dağarcık Yayın.

Mutçalı, S. (2014). *İngilizce - Türkçe - Arapça Sözlük*. İstanbul (1. Baskı). Dağarcık Yayın.

Muzafarov, R., & Muzafarov, N. (2018). *Kırım Tatar Türkçesi Türkiye Türkçesi Rusça Sözlük*. (N. Seyityahya, Çev.) Ankara (1. Baskı). Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Mühennâ, İ. (1338-1340/1922). *Hilyetü'l-insân ve halbetü'l-lisân*. (K. R. Bilge, Çev.) İstanbul.
- Naskali, E., & Duranlı, M. (2019). *Altayca - Türkçe Sözlük*. Ankara (2. Baskı). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Necip, E. (2013). *Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü*. (İ. Kurban, Çev.) Ankara (3. Baskı). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Öner, M. (2015). *Kazan - Tatar Türkçesi Sözlüğü*. Ankara (2. Baskı). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Özşahin, M. (2017). *Başkurt Türkçesi Sözlüğü*. Ankara (1. Baskı). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Pekacar, Ç. (2011). *Kumuk Türkçesi Sözlüğü*. Ankara (1. Baskı). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Poppe, N. (2017). *Mukaddimetü'l-Edeb Moğolca-Çağatayca Çevirinin Sözlüğü*. (M. Kaçalın, Çev.) Ankara (2. Baskı). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ryumina, L.-S., & Kuçigaşeva, N. (2000). *Teleüt Ağzı Sözlüğü*. Ankara (1. Baskı). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Şen, S. (2014). *Eski Uygur Türkçesi Dersleri*. İstanbul (2. Baskı). Bilge Kültür Sanat.
- Tavkul, U. (2020). *Karaçay - Malkar Türkçesi Sözlüğü*. Ankara (2. Baskı). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Taymas, A. (1988). *İbni-Mühennâ Lûgati*. Ankara (3. Baskı). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Taymas, A., & Eren, H. (1950). İbn Mühenna Lûgati Hakkında. *Türk Dili ve Tarihi Hakkında Araştırmalar*, 1, 127-158.
- Tekin, T. (2014). *Orhon Yazıtları*. Ankara (5. Baskı). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tekin, T. (2019). *İrk Bitig*. Ankara (3. Baskı). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tekin, T., Ölmez, M., Ceylan, E., Ölmez, Z., & Eker, S. (1995). *Türkmençe - Türkçe Sözlük*. Ankara (1. Baskı). Simurg Yayınları.
- Tevakku Arapça-Türkçe/Türkçe-Arapça Cep Sözlüğü*. <https://tevakku.com>. adresinden alınmıştır
- Timurtaş, F. (2012). *Eski Türkiye Türkçesi*. İstanbul (1. Basım). Kapı Yayınları.
- Toker, M., & Uygun, M. (2017). *Çağatayca Cümçümenâme*. Konya (1. Basım). Palet Yayınları.
- Toparlı, R., & Argunşah, M. (2018). *İslâm Mu''inü'l-Mürîd*. Ankara (3. Baskı). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Toparlı, R., Vural, H., & Kanatlı, R. (2014). *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*. Ankara (3. Baskı). Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Tülücü, S. (1995). İbn Mühenna Sözlüğü ve Bu Sözlükte "Kadın" ve "Kadın Akralılık Adları" İçin Kullanılan Sözcükler. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 155-165.
- Türk Lehçeleri Sözlüğü* . (1991). Ankara (1. Baskı). Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Türkçe Sözlük*. (2011). Ankara (11. Baskı). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü* . (2019). Ankara (4. Baskı). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Uygur, C. (2019). *Karakalpak Türkçesi Sözlüğü*. Ankara (1. Baskı). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ünlü, S. (2012). *Doğu ve Batı Türkçesi Kur'an Tercümeleleri Sözlüğü*. Konya (1. Baskı). Eğitim Yayınevi.
- Ünlü, S. (2012). *Harezm Altınordu Türkçesi Sözlüğü*. Konya (1. Baskı). Eğitim Yayınevi.
- Ünlü, S. (2012). *Karahanlı Türkçesi Sözlüğü*. Konya (1. Baskı). Eğitim Yayınevi.
- Ünlü, S. (2013). *Çağatay Türkçesi Sözlüğü*. Konya (1. Baskı). Eğitim Yayınevi.
- Vasiliev, Y. (1995). *Türkçe - Sahaca (Yakutça) Sözlük*. Ankara (1. Baskı). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Wilkens, J. (2021). *Handwörterbuch des Altuigurischen Altuigurisch – Deutsch – Türkisch Eski Uygurcanın El Sözlüğü Eski Uygurca – Almanca – Türkçe*. Göttingen (1. Basım). Universitätsverlag Göttingen.
- Yapıcı, A. (2016). İbni Mühenna Lugati Üzerine Bazı Tespitler. *Turkish Studies*, 617-632.
- Yapıcı, A. (2016). İbni Mühenna Lugati Üzerine Bazı Tespitler. *Turkish Studies*, 617-632.
- Yuhadin, K. (2011). *Kırgız Sözlüğü*. Ankara (Birleştirilmiş 1. Baskı). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yusupova, N. (2018). *Türkçe - Özbekçe Sözlük*. Ankara (1. Baskı). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yüce, N. (2014). *Mukaddimetü'l-Edeb Hıvârizm Türkçesi ile Tercümeli Şuster Nüshası*. Ankara (3. Baskı). Türk Dil Kurumu Yayınları.

METİN

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

KİTABIN İKİNCİ KISMI: TÜRK DİLİ

Birinci Türler: Önsöz/Giriş, İsimlerin Çekimi, Fiillerin Çekimleri, Harflerin Konumları

Bu bab yedi fasıldır.

Birinci bab: Geçmiş Zaman

Birinci Fasıl: Gelecek Zaman

İkinci Fasıl: Mastar

Üçüncü Fasıl: Emir

Dördüncü Fasıl: Failsız/Edilgen

Beşinci Fasıl: Geçişli, işteş, İstek

Altıncı Fasıl: Olumsuzluk

İkinci Türler:

1. Allâhu Ta'âlâ'nın İsimleri
2. İnsanın Organları
3. Akrabalık ve Soy
4. İnsanların Sınıfları
5. Zıt Anlamalı İsimler
6. Meslek İsimleri
7. Hastalıklar ve İlaçlar
8. İçecek ve Yiyecekler

9. Giysiler, Örtüler ve Renkler

10. Ev Eşyaları

11. Hayvanlar

12. Alet ve Silahlar

13. Yırtıcı ve Vahşi Hayvanlar

14. Kuş İsimleri

15. Farklı Sesler

16. Sürüngeleler ve Böcekler

17. Yer ve İlgili İsimler

18. Yapı ve Meskenler

19. Su İsimleri

20. Ağaç ve Bitkilerin İsimleri

21. Gökke İlgili Kavramlar

22. Zamanlar

23. Hesap ve Sayılar

24. Diğer İsimler

Başlangıç

Türk Alfabesi: Kullanılan harflerin birleştirilmesi; 23 harften oluşmaktadır.

Örneğin:

مَنْشَ	يَكْدَ	وَزَقَ	أَفْعَ
حَتَ	صَدَّةَ	سَطَلَنَ	جَچَرَ

Türk dilinin Arap dilinde kabul edilmiş düzen üzere tertip edilmiş alfabesi budur. Arap dili mukayesede Türkçede kullanılmayan harfler istisnadır: ا ب ت ج خ د ذ

ر ز س ش ص ط غ ف ك ل م ن و ه ی Bu harfler Arap harflerinden beş tanesini ihtiva etmez. Bunlar şunlardır: “ث ح ض ظ ع”. Tamamı “حث عضظ” şeklinde gösterilir. Bunun yanında Türkçede olup Arapçada olmayan beş harf vardır: پ, چ, ژ, ڙ, ڻ. Bu harfler ile asıl Arapça harfi ث harfinde olduğu gibi asıl harfin altına üç nokta koyarak ayırt ederiz.

Bilmiş ol ki Türk dilinde ekler isimlerin sonuna eklenerek küçültme, çokluk, mensubiyet vb. durumları ifade ederler. Fiillerin sonuna eklenerek de mazi, gelecek, mastar; ism-i fail, ism-i meful, emir, olumsuzluk, muhataplık vb. durumları ifade ederler. Bu ek ve işaretlerde “ث”, “خ”, “ط”, “ف” ve “ه” bulunmaz. Tamamı “تخطفه” biçiminde bir araya getirilir. Türk dilinde kadın-erkek ve belirlilik-belirsizlik ayrımı yoktur. Konuşmada (لفظ) fark edilir.

Temhid:

Bilmiş ol ki Türk dilinin kökeni Türkistan’a dayanırken Arapçanın kökeni Hicaz’a dayanır. Bu dilin konuşanları hızlı konuştuğu için telaffuzun ortaya çıkışında değişiklik, harflerinde ve uzunluklarında eksilme ve hemzelerinde artma olur.

Türkistan dilinde, beldemizdeki insanların kullandığı bir sözü (لفظ) farklı bir sözle kullanılır görebilirsiniz. Bu özetle en bilindik olanlarına yer verdik. Eğer ikisi de işlek olarak kullanılıyorsa en fasih olanını aldık. Bilmiş ol ki bu tür değişimleri dillerin çoğunda bulamayacaksınız. Şimdi ben bu kısımda belirli şeyleri aktaracağım. Burada okura, isteği doğrultusunda tafsilatlı bir şekilde bu konudan bahsetmeye başlayacağım. Harflerin başında [anlaşılması için] yedi tane kırmızı işaret üst üste bulunur. Mesela üstünden esreye giden kelimelerde kırmızı “مله” işareti ile gösterildi; ötreten esreye giden kelimelerin işareti ise, “مك” şeklindedir. Yazılıp da farklı telaffuz edilen seslerin yanına “ح” işareti ekledim. Kalın çıkarılan seslerin ise (Allah kelimesindeki “l” sesi gibi) “ف” işareti ile belirttim.

Bilmiş ol ki onların dilinde aslî olmayan ك “k” harfi ve غ “ğ” harfi kendi yerine gelir. Her ikisi de ölü ve eriyici harfler olarak isimlendirilir. Sözlerin idğam edilmesi (birleştirilmesi) veya söylenmeyenlerin çıkartılması bu şekildedir. Bunların gösterim işareti “م” dir.

Bilmiş ol ki “g”, “n”, “l” gibi harfler bazen düşer, bazen kalınlaştırılır, bazen de [başka harflerle] bitişirilir. “g” ve “n” harfleri telaffuzda birleşip sabitlenir ve [ng harfini oluşturur] “l” harfi de söyleyişte kalınlaştırılabilir veya inceltilebilir.

“k”nin misali: بحر “tengiz” (deniz), شمس “küneş”³⁵ (güneş). “k” harfi her iki isimde vardır ve yazılışları aynıdır fakat telaffuzda “tengiz” kelimesindeki “k”, “n” harfi ile bitişirilir.

“n”nin misali: عصب “singir” (sinir), جناح “kanad” (kanat)

“l”nin misali: نهر “ulu su” (nehir), غائب “elkin”³⁶ (gaip, görünmez)

Bilmiş ol ki uzatma ve yumuşatma harfleri “ı”, “و”, “ي”dir. Bu harfler illet harfleri olarak isimlendirilir. Türk dilinde çeşitli şekillerde kullanılırlar. “ı” (a/e) üç şekilde gelir.

Aslî a harfine misal: کاهن/قام “kâhin, falcı”, کار/فار “kar”

Arapçada قاموا, قالوا gibi çoğul sözlerin sonuna gelerek vavlardan sonra yazılan elife (a) Türkçede örnek: هذا “bu”³⁷, أي “hangi”³⁸ / قاي “(bu)”. “قاي” şeklinde söylenir. “الغو/ algu” (alınan)

Fethalı a’ya misal: “yarar/ يارَر”³⁹ (yarar), “körür/ كورُر”⁴⁰ (görür), “begler/ بگلر” (beyler), “kelmesler/ کلمسَلر” (gelmezler)

Benzer şekilde kelime sonlarında kullanılan durak h’sinin yerine onlar Türkçede “a/e”yi kullanırlar. Örnek: “munda/ مُندَه” (burada, bunda), “anda/ اندَه”⁴¹ (onda), “alma/ الما” (elma), “ne/ ناه” (ne), “ya/ ياه” (yay)

³⁵ Melioranski neşrinde kelime Farsi “گن” ile “güneş” şeklinde yazılmışken, İAMK yazmasında “gün” şeklinde yazılmıştır.

³⁶ Metinde “الكن” şeklinde geçmektedir. Melioranski neşrinde: “الكن”; İAMK yazması: “الكن”

³⁷ Metinde sonda “ı” yazılmamış.

³⁸ İAMK yazması ve Melioranski neşrinde: “kayu”

³⁹ Metinde kelimenin Arapçası yoktur. İAMK’de ise “يصلح” yazılmıştır.

⁴⁰ İAMK yazması: “körür”; Melioranski neşri: “görür”

⁴¹ İAMK yazmasında munda ve anda kelimelerindeki a sesleri Arapça imlada “ا” harfiyle yazılmıştır. Melioranski neşrinde ve Paris nüshasında ise aynı ses, “ه” harfiyle verilmiştir.

Kısaca Türkçenin doğru kullanımının (fesahat) gereği olarak i'râb için kullanılan hareketler kaldırılır ve yerleri [illet harfleri] ile doldurulur. Vav üç kısımdır.

Aslî vav harfi kalın ve tok telaffuz edilir: “**uz**” (usta), “**vur**”⁴² (vur: emir çekimi), “**buz**” (buz),

Sizin dilinizde (قول) olduğu gibi kısa olarak söylenen vav: “**urğu**” (batı), “**borğu**” (boru, borazan), “**alğu**” (alma, alınan)

Kendinden önceki harfleri ötreli yapan vav harfine örnek: “**urğu**” (batı), “**borğu**” (boru, borazan), “**uş**” (işte o, o ki), “**ok**” (ok)

Vav harfi bazen de harfi kalınlaştırmak için gelir. Örneğin: “**oy**” (Kırmızı kumral karışımı renkte olan at), “**boy**” (çemenotu), “**toy**” (toy, topluluk, insanların çokluğu)

“**i**” de harflere üç şekilde gelir. Zahiren bilinen şekli şudur: “**iş**” (iş, uğraş), “**kiş**” (samur), “**biz**” (kunduracı aleti), “**bir**” (sayı olan bir)

İkincisi: Kesralı olarak söylenen “**i**”: “**êş**” (eş, dost), “**kêş**” (sadak; içine ok konulan torba veya kutu biçiminde kılıf, okluk), “**bêz**”⁴³ (beze; yara veya çıban sebebiyle vücudun herhangi bir yerinde oluşan şişkinlik, gудde), “**bér**” (ver)

Bu “**i**” Fars dilinde de benzer şekildedir: “**şîr**” (süt), **şér** (aslan); **sér** (sarımsak)⁴⁴

Üçüncüsü: Kendisinden önceki harfleri esrelemenin bir işareti olarak gelen “**i**”ye misal:

4b/15	siz	انتم	biz	نحن
5a/1	siliglig	النظافة	biliglig	صاحب علم

Uzun, kalın, gizli olan ve esnek

5a/5	انتم	نحن	الذي	الجرة	التفاح

⁴² İAMK yazması: “ur”

⁴³ Metinde “bir” şeklinde yazılmıştır.

⁴⁴ İAMK yazmasında “tîr” (ok) örneği de verilmiştir.

5a/6	siz	biz	uş	ulma	alma

Kalın harfin örneği: “**oy**/وي/” (Kırmızı kumral karışımı renkte olan at) ve;

5a/8	بمال	بفرس	بذهب	الجماعة	الحلبة
5a/9	tawarlıg	aılg	altunlıg ⁴⁵	toy	boy

Türkler bahsedilen bu l’leri [tawarlıg, aılg, altunlıg] Arapça Allah (cc) lafzındaki “l” gibi telaffuz eder.

Harfler arası eğilimin⁴⁶ misali şöyledir:

“eş”⁴⁷ (eş, dost), “bèz” (beze; yara veya çıban sebebiyle vücudun herhangi bir yerinde oluşan şişkinlik, gудde), “bèr” (ver)

Takrir: Bilmiş ol ki Türk dilinde aslî olmayan “k” ve “g”nin telaffuzu sabit değildir (değişkendir) fakat ikisi tamamen de ortadan kalkmazlar. Türkler tarafından telaffuzları bu iki nokta arasındadır. Bazı insanlar bu iki harfı “ölü” veya “erimiş” harfler olarak adlandırır.

Ölü “g/k”ye misal: “**biliglig**/لك/بيليك/” (âlim, bilgin), “**siliglig**/لك/سيليك/” (temiz), “**diriglig**/لك/ديرليك/”⁴⁸ (hayat)

Ölü “g”lere kendisinden önce “n” geldiği zaman “ng” harfini oluşturur. Örneğin:

5b/4	لي	لك	لهذا	له
5b/5	mānga (bana)	sānga (sana)	mūnga ⁴⁹ (buna)	ānga (ona)

Ölü “g”a misal: “**buğra**/بوغرا/” (erkek deve), “**tuğra**/توغرا/” (imza), “**buğday**/بوغدای/”⁵⁰ (buğday)

⁴⁵ İAMK yazmasında “altunluğ” şeklinde yazılmıştır.

⁴⁶ /e/ sesi ile /i/ sesi arasındaki sesi ifade etmek için kullanıyor.

⁴⁷ İAMK yazmasında: “yiş”

⁴⁸ İAMK yazmasında örnekler “silig, bilig, tirig” şeklinde verilmiştir. Paris nüshasında ve Melioranski neşrinde “diriglig” şeklinde geçen kelimenin gövdesi ise “tirig” şeklinde yazılmıştır.

⁴⁹ İAMK neşrinde /u/ sesini göstermek için Arapça imlada و harfı yerine ötre kullanılmıştır.

⁵⁰ Metinde kelime “بوغدا” şeklinde yazılmıştır.

Bu “ğ”nın bizim memleketin Türklerindeki telaffuzu “u” gibidir. Çünkü bu yumuşak (لان) “ğ” harfi gırtlaksıdır. “u” harfi ise dudaksıdır ve çıkış yeri iki dudak arasındır. Ancak Türkistanlılar bu “ğ” harfini tam olarak kendi mecrasında (söyleniş yolunda) telaffuz ederler. Bilmiş ol ki fethadan kesraya giden harflerin şekli şöyledir:

5b/12	الامير	الحم	الرجل	انت	انا
5b/13	beg	it ⁵¹	ér ⁵²	sen	men ⁵³

Tenbih (Uyarı): Gerekli olan örnekleri vermiş olduk. Eğer “وت” gibi bir kelimeyi genel şekliyle (“ü” şeklinde) telaffuz edersen (**üt-**) manası “kumarda galip gelmek” olur. Fakat bu şekilde değil de “o” şeklinde telaffuz edersen (**ot**) kelimenin manası “ilaç ve bağ” olur. Eğer “u” harfi ile hemze bir araya gelirse kalın harf [u] oluşur ve manası “kulak deliği” veya “iğne deliği” olur. Eğer “vav”ı talaffuz etmez de hemze ile hafif uzatılan “t” harfini birleştirirsen kelimenin manası “koyun [tüyü] kırmak, **üt-**” olur. Bunun dışında eğer hemzenin ötresini esreli okursan “öt” manası “safra” olur.

Nâdirü'd-Dehr ‘Alâ Luğati Melikü'l-‘Asr⁵⁴ kitabının yazarı, manâları farklı yazılışları (لفظ) aynı olan kelimelerden etraflıca bahsetmiştir. Daha önce biz bu bölümün nasıl olduğundan ve harekelenme biçiminden bahsetmiştik. Şimdi de söz konusu dilin ahvalindeki değişimlerin bilgisinden bahsedeceğiz. Öyle ki sen bu dilde Türkistanlıların sözleri nasıl telaffuz ettiğini ve onların aynı zamanda bu sözleri, mahreci yakınlaştırmak için başka harflerle birebir nasıl değiştirdiğini göreceksin.

Belki de bizim memleketemizdeki Türkler harfleri değiştirmiş olabilir. Bu tür değişimlerin sayısı on ikidir:

Birinci Misal: d’nin “t” ve “y” ile değişmesi

⁵¹İAMK yazmasında ve Melioranski neşrinde: “er”

⁵²İAMK yazmasında ve Melioranski neşrinde: “er”

⁵³Melioranski neşrinde “men” kelimesinin yanında “ben” kelimesi de yazılmıştır.

⁵⁴İbni Mühennâ’ nın, adını zikrettiği fakat müellifini belirtmediği eserlerden birisidir. Köprülü, İbn Mühennâ’ nın bu eserle birlikte iki tane daha eserden bahsettiğini söyler. Bu eserler *Nâdirü'd-Dehr ‘alâ Melikü’ l- ‘Asr, Haliyü’ l-Mülk ve Tuhfetü’ l-Mülk*’tür. Köprülü bu eserlerin Mısır ve Kuzey Suriye’ de XIII. yüzyılda yazılmış olabileceğini söyler. bk. Fuat Köprülü, age. s. 301-302.

Türkistanlı şöyle der:

6b/1	والقدح	القعب	الجيد	الصاحب
6b/2	ayağ	ayağ ⁵⁵	edgü ⁵⁶	idi

Bizim beldemizdeki Türkler ise şöyle der:

6b/4	والقدح	القعب	الجيد	الصاحب
6b/5	ıyağ ⁵⁷		iygü ⁵⁸	iti ⁵⁹

İkinci Misal: Türkistanlıların dilinde (لغة) kalın “z” “ç” ile bazen de “ş” veya “s” ile değiştirilir. Örneğin “azun”a (dünya) “acun” denir. “arju” (sırtlan) > “arsu”⁶⁰, “kejel”⁶¹ > “kesel”⁶²,

Üçüncü Misal: “s”yi (س) “ş” (ص) ile ve “t”yi (ت) “t” (ط) ile değiştirmeye örnek:

6b/10	المهر	الفصيل	اليد اليسري	البقر
6b/11	tay ve tay	torum ve torum	sol ilik ve şol ilik ⁶³	sıgır ve şıgır

Dördüncü Misal: “d”nin “t” ile değiştirilmesine örnek:

6b/13	الحي	السّن	اللسان
6b/14	dirig ve tirig	diş ve tiş	dil ve til

Bütün Türkler “t”yi “d” ile ve tam tersine “d”yi “t” ile değiştirir. Örneğin:

7a/1	قام	نظر	فتح
7a/2	kopdı ve koptı	bağdı ve bağı	açdı ve açtı

⁵⁵ İAMK: “adağ” şeklinde yazılmıştır.

⁵⁶ İAMK: “etkü”; MN: “edgü”

⁵⁷ Metinde Arapça elif harfinin altında kesra vardır.

⁵⁸ İAMK ve MN’de: “eygü”

⁵⁹ MN: “iyi”

⁶⁰ İAMK’de: “arşu”

⁶¹ İAMK: “كزال”; MN: “كزال”

⁶² İAMK: “كسالك”; MN: “كسال”

⁶³ MN: “sol ilin ve şol ilin”

Beşinci Misal: Çoğu “t”yi (ط) “t” (ت) ile, daha sonra “t”yi de “d” ile değiştirirler. Kalın “w”yi de “v” ile değiştirirler ve Türkistanlılar şöyle der:

7a/5	الفرح	الصوت	الصيد
7a/6 ⁶⁴	sivinç ve siwinç	çav ve çaw	av ve aw

Bizim beldemizdeki Türkler “m”yi “b” ile değiştirir. Örnek:

7a/8	العيب	الف من العدد	انا
7a/9	mun ve bun denir.	ming ve bing ve min ⁶⁵	men ve ben

Bazıları “b” sesinden sonra “واو/vav” (o/ö/u/ü) geldiği zaman ötreli “b”yi düşürürler. Örneğin: “**ne boldı**” (ne oldu), “**ne bolğay**” (ne olacak/ne olur/ne oluyor). Şöyle denir: “**Ne völdı**”⁶⁶ (ne oldu), “**Ne volğay**” (ne olacak, ne olur, ne oluyor).

Altıncı Misal: “ğ” (غ) nin “k” (ق) ile değiştirilmesine örnek: “**ne ğulur**”⁶⁷ (ne yapar) > “**ne kılur**”⁶⁸ (ne yapar); “**ne ğuldung**”⁶⁹ (ne yaptın). Asılları “**ne kılır**” ve “**ne kılding**”dır. Bu fiiller “**kılmak**”⁷⁰ fiilinden gelir.

Yedinci Misal: “k”ın (ق) “ğ” (غ) ile değiştirilmesine örnek: “**sıktadı**” (ağıt yaktı) > “**sıgtadı**”; “**sıktar**” (ağıt yakar) > “**sıgtar**”. Bu fiilin aslı “**sıgıt-**”tır ve “ağıt yakmak” manasına gelir.

Sekizinci Misal: “h”nın (خ) “k” (ق) ile değiştirilmesine örnek:

7b/3	الغنم لسنة ⁷¹	علي مهل	ناح

⁶⁴ İAMK yazmasında bu örneklere ek olarak ayrıca “avinç/awınç” (avuntu) örneği de verilmiş.

⁶⁵ İAMK yazmasında “min” kelimesi örnek olarak verilmemiştir.

⁶⁶ İAMK’de “ne oldu ve ne olğay” şeklinde yazılan bu fiiller, Melioranski neşrinde Paris nüshasındaki şekliyle yazılmıştır. Biz Paris nüshasında kelime başındaki /o/, /ö/, /u/ veya /ü/ seslerinin Arapça imlada çift “و” ile yazılmış, bir şeklini tespit edemedik. Bu sesler çoğunlukla “ا” ve “و” harfleriyle oluşturulmuştur. Bununla beraber okuyuşumuzu destekleyen bir yazım biçimini “vur-” fiilinde tespit ettik. Fiilin nüsha içinde farklı imlaları olsa da bir yerde fiil “وور” şeklinde yazılmış. Bundan dolayı, eserin yazıldığı ortam ve eserin yazılış amacı da düşünülünce, iki fiilin “völdı” ve “volğay” şeklinde okunması daha makul duruyor. Bugünkü Kıpçak grubu Türk lehçe ve yazı dillerinde bugün de görülen bu /v-/ sesinin, eserin yazıldığı bölgenin lehçesel zenginliği göz önüne alındığında, o dönemde de var olması mümkündür. Bu yüzden biz böyle okumayı tercih ettik.

⁶⁷ Melioranski neşrinde fiil “ne ğulur” şeklinde iken İAMK’de “ne ğılır” şeklindedir.

⁶⁸ Fiil Melioranski neşrinde ve İAMK’de “ne kılur” şeklindedir.

⁶⁹ Fiil Melioranski neşrinde ve İAMK’de “ne ğılding” şeklindedir.

⁷⁰ Metinde “kılmak” şeklinde yazılmıştır.

7b/4	toklı ve tohlı “Bir yıllık koyun yavrusu”	aḫrun ⁷² ve aḫrun “yavaşça”	sıḫtadı ve sıḫtadı “ağıt yaktı”

Dokuzuncu Misal: “ḳ”nın (ق) “ğ” (غ) ile değiştirilmesi; diğer telaffuzlara göre kullanım açısından daha yaygındır.

Onuncu Misal: “z”nin (ز) “s” (س) ile değiştirilmesine örnek:

7b/7	يطلب	ما يكون	ما يجي
7b/8	ister ve izder “ister”	yaramas ve yaramaz “uygun olmaz”	gelmes ⁷³ ve kelmez “gelmez”

Takrir: Dile hakim olunmadan ve bilgisi mevcut olmadan telaffuz edilemeyecek anlamları olan fasılları ihtiva eder:

Birinci Fasil: Çokluk

Bilmiş ol ki çokluk, ismin çoğulu ve fiilin çoğulu olarak iki çeşittir. İsmi çoğulu, çoğullaştırılan ismin sonuna fethalı “l” (لا) ve “r” (ر) eklenerek yapılır. Örneği:

7b/13	السيوف	السيف	الافراس	الفرس
7b/14	kılıçlar	kılıç	aḫlar	aḫ
7b/15	kişiler ⁷⁴	الناس	kişi ⁷⁵	الانسان
8a/1	bular	هؤلاء	bu	هذا

Fiilin çoğuluna gelince; bu da bir topluluktan haber verir ve mazi (geçmiş) ve müstakbelin (gelecek, geniş) de çoğulu da benzer şekildedir. Örneği: “تزلوا” (ḳondılar ve indiler⁷⁶), “ينزلون” (ḳongaylar ve ingaylar denir/konacaklar ve incekler denir).

⁷¹ Metinde “الغتر لسيه” şeklinde yazılmıştır.

⁷² İAMK’de “aḫru ve aḫru”, Melioranski neşrinde ise Paris nüshasındaki gibi “aḫrun ve aḫrun” şeklinde yazılmıştır.

⁷³ İAMK’de: “kelmes”

⁷⁴ MN’de: “gişiler”

⁷⁵ MN’de: “gişi”

⁷⁶ İAMK’de: “indi” ; İAMK’ de “ḳondılar” ve “ḳongaylar” örnekleri mevcut değildir.

Konuşan kişi, kendisi ve başkası ile olan haberleri/eylemleri [birlikte anlatmak istiyorsa:] “قمنّا” (kalktık), “ضربنا” (vurduk) der. Fiilin gövdesinin harflerinden sonra kesralı “k” (ك), fiilin harflerinin ilkenden önce de “k” (ك) eklersin.

Birinci Örnek:

8a/8	induk ⁷⁷	نزلنا	kazduk ⁷⁸	حفونا

İkinci Örnek:

8a/10	güldük ⁷⁹	ضحكنا	kestük ⁸⁰	قطعنا

“kestük”teki “t” (ت), mazinin (geçmiş zamanın) eki olan “d”den (د) gelir. İkisinin çıkış yeri birbirine yakın olduğu için “d”, “t” ile değiştirilir. “t”nin kesrası, mazi fiilin sonuna eklenen kesralı “i”nin (ي) yerine gelir. Muhatabların çokluğunu ifade eden eylemlerde/haberlerde bu eylemlerin gövdesindeki harflere “n”, kesralı “g” ve “z” (نغز/ngız) eklenir. Örneği:

8b/1	غضبتم	قطعتم	نزلتم	حفوتم
8b/2	küstinğiz “kızdınız, darıldınız”	kestinğiz ⁸¹ “kestiniz”	indingiz ⁸² “indiniz”	kazdınğiz ⁸³ “kazdınız”

“ngız/نغز” lafzı muhatabın çokluğunun işaretidir. “t/تا” lafzı ise fiilden sonra ve eklenen harflerden önce gelir.

Tenbih: Mazi, müstakbel (gelecek/geniş zaman) veya gayibin (üçüncü teklik şahıs) çoğulu “ل”, “ا” ve “ر” (**lar**) ekiyle teşkil edilir. Örneği:

8b/7	ينبغي ان يجؤن	يجؤن	جئاتم	جاء
8b/8	kelsünler ⁸⁴	kelürler ⁸⁵ ve keleler ⁸⁶ ve keleyler ⁸⁷	geldinğiz ⁸⁸	geldi

⁷⁷ MN’de: “indık”

⁷⁸ MN’de: “kazdık”

⁷⁹ İAMK’de: “küldük”

⁸⁰ MN’de: “kestik”

⁸¹ Metinde “kestiğiz” şeklinde yazılmıştır.

⁸² Metinde “indingiz” biçiminde yazılmıştır.

⁸³ Metinde “kazdınğiz” biçiminde yazılmıştır.

⁸⁴ MN: “gelsünler”

⁸⁵ MN’de: “gelürler”

8b/9	ما يقدرُون يَجُون	ما جاؤو	ما جناتم	ينبغي ان لا يَجُون
8b/10	gelebilmesler ⁸⁹ “gelemezler”	kelmediler ⁹⁰ “gelmediler”	gelmediz ⁹¹ “gelmediniz”	kelmesünler ⁹² “gelmesinler”

Karşımızda bulunanların çoğulu, cezimli (ساكن) “z”⁹³ (ز) ile yapılır. Örneği:

8b/12	keldingiz ⁹⁴	جناتم	keldingiz ⁹⁵	جنات

[Fiile] bazen “l” (ل) ve “r” de gelebilir:

8b/13	kelmedingizler	ما جناتم	keldingizler ⁹⁶	جناتم

Bazen “z” düşürülebilir ve şöyle denir: “**keldingler**”

Bazen “l” ve “r” düşürülebilir ve “s” (س) ve “z” (ز) eklenebilir. Bu muzari fiilde (geniş/şimdiki zaman) “siz/انتم” manasına gelir. Örneği:

9a/2	kelmessiz ⁹⁷	ما تجنُون	kelürsiz ⁹⁸	تجنُون

İKİNCİ FASIL

TASGİR (KÜÇÜLTME)

Küçültülen isme kesralı “k” (ك) ve “q” (ق) değişimli olarak eklenir ve [ardına] “n” (ن) ve “a/e” (ا) gelir: “**kine veya kına**” Şöyle denir:

9a/6	نَوِير	بُوَيْت	نَوِيرَه

⁸⁶ İAMK’de fiilin “keleler” çekimi yoktur. Melioranski neşrinde ise “geleler” biçiminde yazılmıştır.

⁸⁷ İAMK’de “kelgeyler”

⁸⁸ Kelime metnimizde ve MN’de “geldiz” biçiminde yazılmış. İAMK’de “keldingiz” biçiminde yazılmış.

⁸⁹ Kelime İAMK’de “kelümediler” şeklinde yazılmışken Melioranski neşrinde Paris nüshasındaki gibi yazılmıştır.

⁹⁰ MN: “gelmediler”

⁹¹ MN: “gelmediz” . İAMK’ de kelime bulunmamaktadır.

⁹² MN: “gelmesünler”

⁹³ Metinde “r” (ر) şeklinde yazılmış.

⁹⁴ MN: “geldingiz”

⁹⁵ MN: “gelding”

⁹⁶ MN: “geldingizler”

⁹⁷ İAMK: “kelmezsiz” ; MN’ de: “gelmessiz”

⁹⁸ MN: “gelürsiz”

9a/7	öküzķına	evķına ⁹⁹	sarāyķına

Türkmenler küçültmek için ötreli “c” ve “ğ”ı (cuğ) ekler ve şöyle derler:

9a/10	öküzcuğ	ئویر	9a/9	sarāycuğ	ئویره

ÜÇÜNCÜ FASIL

SAHİPLİK (luğ/lük)

Onların dilinde bu ek Arapça sahiplik ve aidiyet (تملك و تخصيص) bildiren “نؤ”nün karşılığı olarak kullanılır.

luğ veya lik: Bazı durumlarda “ğ” (غ) ve “k” (ك) “u/ü” و ile değiştirilir. Bu durumda “l” (لا) ötreli olursa “u/ü” (واو) ile, kesralı olursa “ı/i” (ي) ile okunur. Örneğin:

9a/14	ذؤشعر	ذؤعلم	ذؤمال	ذؤذهب	ذؤثوب
9a/15	tüglig ¹⁰⁰	biliglig	tawarlig ¹⁰¹	altunlig	tonlig ¹⁰²

“a/e” (ا) ve “n” (an/en) de “lı/ؤ” manasına kullanılabilir. Örneği:

9b/2	ذؤبخت	البخت	ذؤثوب	الثوب
9b/3	könen	kön	tonlu ¹⁰³	ton ve ton

“m” ve “k” da (muğ) bu manada kullanılabilir. Örneğin:

9b/5	tonmuğ “elbiseli”	ذؤثوب	ağmuğ “atlı”	ذؤفرس

DÖRDÜNCÜ FASIL

OLUMSUZLAMA (نفي)

⁹⁹ İAMK: “evkine”

¹⁰⁰ İAMK’de: “saçlık”; MN’de: “tüklüg”

¹⁰¹ İAMK’de: “tawarluğ”

¹⁰² İAMK’de: “tonluğ”; MN’de “tonluk” ve “tonlık”

¹⁰³ İAMK’de: “tonan”; Melioranski neşrinde: “tonlu” (Kelimenin yanına (tonan?) diye not düşülmüş)

Bu, öncekinin (sahipliğin) zıddıdır. Bilmiş ol ki “siz” lafzı, [Arapçada] olumsuzlama için kullanılan “بلا” manasına gelir. Örneği:

9b/8	بلا شعر	بلا علم	بلا ذهب	بلا مال
9b/9	tügsiz ¹⁰⁴	biligsiz	altınsız	tawarsız

BEŞİNCİ FASIL

MENSUBİYET

Bir kabile veya beldeye olan mensubiyeti ifade etmenin birkaç çeşidi vardır. [İsme] “I” (ل) ve “ı/i” (ي) (lı/li) getirilir:

9b/12	بغدادی	موصولی	عبادی	خفاجی
9b/13	Bağdadlı	Muşullı	Abadlı	Kafacalı

Ek bir duruma ve isme olan nisbeti ifade etmek için de kullanılır:

9b/15	kılıçlı	السيف	atlı	الفارس
10a/1	ازرق القميص	الاصفر	اسود الشعر	الرامح
10a/2	gök tonluğ ¹⁰⁵	saruşlı ¹⁰⁶	kara saçlı	süngülü ¹⁰⁷

Mesleğe olan mensubiyetin işareti ج ve ي’nin eklenmesiyle ortaya çıkar:

10a/4	الاقواسي	القوس	الحداد	الحديد
10a/5	yaycı ¹⁰⁸	ya ¹⁰⁹	demürçi	demür

Bu konu müstakil bir babta geçecek.

ALTINCI FASIL

Tamlama (İzafet)

¹⁰⁴ İAMK’de: “şaçsız”

¹⁰⁵ İAMK’de “kök tonlu”; MN’de “gög tonluğ”

¹⁰⁶ İAMK’de “saru başlı”

¹⁰⁷ İAMK’de bu misallere ek olarak ayrıca “o kaftanlı” (kaftanlı) örneği de vermiştir.

¹⁰⁸ İAMK’de “yacı”

¹⁰⁹ Yazmada yer alan bu hemze “ء” işaretinin bir ses değeri yoktur. Benzeri bir durum bazı şahıs zamirlerinin sonunda bulunan he “ه” işaretinde de vardır. Bu işaretler bir ses değeri taşımaktan ziyade o lehçede bir durak vazifesi görüyor olabilir.

Bir isimle diğerk bir isim arasında tamlama kurulurken tamlayan tamlananın önüne alınır ve ona /I-sI eklenir:

10a/9	‘Amr’ın tonu ¹¹⁰	ثوب عمرو	Zeyd’in atı ¹¹¹	فرس زيد

Eğer tamlananın sonu ünlü bir harfle bitiyorsa ortadaki harften önce kesralı bir “s” (س) ekle:

10a/11	قوس عمرو	القوس	مقرعة زيد	المقرعة
10a/12	'Amr'nın yası ¹¹²	yay ¹¹³	Zeyd'nin kamaçısı ¹¹⁴	kamaçı
10a/13	سُرّية الامير	السُرّية	ظير الصبي	الظير
10a/14	begnin ¹¹⁵ kuması	kuma	oğlan avurtası	avurta ¹¹⁶

Bu “s” (س) ve “i/i” (ي) harfleri aynı zamanda zamirlerin tamlamasını belirtmede de kullanılır. Örneğin:

10b/1	anası	أمّه	aşası ve atası ¹¹⁷	أبوه

“s”nin dışında yalnızca “i/i” harfi de tamlama işaretidir. Örneğin:

10b/3	وجهه	اميره	غلامه
10b/4	yüzi	begi	kulu

“n” de bu şekildedir. Örneğin:

10b/6	tonu ¹¹⁸	توبه	atı ¹¹⁹	فرسه

“n” ve ölü “k” (ك) de bu şekildedir. Örneğin:

10b/8	Bu at ¹²⁰ Zeydnitür ¹²¹	هذا فرس زيد	bu ton filanındur ¹²²	هذا ثوب فلان

¹¹⁰ İAMK ve MN’de “‘Amr tonu”

¹¹¹ İAMK ve MN’de: “Zeyd atı”

¹¹² İAMK’de: “‘ Amr yası”; MN’de “‘Amr yası”

¹¹³ İAMK’de: “ya”

¹¹⁴ İAMK ve MN’de: “Zeyd kamaçısı”

¹¹⁵ İAMK ve MN’de “beg kuması”

¹¹⁶ İAMK’de bu dört örneğe ek olarak “tevük kızkınıası” (filan kızcağızı) misali de verilmiştir.

¹¹⁷ İAMK’de “aşası” biçimi verilmemiştir.

¹¹⁸ İAMK’de: “tonın”

¹¹⁹ İAMK’de: “atın”

Karşımızda olan kişiye şöyle denir:

10b/11	anang	أُمُّكَ	aṭang	أَبُوكَ

Konuşanın kendisi ve başkasıyla birlikte olan tamlaması ise şöyledir:

10b/12	ثَوْبِنَا	غَلَامِنَا	أُمَّهَاتِنَا	أَبَاؤُنَا
10b/13	ṭonımız ¹²³	ḡulumız	anamız ¹²⁴	aṭamız ¹²⁵

“م” de konuşan kişinin tamlamasında kullanılan işarettir. Örneğin:

10b/15	ṭonum	ثَوْبِي	ḡulum	غَلَامِي
11a/1	anam	أُمِّي	aṭam	أَبِي

Harfler, fiiller ve isimlerle alâkalı söz konusu tamlamaların bütün biçimlerini tablosu tekmilen şöyledir; Misalleri altı biçimin dışına çıkmaz:

11a/4	سَكِينُكُمْ	سَكِينُنَا	سَكِينِي	السَّكِينِ
11a/5	bıçaḡunğız ¹²⁶	bıçaḡumız ¹²⁷	bıçaḡum ¹²⁸	bıçaḡ
11a/6	فَرَسِنَا	فَرَسِي	سَكِينُهُمْ	سَكْنَهُ
11a/7	aṭumız ¹²⁹	aṭum ¹³⁰	bıçaḡları ¹³¹	bıçaḡı
11a/8	فَرَسَهُمْ	فَرَسَهُ	فَرَسُكَ	فَرَسَكُمْ
11a/9	aṭları ¹³²	aṭı	aṭıng	aṭıngız

Fiillerin Örneği

¹²⁰ İAMK yazmasında Arapça imlâda “at” kelimesi “أَط” yerine “أَت” şeklinde yazılmış.

¹²¹ İAMK: “Zeydningtūr(turur)”

¹²² İAMK yazmasında: “Bu ton tevükningtūr(turur)”

¹²³ MN’de: “ṭonumuz”

¹²⁴ İAMK yazmasında: “analarımız”; Bu kelimenin yanında “anangız” (anneniz) örneği de verilmiştir.

¹²⁵ İAMK yazmasında: “atalarımız”; Bu kelimenin yanında “atangız” (babanız) örneği de verilmiştir.

¹²⁶ İAMK yazması: “bıçaḡıngız”

¹²⁷ İAMK yazması: “bıçaḡımız”

¹²⁸ İAMK yazması: “bıçaḡım”

¹²⁹ İAMK: “atımız”; MN: “aṭımız”

¹³⁰ İAMK: “atım”

¹³¹ İAMK yazmasında burada ikinci kez “bıçaḡıngız” örneği verilmiştir.

¹³² İAMK: “anlarıng atı”

11a/11	مَضِيَّتُمْ	مَضِيَّتَا	مَضِيَّتُ	مَضِي
11a/12	barıdıngız	barıduk	barıdum	bardı
11a/13	barıdılar	مَضَوَا	barıdıng	مَضِيَّتُ

Harflerin Örneği

11a/15	bizden	مِنَّا	menden	مِنِّي
11b/1	منهم	مِنْهُ	منك	منكم
11b/2	anlardan	andan	senden	sizden

Zamirlerin İsimleri

11b/4	أَنْتَ	أَنْتُمْ	نَحْنُ	أَنَا
11b/5	sen	siz	biz	men
11b/6	ذَاكَ	هَذَا	هُمْ	هُوَ
11b/7	ol	bu	anlar	ol
		11b/8	bular	هُنَالَى

Tamlayanın tamlananın önüne geçtiği durumun örneği:

11b/9	أَمِّي	أَبِي	فَرَسُ الْإِمِيرِ	غَلَامُ أَنْتَ
11b/10	menüm anam ¹³³	menüm aţam ¹³⁴	begnin aţı ¹³⁵	senin kılın ¹³⁶

Arapçadaki bu söyleyiş sizin söyleyiş biçimine yakındır: فرس الامير , غلام لك
Ancak burada tamlayan Arapçadaki gibi öne alınmıştır. Örneğin:

11b/13	الثَّوبُ لَكُمْ	الْفِضَّةُ لِي	الْفَرَسُ الْإِمِيرِ	غَلَامُ لَكَ
11b/14	ţon sizin ¹³⁷	kümiş menim ¹³⁸	aţ begnin ¹³⁹	kıl senin ¹⁴⁰

¹³³ İAMK: “menim anam”

¹³⁴ İAMK: “menim atam”

¹³⁵ İAMK: “begning atı”

¹³⁶ İAMK: “senin kıl”

¹³⁷ İAMK: “ton sizin” ; MN’ de “ţon sizin veya tonan?”

¹³⁸ MN: “gümiş menüm”

¹³⁹ İAMK: “at begning”

¹⁴⁰ İAMK: “kıl sening”

YEDİNCİ FASIL

Sıfat mevsufun önüne gelir. Örneğin:

12a/1	الله قوي	زيد الغني	انسان عالم
12a/2	Tengri ¹⁴¹	bay Zeyd	bilge er

Bununla beraber Arapçada olduğu gibi mevsuf da sıfatın önüne gelebilir.

SEKİZİNCİ FASIL

Fail fiilin sonuna ن, ا, غ (gan) veya غ harfinin yerine ك harfî getirilerek teşkil edilir: گان ve غان şeklinde. Böylece bu ism-i failin işareti olur. Misalen:

12a/7	الضاحك	القادر	الماشي	النازل	الصاعد
12a/8	gölgen	uğan	barğan	ingen	ağınğan ¹⁴²

Aynı şekilde غ, ي ve ل da (ism-i fail) için kullanılabilir. Örnek:

12a/10	barıglı	الماشي	yaratıglı	خالق

Yahut غ yerine ك getirilerek teşkil edilir:

12a/12	göligli ¹⁴³	الضاحك	geligli	الجايي

Fâil ekinin sonundan önceki harf dolu/tam bir fethayla fethalanırsa veya fethadan elif (l) ortaya çıkarsa bu mübalağa ifade eder. Örneğin:

12a/15	gölgen	الضاحك	birgen	المعطي	alğan ¹⁴⁴	الأخذ

¹⁴¹ İAMK: “Ugan”

¹⁴² Metinde: “اغلغان” ; İAMK: “اغغان” ; MN: “اغغان”

¹⁴³ İAMK: “küligli”

¹⁴⁴ İAMK neşrinde bu üç fiilin mübalağa biçimleri olarak “alağan”, “biregen” ve “külegen” örnekleri verilmiştir. Çalıştığımız nüshada ve Melioranski yayınında bu örnekler mevcut değildir.

DOKUZUNCU FASIL

Mef'ûl

Kök harflere ن ve ي eklenerek teşkil edilir. Örneğin:

12b/3	ضربت زيداً بالسيف
12b/4	Zeydni kılıç bile vurdum ¹⁴⁵
12b/5	هو ذا احضر مُرادك
12b/6	Uş dilekinni ¹⁴⁶ ketürür men ¹⁴⁷

İlk ن [Arapça] muhatap ت' sının yerine kullanılır, sondaki ن ve ي ise mef'ûlün bihin işaretidir. Örneğin:

12b/8	ألّغىل bunı menden ¹⁴⁸	خُذْ هَذَا مِنِّي

ONUNCU FASIL

Mastarın İki Şekli

Fiilin köküne sırasıyla م, ا ve ق eklenerek yapılır. Eğer fiilin başı ك (k) ile başlarsa harflerin sonuna ق (q) yerine başا ك gelir. Misalen:

12b/12	الخوف	المشي	المزج	الفعل
12b/13	korqmaq	barmaq	qatmaq	qılmaq

Fiilin başının ك olmasına örnek:

12b/15	kiçmek ¹⁴⁹	العُيُور	kötürmek ¹⁵⁰	الاحتمال
13a/1	körmek ¹⁵¹	النظر	külmek ¹⁵²	الضحك
		13a/2	kelmek ¹⁵³	المجي

¹⁴⁵ Taymas ve Karagözlü neşrinde fiil “urdum” şeklinde yazılmıştır.

¹⁴⁶ Metinde: “يَلْتَكُنْ”

¹⁴⁷ İAMK: “Uş tilekinni (tilekingni) keltürgey men” ; MN: “Uş dilekinni getürür men”

¹⁴⁸ İAMK: “هو ذا/bunı (munı) alğıl”; MN: “munı alğıl”

¹⁴⁹ İAMK: “geçmek”; MN: “giçmek”

¹⁵⁰ MN: “götürmek”

¹⁵¹ İAMK ve MN: “görmek”; Fiilin ilk ünlüsü olan /ö/, Melioranski neşrinde “و” harfiyle gösterilirken İAMK yazmasında “و” kullanılmamıştır.

¹⁵² MN: “gülmek”

¹⁵³ MN: “gelmek”

Bilmiş ol ki fiil kökünden sonra kesralı ل ve ك master işareti olarak gelebilir ancak masdar isimden türemiş olarak gelirse (الشجاعة و الملاحه و اليمن و الشوم و خوه) misallerinde olduğu gibi) (master) şöyle gelir:

13a/5	alplik	الشجاعة	alp	الشجاع

Görüleceği üzere ل ve ك iki ektir ve şöyle denir: **Alp** يكون شجاعاً شجاعة تقطله **bolğan kişi alplığı öldürür**¹⁵⁴. Bunun Arapçadaki tertip üzere [yazılışı] şöyledir: **الشجاع الكاين الانسان شجاعة تقتله**

ON BİRİNCİ FASIL

Zarf

Zarfin işareti kelimenin kök harflerine getirilen غ, ا ve ج harfleriyle teşkil edilir. Yani “غاج/gaç” şeklinde. Ancak istersen غ yerine ك getirebilirsin. Ayrıca [kelimenin gövdesinin] tamamına “p/b” getirerek de bunu yapabilirsin. Birinci örnek:

13a/12-13	جاء فلان هارباً	جاء زيداً ركباً فرس عمرو
13a/13-14	Filan kaçıp keldi. ¹⁵⁵	Zeyd ‘Amr’nın atı mingaç keldi. ¹⁵⁶

Benzer şekilde “mingaç/راكب” kelimesinin kök harflerine de “p/b” ve “n/n” getirebilirsin yahut “kaçup/هارب” kelimesine “ق”, “ج” getirerek bunu teşkil edebilirsin.

ON İKİNCİ FASIL

Zamanın Bölümleri

¹⁵⁴ İAMK: “Alp bolğan kişi alplığı anı öldürür”; Savaş Karagözlü İstanbul nüshasını esas alarak hazırladığı çalışmada yazmada “alplığı” ifadesinin yanında bulunan “أجقتدغي” kelimesini “uçkundağı” şeklinde okumuş ve kelimenin “alplik” kelimesinin eş anlamlısı olabileceğini belirtmiştir; MN: “Alp bolğan gişi alplığı öldürür”.

¹⁵⁵ İAMK: “Tevük kaçkaç (kaçıp/kaçup?) keldi”

¹⁵⁶ İAMK: “Zeyd ‘Amr atını bingaç (binip/binüp?) keldi”; MN: “Zeyd ‘Amr’nın atına mingaç keldi”

13b/2	قبلي	قبل	الاول	الاول
13b/3	menden aşnu ¹⁵⁷	aşnu ¹⁵⁸	aşnuıklar	aşnuķı
13b/4	song	بعد	senden aşnu ¹⁵⁹	قبلك
13b/5	senden şongra ¹⁶⁰	بعدا	menden şongra ¹⁶¹	بعدي
13b/6	şongucılar ¹⁶²	الواخر	şonguci ¹⁶³	الآخر

ON ÜÇÜNCÜ FASIL

13b/8	تحت	فوق	الاسفل	الاعلا
13b/9	aşağa ¹⁶⁴	yüce ¹⁶⁵	altun ve aşğa	üstün ve yuķaru
13b/10	قبل	يسار	يمين	الوسط
13b/11	ilerü	sol ¹⁶⁶	sağ ¹⁶⁷	orta ¹⁶⁸
13b/12	şongra	بعد	kirü ¹⁶⁹	خلف

ON DÖRDÜNCÜ FASIL

Harf edatları: Hedef (غاية) harfleridir. Bilmiş ol ki bu edatlar “حتي/-e kadar” veya “ت, ي, ك, ب” “tegi” “tegi”/iki mesafe [arası uzaklık]” manasında kullanılırlar. Örneğin:

14a/1	Filan ‘İrak’ka tegince barmış. ¹⁷⁰	فلان مشي حتي العراق

Bu kelimenin harfleri arasına “ر” ve “ي” “tegi” da girer. Misalen:

14a/3	İrak’ka tegri bardı.	حتي عراق مشي

¹⁵⁷ Metinde: “menden aşnu”

¹⁵⁸ Metinde: “aşnu”

¹⁵⁹ Metinde: “senden aşnu”

¹⁶⁰ İAMK: “senden şongra”

¹⁶¹ İAMK: “menden şongra”

¹⁶² İAMK: “şongıklar”

¹⁶³ İAMK: “şongı”

¹⁶⁴ İAMK: “aşğa”

¹⁶⁵ İAMK: “yüce ve yügse(k?)”

¹⁶⁶ İAMK: “sol el”

¹⁶⁷ İAMK: “sağ el”

¹⁶⁸ İAMK: “orta ve ota”

¹⁶⁹ MN: “girü”

¹⁷⁰ İAMK: “Tevük ‘İrak’ka tegi barmış”; MN: “Filan ‘İrak’ka tegi barmış.”

“ك” harfinden sonrası silinip “ن”, “ج” ve “ا” “-nce” de getirilebilir. Örnek olarak: “İrak’ka tegince bargay.”¹⁷¹

14a/6	Men gelgince sen munda durğıl. ¹⁷²	انت تكون هاهنا حتي اجي

Bu ifade “حتي اجي انا انت تكون هاهنا”/Ben gelesiyeye kadar sen burada kal” manasındadır. Başka bir örnek verecek olursak:

14a/8	Balığ yidüm başına degince ¹⁷³	اكلت السمك حتي راسها

Bu ifade de “سمك اكلت حتي راسه بُلُغْتُ”/Balığı başına kadar yedim” manasına gelir. Bu harfler birbirinin yerine kullanılan komşu harflerdir.

senden ¹⁷⁴	مِنَكَ	menden ¹⁷⁵	مِنِّي

14a/11	‘İrak’dan Hırasan’ka bardum. ¹⁷⁶	سيرت من العراق الي خراسان

Özellikle “ن/-n” harfi Arapçadaki “من” harfinin yerine kullanılabilir:

14a/13	من ثم	ثم	من هنا	هاهنا
14a/14	andan	anda	mundan ¹⁷⁷	mundan
14a/15	kandan	من أين	kanda	أَيْن
14b/1	kişin ¹⁷⁸	من احد	senden	مِنَكَ
14b/2	diler men ¹⁷⁹	منه اردت	aldum ¹⁸⁰	اخذت

Bu edatlardan bir diğeri “الي”dır. Bilmiş ol ki “الي”nın yerine onlar kelime sonuna getirilen “ق” ve “ا” veya “ك”, “ا” kullanırlar. Örneğin:

¹⁷¹ İAMK ve MN: “İrak’ka tegince bargay men”

¹⁷² İAMK: “Men kelgince sen munda turğay sen” ; MN: “Men kelgince sen munda durğıl”

¹⁷³ İAMK: “Balık yidüm başına tegince”

¹⁷⁴ İAMK: “sendin”

¹⁷⁵ İAMK: “mendin”

¹⁷⁶ İAMK: “İrak’dın Hırasan’ ka bardım”

¹⁷⁷ Metinde: “mindin”; İAMK ve MN: “mundan”

¹⁷⁸ Metinde: “kişin”; İAMK: “kişiden”; MN: “gişin”

¹⁷⁹ İAMK: “andan tiledim”

¹⁸⁰ İAMK: “aldım”

14b/5	Begimiz Ḥorasan'ka bardı.	اميرنا مشي الي خراسان
14b/6	Men sizge keldim. ¹⁸¹	انا جنبت اليكم

Onlar ölü “ك”i şu dört lafızda kullanırlar:

14b/8	انا اليكم جنبت	الي هذا جنبت	اليه مشيت	اليك جنبت
14b/9	sizge keldüm ¹⁸²	munga keldüm ¹⁸³	anga bardum ¹⁸⁴	sanga keldüm ¹⁸⁵

14b/10	keldi	جاء	manga ¹⁸⁶	الي

“ka” veya “ke” [Arapçadaki علي harfinin yerine kullanılır. Misalen:

14b/12	Filan atğa münip bardı ¹⁸⁷	فلان علي الفرس ركب و مشي
14b/13	Döndi deve münip keldi ¹⁸⁸	رجع ركب الجمل و جاء

Edatlardan bir diğer harf de في’dir. “ve” (da) yerine gelir. Örneğin:

14b/15	kaṭgada su yoğ. ¹⁸⁹	ليس في الكوز ماء

Edat harflerinden biri de مع harfidir. “b/b” harfi ile birlikte ikisi (**b+ile**) Arapçadaki مع’nın yerine kullanılır. Örneğin:

15a/2	ضربت فلانا بالسيف	ضربت فلانا بالسيف	مضيت مع فلان
15a/3	Filan bile bardum. ¹⁹⁰	Filan kılıç bile vurdum. ¹⁹¹	Filan bile bardum. ¹⁹²

Arapça ek olan ¹⁹³ل’nin Türkçedeki karşılığı n (ni)’dir:

¹⁸¹ MN: “Men sizge geldüm”

¹⁸² İAMK: “Men sizge keldim”; MN: “Sizge geldüm”

¹⁸³ İAMK: “Bunga geldim” ; MN: “Munga geldüm”

¹⁸⁴ İAMK: “anga bardım” ; MN: “Anga bardum”

¹⁸⁵ İAMK: “sanga keldim” ; MN: “sanga geldüm”

¹⁸⁶ İAMK: “manga geldi” ; MN: “manga geldi”

¹⁸⁷ İAMK: “Tevükka at minip bardı”

¹⁸⁸ İAMK: “Töndi tivege minip keldi”; MN: “Döndi deve münip geldi”

¹⁸⁹ İAMK: “Sağarda su yok” ; MN: “Kavgada su yoğ”

¹⁹⁰ İAMK: “Tevük birle bardım” ; MN: “Filan bile var(ı)dum”

¹⁹¹ İAMK: “Tevükni kılıç bile urdum”; MN: “Filannı kılıç bile vurdum”

¹⁹² İAMK: “Tevük bile bardum” ; MN: “Filan bile bar(ı)dum” ; İki yazmada da “bile” kelimesi “بله” şeklinde yazılırken, çalıştığımız Paris nüshasında kelime “بله” şeklinde yazılmıştır.

15a/4	Bu at Zeyd'nindür. ¹⁹⁴	هذا الفرس لزيد

Sondaki “n”, Arapça ek olan ل’in yerine kullanılır:

15a/6	Bu sarāy ‘Amr’nındur. ¹⁹⁵	هذه الدار لعمر

Kişi zamirlerine mahsus olan bir özellik, kelimenin gövdesine iki ن’un ve ölü ك’in eklenmesidir. Şöyle ki:

15a/8	لي	انا	للامير	الامير	لك	انت
15a/9	mana ¹⁹⁶	men	begnin ¹⁹⁷	beg	sana	sen

Fakat bu durum sadece bir ن’un eklenmesiyle de sınırlandırılabilir:

15a/11	bizin ¹⁹⁸	لنا	sizin ¹⁹⁹	لكم

الفرس ve للانسان gibi ifadelerdeki “ل” iyelik zamirinin karşılığı sizin dilinizde/ağzınızda (قَوْل) غ ve ا harflerinin eklenmesiyle teşkil edilir:

15a/13	للانسان	الانسان	للفرس	الفرس
15a/14	kişiğa ²⁰⁰	kişi ²⁰¹	aṭğa	aṭ

“لو²⁰²” harfinin karşılığı olarak “kılı” kullanılır. Örneğin:

15a/15-15b/1	kılı ²⁰³ kelürsen keligil ²⁰⁴	ان تجي تعال

¹⁹³ Arapça “ل/li” harf-i cerini kastediyor. Bu ek Arapçada genelde aidiyet bildirir. Bundan dolayı müellif harf-i ceri Türkçe ilgi hâli eki olarak kullanılan +nIn’ ın karşılığı olarak veriyor.

¹⁹⁴ İAMK: “Bu at Zeyd’ nin durur” ; MN: “Bu at Zeyd’ indür.”

¹⁹⁵ İAMK: “Bu sarāy ‘Amr’nın durur”

¹⁹⁶ İAMK ve MN: “menning”

¹⁹⁷ İAMK: “begning”

¹⁹⁸ İAMK: “bizing”

¹⁹⁹ İAMK: “sizing”

²⁰⁰ MN: “gişiğa”

²⁰¹ MN: “gişi”

²⁰² Metinde: “لم”

²⁰³ İAMK ve MN: “kılı”

²⁰⁴ Metinde “kelgil” in yanına “gül” yazılmış. İAMK: “kelirsen keligil”; “kılı gelürsen keligil”

“Belki, olursa, muhtemeldir ki” gibi manaları vermek için “**taḳı**” kelimesi de kullanılır.

Muḥammed bin Ḳays Ḥorasān meliki **Celāleddīn Ḥārezmşah** için yazdığı büyük kitabında şöyle demiştir:

“Onların dilinde Arapça “**لَعَلَّ**” ve “**لَيْتَ**”nin karşılığı olarak [bir kelime] bulamadım fakat “**utla**”²⁰⁵ lafzı bu manaya yakın olabilir”. Örneğin:

15b/5	Begimiz bu kūn atlanmasun	اميرنا ليتة لا يركب
15b/6	Filan da daṅla kelgey men ²⁰⁶	فلان غدا ليت احي

ON BEŞİNCİ FASIL

Şart Çekimi

“**an**” yerine şart çekimi için “+ese/+se” ve “**meḥma**” yerine “**ni**” kullanılır. Şöyle denir:

15b/9	Zeyd bargay ese bile bargay men ²⁰⁷	ان يمضي زيد امض معه

Bunun sırasıyla açıklaması şudur: “**زيد يمشى ان معه يمشى معه انا**”/O gidecek ise ben de onunla gideceğim”.

Başka bir misal:

15b/13	Menüm bile iyüklük edersen tapuḳ etge men yaḥşılıḡı ḳadrince ²⁰⁸	مهما تفعل من الخير اخذ مك بقدره

²⁰⁵ İAMK’de bu kelimeyle birlikte “**kāşki**” lafzı da kayda geçirilmiş.

²⁰⁶ İAMK yazmasında bu cümlemin yerine misal olarak “Tevük yarın kelsün erdi”; MN: “Filan daṅla kelgey”

²⁰⁷ MN: “Zeyd bargay ise bile bargay men”

²⁰⁸ İAMK: “menim bile eygölükden kılkımdım”, “kaçan kılsan maṅa edgölükdin saṅa tapuḡ ḳılḡay men aṅgar yaraşu” ; MN: “menüm bile ni eygölük edersen tapuḳ etgemen yaḥşılıḡı ḳadrince”

ON ALTINCI FASIL

SORU (İSTİFHAM)

Onların lehçesinde (لغة) “ma” için “ne”, مَن için “kim” kullanılır ve “الذي” manasında kullanılır. Örneğin:

16a/2	من انتم ²⁰⁹	من هذا	ما قد اكلت	ما اكلت
16a/3	Kim idür? ²¹⁰	kimdür bu ²¹¹	né yimiş sen ²¹²	né yidin ²¹³
16a/4	هذا لمن هو	من ذاك	من يقول	من جاء
16a/5	bu kimnindür ²¹⁴	kimdür ol ²¹⁵	kim eydür	kim keldi ²¹⁶

Ve şöyle denir:

16a/6	Kim erdi ol katındaki ²¹⁷	من ذلك الذي كان عندك

Onların sözünde “kim” manasına “ki” ifadesi de bulunur. Örneğin:

16a/8	ذاك الذي	القوس الذي في البيت	السيف الذي عندك
16a/9	ol kim	evdeki yay ²¹⁸	katındaki kılıç ²¹⁹

“kim” lafzı da yine şart ve ceza/karşılık manasında kullanılabilir. Örneğin:

16a/11	kim kelürse gelsün ²²⁰	من اراد يجي يجي

“kem” lafzı için “neçe”, “كيف” lafzı içinse “nete” kullanılır. Bunun yanında soru işareti “اضرمت النار” misalinde “od yandırdın mu²²¹” şeklinde gösterilir. İkinci

²⁰⁹ İAMK: “من انتم”

²¹⁰ Bu lafız “kim eydür” lafzıyla karıştırılmış olabilir. Doğrusu “kimdür siz” olmalı. İAMK: “kim sen”

²¹¹ İAMK: “bu kim”

²¹² İAMK yazmasında bu örnekten sonra “ni yidürdi seni” örneği de verilmiştir.

²¹³ İAMK: “ni yiding”

²¹⁴ İAMK: “bu kimningdür”

²¹⁵ İAMK: “kim ol”

²¹⁶ İAMK: “kim geldi”

²¹⁷ İAMK: “Aykı kişi senin katında irdi”

²¹⁸ İAMK: “evdeki ya” ; MN: “evdegi yay”

²¹⁹ İAMK: “katındakim kılıç” ; MN: “katındaki kılıç”

²²⁰ İAMK: “kim kelse kelsün” ; MN: “kim gelürse gelsün”

²²¹ İAMK: “od yangurdun mu/yandurdunmu ve yandurdımu”

örnekteki “ي”, “ا” ve “ن” harfleri fiilin kök harfleridir. “م” ve “و” soru edatının işaretleridir. “د” ve “ي” ise mazi fiilin esrede birleştirilen harfleridir.

“متي” manasında “kaçan” kullanılır.

“هل” manasına yine bu “م” ve “و” [mu] kullanılır. Örneğin:

16b/2	Zeyd su diler mü? ²²²	هل يريد زيد ماءً

Karşıdaki biriyle konuşurken yahut ona “هل يشرب ماءً/su içer mi” diye soru sorduğunda şüphesiz “sen” lafzı dahil olur ve manası “أنت”dir. Muhatap “ي”sının yerine kullanılır ve şöyle söylenir: “Su içer mi sen?” “ا, ج, ي, ا” [iç-] kök harfleridir. “ر” [er] gelecek zaman işaretidir. “م” ve “و” [mu] ise soru işaretidir. Şayet karşımızda bulunan bir topluluk ise انتم/sen yerine انتم/siz²²³i koyarsın. Örneğin:

16b/8	aılanur mı siz ²²⁴	هل تركبون الخيل

اي, “kay²²⁵” manasındadır. Örneğin:

16b/10	الي أين	اين	ايماشيت	اي ثوب
16b/11	kança	kanda	kaysı ²²⁶	kay ton ²²⁷

“حلي الملك” kitabının yazarı şöyle demiştir:

“Türk dilinde soru harfleri ‘م’ ve ‘و’dır. ‘م’ ve ‘ي’ da olabilir. ‘م’ iki dudak arasında idğam edilir.”

16b/14	Ol bardı mı?	أمشي هو	Sen kelding mi? ²²⁸	جيت انت

“ليم” soru işareti dört şekilde (لغات) kullanılmaktadır: “nelik²²⁹”, “nelük²³⁰”, “nerek”, “nek”

²²² Metinde: “Zeyd su diler mi” ; İAMK: “Zeyd şu içti mü?” ;

²²³ İAMK yazmasında ek olarak “sizler” de yazılmış. MN: “sizler”

²²⁴ İAMK: “aılanurmu siz”

²²⁵ İAMK: “kayu ve kayı”

²²⁶ İAMK: “kayusın”

²²⁷ İAMK: “kayu ton”

²²⁸ İAMK: “Sen keldingmü” ; MN: “Sen geldingmi”

Bilmiş ol ki “ne” soru işareti “اي شي” yerine kullanılır. Örneğin:

17a/2	Ne tiler sen	اي شي تريد	Ne kılur sen	اي شي تعمل

ON YEDİNCİ FASIL

Şaşkınlık (Taaccüp)

Taaccüp lafzı “neme”dir. Örneği:

17a/4	Neme alp er turur ²³¹ !	ما ارجله في المرجله

ON SEKİZİNCİ FASIL

Benzetme (Teşbiye) Harfleri

“د” ve ölü “ك” [beldemizdeki] bazı Türklerde daha yaygındır. Onlar kelimenin sonuna ت yerine د getirir. Örneğin:

17a/7	Dili kılıç dek ²³²	لسانه مثل السيف
17a/8	Bu dağludur bal kibi ²³³	هذا حلو مثل العسل

ON DOKUZUNCU FASIL

Mübalağa ve Tafsil

İşaretleri ر ve ق’tır. [Bu Türklerden] bazıları kimi durumlarda “ق” ile “ك” ile değiştirir. Örneğin:

17a/12	الادبر منه	المُدبر	الاجود منه	الجيد
17a/13	yamanrak ²³⁴	yaman	keyrağ ²³⁵ ve yahşırağ	keydür ²³⁶ ve yahşıdur

²²⁹ Metinde: “باليك”

²³⁰ Metinde: “بلوك”

²³¹ İAMK: “Neme alp ir turur”

²³² İAMK: “Tili kılıç teg”; MN: “Dili kılıç deg”

²³³ İAMK: “Bu sücüg bal teg”; MN: “Bu dağludur bal deg”

²³⁴ MN: “yahşırağ”

²³⁵ İAMK: “edgürek” ; MN: “geyrağ”

²³⁶ İAMK yazmasında burada “key” yerine “edgü” misali verilmiştir.

YİRMİNCİ FASIL

Ayırıcı Edat

İki lafızla ifade edilir. Birinci lafız “ayruk”tur. Örneğin:

17b/1	Barganlar ²³⁷ beglerinden ayruk on kişidür ²³⁸	كان الغادو من عشرة غير اميرهم

Bunun tam açıklaması şudur: “Gidenler beylerinin dışındaki on kişidir/ الغادو
”من اميرهم من غير عشرة كانوا”. Diğer bir örnek:

17b/3	Menüm on koyunum senin katındadır koşdan özge ²³⁹	لي عندك عشرة نعجات غير الكبش

“menüm”, “لي” manasındadır. “senin”, “لك” manasındadır. “anın”, “له”
manasındadır. “bar”, “موجود” manasındadır. “mak”, “الا²⁴⁰” manasındadır. ك, ق ile
değiştirilir. Arapça yapılardan farklı olarak onların dilinde farklı terkipler vardır.
Örneğin:

17b/7	senin atın bar mı ²⁴¹	لك فرس

Bunun tam açıklaması şudur: “Senin atın var mı?/هل²⁴² لك الفرس موجود ”

Benzeri bir ifade:

17b/8-9	Fılanın altını bar mı ²⁴³	هل لفلان ذهب

Bu yapı düzenli olarak onların lehçesinde vardır. Örneğin:

17b/10	Fılanın altını bilen bar mı? ²⁴⁴	فلان له ذهب موجود
17b/11	Fılanın katında at bardur. ²⁴⁵	عند فلان فرس

²³⁷ Metin: “yazganlar”

²³⁸ İAMK: “barganlar beginden ayruk on idiler”

²³⁹ İAMK: “Menim on koyunum bar idi katında kondon özke, koşkar (koç)” ; MN: “Menüm
koyunum senin katında [bar]dur koşdan özge”

²⁴⁰ Arapçada bu kelime “başka, gayrı” gibi manâlara gelir.

²⁴¹ İAMK: “Senin atın bar mı”

²⁴² Burada müellif Arapça “هل” soru ekini Türkçe söz dizimine uygun olarak sona getiriyor. “Tam
karşılığı” derken de yazarın kasdı bu olmalı.

²⁴³ İAMK: “Tevük altını bar mı”

²⁴⁴ İAMK yazmasında ve Melioranski neşrinde bu örnek mevcut değildir.

²⁴⁵ İAMK: “Tevük katında at bar”

“Filan kişide at vardır/فلان عنده فرس موجود” ifadesinin karşılığıdır.

“**katımda**” dediğin zaman buradaki “**kat**”, “**عند**” manasına kullanılırken “**m**” [-m] mütakellim “**ي**”sına karşılık gelir. “**da**” da “**في**” yerinedir. Onların dilinde de bu yapı benzer şekilde geçmektedir. Daha önceden bazı fasıllardan ve mukaddimelerden bahsetmiştik. Şimdi de fiillerin eklerinden ve mazi, müstakbel, emir, nehiy biçimlerinden ve diğer biçimlerden bahsedeceğiz. İlk önce mazi fiilden bahsedeceğiz ve burayı sözlük harflerinin sırasına göre dizeceğiz; “**ا**”ın ardından “**ب**”nin gelmesi gibi. “**ب**”in ardından gelecek ve onun ardından da “**ت**” gelecek. Mütfekkirlere kılavuz olması ve mütezekkirlere saadeti için Allah’tan yardım diliyorum.

BİRİNCİ BAB

Mazi Fiil

Bilmiş ol ki mazi fiilin genel düzeni Türk dilinde tartışmasız olarak şöyledir: Sözü kök harflerine –bunların en azı iki en çoğu beş harflidir- esreli “**د**” ve “**ي**” eklenir. İhtiyaç durumunda fesahat için “**ي**”yi ötreleyebilirsin ancak bu zorunlu değildir.

18a/12	فَنَحَ	رَكَبَ	مَشَى	أَخَذَ	جَاءَ
18a/13	açtı ²⁴⁶	ağlandı	bardı	aldı	keldi ²⁴⁷

Bu fiillerin kökü şunlardır: “**kel-**”, “**al-**”, “**bar-**”, “**ağlan-**”, “**aç-**”

Eklerin olmadığı bu biçimler emir fiilin çekimidir. Çekime ekler dâhil oldukça mazi, müstakbel, mastar, emir ve nehiy çekimleri oluşur. Bu işaretlerin/eklerin ve çekimlerin hepsi bablar hâlinde ileride geçecek inşaallâhu Ta‘âlâ.

Arapça “**كان**”nin manası “**idi**” ya da “**erdi**”dir. Bunun yanında “**ما كان**” dediğim zaman “**yok erdi**” yahut “**deyül idi**”²⁴⁸ demiş olurum. Bunun manası “**ما كان**” veya “**ليس كان**” dir. Bunu gelecek zamanda kullanırsak “**يكون**” manasına “**bolğay**” denir. Bu lafza “**بلغى**” da denir. Mazi fiil olmadan (?) çekilir ve “**كان/bolur**” da denir. Çünkü

²⁴⁶ İAMK: “açtı”

²⁴⁷ MN: “geldi”

²⁴⁸ İAMK: “deyül idi”; MN: “degül idi”

gelecek zamanın sonundaki “غ” ve “ي” eklerinin yerine “ر” de gelebilir. Masdarı “**bolmak**”, emri “**bol**”, olumsuzu “**bolma**”dır. Mazi fiilin sonuna gelen geçmiş zaman eki farklılaşabilir; [Mazi fiil eki olan] esreli te (ت) ve i (ي) (tI) mahrecin yakınlaştırılabilmesi için dI ile değiştirilebilir.

Örneği:

18b/13	اِخْتَطَفَ	وَجَدَ	أَوْصَلَ	غَاصَ	بَاعَ
18b/14	kaptı	daptı	saptı ²⁴⁹	batı	satı

Mazi fiile en çok “د” ve “ي” dâhil edilir. “د” ve “ي” yerine mazi fiil eki olarak esreli “م” ve “ش” (mIş) gelebilir. Örneğin:

19a/3	قَدْ جَاءَ	قَدْ رَكِبَ	قَدْ مَضَى	قَدْ طَلَعَ	قَدْ أَخَذَ
19a/4	kelmiş	aılanmış	barmış ²⁵⁰	doğmış	almış

Ayrıca bunu kendin için söyler ve “قَدْ” (mIş) lafzını fiile eklersen; burada “أنا” (men) lafzının kullanılması elzemdır. Örneğin:

19a/6	doğmış men	قَدْ طَلَعْتُ	almış men	قَدْ أَخَذْتُ

Muhatabı (ikinci teklik şahsı) fiile dâhil ettiğinde “قَدْ أَخَذْتُ/almış sen” denir. Fiillere eklenen zamirler ileride inşaallah bölümler hâlinde anlatılacak. Bilmiş ol ki mazi fiilin haberini müstakbel fiil sigasıyla ifade etmek istersen “**erdi**” lafzını getirirsin. Bu çekim Arapça “Fılan kişi geliyor idi veya gidiyor idi/ **فَإِنْ كَانَ يَجِي** او **كَانَ** **يَذْهَبُ**” çekimleri gibidir. Bu çekim müstakbel siganın hikâyesidir. Manası ise mazidir.

19a/12	أَخَذَ	يَمْشِي	كَانَ	يَجِي
19a/13	alır	barur	erdi	kelür ²⁵¹

Mazi fiillerin kökündeki harflerin sonunun esre ile harekelenmesi fiilin hızlı bir şekilde meydana geldiğine işaret eder. Örneğin:

19b/1	تَكَلَّمَ	خَفَرَ ²⁵²	مَشَى	جَاءَ
19b/2	sözledi	kazdı	bardı	keldi ²⁵³

²⁴⁹ İAMK yazmasında “p” sesi Farsça “پ” harfiyle gösterilmiştir.

²⁵⁰ Metinde: “بَارِمْشَ”

²⁵¹ MN: “gelür”

²⁵² Metinde: “خَفَرَ” yazıyor.

²⁵³ MN: “geldi”

Bu esre bazen telaffuzda veya yazıda “ي/ي” olarak söylenir. Mezkur harfin eklenmesi bir şeye güç yetirebilmeyi (muktediriyet) ve yakın olmayı (mukarebe) da ifade eder. Örneğin:

19b/5	barıdı ²⁵⁴	مَشَى	keledi ²⁵⁵	جَاءَ

Fetha (a/e) da bazen telaffuzda ve yazıda “و/o,ö,u,ü” da olabilir.

Gelecek zaman fiilinin durumu şudur: Kök harflerin tamamından sonra “غ”, “ا” ve “ي” getirilerek teşkil edilir ve “غ”, “ك” ile değiştirilebilir.

Şimdiki zaman fiili, kök harflere fethalı “ر” getirilerek teşkil edilir. Türkmen ve Türklerden fasih konuşmayanlar şimdiki zaman için kullanılan bu “ر”yı gelecek zaman fiili için kullanırlar ve bu kullanımlar aralarında dönüşümlüdür. Asli (صَحِيح) olan dilde ise “ğ/A/y” harfleri öncelenir.

Masdar: mAk’ın sona masdar eki olarak gelmesi konusu daha önce geçmişti. “ك/ق ” olarak “ك/ك ” olarak (-mek) değişebilir. Örnekleri ileride geçecektir.

Emir: Fiilin kök harflerinin kendisi doğrudan emirdir. [Bu kök harflere] pekiştireç (تَأْكِيد) ve iyileştirme (تَحْسِين) maksadıyla غ ve ل veya ك ve ل gelebilir.

İsm-i Fā’il: Kök harflerin sonuna “غ”, “ا” ve “ن” (ğan) eklenmesiyle teşkil edilir. غ, ك ile değişebilir. Bu işaret fâilin işaretidir. **Muhammed bin Kays**²⁵⁶ şöyle söyledi:

“Fiil geçişsiz olursa ism-i fâilin işareti ‘miş’ veya kalın biçimiyle ‘miş’ olur. Fiil geçişli olursa bu işaret hem ism-i fâilin hem de ism-i mef’ûlün işareti olur.

Öğrencilerin anlayabilmesi ve yakından kavrayabilmesi için mazi fiilin cetvelleri böyle hazırlandı. Cetvel hemze ile başlar. Hemzeden sonra, kelâmdan kelime getirilir (örnek verilir); sıralama sözlük harflerinin sırasına göredir; hemzeden (l) ya’ya (ي) kadar, anlayışı kolaylaştırmak ve yakından kavrayış için, devam eder. Yardım Allahtan’dır.

²⁵⁴ Metinde: “بَارِدٍ”

²⁵⁵ MN: “geldi”

²⁵⁶ Metinde Kays “قَيْش” şeklinde yazılmıştır.

20a/12	ابلع	أَبْصَرَ	ابتغا	ابتدا
20a/13	salıdı	körđi	azdı	başladı
20a/14	ابطل نهی	ابطا	ابتَلَّ	ابیض
20a/15	bozdı	keçidi	ölütti	ağardı
20b/1	اجتهد	اتلف و اذهب	اتَمَّ و اكمل	ابغض و كره
20b/2	taķşır kılmağı	yovu ğıldı	bitürdi	sevmedi
20b/3	أَحَبَّ	اتكا	احما	احترق
20b/4	sevdi	sögendi	ısıttı	köyündi
20b/5	اخفا و خفا	اخذ	احتمل	احتشم
20b/6	yoğadı	aldı	kötürdi	boşladı
20b/7	اختيا	اخطا	اختطف	اختار
20b/8	yaşurđı	yazdı ²⁵⁷	ķapdı	özledi
20b/9	ارسل	ارضع الولد	اذاب	آدَي الدين
20b/10	ıdı	emzürdi	eritti	borç ödedi
20b/11	ارتبع من الربيع	اراد	ارتعد	ارتفع
20b/12	yazladı	istedi	ditredi	kötürdi
20b/13	استغني	اسمع	استحيا	استعجل
20b/14	baydı	işitti	utandı	evdi
20b/15	derkleği	اسرع	köz körđi	اراه الشي

21a/1	اشار	اشتري	اسقي الماء	استقرض
21a/2	geşitédi ²⁵⁸	saşun aldı	suvardı	borç aldı
21a/3	أَصْلَحَ	اصطاد	اعلم و عرف	اشبه
21a/4	yağşı işledi	avladı	uķturđı	oķşattı
21a/5	اضاف	اصْأء	اصفرَّ	اصاب
21a/6	ķonukladı	yaruğdı	sarığdı	degdi
21a/7	اطفا النار	اضرم النار	اطمع طَمَعَ	اضمر
21a/8	otnı söndürđi ²⁵⁹	od itti	düşti	sağındı
21a/9	اکرم	اعتق و طَلَّق ب ثَرَک	اعجز	اعلق السراج
21a/10	ağırladı	boşadı	‘aciz oldu	çerağ yandurđı
21a/11	اكل	اعطي	افسد	اغلق و شد
21a/12	yidi	birdi	yaman işledi	bağlandı
21a/13	أَمَرَ	التجي	اکثر	اکتن
21a/14	buyurđı	saķalladı	üküşledi	sağındı
21a/15	eksütüti	انقص	doldı	امتلا
21b/1	انتبه	انَّ و تَأَلَّم	اتقض الدين	امتد
21b/2	uyandı	ınçkadı	Borç ödedi	uzattı
21b/3	انكسر	انقطع	انشق	انقلب
21b/4	sındı	kesildi	yarıldı ²⁶⁰	ahtarıldı

²⁵⁷ Metinde: “یازدی”

²⁵⁸ İAMK: “keşendi”

²⁵⁹ Metinde: “سِنْدُرْدِي”

²⁶⁰ Metinde: “یَارِلْدِي”

21b/5	اهلك و اعلم	اوضح	أودع	اوتر القوس
21b/6	helākledi	açtı	ısmarladı	yay kurdı
21b/7	بارك و استعد	بال	باس و قبل	باع
21b/8	kutladı	siydi	öpdi	sattı
21b/9	بدد	بدل	بخل و لام	بت
21b/10	dökti	degşürdi	utandı	bitürdi
21b/11	بعث	بعد	بسط	برد
21b/12	saldı	kitti	yaydı	sovidı
21b/13	بل	بكي	بصق	بقي و تخلف
21b/14	ölütti	ağladı	tükürdi	kaladı
21b/15	ağrıdı	تألم	yidi	بلع
22a/1	ترك	تجدد	تناقل	تبسم
22a/2	koydı	tıgradı ²⁶¹	ağır oldı	küldi
22a/3	تعوج	تعب	تزوج	ترقب
22a/4	egildi	ardı	evlendi	güddi ²⁶²
22a/5	تفرق	تفتت	تعاقل	تغوط
22a/6	dağıldı	uşadı	unuttırdı ²⁶³	sıçtı
22a/7	تلف	تکلم	تقدم	تقلب
22a/8	taş itti	sözledi	biyürdi ²⁶⁴	döndi
22a/9	تملق	تمکن	تمنع	تمطي
22a/10	yalandı	unadı	koymadı	osandı
22a/11	توافق	تنحنح	تنفس	تنحي
22a/12	irgüldi	kakırdı	dem oldı	girü erdi
22a/13	ثرد	ثقب	توجع	توسط و صالح
22a/14	ezdi	deldi	ağrıdı	miyāncıladı
22a/15	açdı	جاع	keldi	جاء
22b/1	جمع	جرب	جدد	جاف
22b/2	dirdi	sınadı	yengiledi	yidi
22b/3	حاك	حارب	جفف	جن
22b/4	dokuttı	savaştı	kuruttı	dīvāne boldı
22b/5	حذف	حمل	حبلت المرأة	حبس
22b/6	kimşetti	yükledi ²⁶⁵	aylu boldı	zindānladı
22b/7	حسب	حسب	حسن	حرد
22b/8	sağındı ve bölđi	sağışladı	yağşıladı	burtandı ²⁶⁶
22b/9	حفظ	حصل	حصد	حشا
22b/10	sakladı	kazğandı	bıçdı	soқты
22b/11	حلب	حل	حك	حفر
22b/12	sağıdı	şıştı	kaşıdı	kazdı
22b/13	حما	حمض	خلق	خلف

²⁶¹ Metinde: تُغَرَدِي

²⁶² Metin: “هُودِي” ; İAMK: “ıserdi”

²⁶³ İAMK: “osaydı”

²⁶⁴ İAMK: “yarurđı”

²⁶⁵ Metinde: “يُوكُلْدِي” şeklinde yazmaktadır.

²⁶⁶ Metinde: “turtandı/تُرْتَانْدِي”

22b/14	ısıttı	açı boldı	yoldı	and içti
22b/15	tegürdi	خاط	ķorktı	خاف
23a/1	خجل	ختم	خبا	حمل و رفع
23a/2	utandı	tamğaladı	yaşurdı	götürdi
23a/3	خدش	خسر	خرب و وقع	خرج
23a/4	tağıttı ²⁶⁷	ziyān kıldı	yıhıldı ²⁶⁸	çıktı
23a/5	خلط	خطا	خرق	خدم
23a/6	katuğladı	azdı	yırttı	tapuk itti
23a/7	دبر	دوا	دار	خلا
23a/8	yamultdı ²⁶⁹	otladı	çavurdı	saldı
23a/9	دغدغ	دخن	دخل	دبغ
23a/10	kıçıkladı	tütünledi	girdi	iledi
23a/11	دهن	دقی	دفن	ذلك
23a/12	yağladı	ııındı	gömdi	sürtti
23a/13	ذرع	ذبح	ذاق	ذاب
23a/14	arşunladı	boğazladı	daıttı	süzdi ²⁷⁰
23a/15	ağnadı	دُكّر	sögdı	دَم
23b/1	رحل	رجع	ريج	ريا و منافق
23b/2	göçti	döndi	asığladı	ikü yüzluğ
23b/3	رش الماء	رَضِيع	رد الباب	رحم
23b/4	su septi	emdi	ķapı yandurdı	yarlığadı
23b/5	رقص	رفس	رفع	رسم و تقدم
23b/6	biyidi	depti	ķaldurdı	buyurdı
23b/7	رمي بعيداً	رمي بالنشاب	ركض	ركب
23b/8	ırak attı	oıı attı	çaptı	aıılandı
23b/9	زعق	زجر و منع	زرع	زاد و كثر
23b/10	çağırdı ve ķağırdı ²⁷¹	ķakıladı	ekti	arttı
23b/11	سبق	سار ليلاً	سال	زلق
23b/12	ozdı	dünle bardı	sordı	şıııldı
23b/13	سامح	سافر	سابق	ساق وحث
23b/14	ıykıdı	sefere vardı	yaraşladı	sürdi
23b/15	sürtti	سحق	çomdı	سبج
24a/1	سقي الماء	سعل	سرق	سخر
24a/2	Su içirdi	öksürdi	oğurladı	bügüledi
24a/3	سَمِي	سكّر	سكن و قرّر	سكت
24a/4	ağı birdi	esridi	diñledi	diñdürdi
24a/5	سمع	سلم و حيّا	سلم و نجا	سكب الماء
24a/6	işitti	esenledi	saklandı	sunı dökti

²⁶⁷ Fiilin İAMKE ve Taymas neşrinde “tağı-, tağıla- ve tağul-” biçimleri de vardır.

²⁶⁸ İAMK: “yıkıldı”

²⁶⁹ İAMK: “tamlatdı”

²⁷⁰ İAMK: “sızdı”

²⁷¹ İAMK: “çağırdı/ķıkırdı”

24a/7	شَبَّرَ	شاخ	شال	سمن
24a/8	karışladı	karıdı	kötürdi	semürdi
24a/9	شَرَّة	شرب	شتم	شبع
24a/10	sukladı	içti	sögdi	toydı
24a/11	صاح	شوي	شَمَرَ و بَرَكَ	شَقَّ
24a/12	çağırdı	söküldi	ıydı	yardı
24a/13	صار بشعر	صار ظاهر و باطنه	صارَ و تَمَّ	صَبَغَ
24a/14	saçlu boldı	döndürdi	boldı	boyadı
24a/15	oruç tuttı ²⁷²	صام	doğru itti	صادق
24b/1	صعد عالياً	صَدَقَ	صَبَرَ	صلي
24b/2	sıngadı	üstendi	şabr itti	namāz itti
24b/3	صَلَب	صفع	صَدَقَ	صدم
24b/4	astı	bergeldi	çın itti	sıngadı
24b/5	ضحك	ضجر	ضَيَّقَ	ضاق النَّفْسَ
24b/6	güldi	bujladı ²⁷³	darattı	soludı
24b/7	ضَبَّعَ	ضَعُفَ	ضَلَّ	ضَرَبَ
24b/8	yoğ itti	arıgladı	azdı	vurdu
24b/9	طبخ	طَبَّ و عالَجَ	طال	طار
24b/10	büşürdi	oğlandı	uzandı	uçtı
24b/11	طَرَشَ	طَرَدَ	طَرَقَ	طَحَنَ
24b/12	kireldi	sürdi	yol itti	yöğütti
24b/13	طلب و اراد	طغز?	طعن	طَرَحَ
24b/14	diledi	kağadı	sançtı	birahıtı
24b/15	çulğadı	طوي	dürtti	طلا
25a/1	ظَهَرَ	ظلم و قهر	ظَنَّ	ظَهَرَ
25a/2	göründi	küçledi	sagındı	arıttı
25a/3	عَاقَبَ	عانق	عاب في نفسه	عاش
25a/4	kınadı	kucudı	munadı	dirildi
25a/5	عبر الشتاء	عجن	عَبَرَ	عادي
25a/6	kış kitti	yoğurdu	kiçti	yağıladı
25a/7	عَرَفَ و علم	عَرَى و انسلخ	عرج	عَدَّ
25a/8	ukdı ²⁷⁴	şoyadı	ağşadı	sandı
25a/9	عَشَّقَ	عزا	عرض	عَرَفَ غَيْرَهُ
25a/10	sevdi	yasladı ²⁷⁵	ötündi	uğturdu
25a/11	عَطَسَ	عَطَشَ	عَضَّ	عَصَرَ
25a/12	ağsırdı	susadı	ısırdı	sıgdı
25a/13	عمل مخده	عمل مُشْطاً	عَلَمَ	عَلَّقَ
25a/14	yaştıkladı	darakladı	tamğaladı	astı
25a/15	güneş battı	غاب الشمس	battı	غاب
25b/1	غَضِبَ	غَسَلَ	غطي	غزل
25b/2	küsti	yudı	örtti	egirdi

²⁷² Metinde kelimenin hemen sol tarafına “duştı” şeklinde yazılmış.

²⁷³ İAMK: “buşdı/yurladı”

²⁷⁴ Metinde: “أَفْدِي” şeklinde yazılmıştır.

²⁷⁵ Metinde: “يَاسِلَادِي” şeklinde yazılmıştır.

25b/3	غَمَزَ	غَمَزَ و داس	غلا	غَلِي
25b/4	oğladı	baştı	kız oldı	ķaynadı
25b/5	فَتَقَ	غَيَّرَ	غَلِي	غَمَزَ بَعِينَه
25b/6	sökdi	değiştürdi	yırladı	ömkendi
25b/7	فَدَا	فَتَحَ	فَتَشَ	فَتَلْ
25b/8	yuldı	açtı	istedi	ķattı
25b/9	فَرَع	فَرَشَ	فَرَقَ	فَرَحَ
25b/10	ķardı	töşedi	yardı	sevindi
25b/11	فَهَمَ	فَنِي	فَكَزَ	فَعَلَ
25b/12	bildi	tükendi	sağındı	ķıldı
25b/13	قَطَعَ	قَالَ	قَامَ	قَاءَ
25b/14	keşti	eyitti	durdı	ķustı
25b/15	öldürdi	قَتَلَ	duñtı	قَبَضَ
26a/1	قُرَضَ	قُرِبَ	قَدَرَ	قَرَا
26a/2	borç itti	yavukladı	açkıdı	okudı
26a/3	قَفَرَ	قَعَدِي	قَطَرَ	قَصَرَ
26a/4	sigirdi	oturdı	damdı	ķışğaldı
26a/5	قَوِي	قَتَعَ	قَلَعَ	قَلَقَ
26a/6	ķatı boldı	rāzı boldı	ķazdı	yıkıldadı ²⁷⁶
26a/7	كَتَبَ	كَالَ	كَانَ	قَيَّدَ
26a/8	bitidi	ölçti	erdi	bağladı
26a/9	كَنَسَ	كَذَبَ	كَبَرَ	كَسَرَ
26a/10	süpürdi	yalğan söyledi	ulğaydı	sındı
26a/11	لَبَثَ	لَا حَ	لَيْنَ	لَانَ
26a/12	büçküdi	yaşıdı	yumşattı	yumşağladı
26a/13	لَا زَمَ	لَا زَمَ	حَقَ	لَحَسَ
26a/14	tutaķladı ²⁷⁷	duñtı	daptı	yaladı
26a/15	çoğlandı	لَفَ	oynadı	لَعَبَ
26b/1	لَهِي	لَوَثَ	لَكَمَ	لَقَطَ
26b/2	çoğladı ²⁷⁸	siydi ²⁷⁹	yumruğladı	dirdi
26b/3	مَدَحَ	مَدَّ	مَاتَ	مَالَ
26b/4	ögdi ²⁸⁰	darttı	öldi	emitti
26b/5	مَطَلْ	مَضَغَ	مَشِي	مَزَحَ
26b/6	darttı ²⁸¹	çındı	yorudı	oynadı
26b/7	نَا حَ	نَامَ	مَيَّرَ	مَلَّ و جَفَا
26b/8	sıktadı	yañtı	seçti ²⁸²	ırdı
26b/9	نَحَتَ	نَجَّ الْكَلْبَ	نَبَتَ	نَادِي
26b/10	kertti ²⁸³	ulundı	bitti	ündedi

²⁷⁶ İAMK: “tıkıldadı”

²⁷⁷ Metin: “تَتَأَقْلَدِي” ; İAMK: “tañakladı”

²⁷⁸ Metin: “جُرْغَلَدِي”

²⁷⁹ İAMK: “sıbadı”

²⁸⁰ Metin: “أُرْدِي”

²⁸¹ Metin: “دَارِطِي” ; İAMK: “yubaydı”

²⁸² Metinde: “بَحْتِي” ; İAMK: “seçti”

26b/11	نَسَجَ	ندم	نزل	نَخَلَ
26b/12	dokuttı	öğündü	indi	ilekledi
26b/13	نَعَمَ	نظر	نَظَمَ	نَسِيَ
26b/14	yumşattı	bağtı	büzedi	buluştu ²⁸⁴
26b/15	uyudu	نَعَسَ	kıkladı	نَعَبَ الغراب
27a/1	نقص	نقش	نفع	نفضي
27a/2	eksüldi	oydı	asıgladı	silkti
27a/3	وسع	وزن	وجد	وفق
27a/4	sığışdı	darttı	buldı	yaraştı ²⁸⁵
27a/5	وقع	وعد	وضع	وصل
27a/6	düşti	bayurladı	koydı	tegdi
27a/7	هضم	هَرَبَ	ولد	وقف
27a/8	sinđi	kaştı	doğdı	durdı
27a/9	kurudı	يبس	aruğladı	هزل و نحف

BİRİNCİ FASIL

Gelecek Zaman Fiili

Gelecek zaman fiilinin esası şudur: Emir fiilinin sonuna eğer (fiil) kök hâlindeyse (harfler) eklenir. Fiil çekiminin ekleri emir fiilinin sonuna “غ”, “ا” ve “ي” olarak eklenir ve غ, ك ile ikisinin mahreçlerini yakınlaştırmak maksadıyla değiştirilebilir. İfade edilen ekleme gelecek zamanın işaretidir. Bu ekler “غاي/ğay” ve “كاي/gey” dir. Örneğin:

27a/15	konğay	ينزل	konđı	نزل من الرحيل
27b/1	يجي	جاء	يرحل	رحل
27b/2	gelgey	geldi	köçğay	köçti
27b/3	ترحل ين	ارحل انا	يمشي	مشي
27b/4	köçğa sen	köçge men	barğay	bardı
		27b/5	konge men	انزل انا

“kon/نزل” ve “köç/رحل” sona eklenen eklerin dışındaki kökleri ve telaffuzu ifade eder. Bunlar ve bunlara eklenenler gelecek zaman çekimini ifade eder. Onların dilinde (قَوْل) **kongey** ve **köçğay** lafızlarının sonundaki “ي/y” kaldırılır ve kelimeleri

²⁸³ İAMK yazmasında fiil “kirtti” şeklinde geçmektedir.

²⁸⁴ Metin: “بَلْشَيْتِي”; İAMK: “unuttı”; Yapılan araştırmalarda kelimenin bu anlamının “unutmak” anlamı tespit edilememiştir.

²⁸⁵ Metinde: “يَارْشَيْتِي” şeklinde yazılmıştır.

ķonge ve **kõçķa** şeklinde söylerler. Gelecek zamanın işareti olarak kullanılan bu eklenmiş harfler yerine emir fiilinin sonuna “ķ” eklenebilir. rneķin:

27b/10	تنزل انت	انزل انا	ينزل
27b/11	ķonar sen	ķonar men	ķonar

Bu “ķ”nin aķıklaması şudur: (Bu harf) şimdiki zaman ve gelecek zaman fiili olarak kullanılabilir lakin bugün bu “ķ” onların sözünde (ķلام) çoķunlukla dönüşümlü olarak kullanılır. Belki de bu ķekimle şimdiki zamandan haber verirler. Buna delalet eden misaller:

27b/15	barayorur ²⁸⁶	الذي يمشي	keleyorur ²⁸⁷	الذي يجي
28a/1	saķayorur ²⁸⁸	الذي يبيع	alayorur ²⁸⁹	الذي ياخذ

“س” ve “ا” (-sA) harfleri de gelecek zaman eki olabilirler ve eylemin gelecek zamanda göz aķıp kapama anında gerķekleřtiķini ifade eden “اذا/-dıķında, -iken” manası verirler. rneķin:

ķn toĝsa sańķa gelge men “Güneř doĝduĝunda/doĝarsa sana geleceķim”²⁹⁰

ÜÇÜNCÜ FASIL

Mastar

Bu kitabın bařlangıķ (temhid) bölümünde mastarın mahiyetinden ve ekinden yeterince bahsetmiştik. Burada ise ikinci kez mastarla alķakalı hususları aķacaĝız ve ardından mastarlar sırasıyla bablar hâlinde gelecek. Harflerin sayısı ikiden beşe kadar çıkabilir.²⁹¹ Beşten daha fazla harf sayısı yoktur. Hatta mazi fiillerden de beşliye kadar ulaşabilir. Türk dilinde altı harfli fiil bulunmaz. Burada rnek mastarları zikredeceķiz ki onları tahayyül edilenden, bilkuvveden bilfiile ķevirelim. [Bunun

²⁸⁶ İAMK: “baruyorur” ;MN: “barır(er?)”

²⁸⁷ İAMK: “kelüyorur” ;MN: “gelir(er?)”

²⁸⁸ İAMK: “satayorur” ;MN: “saķır(er?)”

²⁸⁹ İAMK: “aluyorur” ;MN: “alır(er?)”

²⁹⁰ İAMK: “ķn toĝsa sańķa kelge men”

²⁹¹ Gövdenin kaķ harften oluřabileceķini anlatıyor.

yanında] öğrencilerin öğrenebilmesi için ve kolaylık amacıyla eklenmiş harfleri kök harflerden ayıracağız.

Arap ve Fars dillerinde mastarın ve türemiş fiilin kullanılış biçimi kendine mahsustur. Bunun Arapçadaki misali şöyledir:

“فلان فعل الخير بفعله فعلاً وتجنب الشر بفعله فعلاً”

Mazi fiil ve müstakbel (gelecek zaman) fiil çekilir ancak mastar olarak “الخبر” ve “الشر” aynı kalır, çekime girmez. Bütün hâllerde iki fiil de dönüşümlü olarak çekilebilir. Bu Farsçada da böyledir lakin Arapçadan daha fazladır. Şöyle derler:

نماز کرد	“Namaz kıldı” فعل الصلوة	نماز بگذاخت	“Namaz kılıyor” يصلي

Türkçede de bunun bir benzeri vardır. Mastar fiilin örneği olarak; “ضاع”: **itmak** “etmek”, **taş itmak** “kaybetmek”.

Türkçe “**taş**” lafzı kayıp manasına gelir. Aynı şekilde “**اخذ**” lafzı da “**almak**” anlamındadır. “**الدوق**”: “**daşmak**”; “**ذاق**” dersin “**daştı**” olur. “**اخذ**”: “**aldı**” yani “**فعل** **الذوق**”: “tat aldı”.²⁹²

İkili mastarlardan “**ی**” olarak adlandırılan hemze mastarıyla başlayanlar:

FİİLLER

28b/12	البقاء	الاعارة	الاكل	الايخذ
28b/13	kalmak	aşmak	yimak	almak
28b/14	التقبيل	التعليق	البول	البلع
28b/15	öpmek	aşmak	siymek	yutmak ²⁹³
29a/1	الجماع	التعب	التطلع	التغوط
29a/2	sikmek	armak	bakmak	sıçmak
29a/3	الخيطة	الحثو	الخل	الجريان
29a/4	tikmek	taşmak	şışmak ²⁹⁴	aşımak
29a/5	الرضاع	الرمي	الدوس	الدخول
29a/6	emmaş	atmak	başmak	kirmek
29a/7	السيل	السير	سلب الماء	الزرع
29a/8	yaşmak	sürmak	dökmek	ekmek

²⁹² İAMK: “taşkır/taşkır almak”

²⁹³ Metinde: “ایمباق”; İAMK: “yutmak”

²⁹⁴ İAMK: “şeşmak”

29a/9	الضحك	الشد	التشوي	السباحة
29a/10	külmek	dağmak	sökülmek	yüzmak
29a/11	الطلوع	الضلال	الضجر	الضرب
29a/12	çıkmağ	azmağ	buşmağ	vurmağ
29a/13	الغضب	العبور	العصر	الطي
29a/14	sögmek	kiçmek	sıkmağ	bükmek
29a/15	urmağ	الغزل	yumağ	الغسل
29b/1	القتل	الفتق	الفتح	غوص
29b/2	katmağ	sökmek	açumağ	batumağ
29b/3	قطع	القطع	القيام	الفعل
29b/4	bıçmağ	kıpmak	turmağ	kılmağ
29b/5	المجي	الحس	الكسر	الكون
29b/6	kelmek	yalamak	sınmağ	bolmağ
29b/7	النوم	النظر	المحاي ²⁹⁵	المعرفة
29b/8	yağmağ ²⁹⁶	körmek	ıymağ	bilmeğ
29b/9	kaçmağ	الهرب	çekmek	التنف

GÖVDESİ ÜÇ HARFLİ MASTAR

29b/11	الاحتمال	الامتلا	اللقاء	الابتغا
29b/12	onmağ	tolmağ	kişmek	azıdmağ
29b/13	البيع	البكا	الاكتنان	اضرم النار
29b/14	şatımağ	ağlamak	sağınmağ	yanmağ
29b/15	anamağ	التمكن	kiçmek	البطو
30a/1	التغطية	الترك	التهديد	التحصيل
30a/2	örtmağ	koymağ	yanmağ	kazğanmağ
30a/3	التفتيش	التجربة	التمطي	التخلية
30a/4	istemak	sınamağ	osanmağ	şalmağ
30a/5	الحك	الحب	الحراسة	الجمع
30a/6	kaşımağ	sevmek	şaklamağ	dirmağ
30a/7	الزجر	الرفع	الرحيل	الخوف
30a/8	ağılamağ	kötürmek	köçmek	korğmağ
30a/9	الشبع	سير الليل	السؤال	الزلق
30a/10	toymağ	manamağ	sormağ	şırımağ ²⁹⁷
30a/11	الصعود	الشبه	الشق	الشهوة
30a/12	ağnamağ	oğşamağ	yarmağ	azıdmağ
30a/13	العدو	العطا	الطلب	الطيران
30a/14	yügürmek	birmağ	dilemağ	uçmağ
30a/15	şoymağ	العري	ağşamağ	العرج
30b/1	القص	الفرش	العضو	العجن
30b/2	kırğmağ	döşemek	ısıрмаğ	yogurmağ

²⁹⁵ Bu kelimenin ve Türkçe karşılığının manasını tespit edemedik.

²⁹⁶ Metinde “يَاطِمَق” şeklinde yazılmıştır.

²⁹⁷ İAMK: “şırılmağ”

30b/3	المضغ	الموت	القول	القطع
30b/4	çeynemek	ölmek	eyitmek	biçmek
30b/5	النذا	المُصَّ	الميل	المزج
30b/6	ündemağ	somurmak	ahtamak	kaşımak
30b/7	النقص	النزول	النوم	النعاس
30b/8	eksürmek	inmak	yaşamak ²⁹⁸	uyumak
30b/9	التبلل	اليبس	الوصل	نخل الدقيق
30b/10	ıstalmak	kurumak	asılmak ²⁹⁹	élemek

GÖVDESİ DÖRT HARFLİ MASTARLAR

30b/12	الانفراد	الانقلاب	الانتقا	الاکرام
30b/13	ayrılmak	açılmak	tanılmak	ağırlamak
30b/14	الحلق	الحريق	الجذب	الاختقا
30b/15	yolmak	köymek	tarutmak	yaşurmak
31a/1	السعال	الدوران	الخطا	الحرب
31a/2	öksürmek	çavurmak	yangılmak	savaşmak
31a/3	الصبغ	السحر	السُكر	السرقه
31a/4	boyamak	bügülemek	esirmek	oğurlamak
31a/5	الظن	الظهور	الطعن	الصبر
31a/6	şağınmek	belgürmek	sançmak	sarınmak
31a/7	القرأه	القعود	الفرق	العدو
31a/8	okumak	oturmak	dağılmek	yügürmek
31a/9	الملال	المشي	اللهو	اللمس ³⁰⁰
31a/10	uşanmak	yorımak	çoğılmak	otukmak ³⁰⁰
31a/11	الوثب	النغث	النفع	النذا
31a/12	kalgımak	tükürmak	tusulmak	ürülemek

GÖVDESİ BEŞ HARFLİ MASTARLAR

31a/14	الترفع	الانين	الانفاذ	الارداف
31a/15	taşlaşmak	sonkulmak ³⁰¹	ırmak	inermak
31b/1	الحيا	التضرع	تمزيق	التفتت
31b/2	utanmak	yalbarmak	yırtmak	uşanmak
31b/3	الشفقة	الريا و النفاق	الخفقان	خفي ³⁰²
31b/4	ongamak	iki yüzlü	sıwlmak	gizlemek
		31b/5	ömgenmak	غمز العين

²⁹⁸ Metinde “يَاطمق” şeklinde yazılmıştır.

²⁹⁹ Metin: “اسلمق”

³⁰⁰ Kelimenin “dokunmak” anlamı tespit edilememiştir. İstinsah hatası olabilir.

³⁰¹ Yazmada bu kelimenin hemen altına “سُنْكُلْمَق” yazılmış.

³⁰² Metin: “خبي”

Bilmiş ol ki Kûfilere göre Arapçada mastar fiilden gelir. Basralı meşhur dilcilere göre ise fiil mastardan gelir. Türk dilinde ise bazı mastarlar fiilden değil isimden gelir. Bunun yolu bu değildir. İşareti “lâmu sâkin/la”dır. Fiilin kök harflerinden sonra gelir. Mastarın işaretine örnek:

31b/10	التَّيَاسُّرُ	التَّيَامُنُ	الْيَدُ الْيُسْرَى	الْيَدُ الْمِيْمَنَى
31b/11	şolamak ³⁰³	şağalmak ³⁰⁴	şola ³⁰⁵	şağa ³⁰⁶
31b/12	الضِّيَافَةُ	الضِّيْفُ	التَّمْسِكُ	المَسْكُ
31b/13	ķonağlamak ³⁰⁷	ķonak ³⁰⁸	yıparlamak	yıpar ³⁰⁹

Bu söyleyiş (كلام) kuralsız olarak gelen/ölçüsüz kullanılan bazı mastarlarda bu yazım biçimi üzere kullanılabilir. Bununla birlikte anlam ilişkisi yönüyle [la]nın geçişli fiil teşkil edişi, anlamı pekiştirme yönü ve hazfedilmesi (kaldırılması) bahsi sana izah edilecektir. Örneği:

32a/1	الدَّعَاءُ	الخَسَارَةُ	الكَسْبُ	الكَتَابَةُ
32a/2	algış ³¹⁰	ķor itmak ³¹¹	asığlamak ³¹²	bitimek ³¹³
32a/3	العَارِيَةُ	الرَّشْوَةُ	الذَّرْعُ وَ الْكَيْلُ	الْوِزْنُ
32a/4	orunçaklamak	orunçlamak ³¹⁴	ülüşlemek	dartılamak ³¹⁵
32a/5	الْجَامِهَا	اسْرَاجِهَا	انْعَالُ الْفَرَسِ	الشَّرَا
32a/6	yügenlemek ³¹⁶	eyerlemek	üzkülemek	satmak ³¹⁷

³⁰³ İAMK: “şolamak”

³⁰⁴ Metin: “صُوْغَالَمَقْ”

³⁰⁵ MN: “şol”

³⁰⁶ MN: “şag”

³⁰⁷ İAMK: “قَنَقَلَمَقْ” ; MN: “ķonuklamak”

³⁰⁸ İAMK: “فَنَقْ” ; MN: “ķonuk”

³⁰⁹ İAMK’de bu örneklere ek olarak “tütük” ve “tütüklemek” misalleri de verilmiştir.

³¹⁰ İAMK “algış itmak” ; İAMK’ de ve MN’ de sırasıyla “ķarkış itmak” ve “ķarkış” misalleri de bulunmaktadır fakat Paris nüshasındaki böyle bir misale yer verilmemiştir.

³¹¹ Metinde: “قَوَائِمَقْ”

³¹² İAMK: “aslamlamak” ; bu örnek A.B.T. neşrinde yoktur.

³¹³ İAMK: “bitiglemek” ; İAMK’ de bu misalin ardından “aslamlamak (kazanmak, kesbetmek)” örneği de verilmiştir.

³¹⁴ Metinde: “ادِنَجْ لِمَقْ”

³¹⁵ İAMK: “ülgülemek”; MN: “dartılamak”

³¹⁶ İAMK: “yügenlemek”; MN: “yügenlemek”

³¹⁷ İAMK: “satķın almak”

ÜÇÜNCÜ BAB

EMİR

Fiilin eksiz olan hâlidir. İki veya daha fazla harfli fiillerde de aynıdır. Fiile eklenen eklerle fiil çekilir. Böylece eklenen eklerle fiil, bazen mazi, gelecek zaman, bazen de mastar veya emir veya nehiy (olumsuzluk) çekimi ifade eder. Fiilin sonuna [emri] pekiştirme ve takviye için kesralı غ (ğı) ve ل (l) eklenir. Fakat bu asli değildir (لا اصل).³¹⁸ “ğ” telaffuzu yakınlaştırmak için “k” ile değiştirilebilir. غ (ğı) ve ل (l) karşımızdaki muhataba olan emirde fazla değildir.

32a/13	أعط	خذ	مر	تعال
32a/14	bir	al	bar	gel ³¹⁹

Emir’de adı geçen ve kullanılan harflerin eklenmesi sık görülen bir durumdur. Şöyle ki:

32b/1	اعط	خذ	مر	تعال
32b/2	birgil	algıl ³²⁰	barğıl	gelğıl ³²¹

Öte yandan fiili olumsuzlamanın işareti fiil köküne getirilen “م” ve “ل”tir. Örneği:

32b/4	لا تمشي	مر	لا تجي	تعال
32b/5	barmağıl	barğıl	gelmegil	gelgil ³²²
32b/6	لا تعط	اعط	لا تاخذ	خذ
32b/7	birmegil	birgil	almağıl	algıl

Emr-i hazırın sonuna ötreli “س” ve “ن” dâhil edildiğinde emr-i gâyib olur. Örneğin:

32b/9	يمشي	مر	يجي	تعال
32b/10	barsun	bar	gelsün	gel

³¹⁸ Müellif bu pekiştirme ekinin emir eki olmadığını kastediyor olmalı.

³¹⁹ İAMK ve MN: “kel”

³²⁰ İAMK: “algıl”

³²¹ İAMK: “kelğıl”

³²² İAMK: “kelgil”

32b/11	يعط	اعط	ياخذ	خذ
32b/12	birsün	bir	alsun	al

“س” ve “ن” aynı şekilde emrin cevabına eklenir:

32b/14	‘Amr’ nı koygıl yatşun ³²³	دع عمراً ينام
32b/15	koygıl kelsün ³²⁴	دع يجي

Olumsuzu ise şöyle yapılır:

33a/1	kelmesün ³²⁵	لا يجي	barماسun	لا يمشي

Kök harflerinden sonra ve diğer eklenmiş (harflerden) önce eklenen bu “م” birlikte nefiy ve nehiy içindir. Ancak isimden emir fiili teşkil etmek istersen [isme] “ل” ve “ي”i dâhil edersin. Örneğin:

33a/4	اعمل الغلاف	الغلاف	اعمل الشغل	الشغل
33a/5	kaplağıl ³²⁶	kap	işleğıl ³²⁷	iş
33a/6	yüglegil ³²⁸	حمل	yüg	الحمل

Tuḥfetü’l-Mülk³²⁹ kitabının sahibi şöyle demiştir: “Türk âlimlerine sordum:

“Sona gelen emir ekini neden sadece *ğıl/gil*’e mahsus kıldınız?”

Örneğin:

33a/9	اعط	اقبض	مُر	خذ
33a/10	birgil	duğıl ³³⁰	barğıl	alğıl
33a/11	sürgil	سوق	kelgil ³³¹	تعال

“Niçin “غ”ı “ل”in yerine, “ك”i de “ل”nın yerine kullanmıyorsunuz? Neden bazen “غ” ve “ل”i (*lığ*) bazen de “م” ve “ق”ı (*mağ*) sahiplik manasına gelen ek

³²³ İAMK: “‘ Amr’ nı koğıl yatşun”

³²⁴ İAMK: “koğıl kelsün”; MN: “koygıl gelsün”

³²⁵ MN: “gelmesün”

³²⁶ İAMK: “kapla”

³²⁷ İAMK: “işle”

³²⁸ İAMK: “yükle”

³²⁹ Müellifi belli değildir.

³³⁰ İAMK: “tutğıl”

³³¹ MN: “gelgil”

yerine³³² kullanmıyorsunuz? Niçin sonda istisna için “**mağ**” veya “**mek**” ekini kullanıyorsunuz? Cevap vermediler.”

DÖRDÜNCÜ FASIL

Tefa‘ül, infī‘āl ve fā‘ilin belirtilmesinde [kullanılan] fiil hakkındadır. Bilmiş ol ki eğer fiilin gövdesine tek ve sakın olan “ل”ı dahil edersen, fāili zikredilmeyen fiile işaret eder. Daha sonra “ل”ın ardından mazi fiilin işareti zikredilir.

33b/4	ضُرِبَ	ضرب	أُخِذَ	اخذ
33b/5	vuruldu ³³³	vurdu ³³⁴	alındı ³³⁵	aldı
33b/6	كُسِرَ	كسر	فُتِحَ	فتَح
33b/7	sındurıldı	sındurdu	açıldı	açtı ³³⁶

Fiillerin bir işareti olarak bu “ل” gelebilir. Misalen:

33b/9	عُلِقَ	تَطَهَّرَ	طَهَّرَ ³³⁷
33b/10	astı ³³⁸	arıldı	arıttı ³³⁹
33b/11	فُرِقَ	تَفَرَّقَ	تعلق
33b/12	dağıldı ³⁴⁰	dağılgay ³⁴¹	asıldı

Tefa‘ul’un işareti bu “ل”ın yerinden önce gelen sakın fethalı “ق”tır:

33b/14	sındurdu ³⁴²	تَكْسَرُ	sındı	كَسَرَ

“ل” ve “ق”, “ن”un yerine ve ondan önce gelebilir ve bu da tefa‘ül’ün işareti olabilir. Örneğin:

34a/2	تَحَرَّكَ	حَرَكَ	تَغَسَلَ	غَسَلَ
34a/3	ditrendi ³⁴³	ditredi ³⁴⁴	yundı	yudı

³³² lıg/lik ekini kastediyor.

³³³ İAMK: “uruld”; MN: “vuruldu”

³³⁴ İAMK: “urdu”

³³⁵ İAMK ve MN: “alıldı”

³³⁶ İAMK: “açdı”

³³⁷ Metinde bu fiilin hemen sağına “انحل” ve “انقتل” yazılmış ancak altlarına Türkçe karşılığı verilmemiş.

³³⁸ İAMK: “asdı”

³³⁹ İAMK: “aradı”

³⁴⁰ İAMK: “tağuldu”

³⁴¹ İAMK: “tağuddı” ; MN: “dağıttı”

³⁴² İAMK ve MN: “sınıkıdı”

BEŞİNCİ FASIL

Bir fiili geçişli yapma (تعدي) ve “فاعل”, “استفعل” vezinlerine göre çekimleme hakkındadır. Bilmiş ol ki fiili mef’ûle dönüştürmek istersen ve fiil kendi içinde câmit/geçişsiz olursa (³⁴⁵ جاء, ³⁴⁶ كان ve ³⁴⁷ تأمل örneklerindeki gibi) kök harflerin sonuna ötreli “د” ve “ر” (**dur**) eklenir. Mazi fiil işaretinden önce gelir.

34a/9	bağdurdı	امر بالتأمل	kaldurdı	امر بالكون	keldürdi ³⁴⁸	احضر

Bilmiş ol ki eğer mazi fiilden önce bir illet harfi³⁴⁹ var ise “د” harfi “ت”ya dönüştürülür. Örneğin:

34a/11	امر بالحسن و الطع	لحسن و لطح	امر برفعة	رفع الثوب
34a/12	yalattı	yaladı	yamattı ³⁵⁰	yamadı ³⁵¹
34a/13	كُتِبَ	كتب	نوم غيره	نام
34a/14	bititti	bitidi	uyuttı	uyudı
34a/15	yılıttı	امر بالتنظيف	yılıdı ³⁵²	نطف الحرارة

Ötreli “غ”, “ر” (**ğır/ğur**) ve “غ” ve tekil olarak “ز” (**ğız/ğuz**) geçişli fiilin işareti olarak gelebilir. Fakat sunduğumuz ve bahsedeceğimiz ek düzenli değildir. Misalen:

34b/3	اشبع	اشبع	نوم	نم
34b/4	toyuğuz ³⁵³	toy	yağuğuz	yağ
34b/5	اقمه	قم	انبه	انتبه
34b/6	duğuğuz ³⁵⁴	dur ³⁵⁵	uyanđuğuz	uyan
34b/7	emuğuz	امص	em ³⁵⁶	مص

³⁴³ İAMK: “teprendi”

³⁴⁴ İAMK: “tepredi”

³⁴⁵ Geldi.

³⁴⁶ Oldu.

³⁴⁷ Bakti.

³⁴⁸ İAMK: “geldürdi” ; İAMK yazmasında bu d’ nin t ile de değiştirilebileceği yazılmış ve “keltürdi”, “kalturdi” ve “bağturdı” misalleri verilmiş.

³⁴⁹ Arapçada “ا” “و” ve “ي” illet harflerinin gösterdiği “a, e, ı, i, o, ö, u, ü” ünlülerine işaret ediyor.

³⁵⁰ Metinde, İAMK ve MN: “tamattı”

³⁵¹ Metinde, İAMK ve MN: “tamadı”

³⁵² İAMK yazmasında bu örneklere ek olarak “büyüdi” ve “büyütti” örnekleri de yazılmıştır.

³⁵³ İAMK yazmasında bu fiillerde /t-/ sesi Arapça kalın “ط” ile değil “ت” ile yazılmış.

³⁵⁴ İAMK: “turğuz”

³⁵⁵ İAMK: “tur”

³⁵⁶ İAMK yazmasında bu misallere ek olarak “biş/bişür” ve “teg/tegür” örnekleri de mevcuttur.

“**Aþnı ardurdum**” sözü yukarıda kıyas edilen meselenin misalidir. “**aþ**” “at/فرس”ın ismidir, “**ar/ر**” fiilin köküdür, “**د**” ve “**ر**” (**dur**) geçişlilik ekidir, kesralı³⁵⁷ “**د**” (**du**) mazi ekidir, kesralı (nı) kendinden sonra geldiği “t”ye işaret eder.³⁵⁸ “**m**” ise mütekellim “ت”si yerine kullanılır.

34b/11-12	Filannı yiriden durğurdum ³⁵⁹	أقمت فلاناً من موضعه

Sırasıyla bunun açıklaması şudur: Filan kişiyi yerinden kaldırdım.

34b/13	‘Amr’ını aş yidürdüm.	أطعمت عمراً طيباً

“**aþ**” yemeğin (طعام) adıdır. “**yen-**” kök harftir. “**Yidürdüm**”deki “**د**” ve “**ر**” fiili geçişli kılmak için eklenen (harflerdir.) Sondaki “**د**” ise mazi fiilin işaretidir. Ancak gelecek zaman fiilinde “**انا**” ve “**هو**” lafızları eklenir:

35a/1	Aþımını ardurdum ³⁶⁰	اتعبت فرسي

“**ا**” ve “**ر**”, **ardur-** fiilinin (اتعب) kök harfleridir. “**د**” ve “**ر**” geçişli fiil oluşturur. “**ي**” ve “**ا**”³⁶¹ gelecek zaman fiilinin işaretidir. “**ا**” atın ismidir. “**انا**” ve “**ي**” mef’ûlün ekidir. “**تفاعل**” ve “**مفاعلة/iþteþlik**”e gelince, bu ikisinin esası şudur: Mazi fiilin işareti olan iki harften önce gelen fiilin köküne “**ش**” eklenir:

35a/6	صالح	ضارب	تحادث	تناظر
35a/7	yarlaştı	vuruştı ³⁶²	sözleşti	başıydı
35a/8	تأكلوا	تضاربوا	تلازموا	أخذ من أخذ
35a/9	yiyeşdiler ³⁶³	vuruştılar ³⁶⁴	duştular ³⁶⁵	alıştı ³⁶⁶

“**vuruştılar**”daki “**و**”³⁶⁷ ve “**ر**” kök harflerdir. “**ش**”, “**تفاعلوا**”nın işaretidir. “**ب**”, mazinin işareti olan “**د**” (**-di**) ile değiştirilir. Sondaki “**ل**” ve “**ر**” (**lar**)

³⁵⁷ Ötreli demek istiyor.

³⁵⁸ “nı” ekinin belirtme hâline vurgu yapıyor.

³⁵⁹ İAMK: “Tevükni yiriden (yirindin) turdurdum”; MN: “Fülannı yirinden durğuzdum”

³⁶⁰ İAMK ve MN: “Aþımını ardurğay men”

³⁶¹ Metinde “**ر**” yazılmış ancak gelecek zaman eki olarak “**ğay/gey**” eki kastediliyor olmalı.

³⁶² İAMK: “uruşdı”

³⁶³ İAMK ve MN’de bu örnek mevcut değil.

³⁶⁴ İAMK: “uruştılar”

³⁶⁵ İAMK: “tuştılar”

³⁶⁶ İAMK ve MN: “alışdı”

çokluk işaretidir. Bu konumda (kelimenin sonu) çok kullanırlar. “ش”, “ل” ve “ق”, “تفاعل” babının işaretleridir:

35a/13-14	يتقاولون	تصاربوا	تضاربوا
35a/13-14	sözleştiler ³⁶⁸	savaştilar ³⁶⁹	vurdılar ³⁷⁰

“ش” harfinin tekil olarak kullanımı daha fasihtir ve çokluk ifade etmek için kullanılır. Böylece mazi fiile bundan “ش” eklendiğinde mazi fiil “د”sını “ت” ile değiştirmiş olursun. “ميش/miş” lafzı “قد” yerine kullanılır. “تفعل” manasına, kendinden veya bir topluluktan haber verdiğinde kullanılır. “biz” lafzı da “نحن” manasına kullanılır.

35b/4	دۇتۇشغاي biz ³⁷¹	نتلازم	vuruşgay biz ³⁷²	نحن نتضارب

“غ” ve “ي” gelecek zaman için [kullanılır.] “biz” “نحن” manasına kullanılır. Ancak gelecek zaman mazi fiilin “د”ından önce olmalı, kök harflerin tamamından sonra “غ”, “س”, “ا” (-gsa/-gse) veya “غ” yerine “ك” gelmelidir. Örneğin:

35b/8	يُريد المجي	يُريد الماضي	اراد المجي	اراد الماضي
35b/9	geligser ³⁷³	barıgsar	geligsedi ³⁷⁴	barıgsadı

Bütün biçimler kullanılmaktadır. Kıyas edin.

ALTINCI FASIL

Nehiy, Nefiy ve İnkâr

Nehyin işareti fethalı “m”dir ve fiilin kökünden sonra bu “m”in ardından “ا” ortaya çıkabilir:

³⁶⁷ Metin: “ا” yazılmış.

³⁶⁸ İAMK: “سوز لقتلر لر”

³⁶⁹ İAMK: “صوافلشتي لر”

³⁷⁰ İAMK: “ار قلشغي لر”

³⁷¹ İAMK: “tutaşgay”

³⁷² İAMK: “uruşgay biz”

³⁷³ İAMK: “keligser”

³⁷⁴ MN: “geligsedi”

35b/13	لا تَمَرَّ	مَرَّ	لا تجي	تعال
35b/14	barma	bar	gelme	gel
36a/1	لا تقوم	لا تقعد	لا تمشي	لا تجي
36a/2	turmagil	oşurmagıl ³⁷⁵	barmağıl	gelmegil ³⁷⁶
36a/3	barmasun	ينبغي ان لا يمر	kelmesün ³⁷⁷	ينبغي ان لا تجي

Nehiy gaip için böyledir. Nefiy nehiy sıygasında olduğu gibi yine fethalı “م” ile teşkil edilir.

36a/5	ما مشي	ما جاء
36a/6	barmadı	gelmedi

Ve şöyle de denir:

36a/5	ما مشي	ما جاء
36a/6	barmayın	gelmeyin ³⁷⁸

Türkistanlılar “ي”i, “د” olarak değıştirirler:

36a/8	انت لم جيت	انا ما مشيت	انت لم مشيت	انا ما جيت
36a/9	Sen neşe kelmedin ³⁷⁹	Ben barmadım ³⁸⁰	Sen neşe barmadın ³⁸¹	kelmedüm ³⁸²

“ن” bazen “ق” ile değıştirilebilir yahut “ك” ile değıştirilebilir.

36a/11	körmedük ³⁸³	ما ابصر	bilmedük ³⁸⁴	ما عرف	kılmağu ³⁸⁵	ما عمل

Bahsettiklerimizin tamamı kullanılabilir. Nefiy harfî ismin kök harflerinden sonra ve eklerden önce kullanılabilir. Örneğin:

³⁷⁵ İAMK: “olturmagıl”

³⁷⁶ İAMK: “kelmegil”

³⁷⁷ MN: “gelmesün”

³⁷⁸ İAMK ve MN: “kelmeyin”

³⁷⁹ İAMK: “Sen nelik kelding”

³⁸⁰ MN: “barmadum”

³⁸¹ İAMK: “Sen nelik barding”

³⁸² İAMK: “kelmedin”; MN: “gelmedüm”

³⁸³ İAMK: “görmedük”

³⁸⁴ İAMK: “bilmeyük”

³⁸⁵ İAMK: “kılmağu”

36a/14	ingen	النازل	ağınğan	الصَّاعِد

“ağınğan”daki “غ”, “ا”, “ن” ve “ingen”deki “ك”, “ا”, “ن” ism-i failin işaretidir.

36b/1	inmegen	غير النازل	ağınmağan	غير الصَّاعِد

Nefiy “م”i araya gelir.

Bir şeye güç yetirebilmeye dair kullanılan ekin olumsuzlanmasına gelirse örnekleri şöyledir:

36b/2	kelmege çıdamasmen ³⁸⁶	kelebilmesmen ³⁸⁷	ما اقدر احي
36b/3	Barmağa çıdamasmen ³⁸⁸	barabilmesmen ³⁸⁹	ما اقدر امضي

[Çekim şöyle de olabilir]: Önce kök harflerin sonu fethalanır. Ardından nefiy harfi gelir. Böylelikle manâ ortaya çıkmış olur:

36b/5-6	ما قدر المضي ³⁹⁰	ما قدر المجي ³⁹¹	ما قدر الفتح ³⁹²
36b/5-6	barabilmedüm ³⁹⁰	kelebilmedüm ³⁹¹	açabilmedüm ³⁹²

Nefye (Olumsuzlamaya) gelince, bunun hakikati şudur: Nefiy harflerinden sonra “س/s” gelir:

36b/7-8	barmas	ما يمشي ³⁹³	kelmes ³⁹³	ما يجي

Gelecek zaman sıygası da şöyle söylenir:

³⁸⁶ İAMK: “kelümedim” ; Esasen burada “tahammül etmek, dayanmak, gücü yetmek, üstesinden gelmek” manalarına gelip iktidarî fiil olarak kullanılan çıda/çıda- Moğolca bir fiildir. Fiil bugün bazı Türk lehçelerinde türevleriyle birlikte kullanılsa da biz Eski Türkçede ve Karahanlı Türkçesinde bu fiili tespit edemedik. Fiil Eski Anadolu Türkçesinde ve Harezmi Türkçesinde görülmektedir. bk. Ferdinand D. Lessing. *Moğolca - Türkçe Sözlük*, G. Karaağaç Çev. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2017, s.237. Poppe, N. N. *Zemahşeri Mukaddimet'l-Edeb Moğolca-Çağatayca Çevirinin Sözlüğü*, Mustafa S. Kaçalın Çev. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2017, s. 39. Cem Dilçin, *Yeni Tarama Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2013, s.66. Suat Ünlü, *Harezmi Altınordu Türkçesi Sözlüğü*, Eğitim Yayınevi 2012, s. 135.

³⁸⁷ İAMK: “kelübilmedim”

³⁸⁸ İAMK: “barumadım”

³⁸⁹ İAMK: “barubilmedim”

³⁹⁰ İAMK ve MN: “baramadım”

³⁹¹ İAMK: “kelemedim”; MN: “gelemedim”

³⁹² İAMK ve MN: “açamadım”

³⁹³ MN: “gelmes”

36b/8-9	barmağay ³⁹⁴	ما يمشي	kelmegey ³⁹⁵	ما يجي

Türkistanlılar şöyle der:

36b/10	qılur ermes	ما يعمل	Bar[ur] ³⁹⁶ ermes	ما يمشي	kelür ermes ³⁹⁷	ما يجي

Manası: “gelmez”, “gitmez”

Şimdiye kadar bu lehçeyi, fiillerinin çekimini, edatlarının nasıl kullanıldığını, mukaddimesini ve ön sözünü geniş bir şekilde ele aldık. Şimdi de bu dili öğrenmek için araştıranlara lazım olan ve konuyla alakalı ve bağlantılı olan isimleri zikredeceğiz. Böylece öğrencinin herhangi bir yardıma ihtiyacı olmayacak ve konuya vakıf olacak.

³⁹⁴ İAMK: “barumas”

³⁹⁵ İAMK: “kelümes”; MN: “gelmegey”

³⁹⁶ Metin: “bar ermes/bararmas”

³⁹⁷ İAMK yazmasında bu bölümde ayrıca “kelmedeçi” ve “bar[ma]daçı” misalleri de verilmiştir. Bu kısım Paris nüshasında ve MN’de mevcut değildir.

İKİNCİ BÖLÜM

İSİMLENDİRMELER³⁹⁸

BİRİNCİ BAB

ALLÂHU TA'ÂLÂ'NIN İSİMLERİ VE İLİŞKİLİ KELİMELEER

37a/4	الخالق	الواهب	الصاحبُ المالك	الله تعالى
37a/5	Yaratğan	Soyurgadı ³⁹⁹	İdi ⁴⁰⁰	Tenri
37a/6	العزیز	الربّ	الموحد	القوى
37a/7	Kişüş ⁴⁰¹	İgidgen	Töritgen ⁴⁰²	Uğan
37a/8	هذه الدنيا	الدنيا	الممیت	المحيى
37a/9	bu ojun ⁴⁰³	ojun ⁴⁰⁴	Öldürgen	Tiritgen ⁴⁰⁵
37a/10	الجنة	يوم الحساب	يوم القيامة	تلك الدنيا
37a/11	uçmak	sağış kün ⁴⁰⁶	uluğ kün ⁴⁰⁷	ol ajun
37a/12		الثواب	جزا وادا	جهنّم
37a/13		algış ⁴⁰⁸	ötek	duçak ⁴⁰⁹

HALKIN SINIFLARI

37a/15	yalavaç	الرسول	yarımış ⁴¹⁰	المخلوق
37b/1	الرجل	الانسان	حَوّا	أدم
37b/2	ér ⁴¹¹	kişi ⁴¹²	uluğ ana ⁴¹³	uluğ ata ⁴¹⁴

³⁹⁸ Bu bölüm Melioranski neşrinde yoktur.

³⁹⁹ İAMK: "Soyurgalı ve Soyukçağı"

⁴⁰⁰ İAMK: "İydi ve İdi"

⁴⁰¹ İAMK: "کشوش"

⁴⁰² Metinde: "تورینگان"

⁴⁰³ Metinde: "بویژن"

⁴⁰⁴ Metinde: "اژن"

⁴⁰⁵ Metinde: "تیرنگان"

⁴⁰⁶ İAMK: "sağış kün"

⁴⁰⁷ İAMK: "uluğ gün"

⁴⁰⁸ İAMK: "muyan"

⁴⁰⁹ İAMK: "tamug"

⁴¹⁰ İAMK: "yaratmış"

⁴¹¹ İAMK: "er"

⁴¹² Bu örnekten sonra İAMK yazmasında "tevük (filan)" kelimesi de örnek olarak verilmiştir.

⁴¹³ İAMK: "aşnuķı ana"

⁴¹⁴ İAMK: "aşnuķı ata"

37b/3	الحي	الانثى	الذكر	المرأة
37b/4	tirig	dişi ⁴¹⁵	erkek ⁴¹⁶	ebçi ⁴¹⁷
37b/5	الحيوان	الميت	الحياة	الموت
37b/6	tınlug ⁴¹⁸	ölmiş	diriglig ⁴¹⁹	ölüm
37b/7	الشيطان	دبيب الارض	الوحشى	دوات الاربع
37b/8	yik	yir kurdı	geyik ⁴²⁰	dört ayağlu ⁴²¹
37b/9		peri	الجِنّ	

İKİNCİ BAB

İNSANIN UZUVLARI

37b/12	الرّوح	النّفس	البدن	الجثة
37b/13	cān ⁴²²	dem	öz	ten
37b/14	العصب	القيح	الدم	العظم
37b/15	sinir	iriñ	kan	sünük ⁴²³
38a/1	tamar	العرق	deri ⁴²⁴	الجلد

BÖLÜMLERİ

38a/3	الشعر الصّدغ ⁴²⁵	القحف	الهامة	الرأس
38a/4	saç tuluñı ⁴²⁶	baş sağrağı	tübe	baş

⁴¹⁵ İAMK: “tişi”

⁴¹⁶ İAMK: “irgek”

⁴¹⁷ İAMK: “ebçi / işler”

⁴¹⁸ İAMK: “تینلغ”; Bu örnekten sonra “ölet” kelimesi de örnek olarak verilmiştir.

⁴¹⁹ İAMK: “tiriglig”

⁴²⁰ İAMK: “kiyik”

⁴²¹ İAMK: “dört ayak

⁴²² İAMK: “ینن”

⁴²³ İAMK: “süngek”

⁴²⁴ İAMK: “tiri”; İAMK yazmasında, Paris nüshasından farklı olarak, bu misallere ilaveten “gemiçek (kıkırdak)”, “ter (ter)” ve “et öz (kendi, nefis)” misalleri de yazılmıştır.

⁴²⁵ Metinde “صدغ” yazılmış.

⁴²⁶ Metinde: “ساج بُلوك”; Bu misallere ilaveten İAMK yazmasında beyin manasında “beyni/بيسي?” kelimesi de mevcuttur.

NİTELİKLER

38a/6	الدوايتان	خمرى الشعر	احمر الشعر	اسود الشعر
38a/7	güzek	bulğul saç	kızıl saç	kara saç
38a/8	غضروف الاذن	شحمه الاذن	الاذن	شعر مضفور
38a/9	kulak kemiçegi	kulak iti	kulak	örmiş saç
38a/10	العارض	الوجه	الاطروش	ثقیل السمع
38a/11	yangak	yüz	sağır	ağır kulaklık ⁴²⁷
38a/12	الوَحْش	الجميل	الحسن و الجمال	الخال
38a/13	görksiz ⁴²⁸	körklüg ⁴²⁹	görü ⁴³⁰	menj
38a/14	الحاجب	ضيق الجبهة	عريض الجبهة	الجبهة
38a/15	kaş	tar alınluğ	yassı alınluğ	alın

38b/1	اسود العين	زاوية العين	الجفن	العين
38b/2	kara göz	baygık	kapak	köz ⁴³¹
38b/3	الاحول	الدمع	ارمص	ابيض العين
38b/4	kınçır ⁴³²	yaş	çalpuğ	ağ köz ⁴³³
38b/5	الفم	الشفه	المخاط	الانف
38b/6	ağız	tudağ ⁴³⁴	yiğ	burun
38b/7	اللسان	الحلق	الحنك	الشدق
38b/8	dil ⁴³⁵	boğaz	ozğak/uzğak?	egri
38b/9	بلا فصاحه	الترجمان	الفصيح	رأس اللسان

⁴²⁷ İAMK: “ağır kulaklık”

⁴²⁸ İAMK: “körksiz”

⁴²⁹ İAMK: “görklüg”

⁴³⁰ İAMK: “görk”

⁴³¹ İAMK: “göz”

⁴³² Metin: “قنجر”

⁴³³ İAMK: “ak közi”

⁴³⁴ İAMK: “tutak”

⁴³⁵ İAMY: “til”

38b/10	dilsiz ⁴³⁶	kelimeci ⁴³⁷	sözlü ⁴³⁸	dilnin ucu ⁴³⁹
38b/11	بلحية	السبال	اللحية	التنّ
38b/12	sağallıg ⁴⁴⁰	bıyık	sağal	diş
38b/13	اليد	المنكب	العنق	بلا لحية
38b/14	il ⁴⁴¹	igin	boyun/boyın	sağalsız
38b/15	karış	الشبر	kol	العصّد

39a/1	الاصبع	اليُسري	اليد اليمني	الباغ
39a/2	barmak	sol ilig ⁴⁴²	sağ ilig ⁴⁴³	kulaç
39a/3	الوسطي	السبابة	الابهام	الظفر
39a/4	orta barmak	anası ⁴⁴⁴	baş barmak	dırnak
39a/5	الاحدب	مشط الظهر	الخنصر	البنصر
39a/6	egri arha ⁴⁴⁵	yağrın	arha ⁴⁴⁶	çıçla ⁴⁴⁷
39a/7	الصُرّه	البطن	الثدي	الصدر
39a/8	kenel	karın	emcek	döş ⁴⁴⁸
39a/9	المراره	المعدة	القلب	الكبد
39a/10	yürek	kursak	göñül	bağır
39a/11	العصص	المني	الغايط	البول
39a/12	kımuç	ezmi ⁴⁴⁹	boğ ⁴⁵⁰	sidük ⁴⁵¹

⁴³⁶ İAMK: “tilsiz”

⁴³⁷ İAMK: “tildem”

⁴³⁸ İAMK: “sözgürek”

⁴³⁹ İAMK: “til ucu”

⁴⁴⁰ İAMK: “sağalluğ”

⁴⁴¹ İAMK: “el”

⁴⁴² Metinde: “سول ايلن” ; İAMK: “sol elig”

⁴⁴³ Metinde: “صاغ ايلن” ; İAMK: “sağ elig”

⁴⁴⁴ İAMK: “soğ barmak”

⁴⁴⁵ İAMK: “egri arka”

⁴⁴⁶ İAMK: “arka”

⁴⁴⁷ İAMK: “atası”

⁴⁴⁸ İAMK yazmasında Arapça kelimenin altında “köküz (göğüs)” misali verilmiştir. Bunun yanında Paris nüshasında aynı Arapça kelimenin altına “döş” yazılmıştır. İAMK yazmasında ise “töş” kelimesi mevcut olmakla birlikte Arapça “الزور” kelimesinin manası olarak verilmiştir.

⁴⁴⁹ İAMK: “ermi”

⁴⁵⁰ İAMK’da bu kelimenin sol tarafına ayrıca “arğ” diye not düşülmüş.

⁴⁵¹ İAMK: “sitük”

39a/13	فرج المرأة	العانة	البیض	الانکر
39a/14	amcık ⁴⁵²	çökre	taşak	sık
39a/15	diz	الركبة	buṭ ⁴⁵³	الفخذ

39b/1	العَقَق	الزاع	الغراب	العصفور
39b/2	sağsağan	ķargun	ķarga	serçe
39b/3	الدجاج	البوم	هدهد	درزور
39b/4	tawuk	saru kuş	ebük	sığircık
39b/5	الغربوق	البط والوز	الفرخ	الفروج
39b/6	ķuķu	ķaz	yavurı	piliç

UZUVLARI

39b/8	العُش	الريش	الجناح	المنقار
39b/9	uya	yüg	ķanad	taşıķ

ON BEŞİNCİ BAB

FARKLI SESLER⁴⁵⁴

39b/12	ثغاء البقر و الغنم	رغاء الجمال	الصراخ	الصوت
39b/13	muṅramak	bozlamak	çağırmaķ ⁴⁵⁵	ün
39b/14	فريير الماء	سجع الطير	صهيل الخيل	نباح الكلب

⁴⁵² İAMK: “amcuk”

⁴⁵³ İAMK: “but et”; İAMK yazmasının bu bölümünde Paris nüshasından farklı olarak mevcut olan kelimeler şunlardır: “kovuk (kulak çukuru)”, “kırtış (yüz rengi)”, “yam (gözdeki pislik, çapak)”, “tanağ (burnun sert kemiği)”, “tamaķ (küçük dil)”, “til tübi (dilin dibi)”, “boğazdaķ (gırtlak borusu)”, “eşük (kol kemiği)”, “boncuķ arķa (?)”, “sıtraķ (göğüs kemiği)”, “tağarcuk (meme ucu)”, “tümşek (erkek memesi)”, “emçek üti? (meme deliği)”, “göbek”, “öpke (akciğer)”, “öt (öd)”, “yan başı (kalça)”, “yemdi (kasık kılı)”, “uyluk (uyluk kemiği)”, “ķasık (kasık)”, “yota (bacak)”, “baltır (baldır)”, “yinçik (incik kemiği)”, “ayak”, “yoluķ (deri, cilt)”, “ayak singiri (ayak siniri)”, “aḥsak/girüg (aksak, topal)”

⁴⁵⁴ Bu bölüm altında verilen kelimelerin hepsinin seslerle ilgili olmadığı ve kelimelerin yanlış bölüme yazıldığı açıktır. Benzer durumu babların sıralanmasında da görüyoruz. Paris nüshasına nazaran İAMK yazmasındaki bablarda sıralama daha düzenli görünüyor.

⁴⁵⁵ İAMK: “çaķırmaķ”

39b/15	su çağlamak	kuş ötmek	kişnemek	ürmek ⁴⁵⁶
40a/1	الجَد	الام	الاب	بلا ولد
40a/2	uluğ ata	ana	ağa ve ana	oğulsız ⁴⁵⁷
40a/3	امراة الاب	العم	الخالة	الخال
40a/4	öge ana	ağa kardaşı ⁴⁵⁸	karıntaş ana	atgay ⁴⁵⁹
40a/5	الولد	الاخ من الام	الاخت	الاخ
40a/6	oğul	doğmuş kardaş ⁴⁶⁰	kız karıntaş ⁴⁶¹	kardaş ⁴⁶²
40a/7	العروس	الولد الاول	ولد الولد	البننت
40a/8	gelin ⁴⁶³	ilerü oğul ⁴⁶⁴	oğul oğlu	kız
40a/9	الحمو	أمرأة الاخ	السهر	الزوج
40a/10	kayın ata	yeşe	güyegü	ir ⁴⁶⁵
40a/11		kayın ana ⁴⁶⁶	الحميت	

⁴⁵⁶ Bibliotheque Nationale nüshasında bulunup İAMK’de bulunmayan kelimeler şunlardır: “kuş ötmek (kuş ötmek)”, “kişnemek”; İAMK’de bulunup BN’de bulunmayan kelimeler ise şunlardır: “şıkırmak (ısılık çalmak)”, “yangulamak (yankılamak)”

⁴⁵⁷ İAMK: “kesük (oğulsız)”

⁴⁵⁸ İAMK: “ata karıntaşı”

⁴⁵⁹ İAMK: “tagay”

⁴⁶⁰ İAMK: “toğduk”

⁴⁶¹ İAMK: “kız karıntaşı”

⁴⁶² İAMK: “karıntaş (karaş, kayaş)”

⁴⁶³ İAMK: “kelin”

⁴⁶⁴ İAMK: “tün”

⁴⁶⁵ İAMK: “erüm”

⁴⁶⁶ İAMK yazmasında Paris nüshasından farklı olarak bulunan kelimeler şunlardır: “öz (akraba)”, “yağuk (akrabalık)”, “uluğ ana (büyük anne)”, “ata ege (hala)”, “anaç (anneye benzeyen)”, “ana atası (annenin babası)”, “balduz (baldız)”, “bacanak (bacanak)”, “singil (görümce)”

DÖRDÜNCÜ BAB

İNSANLAR VE VASIFLARI⁴⁶⁷

40a/14	الشريك	العاشق	المعشوق	الصديق
40a/15	ortak	dost ⁴⁶⁸	oynaş ⁴⁶⁹	iş
40b/1	المحالف	رفيق العسكر	رفيق الطريق	الجار
40b/2	andluğ	südeş	yoldaş	konşı
40b/3	الاسم	السلطان ⁴⁷⁰	السلطان ⁴⁷¹	العدو
40b/4	ad ⁴⁷²	terken	kaan ⁴⁷³	yağı
40b/5	الكبير القوم	من ابناء الامراء	صاحب الدنيا	اللقب
40b/6	uluğ	begler oğlanlardan ⁴⁷⁴	ojuncı	aya ⁴⁷⁵
40b/7	سيد القوم	الامير	المسمي	المحتشم ⁴⁷⁶
40b/8	çavğa ⁴⁷⁷	beg	adlığ	bay
40b/9	العسكر	جوال	محارب و مبارز	صاحب الراى
40b/10	çerig	çalışçı	alp	bilig ⁴⁷⁸
40b/11	القلب	الطليعه	المكن	الكمين
40b/12	erün ⁴⁷⁹	karavul ⁴⁸⁰	yuşlağ ⁴⁸¹	yaşuğ

⁴⁶⁷ Bu bölümde İAMK yazmasında bulunup Paris nüshasında bulunmayan kelimeler şunlardır: “kondaş (mahallemden olan)”, “kenteş (köylü, taşralı)”, “üyük/esüğü (şiddetli aşk, aşka meyil)”, “konum (yurttaşım)”, “ayaş (antlaşan, dost olan)”

⁴⁶⁸ İAMK: “üyüklig”

⁴⁶⁹ İAMK yazmasında “ışık” yazılmış ve yanına da “oynaş” notu düşülmüş.

⁴⁷⁰ İAMK: “الملكه”

⁴⁷¹ İAMK: “الملك”

⁴⁷² İAMK: “at”

⁴⁷³ İAMK: “ḥākān”

⁴⁷⁴ İAMK yazmasında kelime “begin” olarak yazılmışsa da Savaş Karagözlü bu nüsha üzerinde yaptığı çalışmasında kelimeyi haklı olarak “tegin” şeklinde okumuştur.

⁴⁷⁵ Metin: “ağa”; İAMK yazmasında ve ABT neşrinde kelime “aya” şeklinde yazılmıştır. ABT Melioranski neşrinde ve Paris nüshasında da bulunan “ağa” şeklinin yanlış yazıldığını belirtmiştir.

⁴⁷⁶ İAMK yazmasında bu kelime “المسمي” kelimesi ile birlikte yazılmış ve altına “atluğ” yazılmıştır.

⁴⁷⁷ İAMK: “çawğa”

⁴⁷⁸ İAMK: “öge”

⁴⁷⁹ İAMK yazmasında “أُون” şeklinde yazılan kelimenin manasını tespit edemedik.

⁴⁸⁰ İAMK yazmasında “قُرْعِي” şeklinde yazılan kelimenin bu yazımının yanlış olduğunu söyleyen ABT, yazımın “karagçı/قرغجي” biçiminde olması gerektiğini söylemiştir.

⁴⁸¹ İAMK: “yuşlağ”

40b/13	ناطور و جاسوس	الفننة	المدد	الجناح
40b/14	közdemci	bulğag ⁴⁸²	yıkılış ⁴⁸³	kol
40b/15	yayağ ⁴⁸⁴	الراجل	atlıg ⁴⁸⁵	الفارس

41a/1	المقتول	جريح النشاب	العارة و الكسر	المصاف
41a/2	öldürmiş ⁴⁸⁶	oğukap	sınıkmış	vuruş ⁴⁸⁷
41a/3	المضروب	الهزوم	الهزيمة	المصلوب
41a/4	urumış ⁴⁸⁸	kaçguncı ⁴⁸⁹	kaçuk ⁴⁹⁰	asmış ⁴⁹¹

FASIL

41a/6	الختم	العلامة	التوقيع	فرمان
41a/7	mühür	tamğa	tuğra	yarlıg
41a/8	الصنج	البوق	الطبل	الهدية ⁴⁹²
41a/9	çiğre	borğu	dümrük ⁴⁹³	bölek ⁴⁹⁴

⁴⁸² İAMK: “bulğak”

⁴⁸³ İAMK: “yıkış”

⁴⁸⁴ İAMK: “yadağ”

⁴⁸⁵ İAMK: “atluğ”

⁴⁸⁶ İAMK: “kırmış”

⁴⁸⁷ İAMK: “tokış”

⁴⁸⁸ İAMK yazmasında bu kelime bulunmamaktadır.

⁴⁸⁹ İAMK: “kaçgıncı”

⁴⁹⁰ İAMK: “kaçag”

⁴⁹¹ Bu bölümde Paris nüshasından farklı olarak mevcut olan kelimeler şunlardır: “olıç (hükümdarın oğlu)”, “ırkık (ferman sahibi)”, “yağıcı (savaşçı)”, “küngak (gündüz bekçisi)”, “tüngak (gece bekçisi)”, “tokışlağ (savaş alanı)”, “orı (gürültü, patırtı)”, “yongak (kavga, karmaşa)”, “süngükap (mızrak yarası)”, “başlamış (yaralı)”, “ozuş (kurtulmak)”, “çawluğ (Adı sanı olan)”: Bu kelime yazmada “çakluğ” olarak yazılmış olsa da biz böyle bir kelime tespit edemedik. Kelimeyi ABT “çawluğ” şeklinde okumuştur. Savaş Karagözlü ise kelimeyi “çawluğ” şeklinde okumuştur.

⁴⁹² İAMK yazmasında kelime “الهدنة” şeklinde yazılmıştır. Bu kelimenin Arapçadaki manası “ateşkes” olsa da altında verilen Türkçe kelimenin (tölek) böyle bir manasını tespit edemedik. Paris nüshasındaki “الهدية (hediye, armağan)” kelimesi ise Türkçe karşılığı olarak verilen “bölek” kelimesiyle anlamsal olarak eşleşmektedir.

⁴⁹³ İAMK: “tümrük”

⁴⁹⁴ İAMK: “tölek”

41a/10	طبل الباز	العَلَم	البرجم	التبرق و العلم ⁴⁹⁵
41a/11	kaḫıratku ⁴⁹⁶	tok ⁴⁹⁷	ḳotuz ⁴⁹⁸	urġu ⁴⁹⁹

FASIL

41a/13	السُّرِيَّة	ولدالاب	المولد	العبد
41a/14	ḳırnak	oġlan atası	igdiş	ḳul
41a/15	bozmış ⁵⁰⁰	منهوب ⁵⁰¹	ḳıraġuş ⁵⁰²	الجارية
41b/1	uz	الصانع	المطلق	مفدي
		41b/2	boşamış	yulmiş ⁵⁰³⁵⁰⁴

FASIL

41b/3	حدة الخاطر	الفهم و العقل	العَمَل	خلق و طبع
41b/4	tıġraġ ⁵⁰⁵	ög	iş ⁵⁰⁶	ḳılıġ ⁵⁰⁷
41b/5	المبارك	الفرح و السرور	الثقة	طيب اللقا

⁴⁹⁵ İAMK: “البيرق و راس العلم”

⁴⁹⁶ İAMK: “kaḫratguk”

⁴⁹⁷ İAMK: “sünġü”

⁴⁹⁸ Metinde ve İAMK yazmasında: “ḳayur”; ABT ve Melioranski neşirlerinde böyle bir kelime tespit edemedik. Savaş Karagözlü ise kelimeyi “ḳotuz” şeklinde okumuştur. Biz Kitabü’ l-İdrâk’ta de bulunan ḳotuz şeklini okumayı tercih ettik. bk. A. Caferoğlu, Kitâb al-İdrâk li-lisân al-Atrâk, Evkaf Matbaası, İstanbul 1931, s. 83.

⁴⁹⁹ Bu bölümde, Paris nüshasında bulunmayıp İAMK yazmasında bulunan kelimeler şunlardır: “tirik (haraç, vergi)”, “kidür (kaftan, hil’ at)”, “küwrük (davul, kös)”

⁵⁰⁰ İAMK: “bozıkmış”

⁵⁰¹ İAMK: “منهوب الغاره”

⁵⁰² Metin: “ḳaraġuş”; ABT ve Savaş Karagözlü kelimeyi “ḳarabaş” şeklinde okumuştur. Kaşġarlı Mahmud’da da “erkek ve kadın köle” manasında böyle bir kelime kaydedilmiştir. Kelimenin Paris nüshasındaki şekli muhtemelen yanlış yazılmıştır. Nitekim İAMK yazmasında kelime “قراباش” şeklinde yazılmış.

⁵⁰³ Metinde: “يُورلمش”

⁵⁰⁴ Bu bölümde Paris nüshasından farklı olarak bulunan kelimeler şunlardır: “ḳünġ (cariye)”, “elik asrakı (esir ve zayıf)”, “yuluġ (fidye)”, “terçi (ücret karşılığı çalışan işçi)”, “ter (ücret)”, “يوميتن (?)”

⁵⁰⁵ İAMK: “öglüg” ; Arapça tamlama ve karşılıkları arasında anlam bağlantısı yok.

⁵⁰⁶ İAMK: “ḳılımış”

⁵⁰⁷ İAMK: “ḳılınç”

41b/6	ķutluę	siwinę	doğru ⁵⁰⁸	yavaş
41b/7	الکذب	الکذاب	المُتَجَمِّل	النافع
41b/8	yalan ⁵⁰⁹	yalęancı	yeğelü? ⁵¹⁰	asığlığ
41b/9	العيب	شحيح	المسكين	القوة
41b/10	mun	ķatı	yarluğ	küç
41b/11	العبد	الخاسر	المستعجل	الدخيل
41b/12	tapuķ	ķorluę	evmek ⁵¹¹	bilmes ve hām
41b/13	سريع البكا	معيوب	بغير ادب	التغافل
41b/14	yığlacı ⁵¹²	munluğ	edebsez ⁵¹³	unutmak ⁵¹⁴
41b/15	ķorkunę	الخوف	ķaltar ⁵¹⁵	مغنم
42a/1	نحيل	الضحاك	وسيع البطن ⁵¹⁶	المبرود
42a/2	ķanı ⁵¹⁷	külegen	uluğ ķarın ⁵¹⁸	buyuķ
42a/3	المصبوب	ولدالزنا	المغرور	محارف

⁵⁰⁸ İAMK: “bayık”

⁵⁰⁹ İAMK: “yalęan”

⁵¹⁰ İAMK: “tona”

⁵¹¹ İAMK: “yelpük”

⁵¹² İAMK: “ığlancı”

⁵¹³ İAMK: “öktemlik”

⁵¹⁴ İAMK: “osanıķ”

⁵¹⁵ İAMK: “közek”

⁵¹⁶ İAMK: “وسيع البطن كثير اكل”

⁵¹⁷ Metinde: “ķanı” ; İAMK: “ķatı”

⁵¹⁸ İAMK: “utķak”

42a/4	dökülmüş ⁵¹⁹	ḥarāmzāde ⁵²⁰	arsıkmış	yoz ḥuğlıg ⁵²¹

KADINLARA AİT VASIFLAR

42a/6	الرَّعَا	شبيهة الرجل	خاتون	السِّت
42a/7	körüklüg ⁵²²	eremük	katun	ilti
42a/8	السُّرِيه	المزوج	البكر	الوقحة ⁵²³
42a/9	kuma	irlenmiş ebçi ⁵²⁴	ödiki kız ⁵²⁵	şerimsiz ⁵²⁶
42a/10	حبلت	ما تحبل	ولدت	الخبلى
42a/11	aylu bolmış ⁵²⁷	aylu bolmamış	doğurmuş	aylu

KADINLARIN GİYİMİ KONUSUNDAKİLER

⁵¹⁹ İAMK yazmasında bu kelime bulunmamaktadır.

⁵²⁰ İAMK: “ahşak”

⁵²¹ İAMK: “yozculuğ”; Savaş Karagözlü bu kelimeyi “yüzçülüg” şeklinde okusa da Arapça kelimenin anlamına uygun olarak kelimenin “yoz ḥuğlıg” olarak okunması daha doğrudur. Metindeki Türkçe karşılığın son harfinin “g” harfi ile yazılması da bu okuyuşu doğrulamaktadır. Arapça kelimenin anlamı “tahrif edilmiş, bozulmuş” tur. Bunun “yoz” ile ilişkisi açıktır. Farsça “ḥûy” kelimesindeki /-y/ sesinin +lıg isinden isim yapma ekinin sonundaki /-ğ/ sesinin tesiriyle, gerileyici ünsüz benzeşmesine uğrayarak /-ğ/ sesine döndüğü düşünülebilir.

Bu bölümde İAMK yazmasında bulunup Paris nüshasında bulunmayan kelimeler şunlardır: “saşınık (iffetli)”, “yinçke (müttaki, takvalı kişi)”, “kinci (kıskanç)”; “sınçı (tecrübe eden)”, “köni (doğru, müstakim)”, “yaraşık (güzel, yakışıklı)”, “awınça (alışılan, ünsiyet edilen)”, “awınčan (kendisiyle ülfet edilen)”, “oş (ahmak, aptal)”, “yalnguz (yalnız)”, “umduçı (tamahkâr, açgözlü)”, “بالانگاج (?)”, “artdı (şikayetçi, müteşekki)”, “alsıkmış (alınmış, gasp edilmiş)”, “uşakçı (gammaz, iftiracı)”, “yaramuk (yaranmaya çalışan, dalkavuk)”, “irsül (melül, bıkkın, bezgin)”, “çaşkıcı (gammaz, koğalayıcı)”, “basınçak (zayıf, yorgun, bitkin)”, “öçkellug (kindarlık)”, “yazuklug (suçlu)”, “kuturmuş (şımarık, kavgacı)”, “sürmiş (kovulmuş, sürülmüş, tardedilmiş)”

⁵²² İAMK: “kunaşun”

⁵²³ İAMK: “الوقحة والسليطه”

⁵²⁴ İAMK: “beglig”

⁵²⁵ İAMK: “aru kız”

⁵²⁶ İAMK: “uluğ”

⁵²⁷ Bu bölümde metnimizde bulunup İAMK yazmasında bulunmayan kelimeler şunlardır: “aylu bolmış”, “aylu bolmamış”, “doğurmuş”, “aylu”; İAMK yazmasında bulunup Paris nüshasında bulunmayan kelimeler ise şunlardır: “oşak (huysuz kadın)”, “uz (kabiliyetli kadın)”, “tegün (kısır kadın)”, “tölçek (doğurgan kadın)”, “elben? (zanaata yatkın olmayan kadın)”, “tul (dul)”, “ertmiş (bakire kadın)”, “irsek (fahişe)”

42a/13	النقاب	العصابة	الملحفة	المقنعة
42a/14	yüz bağı	baş bağı	terençek	bürüncük
42a/15	ısırga	حلقة الاذن	bilezük	السوار
42b/1	göz kaş ⁵²⁸	الفص	yüzük ⁵²⁹	الخاتم

BEŞİNCİ BAB

ZITLIKLAR

42b/4	الفصيح	الابكم	المَلْحِي	الامرء
42b/5	dillig ⁵³⁰	dilsiz ⁵³¹	sağallig ⁵³²	sağalsız ⁵³³
42b/6	الثيب	البكر	الحار	البارء
42b/7	erkmiş	ödgi kız ⁵³⁴	isi	sovuğ ⁵³⁵
42b/8	الثقة	التياسر	التيامن	الفاسق
42b/9	inanç	şolalmak	şagalmak	hayırsız ⁵³⁶
42b/10	الجيد	العاجز	الجد	الخاين
42b/11	yaşşı	küçsiz	tıgrağ	inansız ⁵³⁷
42b/12	الميلح	العتيق	الجديد	المُدْبِر
42b/13	görüklüg ⁵³⁸	eski	yeñi	yaman
42b/14	الحَي	الكال	الحاد	القبيح

⁵²⁸ İAMK: “köz kaş”

⁵²⁹ Bu bölümde İAMK yazmasında bulunup Paris nüshasında bulunmayan kelimeler şunlardır: “töş bağı (göğüs bağı)”, “bağırtak (kadın göğüslüğü)”, “ayak bileziki (halhal)”, “boğmağ (inci ve mücevher kakılmış altın vb. şeylerden yapılan gerdanlık, kolye)”, “kılıç (kılıç)”, “سَقِيلُوق (?)”

⁵³⁰ İAMK: “öglüg (tillüg)”

⁵³¹ İAMK: “ağın”

⁵³² İAMK: “sağallug”

⁵³³ Metinde: “سَقِيلُ سيز”

⁵³⁴ İAMK: “arı kız”

⁵³⁵ İAMK: “tamlug/savuk”

⁵³⁶ İAMK: “oklak”

⁵³⁷ İAMK: “inançsız”

⁵³⁸ İAMK: “körklüg”

42b/15	tirig	biçmes ⁵³⁹	iti ⁵⁴⁰	körksiz ⁵⁴¹
43a/1	الحاضر	الحامض	الحلو	الميت
43a/2	bar	açı ⁵⁴²	dağlıg ve sücû	ölmiş
43a/3	الخالي	الثقيل	الخفيف	الغائب
43a/4	nemesiz ⁵⁴³	ağır	yüngül	ölgin
43a/5	الذكر	الخروج	الدخول	المالن
43a/6	erkek	çıkmak ⁵⁴⁴	girmek ⁵⁴⁵	dolu
43a/7	الرجل	الابله	الذكي	الانثي
43a/8	ir ⁵⁴⁶	ögsiz	tığrağ ⁵⁴⁷	dişi
43a/9	اليابس	الرطب	العطشان	المرأة
43a/10	ķuri ⁵⁴⁸	yaş ⁵⁴⁹	susamış	ebçi ⁵⁵⁰
43a/11	الجايح	الشبعان	النقيصة	الزيادة
43a/12	aç ⁵⁵¹	toğ ⁵⁵²	eksük	artuķ
43a/13	المكسور	الصحيح	الطالح	الصالح
43a/14	sınuķ	bütün	yavuz ⁵⁵³	eygü
43a/15	esrük	السكران	ayuk ⁵⁵⁴	الصاحي

⁵³⁹ İAMK: “biçmez”

⁵⁴⁰ Kelimenin İAMK’de “yiti” ve “yitiğ” şekilleri mevcuttur. ABT neşrinde ise kelime “yitik” şeklinde geçmektedir.

⁵⁴¹ İAMK: “körksiz”

⁵⁴² Metinde: “ekçi”

⁵⁴³ İAMK: “eyesiz”

⁵⁴⁴ İAMK: “çıkış”

⁵⁴⁵ İAMK: “kiriş”

⁵⁴⁶ İAMK: “ir/er”

⁵⁴⁷ İAMK: “titik”

⁵⁴⁸ İAMK: “ķuru”

⁵⁴⁹ İAMK: “yaş ve öl”: Savaş Karagözlü Clauson’dan naklen metindeki okunuşun doğru şeklinin “yaş ve öl” şeklinde olması gerektiğini belirtmiştir.

⁵⁵⁰ İAMK: “işler”

⁵⁵¹ İAMK: “karnaç/aç”

⁵⁵² İAMK: “tok”

⁵⁵³ İAMK: “yavız”; Paris nüshasında bu kelimenin ikinci hecesindeki “و” harfinin üzerinde ötre yoktur fakat bu kelimenin ardında ve önünde verilen örnek kelimelerin ikinci heceleri yuvarlak ünlülüdür. Bu da kelimenin ikinci hecesinin yuvarlak ünlülü olduğu ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Nitekim Melioranski’nin yayınında da kelime “yavuz” biçiminde ötreli gelmiştir.

⁵⁵⁴ İAMK: “ayık/sağ”

43b/1	الظلام	الضئ	العدو	الصدق
43b/2	ğara dñn ⁵⁵⁵	yarığ ⁵⁵⁶	yağı	sevgü
43b/3	القوي	الضعيف	الواسع	الضيق
43b/4	küçlü ⁵⁵⁷	küçsiz	keñ ⁵⁵⁸	tar
43b/5	العاقل	النفس	الظاهر	الظاهر
43b/6	ukuşlığ ⁵⁵⁹	arığsız ⁵⁶⁰	arı ⁵⁶¹	baruğ
43b/7	العريض	الجاهل	العالم	المجنون
43b/8	inlü	biligsiz	bilig	delü ⁵⁶²
43b/9	الفقر	الغني	الغليظ	الدقيق
43b/10	yogsız ⁵⁶³	bay ve barlu ⁵⁶⁴	yogun	inçke ⁵⁶⁵
43b/11	الراجع	الفارس	الرخيض	الغال
43b/12	yayag ⁵⁶⁶	ağlığ ⁵⁶⁷	ucuz	kız
43b/13	المغتم	الفرحان	الالك	الفصيح
43b/14	könültar ⁵⁶⁸	sewinçlig	dilsiz ⁵⁶⁹	tillig ve dillü ⁵⁷⁰
43b/15	kiçi	الصغير	uluğ	الكبير
44a/1	المبارك	المستعجل	القليل	الكثير

⁵⁵⁵ İAMK: “ğarangu”

⁵⁵⁶ İAMK: “aydung”

⁵⁵⁷ İAMK: “küçlüg/tike”: Savaş Karagözlü THADS’de kelimenin “böke”, “büke” gibi şekilleri bulunduğunu belirtmiş ve İAMK yazmasında bulunan kelimenin Derleme Sözlüğü’nde geçen kelimelerin i’li şekli olduğunu söylemiştir.

⁵⁵⁸ İAMK: “king”

⁵⁵⁹ Metinde: “أقشرنغ”

⁵⁶⁰ Metin: “arığ”; İAMK: “arığsız”; Paris nüshasındaki biçim eksik yazılmış. Doğrusu İAMK yazmasındaki şekil olmalı.

⁵⁶¹ İAMK: “arık/g”

⁵⁶² İAMK: “tilbe”

⁵⁶³ İAMK: “çıkan”

⁵⁶⁴ İAMK’de “ban” şeklinde yazılmış olsa da doğrusu “bar” veya “bay” olmalıdır.

⁵⁶⁵ İAMK: “yinçke”

⁵⁶⁶ İAMK: “yayak”

⁵⁶⁷ İAMK: “atlug”

⁵⁶⁸ İAMK: “közek”

⁵⁶⁹ İAMK: “tilsiz”

⁵⁷⁰ İAMK: “tillig”

44a/2	ķutluę	tez kelig ⁵⁷¹	az	yüküş ⁵⁷²
44a/3	المتقن	الدخيل في الاعمال	المستعد بالاعمال	المشئوم
44a/4	inan ⁵⁷³	irdemsiz ⁵⁷⁴	irdemlig ⁵⁷⁵	şumluğ ⁵⁷⁶
44a/5	العليل	المعافي	المغلق	المفتوح
44a/6	sökel	esen	bağlamak ⁵⁷⁷	açuk
44a/7	المُر	المالح	المعوج	المقوم
44a/8	acığ	tuzlu ⁵⁷⁸	egri	dogrı ⁵⁷⁹
44a/9	bişmiş	الناضج	المتغنىم	الحو
44a/10	çig	النئي	inlü ⁵⁸⁰	sücü
44a/11	لا	نعم	الخشين	الناعم
44a/12	yog ⁵⁸¹	bar	irik	yumşak

ALTINCI BAB

MESLEKLERİN SIRALANMASI

44a/15	başmakçı	الاسكاف	yigneci	الابرى
44b/1	البياع	الاکار	الاقتصادى	الامشاطى
44b/2	şatıçı ⁵⁸²	tarığcı	tirigçi ⁵⁸³	tarağcı

⁵⁷¹ İAMK: “terklemek”

⁵⁷² İAMK: “üküş”

⁵⁷³ İAMK: “inal”

⁵⁷⁴ İAMK: “erdemsiz”

⁵⁷⁵ İAMK: “erdemlig”

⁵⁷⁶ İAMK: “şumluğ”

⁵⁷⁷ İAMK: “bağluk”

⁵⁷⁸ İAMK: “tuzluğ”

⁵⁷⁹ İAMK: “köni”

⁵⁸⁰ İAMK: “ilgegü”

⁵⁸¹ İAMK: “yok”; İAMK’de olup Paris nüshasında olmayan kelimeler şunlardır: “تيفيق” (müttaki, takvalı), “evrüg (sabit)”, “yuşuk kişi (mütereddît, işkilli kişi)”, “tüzün (halim kişi, yumuşak huylu olan)”, “boş (hür kişi, özgür kişi)”, “öçgel (kindar)”, “osuk (haris, aç gözlü, istekli)”, “dölek (sakin, huzurlu)”, “toyiçı/kayış (?)”, “bergü (cömert)”, “yüreksüz (korkak, yüreksiz, cesaretsiz)”, “çalık (dikkatsiz)”, “dering (derin)”, “yüksek (yüksek, yüksekte olan)”, “aşak (yüksek, yüce, yükselen)”, “bige (güçlü, sert)”, “yaşmak/yumşak (yumuşak)”, “körklü (güzel, görklü)”, “görgsüz (çirkin)”, “uvutsız (utanmaz, hayasız)”, “köni kişi (adaletli kişi, doğru kişi)”, “eyri kişi (haksız, yalancı)”, “evlig (evli)”, “arķak (kir, pisli)”, “irken (?)”, “اكر اچغ (?)”, “inç (rahat)”, “emgeglü/emkeklü (zahmet çeken, sıkıntı çeken)”, “armış (yorgun, bitkin)”, “tölçek (doğurgan, velut)”, “tegün (kısır)”

⁵⁸² İAMK: “şatığcı”

44b/3	البوقي	البواب	البربطي	راع البقر
44b/4	borgucu	kapuçı ve odaı ⁵⁸⁴	kopuzı	sıgırcı
44b/5	جاسوس	الجمال	التراس	ترجمان
44b/6	közcı ⁵⁸⁵	devecı ⁵⁸⁶	kalancı	kelimeci ⁵⁸⁷
44b/7	الحلاج	الحمامي	الحبال	الحطاب
44b/8	pamuı	isi sucı ⁵⁸⁸	örgenci	oduncı ⁵⁸⁹
44b/9	حجام	حاسب	الحداد	الحايك
44b/10	kan alıcı ⁵⁹⁰	sagııcı ⁵⁹¹	demüracı ⁵⁹²	ton tokıcı ⁵⁹³
44b/11	خزاف ⁵⁹⁴	خيامي	خباز	حامي
44b/12	sagısıgı ⁵⁹⁵	çadırçı ⁵⁹⁶	etmekı	yol şaklayıcı ⁵⁹⁷
44b/13	الدباع	خياط	خمار	خرکاتي
44b/14	ılagı	ton dikici ⁵⁹⁸	ağırı	odağı ⁵⁹⁹
44b/15	kulavuz	الدليل	şatı ⁶⁰⁰	الدلال
45a/1	رسول	رقاص	الرحاوی	الرواس

⁵⁸³ Metin: “birekı”; İAMK yazmasında kelime “tırıgı” şeklinde yazılmıştır. Doğrusu da bu olmalıdır. ABT da tırig kelimesini “halktan toplanan vergi” biçiminde anlamlandırmıştır.

⁵⁸⁴ İAMK: “kapuçı”

⁵⁸⁵ İAMK: “közdemci”

⁵⁸⁶ İAMK: “tevecı”

⁵⁸⁷ İAMK: “tilme”

⁵⁸⁸ İAMK: “sucı”

⁵⁸⁹ İAMK: “üşekı”

⁵⁹⁰ İAMK: “kan alğucu”

⁵⁹¹ İAMK: “sakışı”

⁵⁹² İAMK: “temüracı”

⁵⁹³ İAMK: “toncu”

⁵⁹⁴ Metinde: “خَراف”

⁵⁹⁵ Metin: “sıgsıgı”

⁵⁹⁶ İAMK: “atıracı”

⁵⁹⁷ İAMK: “yolacı”

⁵⁹⁸ İAMK: “ton tikiı”

⁵⁹⁹ İAMK: “otağı”

⁶⁰⁰ İAMK: “سوريوجي”

45a/2	ilçi ⁶⁰¹	biyiçi	dekirmenci ⁶⁰²	baş şaşı ⁶⁰³
45a/3	الزرد	الزجاج	راعي	ركاب
45a/4	yarağcı ⁶⁰⁴	sırçacı	balıhçı ⁶⁰⁵⁶⁰⁶	darahtcı
45a/5	سراق	السجان	السكاكيني	السراج
45a/6	oğrı	zindancı ⁶⁰⁷	bıçaqçı	eyerci
45a/7	شباباتی	شاروش ⁶⁰⁸	سیاساتی	سابح
45a/8	düdükçi ⁶⁰⁹	çawuş ⁶¹⁰	karacı	yüzici ⁶¹¹
45a/9	الصفار ⁶¹²	الصباغ	صیاد السمك	الصياد
45a/10	tuççı	boyacı ⁶¹³	balıgçı ⁶¹⁴	avçı
45a/11	صانع الرمح	صواف	صانع السفن	صیقل
45a/12	süngüci ⁶¹⁵	yünçi ⁶¹⁶	kemici	kılıççı
45a/13	طرار	طبّال	طحان	طبّاخ
45a/14	aldacı ⁶¹⁷	tavulcı ⁶¹⁸	dekirmenci ⁶¹⁹	aşcı

⁶⁰¹ İAMK: “sözcü”

⁶⁰² İAMK: “tegirmenci”

⁶⁰³ İAMK: “başçı”

⁶⁰⁴ İAMK: “yarıkçı”

⁶⁰⁵ Üstte çoban manasına gelen Arapça kelimenin karşılığı olarak verilen bu kelime “balıkçı” manasına gelmektedir. Kelime yanlış yere yazılmış olmalı.

⁶⁰⁶ İAMK: “koymancı”

⁶⁰⁷ İAMK: “tünekçi”

⁶⁰⁸ İAMK: “شاوش”

⁶⁰⁹ İAMK: “sıbzıgıçı”

⁶¹⁰ Metinde: “جاقش” ; İAMK: “جاقش”

⁶¹¹ İAMK: “yüzgüci”

⁶¹² İAMK: “الصفار” ; İAMK: “الصفار”

⁶¹³ İAMK: “boyağcı”

⁶¹⁴ İAMK: “balıkçı”

⁶¹⁵ İAMK: “süngüci”

⁶¹⁶ İAMK: “yüngüci”

⁶¹⁷ İAMK: “altancı” ; ABT İAMK yazmasındaki bu biçimin yanlış olduğunu ve doğrusunun “altatıcı” şeklinde olması gerektiğini belirtmiş, Savaş Karagözlü ise kelimeyi “altancı” şeklinde yazmıştır.

⁶¹⁸ İAMK: “tümrüci”

⁶¹⁹ İAMK: “uncı/tegirmenci”

45a/15	yağcı	عطّار ⁶²⁰	otacı	طبيب
45b/1	فراش	فهاد	العَلْفِي	غضائري
45b/2	döşekçi ⁶²¹	parsçı ⁶²²	kapçı	ayağçı ⁶²³
45b/3	كوّاز	كاتب	قوّاس	قصاب
45b/4	sığrağcı ⁶²⁴	bitikçi	yayçı ⁶²⁵	et şatıcı ⁶²⁶
45b/5	ملاح	مغازلي	مغنّي	لاعب
45b/6	kemiçi	ipligçi ⁶²⁷	yırlayıcı	oynayıcı ⁶²⁸
45b/7	نشابانی	مسكى	منجم	مصارع
45b/8	oğcı	yıparcı	yulduzcı	küreşci
45b/9	نداف	نّبّاذ	نقّاش	نضولي
45b/10	mamuğ çalıçı ⁶²⁹	bozağcı ⁶³⁰	bezekçi ⁶³¹	demrençi
45b/11	مبيّض	وتار	نجّار	نايح

⁶²⁰ İAMK: “عطّار و بزّان”

⁶²¹ İAMK: “töşekçi”

⁶²² İAMK: “esrici”

⁶²³ İAMK: “ayağçı”

⁶²⁴ İAMK: “sığrağcı”

⁶²⁵ İAMK: “yacı”

⁶²⁶ İAMK: “etci”: Paris nüshasında meslek ismi yapmak için kullanılan +CI ekinin yazımında imlada bir farklılık göze çarpmaktadır. İstanbul nüshasında bu ekin ünsüzü genel olarak “ج” harfiyle yazılsa da Paris nüshasında “ج” harfinin yanında “چ” harfiyle de yazılmaktadır. İki ses arasında bir ayrım gözetilmiştir.

⁶²⁷ İAMK: “iyikçi”

⁶²⁸ İAMK: “oyunçı”

⁶²⁹ İAMK: “bamuğ çalıçı”

⁶³⁰ İAMK: “بُزّاغجي”

⁶³¹ Metinde: “برکچي”

45b/12	ğalayçı	kirişçi	ağaç yonıcı	sığtaçı ⁶³²

İNŞAAT ALETLERİ

45b/14	المالچ	البركال ⁶³³	اللبن غير مفخر	الأجر
45b/15	suvağuç	berviş ⁶³⁴	yig kerpiç	kerpiç
46a/1	balçık	الطين	alçug	الجص

AYAKKABICI ALETLERİ

46a/3	الشفرة	الدرفش	القالب	التحت ⁶³⁵
46a/4	uskuğ	biz	künt	kepkef ⁶³⁶
46a/5	سختيان	العنعل ⁶³⁷	السیر الغلیظ	الزیج
46a/6	majda	gön	ğayış	sığrağ ⁶³⁸

EKİM ALETLERİ

⁶³² Bu bölümde İAMK yazmasında bulunup Paris nüshasında bulunmayan kelimeler şunlardır: “kerpiççi (kerpiççi)”, “yipekçi (ipekçi)”, “yapığcı (mimar)”, “اقيومجي? (savaşı)”, “yarıkçı (zırhçı)”, “sütçi (Metinde: ‘süci’ : sütü)”, “barçınçı (dokumacı)”, “küpçi (küpçü)”, “monçukçı (boncukçu)”, “yipçi (ipçi)”, “yışıkçı (miğferci)”, “aktacı (süvari, binici)”: Savaş Karagözlü bu kelimenin yazımının hatalı olduğunu belirtmiş ve doğrusunun “aktacı” olmasını gerektiğini Zeki Kaymaz’dan naklen söylemiştir. bk. s.126; “ايتتيكجي? (sihirbaz)”, “أسوكجي? (perdecı)”, “ışlağcı (?)”, “kipçi (halıcı, kilimci)”, “yarmağcı (para basan, yapan kişi)”, “بکفساجي? (?)”, “ötügçi (söz arzeden kişi)”, “tütüşçi (aktar)”, “kam (falcı, kâhin)”, “sarançı (sarıkçı)”, “yumışçı (işçi)”, “açğuç (kan alıcı)”, “işişçi (çanak çömlekçi, tencereci)”, “tırkiçi (çanakçı)”, “torğucı (ipekçi)”, “tolğukçı (tuluncu)”, “börkçi (börkü, kalpakçı)”, “küntçi (kalıpçı)”, “keçeci (keçeci)”, “itçi (köpekçi)”, “alçığcı (alçıcı)”, “emlağcı (tedavi eden)”, “sınducı/kıftucı (makasçı)”, “kıkruğcı (seslenen, nida eden)”, “tüş yörgücü (rüya tabircisi)”, “ğurşuncı (ğurşuncu)”, “közğücü (aynacı)”, “alçı (düzenbaz, aldaticı)”, “külüg (maskara)”, “تيرغجي? (?)”

⁶³³ Bu kelimenin manasını tespit edemedik.

⁶³⁴ İAMK: “terviş”

⁶³⁵ Bu kelimenin ve Türkçe karşılığının manasını tespit edemedik.

⁶³⁶ İAMK: “كانتاف”

⁶³⁷ İAMK: “نعل”

⁶³⁸ İAMK: “sığrığ”; Bu bölümde İAMK yazmasında Paris nüshasından farklı olarak “sığrığ (kalın deri)” kelimesi de yazılmıştır.

46a/8	المدقة	الشوف	النيرة	المحراث
46a/9	toḵmaḵ	usvu ⁶³⁹	ağdam	sapan ⁶⁴⁰
46a/10	الكديس	البيل	المنجل	الجرجر
46a/11	örtgün ⁶⁴¹	bil	orğak	sötkür ⁶⁴²

DOKUMACI ALETLERİ

46a/13	الطاقة	الفارغة	سلسلة الغزل	الحفّ
46a/14	ibriş ⁶⁴³	ikneş	türüm ⁶⁴⁴	teşi ⁶⁴⁵
46a/15	ekin	الطراز	arğağ	اللحمة
46b/1			neverdin ⁶⁴⁶	النول

TERZİ ALETLERİ

46b/2	خيط الابرى	الابرة الكبيرة	المقراض	المقص
46b/3	iplik ⁶⁴⁷	kıyık ⁶⁴⁸	sınu	kıftu ⁶⁴⁹

⁶³⁹ İAMK: “usva”

⁶⁴⁰ İAMK: “saban”

⁶⁴¹ Paris nüshasında ve İAMK yazmasında “اوت كون” biçiminde yazılan kelimenin doğru şekli Abdullah Battal Taymas’ın da belirttiği gibi “örtgün” olmalıdır. Kaşgârlı’da da kelime “örtgün” şeklinde geçmektedir. bk. Ercilasun, Akkoyunlu, age. s.790.

⁶⁴² Bu bölümde Paris nüshasında mevcut olmayan ancak İAMK’de mevcut olan bir tek kelime vardır: “sığrağıç (dağıtmaya, savurmaya yarayan çiftçi aleti)”

⁶⁴³ İAMK: “iriş”

⁶⁴⁴ Paris nüshasında “ثودوم” şeklinde yazılmıştır. Bu yazım yanlış olmalıdır. İAMK’de yazılan “ثوروم” biçimi daha doğru gözükmektedir.

⁶⁴⁵ Savaş Karagözlü, THADS’den naklen, kelimenin “teşi” biçiminde yazılması gerektiğini belirtmiştir. bk. *Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü V*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2019, s. 3899.

⁶⁴⁶ İAMK’de Paris nüshasından farklı olarak bu bölümde bir kelime mevcuttur: “semce (mekik)”

⁶⁴⁷ İAMK: “yif/iplik”

⁶⁴⁸ İAMK: “قنوق” ; Kelime “kıyık” biçiminde Anadolu ağızlarında bulunmaktadır. Abdullah Battal Taymas da kelimenin “kıyuk” biçiminde Kırşehir ve Anadolu’nun güneyinde yaşadığını belirtmiştir. bk. *Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü IV*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2019, s. 2856.

⁶⁴⁹ İAMK: “kıftu/sındı”

46b/4	yignelik	الكف	yumak	كتبة عزل

ÇAMAŞIRLA İLGİLİ ALETLER

46b/6	الصَّبُون	الاشنان	السُّفلى ⁶⁵⁰	الخشبة
46b/7	şabun ^{*651}	çoğan	yaylarık	közin ⁶⁵²

AVCILIK ALETLERİ

46b/9	الشِّص	الخ	الشبكة	الغراء
46b/10	ķarmaķ	tuzak	dam ⁶⁵³	yilim
46b/11			angalak ⁶⁵⁴	قوس البندق

DEMİRCİLİK ALETLERİ

46b/12	مطرقة	السندان	فولاج	الحديد
46b/13	çeküç ⁶⁵⁵	urul ⁶⁵⁶	kurç temür	demür ⁶⁵⁷
46b/14	الفحم	الكور	منفاخ	مطرقة الكبيرة
46b/15	kömür	baķaç	körük	baltacuk ⁶⁵⁸

⁶⁵⁰ Kelimenin bölümle alakalı manasını tespit edemedik. Türkçe karşılığını da bulamadık.

* Metinde “aynısı/مثله” ifadesi geçmektedir.

⁶⁵¹ Bu bölümde İAMK’de olup Paris nüshasında olmayan kelimeler şunlardır: “tokmak (tokmak)”, “yilim (tutkal)”; Bu bölümde Paris nüshasında olup İAMK’de olmayan kelimeler ise şunlardır: “şabun (sabun)”, “közin (?)”

⁶⁵² İAMK: “yaykarık?”

⁶⁵³ İAMK: “ağ altın”

⁶⁵⁴ İAMK: “atgulaķ”

⁶⁵⁵ İAMK: “çikiç”

⁶⁵⁶ Metinde: “أورك”; İAMK: “أوزن”; ABT kelimenin doğrusunun “urul” şeklinde olması gerektiğini belirtmiştir.

⁶⁵⁷ İAMK: “temür”

⁶⁵⁸ İAMK: “baltacuk başgan”

47a/1	bel ⁶⁵⁹	المجرفة	kiskü ⁶⁶⁰	الكاز

MARANGOZ ALETLERİ

47a/3	كَنْدِيرِين ⁶⁶¹	الفاس	المبرد	المنشار
47a/4	oy? ⁶⁶²	kerki	egek	tesber
47a/5	yongaç ⁶⁶³	رَنْدَج	ütergü	المنزع

HACAMATÇI ALETLERİ

47a/7	قوس الشفة	منجل البيطار	المشراط	الموس
47a/8	ertegüç	yapnaç ⁶⁶⁴	ķanaķu	kereyi ⁶⁶⁵

GEMİCİLİK ALETLERİ

47a/10	حبل المد	السفينه الصغيره	الزورق الكبير	السفينه
47a/11	cabakü ⁶⁶⁶	kiçi kemi	ķangaķ	kemi
47a/12		الانجر	المردى	المجذاف
47a/13		enger	tirek	kösme

ŞARKICILIK ALETLERİ

47a/14	الشبابه	الرباب	البربط	الوتر

⁶⁵⁹ Metinde: “ber” ; İAMK: “السبر”

⁶⁶⁰ İAMK: “küskü”; Bu bölümde İAMK yazmasında bulunup Paris nüshasında bulunmayan kelimeler şunlardır: “pas (demir kiri)”, “kısgaç (kerpeten)”, “ığegü (eğe)”

⁶⁶¹ Bu kelimenin ve Türkçe karşılığının manasını tespit edemedik.

⁶⁶² İAMK: “أري”; Arapça kelimenin anlamı tespit edilemediği için kelimenin anlamı da tespit edilememiştir.

⁶⁶³ İAMK: “yongaç”

⁶⁶⁴ İAMK: “yaynaç”

⁶⁶⁵ İAMK: “kerey”

⁶⁶⁶ İAMK: “keçekü”

47a/15	düdük ⁶⁶⁷	yağlıg ⁶⁶⁸	çekirsig ⁶⁶⁹	kopuz
47b/1	yır ⁶⁷⁰	الغنا	dümri ⁶⁷¹	الدف

MEYHANECİ ALETLERİ

47b/3	نبيذ الحنطة ⁶⁷²	نبيذ الشعير	العصير	الخمير
47b/4	serme	bıksun ⁶⁷²	cem	çağır
47b/5	الدردى	زقّ الخمير	رغوة اللبن	لبن الحبل الحمض
47b/6	iyük ⁶⁷³	yalık	kara kımız	kıımız
47b/7	sargut ⁶⁷⁴	الجرعة	süzük ⁶⁷⁵	الصافى

OYUN ALETLERİ

47b/9	الارجوحة	الاكرة	اللعبة	اللعبة وللهو
47b/10	salıncak ⁶⁷⁶	top ⁶⁷⁷	kırçak ⁶⁷⁸	oyun ⁶⁷⁹

AKTAR ALETLERİ

⁶⁶⁷ İAMK: “sıbızgu”

⁶⁶⁸ İAMK: “kabur” ; MN: “yılıg”

⁶⁶⁹ ABT ve Savaş Karagözlü İAMK’deki bu kelimeyi “çıır” şeklinde okumuşlardır fakat biz ne “çıır” şeklini ne de Paris nüshasındaki “çekirsig” şeklini hiçbir yerde tespit edemedik.

⁶⁷⁰ İAMK: “ır”

⁶⁷¹ İAMK: “tümri”

⁶⁷² İAMK: “yaksun”

⁶⁷³ Metinde: “iyük”; İAMK: “eyük”

⁶⁷⁴ İAMK: “sarğut”

⁶⁷⁵ Bu bölümde İAMK’ de bulunup Paris nüshasında bulunmayan kelimeler şunlardır: “begni (darı şarabı)”, “sıkman (sonbaharda üzüm sıkma zamanı)”, “küp (küp)”, “tulçuk (tulum)”, “tavan (büyük kadeh)”

⁶⁷⁶ İAMK: “seligceg/salınçag (salıncak)”

⁶⁷⁷ İAMK: “tepük”

⁶⁷⁸ İAMK: “kuburçuk”

⁶⁷⁹ İAMK’ye bu bölümde ek olarak “الصولجان” kelimesi yazılmış ve yazımının Türkçede de aynı olduğu belirtilmiştir fakat biz böyle bir kelime tespit edemedik. Savaş Karagözlü kelimeyi “şavleban” şeklinde okumuş ve “ucu eğri uzun sopa” şeklinde manâlandırmıştır.

47b/12	حمرة الحند	خضاب الحاجب	الكُنْدُر	المسك
47b/13	eñlig	eñlig ⁶⁸⁰	kaşılık ⁶⁸¹	saķır ⁶⁸²
47b/14	ķına	الحِنَّا	kirşen ⁶⁸³	اصفیداج

İPLİK EĞİRME İLE İLGİLİ ALETLER

48a/1	بيت المغزل	الدولاب	الثقالة	المغزل
48a/2	yiglig ⁶⁸⁴	çıkırık ⁶⁸⁵	ağırçuk	yig ⁶⁸⁶
48a/3	الشونج	غطاء التنور	المحراك	التنور
48a/4	oklaġu	tennūr başı ⁶⁸⁷	küsegü	tennūr ⁶⁸⁸
48a/5	النخالة	العجين	الدقيق	الخمير
48a/6	kepek	yoġurmuş un	un	ķor
48a/7	tekne ⁶⁸⁹	المعجن	ilek ⁶⁹⁰	المنخل

YEDİNCİ BAB

HASTALIKLARIN İLACI/DEVASI

⁶⁸⁰ İAMK: “kaşılık”

⁶⁸¹ İAMK’de “kaşılık” olarak geçen kelimenin Paris nüshasında verilen Arapça karşılığı yanlış olmalıdır. Arapça kelimenin karşılığı olarak verilen kelime “saķız” olması gerekirken “kaşılık” yazılmıştır. “kaşılık/kaşılık” ise kaşlar için kullanılan bir alet olmalıdır.

⁶⁸² İAMK: “yıpar”; Paris nüshasında bu kelimeye karşılık olarak verilen kelimenin imlası yanlış olmalıdır. İmla muhtemelen “saķız” şeklinde olmalıydı. Bunun yanında kelime Arapça “مسك/misk”’in karşılığı da olamaz. Burada hem anlamsal bir uyumsuzluk var hem de kelime yanlış imla edilmiş. Arapça kelimenin karşılığı İAMK’deki gibi “yıpar” olmalıdır.

⁶⁸³ İAMK: “kürşen”; Bu bölümde Paris nüshasından farklı olarak İAMK’de bulunan kelimeler şunlardır: “yiy (koku)”, “tüsüg (güzel koku)”, “aķ englik (beyaz allık)”

⁶⁸⁴ İAMK: “iyiklüg”

⁶⁸⁵ Metinde: “حرق”; İAMK: “چرق”

⁶⁸⁶ İAMK: “iyik”

⁶⁸⁷ İAMK: “tamdur başı”

⁶⁸⁸ Metinde “aynısı/مثله” ifadesi geçmektedir. İAMK: “tamdur”

⁶⁸⁹ İAMK’de bu kelime mevcut değildir. “un ilegi” kelimesinin sol tarafında bir kelime olsa da siliktir.

⁶⁹⁰ İAMK: “un ilegi”

48a/10	المعلول	المرض	المريض	الوجع
48a/11	iglig	sökellig ⁶⁹¹	sökel ⁶⁹²	agrıg ⁶⁹³
48a/12	الذوبان	الباردة	الحمّا	المنفوخ
48a/13	sızmak	şovuttı	isitmek ⁶⁹⁴	şışuk
48a/14	وجع الفم	السعال	وجع العين	وجع الرأس
48a/15	ağız ağrıg ⁶⁹⁵	tutar	köz ağrıg ⁶⁹⁶	baş ağrıg ⁶⁹⁷
48b/1	النقرس	الاسهال	قَوْلنج	زكام
48b/2	kamçağı	öz ütme	yabılkağ ⁶⁹⁸	dumağı ⁶⁹⁹
48b/3	العقر	الرمّل	الفالج	الجرب
48b/4	kart ⁷⁰⁰	çıban	teprek ⁷⁰¹	kutur ⁷⁰²
48b/5	çiçek ⁷⁰³	الجَدْرِي	alaluk ⁷⁰⁴	البرص

SEKİZİNCİ BAB

YİYECEK VE İÇECEKLER

⁶⁹¹ İAMK: “sökelligi”

⁶⁹² İAMK: “sökellig”

⁶⁹³ İAMK: “agruğ”

⁶⁹⁴ İAMK: “ısıtma”

⁶⁹⁵ İAMK: “ağız ağruk”

⁶⁹⁶ İAMK: “köz ağruğ”

⁶⁹⁷ İAMK: “baş ağruğ”

⁶⁹⁸ İAMK: “yayulkağ”

⁶⁹⁹ İAMK: “tumağı”

⁷⁰⁰ İAMK: “karıt”

⁷⁰¹ İAMK: “tebreğ”

⁷⁰² İAMK: “kuturğın”

⁷⁰³ İAMK: “çığan”

⁷⁰⁴ İAMK’de ek olarak bulunan kelimeler şunlardır: “soluk (soluk)”, “künige (her gün olan humma)”, “kün asa sıtma (gün aşırı gelen sıtma)”, “asnağ (hıçkırık)”, “انجا قتلو”, “kirilmek (titreme, ürperme)”, “gekirmek (geçirmek)”, “titreğ (titreme)”

48b/8	المشروب	الماكول	الطعام	الدعوة
48b/9	içesi ⁷⁰⁵	yeyesi ⁷⁰⁶	aş	konukluk ⁷⁰⁷
48b/10		العشا	الغدا	طعام العرية
48b/11		kicelik aş ⁷⁰⁸	kuşluk aş ⁷⁰⁹	ölüm aş ⁷¹⁰
48b/12	لحم المطبوخ	القديد	اللحم	الضيف
48b/13	pişmiş it ⁷¹¹	ķuru it ⁷¹²	it ⁷¹³	ķonuk
48b/14	السمين	مهراً	المقلی	الشوى
48b/15	semiz	ulmiş	ķavurmiş ⁷¹⁴	sökülmüş
49a/1	ناطف	حنطية	مقطع	الهزيل
49a/2	künde ⁷¹⁵	buğday aş ⁷¹⁶	kesmiş ⁷¹⁷	arug ⁷¹⁸
49a/3	العسل	الخبز	السويق	البيض
49a/4	bal	itmek ⁷¹⁹	ķavut ⁷²⁰	yumurta
49a/5	المالح	المُرّ	الحامض	الخلو
49a/6	ķuzlīg ⁷²¹	acığ ⁷²²	acı ⁷²³	süçü ⁷²⁴

⁷⁰⁵ İAMK: “içgü”

⁷⁰⁶ Metinde “يَيْيِي” şeklinde yazılmıştır. İAMK: “yigü”

⁷⁰⁷ İAMK: “konuluk”

⁷⁰⁸ İAMK: “ilgin”

⁷⁰⁹ İAMK: “kuşluk”

⁷¹⁰ İAMK: “yoğ aş”

⁷¹¹ İAMK: “bişik et”

⁷¹² İAMK: “ķurud et”

⁷¹³ İAMK: “et”

⁷¹⁴ İAMK: “ķuvurmiş”

⁷¹⁵ İAMK: “kenede”

⁷¹⁶ İAMK: “buğday aş”

⁷¹⁷ İAMK: “mündük”

⁷¹⁸ İAMK: “aruķ”

⁷¹⁹ İAMK: “etmek”

⁷²⁰ İAMK: “talkan”

⁷²¹ İAMK: “ķuzlug”

⁷²² İAMK: “acığ”

⁷²³ İAMK: “eçig”

⁷²⁴ İAMK: “süçük”

49a/7	جايف	بلا طعم	?	الطعم
49a/8	yyir	daşsız ⁷²⁵	daşlığ ⁷²⁶	daş ⁷²⁷
49a/9	الشيرج	دهن السراج	الالية	الدهن
49a/10	küncüd yağı	çerağ yağı	kuyruğ ⁷²⁸	yağ
49a/11	اللبن	دهن اللهم	الخل	دهن الجوز
49a/12	süt	it yağı ⁷²⁹	sirke	koz yağı
49a/13	المصل	لبن الجامد	المخيض	اللبا
49a/14	kurut	yoğurd	ayran	ağuz
49a/15	kaşmağ ⁷³⁰	فتشة اللبن	ayran yağı	الزبد و ال

DOKUZUNCU BAB

GİYİM KUŞAM, EŞYA VE RENKLER

49b/3	القنسوه	عمامة الصغيرة	العمامة	الملبوس
49b/4	börk	meyzer ⁷³¹	dülben ⁷³²	keymek ⁷³³
49b/5	التخاريص	الكم	القميص	الإزار
49b/6	habük	yeñ	könlek ⁷³⁴	serābān ⁷³⁵
49b/7	الجيب	القب	الذيل	البدن
49b/8	könçük	yağa	itik	boy ⁷³⁶

⁷²⁵ İAMK: “tatsız”

⁷²⁶ İAMK: “tatluğ”

⁷²⁷ İAMK: “tat”

⁷²⁸ İAMK: “kuyruk yağı”

⁷²⁹ İAMK: “et yağ”

⁷³⁰ İAMK yazmasında bu kelime mevcut değildir. İAMK yazmasında bulunup Paris nüshasında bulunmayan kelimeler ise şunlardır: “küvey konukluğu (güveyi ziyafeti)”, “umtucı (ziyafetlere davetsiz giden kimse, tufeyli, asalak, bedavacı)”, “ütmiş (yağda kızartılmış et)”, “mün (çorba)”, “kuvurdağ (kebab)”, “kuranıklıg aş (ham ve yeşil üzüm ile yapılan bir yemek)”, “yoğurtluğ aş (yoğurtla yapılan bir yemek)”, “bemür (?)”, “bulğamaç (bulamaç)”, “اوکرا نورک” (?), “tançum (lokma)”, “ekşi (acı)”, “titir (tıksindirici, iğrenç)”, “çiçek yağı (çiçek yağı)”, “bışlak (bir tür peynir)”, “ırağ yağ (tereyağı)”, “çıkılta (tarhana)”

⁷³¹ İAMK: “ileşü”

⁷³² İAMK: “saklık/şarlık/dülbend”

⁷³³ İAMK: “keygü”

⁷³⁴ İAMK: “gömleg”

⁷³⁵ İAMK: “surban”

⁷³⁶ İAMK: “türtem”

49b/9	الرقعه	الدرز	النيفق	الزّر
49b/10	yamağ ve yamağ	yig ⁷³⁷	hıştek ⁷³⁸	tügme
49b/11	البند	القبا	اللحاف	الفروز
49b/12	bağ	kaftan	yorgan	uzuğ
49b/13	الفروة	السر اويل	البطانة	الظاهرة
49b/14	ķubah ⁷³⁹	iş ton	ton içi ⁷⁴⁰	taşlığ
49b/15	bil bağı	سير الوسط	kepenek	مُلَبَد
50a/1	الثوب	المنقطة	کمران	تکّة
50a/2	ton	ķuşağ	uçkur ⁷⁴¹	uştan bağı ⁷⁴²
50a/3	الحیاسة	الرانى	الخف	الثمشک
50a/4	ķurşak ⁷⁴³	yişim ⁷⁴⁴	etük ⁷⁴⁵	başmağ
50a/5	الابرسيم	القطن	راس الثوب	عريض الثوب
50a/6	ipek	mamuğ ⁷⁴⁶	ton başı	inü ton ⁷⁴⁷
50a/7	الفراش	اللحاف	الصوف	الديباج
50a/8	döşengü ⁷⁴⁸	döşek ve yorgan	yün ⁷⁴⁹	torha ⁷⁵⁰
50a/9	البساط	اللباد	المطرح	المخذة

⁷³⁷ İAMK: “biyig”

⁷³⁸ İAMK: “heşteşek”

⁷³⁹ İAMK: “içmeg”

⁷⁴⁰ İAMK: “içlik”

⁷⁴¹ İAMK: “uçkur/çenğası”

⁷⁴² İAMK: “ilersük”

⁷⁴³ İAMK: “kur”

⁷⁴⁴ Metin: “سشيم”

⁷⁴⁵ Metin: “ebdük”; İAMK: “etük”

⁷⁴⁶ İAMK: “böz/banbuk”

⁷⁴⁷ İAMK: “ton ini/eni”

⁷⁴⁸ İAMK: “töşengü”

⁷⁴⁹ İAMK: “örüm ton”

⁷⁵⁰ İAMK: “barçın”

50a/10	kep	kiyiz	döşek ⁷⁵¹	yastık
50a/11	torluğ	التاريز ⁷⁵²	örgük ⁷⁵³	النطع

RENKLER

50a/13	الاصفر	الاحمر	الاسود	البيض
50a/14	saru ⁷⁵⁴	kızıl	kara	ağ ⁷⁵⁵
50a/15	kök	الازرق	yaşıl	الاخضر
50b/1	شديد السواد	شديد البياض	الرمادي	البنفسجي
50b/2	kapkara	apak	boz	ipkin ⁷⁵⁶
50b/3	لون الخطمي	شديد الخضرة	شديد الصفرة	شديد الاحمرة
50b/4	yebün	yamyaşıl	sapsaru ⁷⁵⁷	kıp kızıl
50b/5	gömkök ⁷⁵⁸	شديد الزرق	kızıl gül ⁷⁵⁹	الوردي

ONUNCU BAB

HIRDAVAT VE EMTİA

50b/7	الصندوق	المال	اثاث البيت	الرَّحْل
50b/8	kabırçağ	davar	iyiş	yük
50b/9	القدر	المهد	المشط	المرأة

⁷⁵¹ İAMK: “töşek”

⁷⁵² Bu Arapça kelime ve Türkçe karşılığının manası tespit edilemedi.

⁷⁵³ Metin: “özgük”; İAMK’de bulunup Paris nüshasında bulunmayan kelimeler şunlardır: “al (elbise bağı, kısmı)”, “kütük (lebaçe denilen elbise)”, “eltirik (güzel kürk)”, “yaqu (çevrilmiş kürk, yağmurluk)”, “samda (ayağa giyilen sandal)”, “ton tutakı (elbise kenarı)”, “ağı (ipek kumaş, ibrişim elbise)”, “ala ton (alaca elbise)”, “torqu (ipek)”, “tayıs (atlas)”, “kaçaç (dokuma)”, “arka yatağ (yastık, dayanalıcak nesne)”, “بلیسا (?)”, “ışük (perde)”, “aruğ (تازيرة?)”

⁷⁵⁴ İAMK: “sarug”

⁷⁵⁵ İAMK: “ak”

⁷⁵⁶ İAMK: “yağız”

⁷⁵⁷ İAMK: “sapsaruğ”

⁷⁵⁸ İAMK: “kömkök”

⁷⁵⁹ Metinde “قِرْلُكُلْ” şeklinde yazılmıştır. Bu bölümde İAMK’de bulunup Paris nüshasında bulunmayan kelimeler şunlardır: “çım ak (apak)”, “çım kara (kapkara)”

50b/10	çömlek ⁷⁶⁰	bişik ⁷⁶¹	tarak	közgü*
50b/11	بيت المقدحة	المقدحة	المجرة	القازغان
50b/12	kavluk	çağmak	ocağ ⁷⁶²	kazan
50b/13	الرّماد	الدخان	النار	الملعقة
50b/14	kül	tütün	ot	kaşık
50b/15	sac ayakı ⁷⁶³	الديكدان	göz ⁷⁶⁴	الجمر
51a/1	الهوان	الصفريّة	المقلی	الشيخ
51a/2	oğak	yağlağı	sac ⁷⁶⁵	şiş
51a/3	المسلة	الوند	السطور ⁷⁶⁶	الاسطام
51a/4	temen	kazuk	seyik	ersen
51a/5	القصة	بيت الملح	المنقاش	الابرة
51a/6	ayağ ⁷⁶⁷	tuzluk	yolguç	yigne
51a/7	الكوز	الابريق	القارورة	القعب
51a/8	sıkrak ⁷⁶⁸	kendük ⁷⁶⁹	sırça	çanak
51a/9	المروحة	الجراب	سراج	المنارة
51a/10	yilpiç ⁷⁷⁰	tagarcuk	çerāğ ⁷⁷¹	çerāğ ayakı ⁷⁷²
51a/11	māşe ⁷⁷³	الملقط	süpürgü	المكنسة

⁷⁶⁰ İAMK: “eşiç”

⁷⁶¹ İAMK: “beşik”

* Metin: “کۆرکۆ”

⁷⁶² İAMK: “ocak”

⁷⁶³ İAMK: “saç adakı”

⁷⁶⁴ İAMK: “köz”

⁷⁶⁵ İAMK: “sarılı”

⁷⁶⁶ İAMK: “الساطور”

⁷⁶⁷ İAMK: “yayak”

⁷⁶⁸ İAMK: “sağrak”

⁷⁶⁹ İAMK: “kündüg”

⁷⁷⁰ İAMK: “çibunlağı”

⁷⁷¹ İAMK: “çıra”

⁷⁷² İAMK: “çıra ayakı”

⁷⁷³ İAMK’de bu kelime mevcut değildir. Paris nüshasında bulunmayıp İAMK’de bulunan kelimeler ise şunlardır: “eseñ (örme sepet)”, “yip (halat)”, “yögek (bağırdak, kundak)”, “takan (bakaç, tencere)”, “kavak (kav)”, “çömçe (kepçe)”, “süzme (süzgeç)”, “suluk (suluk)”, “ayağ (mangal)”, “ok sapı (okun tutulan yeri)”, “tebeg (hububat mahfazası)”, “balta (balta)”, “tırki tabak (sofra)”, “çoğanlık (çöğenlik)”, “tekne (tekne, leğen)”, “yüzüş (gümüş kap)”, “tıkma (tıkaç)”, “ulma (testi)”, “yula (mum, kandil)”, “sağık (sakı)”, “yaqtıg (aydınlatma için kullanılan alet)”

ON BİRİNCİ BAB

EVCİL HAYVANLAR VE BİNEK HAYVANLARI

51a/14	المهر	الحجرة	الحصان	الفرس
51a/15	kulun	kısrağ	ayğır	at ⁷⁷⁴
51b/1	حافرها	مئوخر الفرس	ناصية الفرس	الفلو
51b/2	tırnak ⁷⁷⁵	tıl ⁷⁷⁶	keleş ⁷⁷⁷	tay
51b/3	kuyruk ⁷⁷⁸	الذنب	šanağ	الجفلة

ATIN SIFATLARI

51b/5	السمنذ	سُكْسُك ⁷⁷⁹	هملاح	الجواد
51b/6	boz ⁷⁸⁰	telenü ⁷⁸¹	yorga	yügrüg
51b/7	ابيض كله	وردي	الأبلق	الكميت
51b/8	ağ boz	külgün	al ⁷⁸²	güher ⁷⁸³

⁷⁷⁴ İAMK: “kısrağ”

⁷⁷⁵ İAMK: “toynak”

⁷⁷⁶ İAMK: “kıl”

⁷⁷⁷ İAMK: “kikiç”

⁷⁷⁸ Bu bölümde İAMK’de Paris nüshasındaki bu kelime mevcut değildir. İAMK’de ise Paris nüshasından farklı olarak “bi (gebe hayvan)” kelimesi bulunmaktadır.

⁷⁷⁹ Bu kelimenin ve Türkçe karşılığının anlamını tespit edemedik.

⁷⁸⁰ İAMK’de bu kelimenin karşılığı olarak “or” kelimesi verilmiş olsa da bu kelime DLT’de “siyah-kırmızı ve sarı renklerin karışımı olan renk” olarak tanımlanmış. Bu mananın ise “boz” kelimesi ile anlamsal açıdan eşleşmediği açık. bk. Ercilasun, Akkoyunlu, age. s. 777; Yukarıda da belirttiğimiz üzere, burada da, verilen kelime karşılıklarında veya imlada bir hata yapılmış olması muhtemeldir.

⁷⁸¹ İAMK: “yelenü”

⁷⁸² İAMK: “çapar/ala”

⁷⁸³ İAMK: “يُورُغ” ; Bu bölümde İAMK’ de bulunup Paris nüshasında bulunmayan kelimeler ise şu şekildedir: “akta/yorka (seğirterek yürüyen at)”, “ermegü (yavaş ve duraklayan at)”, “اسي يشاغ? (geniş adımlı)”, “bulağ (huysuz)”, “kağal (eyersiz at)”, “başlak (önde gelen)”, “kağ (geride kalan at)”, “koğur (benekleri farklı olan at)”, “yal (ön ayakları beyaz olan at)”

KATIRLAR VE EŞEKLER

51b/10	الابل و الجمل	الجش	الحمار	البغل
51b/11	teve ⁷⁸⁴	koğuk	eşek	katır
51b/12	الحق	فحل الضراب	الخصى	الناقة
51b/13	torum	buğra	ahta ⁷⁸⁵	ingen
51b/14	الوبر	الحمولة	الجَل	المقود نقطة الزمام
51b/15	coğda	aţgan	örgeñ	burunduğ ⁷⁸⁶
52a/1	الحولى	الحمل	الغنم	السنام
52a/2	toğlı ⁷⁸⁷	kızı	koyun ⁷⁸⁸	örgeç
52a/3	الحلوبة	النعجة	الكبش	الحدع
52a/4	sağlığ ⁷⁸⁹	kısır	koç	şişek
52a/5	البقرة	التيس	الحصى	الجدى
52a/6	inek	teke	erkeç ⁷⁹⁰	oğlağ ⁷⁹¹
52a/7	العنز	العجل	الثور	البقر
52a/8	geçi ⁷⁹²	bızağu	öküz	sığır ⁷⁹³

⁷⁸⁴ İAMK: “dive”

⁷⁸⁵ İAMK: “atan”

⁷⁸⁶ İAMK: “burundak”

⁷⁸⁷ İAMK: “toklı”

⁷⁸⁸ İAMK: “koy/ koyun”

⁷⁸⁹ İAMK: “sağın”; İAMK’de kelime “sağlığ”

⁷⁹⁰ İAMK: “örkeç”

⁷⁹¹ İAMK: “oğlak”

⁷⁹² Metin: “geçdi”

⁷⁹³ Bu bölümde Paris nüshasında bulunup İAMK’de bulunmayan kelimeler şunlardır: “geçi (keçi)”, “bızağu (buzağu)”; İAMK’de bulunup Paris nüshasında bulunmayan kelimeler ise şunlardır: “yınak (rengi beyazla kırmızı arasında olan)”, “boylağ (yular)”, “tuğrağlı (damgalı)”

ON İKİNCİ BAB

SİLAH VE SAVAŞ ALETLERİ

52a/11	الحادّ	غمد السيف	قبض السيف	السيف
52a/12	iti ⁷⁹⁴	kılıç kabı	kılıç şapı ⁷⁹⁵	kılıç
52a/13	القوس	الرمح	السكين	الكال
52a/14	yay	süngü ⁷⁹⁶	bıçak	bıçmas ⁷⁹⁷
52a/15	ok	النشاب	kiriş	الوتر
52b/1	الترس	السرج	ريش النشاب	الفواق
52b/2	kalқан	eyer ⁷⁹⁸	ok yügi	ok kezi
52b/3	الجوشن	الخوذة	العصاء	الدبوس
52b/4	yarık	yışık ⁷⁹⁹	ağaç	çomak ⁸⁰⁰
52b/5	? الفتراك	مخدة السرج	دقة السرج	السير
52b/6	terkü ⁸⁰¹	iyrim ⁸⁰²	çikim ⁸⁰³	kayış
52b/7	سير الركاب	الركاب	الثغر	غاشية
52b/8	üzengü ⁸⁰⁴ kayışı	üzengü	kuyuşkan ⁸⁰⁵	eyer yapğı ⁸⁰⁶
52b/9	العنان	الحزام	الاخسار نقطه اللغام	الجل

⁷⁹⁴ İAMK: “yitik”

⁷⁹⁵ İAMK: “kılıç tutğası”

⁷⁹⁶ İAMK: “süngü/sümü”

⁷⁹⁷ İAMK: “açmaz”

⁷⁹⁸ İAMK: “iyer”

⁷⁹⁹ ABT kelimeyi “yaşık” olarak okumuş fakat Kitâbu'l-İdrâk'te kelimenin “yışık” şeklinde geçtiğini söylemiştir.

⁸⁰⁰ İAMK: “çomak/bulavu”

⁸⁰¹ İAMK: “derki”

⁸⁰² İAMK: “idirim”

⁸⁰³ Metinde “چليم” şeklinde geçmektedir. Kelimenin “çikim” şekli ABT'de var ise de biz sair kaynaklarda “çikim” veya “çigim” şeklini tespit edemedik.

⁸⁰⁴ Metinde “üzüngü” biçiminde yazılmıştır.

⁸⁰⁵ Metinde “قُشْفَن” şeklinde yazmaktadır.

⁸⁰⁶ İAMK: “iyer yapğı”: Kelimenin tarihi Türk lehçe ve yazı dillerinde “yapık”, “yapığ”, “yapuk” (Y.T.S.), “yapug” şekilleri (M.E.) mevcuttur. Kâşgarlı da sözlüğünde “yapı” kelimesinin Çigil lehçesinde eyer örtüsü manasında kullanıldığını kaydeder. bk. Cem Dilçin, age. s. 246; Nuri Yüce, 2014, *Zemahşeri Mukaddimetü'l-Edeb*, Ankara 2014, s. 203.; Türk Dil Kurumu Yayınları; Ercilasun, Akkoyunlu, age. s.950.

52b/10	tizgin	ķolan	yügen ⁸⁰⁷	yapuğı ⁸⁰⁸
52b/11	الفرطاط ⁸⁰⁹	البردة	البرطیخ	المقرة
52b/12	tekeltü	yüne ⁸¹⁰	topķur ķolağı? ⁸¹¹	ķamķı
52b/13	ķusķun	الثغر	iyrim keķesi ⁸¹²	الجدبة

ON ÜÇÜNCÜ BAB

YIRTICI VE VAHŞİ HAYVANLAR

53a/1	الصبع	الذئب	النمر	السبع
53a/2	arju	ķurķ	ķaplan	arsılan
53a/3	القرد	الفيل	الخنزیر	الدب
53a/4	biķin	yağan	tonjuz	ayığ ⁸¹³
53a/5	الثعلب	كلب الصيد	السِّنور	الكلب
53a/6	tilķü ⁸¹⁴	av iti ⁸¹⁵	ķetük	it
53a/7	كیش الجبل	حماروحش	الغزال	السنباج ⁸¹⁶

⁸⁰⁷ İAMK: “üygen”

⁸⁰⁸ İAMK: “yapğı”

⁸⁰⁹ Arapça kelime ve Türkçe karşılığının manasını tespit edemedik.

⁸¹⁰ Kelimenin “yöne” şeklinin olduğu da belirtilmiştir. Bk. Toparlı, Recep, Vural, Hanifi ve Karaatlı, Recep, *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2014, s. 310.

⁸¹¹ Kelimenin ķolan ile ilişkisi olabileceğini düşündük ancak “topķur” kelimesinin anlamı tespit edilmemiştir. Arapça kelimenin “karpuz” anlamının ise bu bölümle anlam ilişkisi kurulamamıştır.

⁸¹² Bu bölümde Paris nüshasında bulunup İAMK yazmasında bulunmayan kelimeler şunlardır: “yügen”, “ķusķun”, “yüne”, “tekeltü”; İAMK yazmasında bulunup Paris nüshasında mevcut olmayan kelimeler ise şöyledir: “ķıgılmar (ķuhadan yapılan bir yay türü)”, “ķübe yarıķ (örme zırh)”, “yüstem (toka, kemer başı ve eyerdeki altın ve gümüş kakma)”, “yulaķ (küçük ve çok su pınarları)”

⁸¹³ İAMK: “ayığ”

⁸¹⁴ İAMK: “tülķü”

⁸¹⁵ İAMK: “it”; İAMK’de köpek için yedi ismin bulunduğu belirtilmiş: “avla”, “uçķan (kuşa benzeyen)”, “ozķan (önde gelen)”, “kazķan (kazan, eķeleyen)”, “tayķan (taşı)”, “ferenķ (bahķe köpeğı)”

⁸¹⁶ Metinde “سحاب” şeklinde yazmaktadır.

53a/8	ımgâ ⁸¹⁷	ķulan	arġalı ⁸¹⁸	tiyiġ ⁸¹⁹
53a/9	sıġın ⁸²⁰	الايڭ	ķoyan ⁸²¹	الارنب

ON DÖRDÜNCÜ BAB

KUŞLAR

53a/12	العقاب	الشاهين	الصنغر	الطير
53a/13	ķara ķuş	laçin	şunķur ⁸²²	ķuş
53a/14	الطيهوج	الكركى	النسر	باشق
53a/15	ķil*	turna	kerkes	ķırġu
53b/1	مرض الغنم	المعلف	اصطبل	القفل
53b/2	aġıl	aķır	aķlık	yozak
53b/3	روضة و مرعى	مزرعه	خضر نظر	موضع خراب
53b/4	otlaġ	ekinliġ	yaşıl	yıķuk
53b/5	ثوب الخرڪاه	الموقد	الخرڪاه	الخيمة
53b/6	turluk ⁸²³	otaġ	ķara ev	çadır
53b/7	ķilim	البساط	ķazuk ⁸²⁴	وتد الخيمة

⁸¹⁷ Metinde “انمغا” şeklinde yazılmıştır.

⁸¹⁸ İAMK: “ıwuk/geyik”

⁸¹⁹ Metinde “تيتيك” şeklinde yazmaktadır.

⁸²⁰ Paris nüshasında bu kelime ayrıca “geyik” manasında kaydedilmiştir.

⁸²¹ Metinde: “قوربان”; İAMK: “tawışkan”; Paris nüshasında bulunmayıp İAMK’de bulunan kelimeler şöyledir: “ķiş (samur)”, “ķarsık (karsak; köpekgillerden, soluk kahverengi, karnı beyaz tüylü, kısa kulaklı, postundan kürk yapılan bir tür memeli)”, “saġsar (sansar)”, “üşek (vaşak)”, “as (kakım; sansargillerden, yazın esmer kırmızı, kışın beyaz renkli kürkü değerli, etçil hayvan, as, ermin)”, “taran (gelincik hayvanı)”, “aġrak (daġ keçisi)”

⁸²² İAMK: “sunķur”: Kelimenin tarihi Türk lehçe ve yazı dillerinde “sunķur”, “şunķar”, “sunġur”, “sunġar” biçimleri de mevcuttur.

⁸²³ Metinde Arapça ibarenin altına “چيك” kelimesi yazılmış fakat kelimenin sol tarafına “ķil” notu düşülmüştür.

⁸²⁴ Bu bölümde Paris nüshasında bulunmayıp İAMK’de bulunan kelimeler şunlardır: “avla ķuşı (av ķuşı)”, “toġrul (bir tür yırtıcı ķuş)”, “çaġrı/ ķarçığay (doġan)”, “çawlı (doġanın erkeġi)”, “جفكي? (doġanın erkeġi)”, “tülügeç (çaylak)”, “aş (leş)”, “ular (erkek keklik)”, “serçe/çıpçık/ķuşķaç (serçe)”, “baklıġ (toygır)”, “ķuzġun (büyük kara karga)”, “sıġsıġan (saksıġan)”, “sıġırçık (sıġırıcık)”, “sıdlaç (kumru)”, “sanduvaç (bülbul)”, “ibük (ibibik ķuşı, hühüd)”, “üki (bayķuş)”, “daķuk (tavuk)”, “yavrı (ķuş yavrusu)”, “ķuġu (ķuġu)”, “ķaz (ördek veya kaz)”, “ķuku (ķuġu, turna)”, “ķanad (kanat)”, “uya (yuva)”, “yüg (tüy)”, “tumsuk/tumşuġ (gaga)”; Bu bölümde İAMK’de bulunmayıp Paris nüshasında bulunan kelimelerin “Kuşlar” başlığıyla ilgisi yok denecek kadar azdır. Paris nüshasında bulunup İAMK’de bulunmayan kelimeler on sekizinci babta yazılmıştır: “aġıl”, “aķır”, “aķlık”, “yozak”, “otlaġ”, “ekinliġ”, “yaşıl”, “yıķuk”, “çadır”, “ķara ev”, “otaġ”, “turluk”, “ķilim”, “ķazuk”

ON DOKUZUNCU BAB

SU VE BENZERİ İLE İLGİLİ (KAVRAMLAR)

53b/10	الماء المالح	الماء الطيب	الما الجارى	الماء
53b/11	acı su ⁸²⁵	sağ su	aķar su	su ⁸²⁶
53b/12	البحر	العين	عين الماء	القنطرة
53b/13	tenjiz	bulağ	su közi ⁸²⁷	köprü
53b/14	السفينة	الموج	الساحل	الجزيرة
53b/15	gemi	ķom	ķıyığ	adağ ⁸²⁸

ON ALTINCI BAB

BÖCEK VE SÜRÜNGENLER

54a/3	العقرب	ابرص	القنفض	الصب
54a/4	çıyan ⁸²⁹	yalmaķ	kirpi	susımar
54a/5	الافعى	الحیة	فار البرى	الفار
54a/6	sazağan	yılan	yalman ⁸³⁰	sıçğan
54a/7	القمل	النمل	العنكبوت	اليربوع
54a/8	bit	sarinçaķ ⁸³¹	örümçük	kelenjü
54a/9	الزنبور	الدور	البرغوث	الصبيان

⁸²⁵ İAMK: “açığ su”

⁸²⁶ İAMK: “su/suw”

⁸²⁷ İAMK: “su köz”

⁸²⁸ Bu bölümde Paris nüshasında bulunup İAMK’de bulunmayan kelimeler şunlardır: “gemi (gemi)”, “bulağ (bulak, pınar)”; İAMK’de bulunup Paris nüshasında bulunmayan kelimeler ise şöyledir: “ırmak (akarsu)”, “yulak (pınarın kenarı)”

⁸²⁹ İAMK: “çayan”

⁸³⁰ Metinde “يَلْمَان/yalaman” şeklinde yazmaktadır.

⁸³¹ İAMK: “sirinçe”

54a/10	arı	ķurt	bürge	sirke ⁸³²
54a/11	الذبان	الفراش	البق	الفرقس
54a/12	siñek ⁸³³	kelebek	ķibin	öyez

ON YEDİNCİ BAB

YER VE İLGİLİ (KAVRAMLAR)

54a/15	yazı	ارض وطيّة	yir	الارض
54b/1	الحدود	الصعود	التل	الصحرا
54b/2	ineş ⁸³⁴	ķırağış	tepe ⁸³⁵	yaban
54b/3	قلة الجبل	الجبل	الفرسخ	الطريق
54b/4	dağ başı ⁸³⁶	dağ ⁸³⁷	ağaç	yol
54b/5	الغبار	التراب	الرمل	الصخر
54b/6	toz	toprak	ķum	taş
54b/7	الوعر	الوطا	طين الراس	الطين
54b/8	taşlık	düz yir	baş balçığı ⁸³⁸	balçık ⁸³⁹

⁸³² İAMK: “sirge”

⁸³³ İAMK’de bu örnek mevcut değildir. İAMK’de bulunup Paris nüshasında bulunmayan bir kelime vardır fakat yazım belirsiz olduğu için anlamını çıkaramadık: “?كلسن”

⁸³⁴ İAMK: “inişin”

⁸³⁵ İAMK: tayız “

⁸³⁶ İAMK: “tağ baş”

⁸³⁷ İAMK: “tağ/ tak”

⁸³⁸ İAMK: “baş balçık”

⁸³⁹ İAMK’de bulunup Paris nüshasında bulunmayan kelimeler şunlardır: “tik (yokuş)”, “kisek (toprak parçası)”; BN nüshasında bulunup İAMK’de bulunmayan kelimeler ise şöyledir: “taşlık”, “düz yir”

MADENLER

54b/10	الصفرة و الثبه	الفضة	الذهب	الاسيان
54b/11	tuç ⁸⁴⁰	kümiş	altun	ğara balçık
54b/12	الزئبق	الحديد	الاسرب	الرصاص
54b/13	künesü ⁸⁴¹	demür ⁸⁴²	ğara kurşun	kurşun
54b/14	النفط	الملح	الفيروزج	البشم
54b/15	yir yağı	tuz	çaş ⁸⁴³	kaş ⁸⁴⁴

ON SEKİZİNCİ BAB

YAPILARLA İLGİLİ (KAVRAMLAR)

55a/3	الحصر و السور	الحايط	اساس	البناء
55a/4	kürben	tıvar ⁸⁴⁵	ul ⁸⁴⁶	yapug
55a/5	القرية و البلد	دار الملك	القلعة	الدروزة
55a/6	kend ⁸⁴⁷	ordu	tura	kapuk ⁸⁴⁸
55a/7	المشتى	المقام	السوق	المحلة
55a/8	kışlağ	yir ⁸⁴⁹	bazar ⁸⁵⁰	turağ ⁸⁵¹
55a/9	القبر	الحبس	الحمام	المصيف
55a/10	gür ⁸⁵²	zindān ⁸⁵³	isi su	yaylak ⁸⁵⁴

⁸⁴⁰ Metin: “توح”

⁸⁴¹ Metin: “كوتاسو”

⁸⁴² İAMK: “temür”

⁸⁴³ Metinde “حش” şeklinde yazılmıştır.

⁸⁴⁴ Bu bölümde ek olarak İAMK’de “bakır (bakır madeni)” da yazılmıştır.

⁸⁴⁵ İAMK: “tuvar/tam”

⁸⁴⁶ Metin: “اوڭ”

⁸⁴⁷ İAMK: “kent”

⁸⁴⁸ İAMK: “kapğa”

⁸⁴⁹ İAMK: orun

⁸⁵⁰ İAMK: “uçar”

⁸⁵¹ Metin: “توزاغ”

⁸⁵² İAMK: “sın”

⁸⁵³ İAMK: “tünek”

⁸⁵⁴ İAMK: “yaylağ”

55a/11	الايوان	الغطا	البيت و السقف	المقبرة
55a/12	yaçın	ev örtigi	ev gögesi	gūristān ⁸⁵⁵
55a/13	العتبة	الباب	السطح	دوزنه
55a/14	işik	kapu ⁸⁵⁶	dam ⁸⁵⁷	dünlük ⁸⁵⁸
55a/15	yozağ ⁸⁵⁹	الغلق	açğu	المفتاح
55b/1	المقعد	الاعرج	الرجل	الساق
55b/2	olturum	aḥsāk	ayağ	yota
55b/3		boy ⁸⁶⁰	القد و القامه	

ÖZELLİKLER

55b/4	السمين	الغليظ	القصير	الطويل
55b/5	semiz	yoğun	kısğa ⁸⁶¹	uzun

⁸⁵⁵ İAMK: “sınlağ”

⁸⁵⁶ İAMK: “kapuğ”

⁸⁵⁷ İAMK: “tam”

⁸⁵⁸ Metinde “دنگلک/dengelik” şeklinde yazmaktadır. İAMK: “tünlük”

⁸⁵⁹ Metinde “توزاق” şeklinde geçmektedir fakat kelimenin bu şekli “kilit” manası ile ilintili değildir. Kelimenin İstanbul nüshalarında “توزاق” şeklinin de olduğu belirtilmiştir ki bu da esasen kelimede bir istinsah hatası olduğunu göstermektedir. Abdullah Battal Taymas da bu gerçeğe dikkat çekmiş ve çalıştığı nüshada kelimenin “توزاق” şeklinde yazıldığını dile getirmiş ve bu kelimenin “yuzak” şeklinde Kazan lehçesinde hâlâ kullanıldığını söylemiştir. Abdullah Battal Taymas’ın da belirttiği gibi kelime bugün Başkurtça ve Tatarcada kullanılmaktadır. bk. Abdullah Battal Taymas, *İbni-Mühennâ Lûgati*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1988, s. 92. Mustafa Öner, *Kazan – Tatar Türkçesi Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2015, s. 583. Murat Özşahin, *Başkurt Türkçesi Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 740.

⁸⁵⁹ Bu bölümde Paris nüshasında bulunup İAMK’de bulunmayan kelimeler şunlardır: “yota”, “ayağ”, “aḥsāk”, “olturum”, “boy”; İAMK’de bulunup Paris nüshasında bulunmayan kelimeler ise şunlardır: “il (il, ülke)”, “uluş (vilaye)”, “kirt (burç, kule)”, “ev (ev)”, “kurman (oda, hücre)”, “ev tibi (evin merkezi)”, “ev tireği (ev mobilyası)”, “ev sonğı (evin sonu)”, “oluğ (üstü açık boru)”, “süyek (sürgü)”, “örme (keçe evin örtüsü)”, “tikme (üç değnek üzerindeki bir heykel)”

⁸⁶⁰ Bu bölümde Paris nüshasında bulunup İAMK’de bulunmayan kelimeler şunlardır: “yota”, “ayağ”, “aḥsāk”, “olturum”, “boy”; İAMK’de bulunup Paris nüshasında bulunmayan kelimeler ise şunlardır: “il (il, ülke)”, “uluş (vilaye)”, “kirt (burç, kule)”, “ev (ev)”, “kurman (oda, hücre)”, “ev tibi (evin merkezi)”, “ev tireği (ev mobilyası)”, “ev sonğı (evin sonu)”, “oluğ (üstü açık boru)”, “süyek (sürgü)”, “örme (keçe evin örtüsü)”, “tikme (üç değnek üzerindeki bir heykel)”

⁸⁶¹ İAMK: “kıska”

55b/6	aruḳ	النحيف	inḳe ⁸⁶²	الدقيق

ÖMRÜN DÖNEMLERİ

55b/8	الشاب	الصبي	الرضع	الطفل
55b/9	yigit	oğlan	süt emgen	kiçgine ⁸⁶³
55b/10	orta	الكهل	ḳoca ⁸⁶⁴	الشيخ

ÜÇÜNCÜ BAB

YAKINLIKLAR

55b/13	اصل النسب	النسل	القراية	القريب
55b/14	kök	oğul	ḳayaş	yavuk ⁸⁶⁵ ve yaḥın
55b/15	göklüg ⁸⁶⁶	الاصيل	töllük	ذو النسل

SU HAYVANLARI

56a/2	سماك صيغار	السماك	السرطان	الضفدع
56a/3	uşaḳ balıḳ	balıḡ ve balıḳ	lengeç	ḳurbaḳ ⁸⁶⁷
56a/4	الحوض	اللؤلؤ	الدّر	العلق
56a/5	göl	inḳü ⁸⁶⁸	erdün	sümrüçi

⁸⁶² İAMK: “inçe”; İAMK yazmasında Paris nüshasının dışında ilaveten şu misaller de verilmiştir: “yosal (orta boylu)”, “söl (yükseklik)”, “aşak (sırtı kısa)”, “yoruḳ (zayıf, nahif)”

⁸⁶³ İAMK: “kiçkine”

⁸⁶⁴ İAMK yazmasında Paris nüshasından farklı olarak verilen örnekler şunlardır: “ḳarındaki oğlan (cenin)”, “oğlan ebçi (genç kız)”, “yaş oğlan (küçük çocuk)”, “vaşak (sabi, küçük çocuk)”, “çal (aksakal, yaşlı)”, “ḳarı (yaşlı, ihtiyar)”

⁸⁶⁵ Metinde “نوق” şeklinde yazmaktadır.

⁸⁶⁶ İAMK: “köklüg”

⁸⁶⁷ İAMK: “kurbaka”

⁸⁶⁸ İAMK: “yinçü”

56a/6	ماء بارد	ماء حار	الدَّلْوُ	البير
56a/7	sovuğ su ⁸⁶⁹	isi su	kova	kuyuk ⁸⁷⁰
56a/8	المثلجه	ماء عذب	ماء فاتر	ماء مُغلى
56a/9	buzluk	tatlı su ⁸⁷¹	yılık ⁸⁷² su	kaynamış su ⁸⁷³

YİRMİNCİ BAB

AĞAÇLAR VE BİTKİLER

56a/11	التبن	الشعير	الحنطة	الغله
56a/12	güvük ⁸⁷⁴	arpa	buğday	aşlık
56a/13	الأرز	العدس	الجادرس	الدخن
56a/14	tuturğan	mercemek	kızıl daru ⁸⁷⁵	daru ⁸⁷⁶
56a/15	uruğ ⁸⁷⁷	البذر	boy	الجلبة
56b/1	الثوم	البصل	خردل	السيميم
56b/2	sarmısak	soğan	kıçı	küncüd ⁸⁷⁸
56b/3	البقل	نيلوفر	الورد	الجزر

⁸⁶⁹ İAMK: “şavuk su”

⁸⁷⁰ İAMK: “kuyug”

⁸⁷¹ Bu misal İAMK’de mevcut değildir.

⁸⁷² Metinde “بَيْلِيك” şeklinde yazılmıştır. Bu yazım yanlış olmalıdır.

⁸⁷³ İAMK: “kaynar su”

⁸⁷⁴ İAMK: “kevük”

⁸⁷⁵ İAMK: “kızıl tarıg”

⁸⁷⁶ İAMK: “tarıg”

⁸⁷⁷ İAMK: “uruğ/urğun”

⁸⁷⁸ İAMK: “künci”

56b/4	sargan*	ţumğuyın	çiçek ⁸⁷⁹	keşür
56b/5	الحطب	الرطب	الكَزْبَرَه	الكَرَّاث
56b/6	odun	yaş	kişniç*	kümirde ⁸⁸⁰
56b/7	القصب	اطرفا	قشر الخشب	الورق
56b/8	ķamış	yulğun ⁸⁸¹	ķap	yapraq ⁸⁸²
56b/9	السفرجل	الزبيب	دحلة العنب	الكرمه
56b/10	ayva	ķuru üzüm	ķamışlak üzüm	üzüm ağacı
56b/11	الكمثرى	المشمش	الخوخ	الانجاص
56b/12	armut	saruğ ürük	tülüg ürük	ķara ürük
56b/13	الغبيّره	اللوز	الجوز	التفاح
56b/14	yigde ⁸⁸³	bayam ⁸⁸⁴	ķoz	alma
56b/15	piste ⁸⁸⁵	الفستق	suvar ķozı	البندق

YİRMİ BİRİNCİ BAB

* Metinde “سَرْغِنْ” şeklinde yazmaktadır. Savaş Karagözlü kelimeyi “sırğan” şeklinde okumuş ve kelimeye “ısrırgan” manası vermiştir fakat biz “sırğan” diye bir kelime tespit edemedik. Üstelik kelimenin Arapçası olan “بَقْل” kelimesinde de “ısrırgan” manasıyla karşılaşmadık. Arapça kelime genel itibarıyla “bir yerden ot, bitki bitmek” manalarını içeriyor. “sargan” kelimesi ise DLT ve Eski Uygur Türkçesi’nde “tuzlu veya çorak arazide yetişen bir bitki” şeklinde tanımlanmıştır ve bu tanım Arapça kelime ile semantik açıdan daha uygun düşmektedir. bk. Ercilasun, Akkoyunlu, age. s. 805; Wilkens, Jens, *Handwörterbuch des Altuigurischen (Altuigurisch - Deutsch - Türkisch) Eski Uygurcanın El Sözlüğü (Eski Uygurca - Almanca - Türkçe)*, Akademie der Wissenschaften zu Göttingen, 2020, s.586.

⁸⁷⁹ İAMK: “çeçek”

* Metinde “كُشْنِيچ” şeklinde yazılmıştır.

⁸⁸⁰ İAMK: “kürde”

⁸⁸¹ İAMK: “ılğun”

⁸⁸² İAMK: “yaburgak”

* Metinde “تَيْكَدَه” şeklinde geçmektedir.

⁸⁸⁴ İAMK: “bayan”

⁸⁸⁵ Bu kelime İAMK’de bulunmamaktadır; Bu bölümde İAMK’de bulunup Paris nüshasında bulunmayan kelimeler ise şöyledir: “buğda başı (buğday başı)”, “ķavun uruğ (kavun uruğ (kavun tohumu)”, “yonçğa (yonca)”, “butak (dal, budak)”, “ķamışlak (kamışlık)”, “ķuranuk (koruk üzüm)”, “üzüm (üzüm)”

GÖKLE İLGİLİ TERİMLER

57a/2	النجم	البرج	الفلك	السماء
57a/3	yulduz	ögel	uzan ve evren ⁸⁸⁶	gök
57a/4	المغرب	المشرق	المجرة	كوكب الصبح
57a/5	gün batğı yir ⁸⁸⁷	gün doğmış yir ⁸⁸⁸	gök yolu	taş yulduzı ⁸⁸⁹

BURÇ İSİMLERİ

57a/7	السرطان	الجوزا	الثور	الحمل
57a/8	lengiç ⁸⁹⁰	koz	ögüz	kuzı
57a/9	العقرب	الميزان	السنبلة	الاسد
57a/10	çıyan	terāzū	buğday başı	arıslan ⁸⁹¹
57a/11	الحوت	الدلو	الجدى	القوس
57a/12	balığ ⁸⁹²	könek ⁸⁹³	oğlağ ⁸⁹⁴	yay ⁸⁹⁵
57a/13	الفرقدان	بنات نعش	القلب	الثريا
57a/14	ağ aygır	yetigen ⁸⁹⁶	temür kazuk	ülker

⁸⁸⁶ İAMK: “ewren”

⁸⁸⁷ İAMK: “kün batğunı”

⁸⁸⁸ İAMK: “kün doğdı”

⁸⁸⁹ İAMK’de bu kelime mevcut değildir. İAMK’de olup BN’de olmayan da bir kelime vardır: “kök yay (gökkuşağı)”

⁸⁹⁰ İAMK: “lengeç”

⁸⁹¹ İAMK: “arışlan”

⁸⁹² İAMK: “balık”

*Metinde “کونال” şeklinde yazmaktadır.

⁸⁹⁴ İAMK: “oğlağ”

⁸⁹⁵ İAMK: “ya”

⁸⁹⁶ Metinde “تَیْگَن” şeklinde yazılan kelimenin bu yazımına ilişkin herhangi bir bilgi bulamadık. ABT’de de böyle bir kelimeyle karşılaşmadık. Savaş Karagözlü ise kelimeyi “yetigen” olarak okumuştur. Kelimenin tarihi Türk lehçe ve yazı dillerinde “yetegen”, “yeteken”, “yetiger”, “yediger” şekillerinin de olduğu belirtilmiştir. Bk. Toparlı, age. s. 319. Suat Ünlü, *Harezmi Altınordu Türkçesi Sözlüğü*, s. 689. Suat Ünlü, *Çağatay Türkçesi Sözlüğü*, Konya 2012, s. 1248. Suat Ünlü, *Karahanlı Türkçesi Sözlüğü*, Eğitim Yayınevi, Konya 2012 s. 993. Wilkens, age. s. 894.

58a/1	الليلة	آخر الليل	نصف الليل	يوم معتدل
58a/2	bu dünle ⁹¹¹	dün soñı ⁹¹²	dün buçuğı ⁹¹³	amul* kün ⁹¹⁴

YİRMİ ÜÇÜNCÜ BAB

HESAP VE SAYILAR

58a/4	الرابعة	ثلاث	اثنان	احد
58a/5	dörd ⁹¹⁵	üç	iki	bir
58/6	ثمانية	سبعة	ستة	خمسة
58a/7	sekiz	yidi ⁹¹⁶	altı	biş
58a/8	اثنا عشر	احدى عشر	عشرة	تسعة
58a/9	on iki	on bir	on ⁹¹⁷	doğuz ⁹¹⁸
58a/10	ستة عشر	خمسة عشر	رابع عشر	ثالث عشر
58a/11	on altı	on biş	on dörd	on üç
58a/12	احد و عشرون	عشرون	تسعة عشر	ثمانية عشر
58a/13	yigirmi bir	yigirmi	on doğuz ⁹¹⁹	on sekiz
58a/14	خمسون	اربعون	ثلثون	اثنا و عشرون
58a/15	elli ⁹²⁰	kırk	otuz	yigirmi iki
58b/1	تسعون	ثمانون	سبعون	ستون
58b/2	doğzan ⁹²¹	sekzan ⁹²²	yitmiş	altmış
58b/3	الفان	الف	مايتان	مائة
58b/4	yiki biñ ⁹²³	bin ve min ve miñ	yiki yüz ⁹²⁴	yüz

⁹¹¹ İAMK: “bu tünle”

⁹¹² İAMK: “tün soñı”

⁹¹³ İAMK: “tün buçuğı”

* Metinde “اميك” şeklinde yazmaktadır.

⁹¹⁴ Bu bölümde Paris nüshasında bulunmayıp İAMK’de bulunan kelimeler şunlardır: “ikindi (ikinci vakti)”, “tün tünle (dün gece)”, “yarın tünle (yarın gece)”, “karañu tünle (karanlık gece)”, “aydıñ tünle (mehtaplı gece)”

⁹¹⁵ İAMK: “tört”

⁹¹⁶ İAMK: “yeti”

⁹¹⁷ İAMK’de “on” sayısından sonra şu ifade not düşülmüştür: “Ondan sonraki sayılarda büyük sayılar küçük sayıların önüne getirilir.”

⁹¹⁸ İAMK: “toğuz”

⁹¹⁹ İAMK: “on toğız”

⁹²⁰ İAMK: “ilig”

⁹²¹ İAMK: “toğsan”

⁹²² İAMK: “siksen”

⁹²³ İAMK: “iki miñ”

⁹²⁴ İAMK: “iki yüz”

58b/5	اثنى	الاول	الف الف	ثلاثة الف
58b/6	ikinci	birinci	min min ⁹²⁵	üç min ⁹²⁶
58b/7	المن	الخامس	الرابع	الثالث
58b/8	baṭman	bişinci ⁹²⁷	dördünci ⁹²⁸	üçünci ⁹²⁹
58b/9	دار الضرب	الدرهم	الذراع	القفيز
58b/10	aḳça kes yir ⁹³⁰	aḳça	ḳarı	süsülü

YİRMİ DÖRDÜNCÜ BAB

BABLARIN DIŞINDAKİ İSİMLER

Alfabetik sıralama Türkçeye göredir. Arapçaya göre değildir.

58b/13	الناقص	زاد الطريق	القليل	المفتوح
58b/14	eksük ⁹³¹	azuk	az	açuk
58b/15	anuk	مهيّا و حاضر	and	اليمين و الحلف
59a/1	andan ve anuñ	منه و له	ayruk ⁹³²	غيره و ايضا

ÖTRELİ “HEMZE”

59a/3	القَد	المشبه للشيء	الدين	البوسة

⁹²⁵ İAMK: “miñ miñ”

⁹²⁶ İAMK: “üç miñ”; Bu sayıdan sonra İAMK’de şöyle yazılmıştır: “[Sıra sayıları ise] Arapçadakine benzer şekilde, ‘birinci/اول’ ve ‘ikinci/ثاني’ demeniz gibi, Türkçede “n” ve “c” getirilerek yapılır.

⁹²⁷ İAMK: “bişinç”

⁹²⁸ İAMK: “törtinç”

⁹²⁹ İAMK’de bu kelimedenden sonra metinde şu cümle yazılmıştır: “Sondaki ‘i’ kısaltmak için düşürülebilir ve şöyle denir:”

⁹³⁰ Paris nüshasında olup İAMK’de olmayan kelimeler şunlardır: “on iki”, “on dörd (on dört sayısı)”, “on biş (on beş sayısı)”, “on altı”, “on sekiz”, “on dokuz”, “aḳça”, “aḳça kes yir”, “ḳarı”; İAMK’de olup Paris nüshasında olmayan kelimeler ise şöyledir: “üç yüz”, “tört yüz (dört yüz)”

⁹³¹ İAMK: “aḳlaḳ”

⁹³² Bu bölümde BN’de olup İAMK’de olmayan bir kelime vardır: “andan ve anuñ”; İAMK’de bulunup Paris nüshasında bulunmayan kelimeler ise şunlardır: “aḳla (?)”, “endek (son, nihayet)”, “ayruk (malik, mülk sahibi)”

59a/4	boy ⁹³³	oḥṣaḡu	ödünç ⁹³⁴	öpüş		
59a/5	شي موزون	الديه و القصاص	المدح	الوسط		
59a/6	darṭırmış ⁹³⁵	öç	ögdü ⁹³⁶	orta	ög	الفهم

ESRELI “HEMZE”

59a/8	الاسف	الكفيل	البعيد	الشربة
59a/9	isiz	oḡa ⁹³⁷	ıraḡ	içkü
59/10	الاثر على الارض	القضا و القدر	البلا و المحنة	الشغل
59a/11	iz	yazılmış ⁹³⁸	ḡam ve ḡuşša ⁹³⁹	iş

ÜSTÜNLÜ “BA”

59a/13	المتغمس فى الماء	الخبر المكتوم	النقش	الحكم
59a/14	batık	bend ⁹⁴⁰	naḥş ⁹⁴¹	berk

ÖTRELI “BA”

59b/1	المكسور	الصحيح	السحر	القرض

⁹³³ İAMK: “ölçek”

⁹³⁴ İAMK: “ötünç”

⁹³⁵ İAMK: “ülgülüg”

⁹³⁶ İAMK: “ögdü”; Bu bölümde Paris nüshasında bulunmayıp İAMK’de bulunan kelimeler şunlardır: “orunç (rüşvet)”, “orunçaḡ (emanet)”, “usuḡ (hal ve zeka)”, “اوزون (dua)”, “ülüş (hisse, pay)”, “oḡa (düz, doğru, müstakim)”

⁹³⁷ Metin: “ırḡa”

⁹³⁸ İAMK: “ıyık”

⁹³⁹ İAMK: “iḡım”; Bu bölümde Paris nüshasından farklı olarak bulunan kelime “idiz (yüksek, âlî, yüce)” kelimesidir.

⁹⁴⁰ İAMK: “بُود”

⁹⁴¹ İAMK: “beḡiz”

59b/2	ķırık	bitün	bügi	borç

ESRELİ “BA”

59b/4	البكا	الوفا	المخاطرة	المقطوع
59b/5	ağlamak	bike ⁹⁴²	bınçağış ⁹⁴³	bıçılmış ⁹⁴⁴

ÜSTÜNLÜ “TA”

59b/7	الشهادة	الشمامة	المختار	قدر القامه
59b/8	tanuķ	taba	talu	teņ

ÖTRELİ “TA”

59b/10	الزوج و الجفت	الرؤيا و الحلم	المدير	المنفعة
59b/11	tawı	düş ⁹⁴⁵	törpi	tusu

ESRELİ TA

59b/13	القصد	المراد	تطم اللولو و غيره	العرض
59b/14	tilemek ⁹⁴⁶	tilek	tizig ⁹⁴⁷	tıldak ⁹⁴⁸

⁹⁴² İAMK: “bige”

⁹⁴³ İAMK: bıçğıuş

⁹⁴⁴ İAMK: “bıçık”; Bu bölümde İAMK’den farklı olarak Paris nüshasında ayrıca “ķırık (ķırık)” kelimesi mevcuttur.

⁹⁴⁵ İAMK: “tüş”

⁹⁴⁶ İAMK’de bu kelime bulunmamaktadır.

⁹⁴⁷ Metinde: “tirig”

⁹⁴⁸ İAMK: “tıldag”

ÜSTÜNLÜ CİM

60a/1	الشراب	زمان قليل	النياحة	اضغات الحلم
60a/2	sıkıg	çıça	çergü	çapur
60a/3	ثَقَل الشى	الكلام	الحكايت	الشتيمة
60a/4	ağırladı ⁹⁴⁹	söz	sürçek ⁹⁵⁰	sögiş ⁹⁵¹
60a/5	كسب ⁹⁵²	العصارة	المذاب	صافى
60a/6	kazganç	tamğa ⁹⁵³	sızılmış	süzük
60a/7	العبرة و النكال	سياقه الحديث	خارج الشى	الاستنجا
60a/8	körünç ⁹⁵⁴	söz sağınçı ⁹⁵⁵	ķutar ⁹⁵⁶	ķayķı ⁹⁵⁷
60a/9	الخطا	المثل	الذخيرة	الضحكة
60a/10	yazuklūg ⁹⁵⁸	menzek	künesün ⁹⁵⁹	külğü ⁹⁶⁰
60a/11	الجانب	الفد العوض	العجز	الخط
60a/12	yaņa	yuluğ	yargız ⁹⁶¹	yawa

⁹⁴⁹ İAMK: “سورندا”

⁹⁵⁰ Metinde: “سَوَّجَال”; İAMK: “sürçek”

⁹⁵¹ İAMK: “sögüş”

⁹⁵² Metinde üstteki Arapça kelime “المكسور”, alttaki Türkçe kelime de “kırğanç” şeklinde yazılmıştır. Arapça kelime (Türkçesi: kırılmış, kırık) Türkçe kelimenin kökü ile anlamsal olarak bağdaşıyor gibi dursa da biz “kırğanç” biçiminde bir kelime tespit edemedik. Bu yüzden kelimenin İAMK yazmasındaki biçimini buraya almayı tercih ettik. İAMK yazmasında Arapça olarak “Fethalı Cim” başlığı altında “المكسور” kelimesi yazılmış ve Türkçe anlam olarak da kelimenin altına “sınık” kelimesi yazılmıştır. Paris nüshasında ise bu başlık altında böyle bir kelime mevcut değildir. Metnimizde “فِرْغَانْج” kelimesi yanlış yazılmış olmalı. Kelimenin doğru okunuşu kuvvetle muhtemel “kazganç” şeklinde olmalıdır.

⁹⁵³ Bu kelime yanlış yere yazılmış. Üstteki Arapça kelimenin İAMK’deki karşılığı “sıkındı” şeklindedir ve manası “sıkılan şey, usare”dir. Paris nüshasındaki tamğanın manası ise “damga”dır.

⁹⁵⁴ İAMK: “كرنج”

⁹⁵⁵ İAMK: “söz sonı”

⁹⁵⁶ Paris nüshasında “فوتر” şeklinde yazılan kelimeyi tespit edemedik ancak İAMK’de bu kelimenin yerine “taşguk” yazılmıştır. Bizim yazmamızın sol tarafına da “taşguk az” kelimesi yazılmıştır.

⁹⁵⁷ İAMK: “taşlık”; BN’deki karşılık yanlış olmalıdır.

⁹⁵⁸ İAMK: “yangulmağ”

⁹⁵⁹ İAMK: “kömşe”

⁹⁶⁰ İAMK: “kükü”

⁹⁶¹ İAMK: “yargır”; Bu bölümde İAMK’de olup Paris nüshasında bulunmayan kelimeler şunlardır: “sınık (kırık)”, “taşlık (ayak yolu)”, “kovır (boş)”, “kıt (kıt, az)”, “koğuş (ortası boş)”; Paris nüshasında bu bölümden sonra gelen bölüm sonu eksiktir. İAMK’de ise tamdır ve şöyle yazılmıştır:

“Kitabın Türk dili bölümünün ikinci kısmı tamamlanmıştır. و الحمد لله رب العالمين و صلى الله على سيدنا محمد خاتم النبيين و آله الطيب الطاهرين و سلم”

SONUÇ

Bu çalışmada İbni Mühennâ Lügati'nin Paris nüshası incelenmiş ve eserin İstanbul nüshası ve Melioranski yayını ile arasındaki farklılıklar üzerinde durulmuştur.

Paris nüshası ve İstanbul nüshası arasındaki farklılıklara binaen şu sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Paris nüshası /t-/ ve /d-/ sesleri bakımından *dil* “dil”, *dön-* “dönmek”, *doğmuş* “doğmuş”, *degince* “değince, -e kadar”, *dile-* “dilemek”, *ditre-* “titremek”, *dirig* “diri”, *duşu-* “tutmak”, *deri* “deri”, *deli* “deli”, *doğuz* “dokuz”, *dağ* “dağ” vb. birçok örnekte olduğu gibi /d/ tarafındadır. İstanbul nüshası ise *til*, *tön-*, *toğduk*, *tegince*, *tile-*, *tepre-*, *tirig*, *tutaş-*, *tiri*, *tilbe*, *tokız*, *tag* vb. örneklerinde olduğu gibi genellikle /t/ tarafındadır. Kelime başı /d/ sesi Oğuz grubu özelliği iken kelime başı /t/ sesi Kıpçak ve Harezmi Türkçelerinin bir özelliğidir.

2. İstanbul nüshasında ikinci teklik şahıs eklerinde ve ilgi hâli eklerinde damaksıllaşma eğilimi vardır. Paris nüshasında ise bu eklerde genel olarak damaksıllaşma kaybolmuştur. Paris nüshasında *kimnindür* “kimindir”, *begnin* “beyin”, *yidin* “yedin”, *bizin* “bizim” gibi kelimeler İstanbul nüshasında damaksıl biçimde *kimniñdür*, *begniñ*, *yidiñ*, *biziñ* şeklindedir. Damak /ŋ/'sindeki bu farklılık Paris nüshasının ayırt edici özelliklerinden biridir.

3. Ayrılma hâli ekleri Paris nüshasında daha çok +dAn şeklinde iken İstanbul nüshasında ekin +dIn biçimleri de vardır. Paris nüshasındaki *menden* “benden”, *senden* “senden”, *İrak'dan* “İrak'tan”, *yirden* “yerden” şeklinde +dAn ayrılma hâli ekiyle yazılan kelimeler İstanbul nüshasında +dIn ayrılma hâli ekini alarak *mendin*, *sendin*, *İrak'dın*, *yirindin* şeklinde yazılmıştır. Ayrılma hâli eki olarak kullanılan +dIn eki Harezmi Türkçesine mahsus bir durumdur. Oğuz Türkçesinde ayrılma hâli eki düzenli olarak +dAn biçiminde kullanılır.

4. Paris nüshasında ünlülerde yuvarlaklaşma eğilimi görülmektedir. İstanbul nüshasında *atım* “atım”, *bıçağım* “bıçağım”, *bardım* “vardım”, *menim* “benim”, *yavız* “kötü”, *ayık* “ayık, ayılmış” vb. birçok kelimede ekler düz ünlülü iken aynı kelimeler

Paris nüshasında *aşum*, *bıçaşum*, *bardum*, *menüm*, *yavuz* ve *ayuk* şeklinde yuvarlak ünlüyle yazılmışlardır.

5. /-k-/ , /-k/ , /-g-/ ve /-g/ sesleri İstanbul nüshasındaki kelimelerde genellikle mevcutken Paris nüshasındaki bazı kelimelerde sesin düştüğü görölmektedir. Paris nüshasında *süçü* “tatlı”, *isi* “sıcak”, *elli* “elli sayısı”, *bitimek* “yazmak“, *yüzici* “yüzücü” örnekleri İstanbul nüshasında *süçüg/süçük*, *isik*, *ilig*, *bitiglemek* ve *yüzgüçi* biçiminde yazılmıştır.

6. Kelime içi ve kelime sonu /ğ/ sesi Paris nüshasındaki bazı örneklerde düşmüştür. İstanbul nüshasında bulunan *boyağcı* “boyacı”, *kan alğuçı* “şişe çeken, hacamatla uğraşan”, *yapurğak* “yaprak”, *saruğ* “sarı”, *açığ* “acı”, *suw* “su”, *kapuğcı* “kapıcı”, *tarığ* “darı” gibi kelimeler Paris nüshasında *boyacı*, *kan alıcı*, *yaprak*, *saru*, *acı*, *su*, *kapuçı*, *daru* şeklinde yazılmıştır. Kelime sonundaki /ğ/ sesinin düşmesi Oğuz grubu Türk lehçelerinin bir özelliğidir. Harezmi ve Kıpçak Türkçelerinde bu ses düşmez.

7. İstanbul nüshasındaki *yadağ* “yaya” ve *adağ* “ayak” kelimeleri Paris nüshasında *yayağ* ve *ayağ* biçiminde de yazılmıştır. *yadağ* ve *adağ* kelimelerindeki /-d-/ sesi Harezmi ve Kıpçak Türkçelerine mahsus bir sestir. Oğuz Türkçesinde bu ses genellikle /-y-/ sesine dönüşür.

8. İstanbul nüshasının ayırt edici özelliklerinden bir diğeri peltek /d/ sesinin görölmesidir. Paris nüshasında sadece “edğü” misalinde görölen /d/ sesinin İstanbul nüshasında *iğirim* “eyer minderi, eyer yastığı”, *edğürek* “daha iyi”, *ederle-* “eyerlemek”, *beğiz* “nakış, oyma”, *sandüvaç* “bölöl” gibi birçok kelimede görölmesi dikkat çekicidir. İstanbul nüshasındaki peltek /d/ sesinin varlığı geçiş dönemi eserlerinin yani Harezmi Türkçesinin bir özelliğidir.

9. Paris nüshasında gel-ebil-mesler şeklinde yazılan birleşik fiil yapısı İstanbul nüshasında kel-ü-mediler biçiminde yazılmıştır. Paris nüshasındaki biçim Oğuz grubu Türk lehçelerine mahsus bir özellik iken İstanbul nüshasındaki yapı doğu grubu Türk lehçelerine mahsus bir özelliktir.

10. Paris nüshasında görülen geçmiş zamanın ikinci çokluk şahsı için gel-me-di-z fiilinde kullanılan /-z/ eki Azerbaycan Türkçesine has bir özelliktir.

11. “değil” manasında Paris nüshasında kullanılan *deyül* biçimi Azerbaycan Türkçesinin bir özelliğidir.

Bütün bu ayırt edici özellikler bize şunu göstermektedir; üzerinde çalıştığımız Paris nüshası Oğuzca etkisindeki Anadolu ve Azerbaycan sahasında istinsah edilmiş görünmektedir. İstanbul nüshası ise Paris nüshasına nazaran daha çok Harezmi-Kıpçak Türkçesi özelliği barındırdığından dolayı doğu grubu Türk lehçelerinin bulunduğu bir sahada istinsah edilmiş görünmektedir. Paris nüshasının özellikleri genelde Oğuz Türkçesi özellikleri göstermekle birlikte Harezmi Türkçesi özellikleri gösteren ses ve şekil bilgisel yapılara da karşılaşılmaktadır. İkinci sütundaki kelimelerde ise Harezmi Türkçesi karakteristik özelliklerinin çok olduğu görülmekle birlikte bu sütunda da Oğuz özellikleri gösteren kelime hazinesinin olduğu göze çarpmaktadır.

Paris nüshasında bazı kelime sonu /ğ/larının düşmesi, İstanbul nüshasında görülen peltek /d/ sesi ve yadağ, adağ gibi kelimelerde bulunan /-d-/ sesi ve İstanbul nüshasında kullanılan +dIn ayrılma hâli eki, İstanbul nüshasının Paris nüshasından daha önceki tarihlerde istinsah edildiğini yahut da bu nüshanın Harezmi özelliklerini daha çok muhafaza eden bir nüshadan istinsah edildiğini göstermektedir.

DİZİN

TÜRKÇE DİZİN

A

Abadlı Abadlı (Bir yer adı) 9b/13

acı 1. Ekşi
a. 49a/6
2. Tuzlu
a. su “tuzlu su” 53b/11

acığ Acı
a. 44a/8, 49a/6

acun Dünya bk. **ajun, azun, ojun**
a. 6b/8

aç Aç, acıkmış olan
a. 43a/12

aç- 1. Açmak
a. 18a/13, 25b/8, 29b/2, 33b/7, 36b/5-6
a. –abilmedüm 36b/5-6
a. –dı 7a/2
a. –tı 7a/2
2. Açıklamak, izah etmek, açmak, tavzih etmek
a. –tı 21b/6
3. Acıkmak
a. dı 22a/15

açğu Anahtar
a. 55a/15

açı Ekşi
a. 43a/2
a. bol- Ekşimek 22b/14

açı- Açmak, fethetmek
a. 29b/2

açık- Değişmek, dönüşmek
a. mak 30b/13

açıl- Açılmak
a. 33b/7

açkı- Takdir etmek, miktar belirlemek
a.dı 26a/2

açuğ Açık
a. 44a/6, 58b/14

ad İsim, ad
a. 40b/6

adağ Ada, etrafı denizlerle çevrili kara parçası
a. 53b/15

adlığ Adı şanı olan, şanlı
a. 40b/8

ağ Beyaz, ak
a. 38b/4, 50a/14, 51b/8

ağaç 1. Ağaç

	a. 45b/12, 56b/10
	2. Sopa
	a. 52b/4
	3. Fersah, yaklaşık 4 km'lik uzunluk ölçüsü birimi
	a. 54b/4
ağar-	Ağarmak, beyazlamak
	a. -dı 20a/15
ağdam	Dokumacı aleti
	a. 46a/9
ağıl	Ağıl, evcil küçükbaş hayvanların barındığı yer, arkaç
	a. 53b/2
ağın-	Yükselmek, çıkmak, tırmanmak 30a/12
	a. -ğan 12a/8, 36a/14
	a. -mağan 36b/1
ağır	1. Ağır, hantal
	a. 43a/4
	a. ol- "ağırlaşmak" 22a/2
	2. Zor
	a. 38a/11
ağırçuk	Ağırlık
	a. 48a/2
ağırla-	1. Ağırlamak, hürmet göstermek, saygı göstermek
	a. -dı 21a/10
	a. -mak 30b/13
	2. Ağırlaşmak
	a. -dı 60a/4
ağız	Ağız
	a. 38b/6

	a. ağığ 48a/15
ağla-	Ağlamak, yaş dökmek
	a. -dı 21b/14
	a. -mak 29b/14, 59b/5
ağrı-	Ağrımak, acımak, sızı duymak, elem duymak
	a. 21b/15
	a. -dı 22a/14
ağrığ	Ağrı, sancı
	a. 48a/11, 48a/15
ağu	Zehir
	a. bir- Zehirlemek, zehir vermek, zerketmek 24a/4
ağuz	İlk süt, süt ağzı, doğumdan sonraki ilk süt
	a. 49a/14
ağı-	Akmak, cereyan etmek
	a. 29a/4
ağır	Ahır
	a. 53b/2
ağrun	Yavaşça, yavaş bir şekilde bk. ağrun
	a. 7b/4
ağsa-	Aksamak, topallamak
	a. mak 30a/15
ağsak	Aksak, topal
	a. 55b/2
ağşam	Akşam vakti
	a. 57b/12
ağta	Hadım, iğdiş
	a. 51b/13

ahta-	Meyletmek, temayül, eğilmek a. 30b/6	a. -ğıl (Emir) 12b/8, 32b/2, 32b/7, 33a/10 a. -ğu 4a/6, 4b/1
ahtarıl-	Dönüş, devrilmek, alt üst olmak a. -dı 21b/4	a. -mağıl (Emirin olumsuzluğu) 32b/7 a. -mağ 28b/13
ajun	Dünya bk. acun, azun, ojun a. 37a/11	a. -mı 19a/4, 19a/6 a. -sun 32b/12
aķ	Beyaz, ak bk. ağ a. 57a/14	a. -ur 19a/13
aķ-	1. Akmak a. -ar (s.f.) 53b/1 2. Akın etmek, hücum etmek, saldırmak a. 28b/13	alın- Biri tarafından alınmak a. -dı 33b/5
aķça	Dirhem, para, akçe a. 58b/10	alış- Karşılıklı almak a. tı 35a/9
aķıla-	Azarlamak, paylamak, menetmek, tekdir etmek a. mağ 30a/8	alaluk Abraş, cüzamlı, alacalık hastalığı, deride leke bulunması a. 48b/5
aķrun	Yavaşça, yavaş bir şekilde bk. aķrun a. 7b/4	alçuğ Alçı, kireç taşı a. 46a/1
aķsır-	Aksırmak, tıksırmak, hapşırmak a. -dı 25a/12	aldacı Yankesici a. 45a/14
al	Ala, alaca renk a. 51b/8	algış I. Dua a. 32a/2 II. Sevap a. 37a/13
al-	Almak a. -ayorur 28a/1 a. -dı 21a/2 a. -dum 14b/2 a. -ğan 12a/15	alıcı Alan, alıcı a. 44b/10 alın Başın üst ön tarafı, alın a. 38a/15 alınluğ Alınlı a. 38a/15 alma Elma

alp	a. 4a/10, 5a/6, 56b/14 Kahraman, yiğit, cesur			a. 10b/1, 10b/11, 10b/13, 11a/1, 11b/10, 37b/2, 40a/2, 40a/4, 40a/11
	a. 13a/5, 17a/4, 40b/10			a. +m 11a/1, 11b/10
alplık	Alplık, yiğitlik			a. +mız 10b/13
	a. 13a/7 bk. alplik			a. +ng 10b/11
alplik	Alplık, yiğitlik			a. +sı 10b/1
	a. 13a/5, 13a/7 bk. alplık	ana-	Dayanmak, gücü yetmek, kuvvetlenmek	
altı	Beşten sonra, yediden önce gelen sayının adı			a. mağ 29b/15
	a. 58a/7, 58a/11	anası	İşaret parmağı, şehadet parmağı, gösterme parmağı, ana parmak	
altmış	Elli dokuzdan sonra gelen sayının adı			a. 39a/4
	a. 58b/2	and	Ant, yemin, ittifak, birlik	
altun	Aşağı sefil			a. 58b/15
	a. 13b/9	anda	Ondan	
altın	Altın			a. 4a/10 14a/14
	a. 17b/8-9, 17b/10	andan	Ondan	
altınlık	altınlı			a. 11b/2, 14a/4, 59a/1
	a. 5a/9, 9a/15	andlık	Müttefik	
altınsız	Altınsız			a. 40b/2
	a. 9b/9	angalak	Bir tür tabanca veya tüfek yayı	
amcık	Kadın cinsel organı			a. 46b/11
	a. 39a/14	anlar	Onlar	
‘Amr	Özel isim			a. 11b/7
	A. +ın tonı 10a/9			a. +dan 11b/2
	A. +nı 32b/14, 34b/13	anuk	Hazır, hazırlanmış, amade, istekli, gönüllü, tedarikli	
	A. +nın atı 13a/13-14			a. 58b/15
	A. +nındur 15a/6	anuç	Onun	
amul	Ilık, mutedil (gün)			59a/1
	a. 58a/2			
ana	Anne			

apağ	Apak, bembeyaz a. 50b/2
ar-	Yorulmak, bitkin düşmek, bitkinleşmek a. -dı 22a/4 a. -mağ 29a/2
ardur-	Yormak, bitkin düşürmek, zahmet vermek, meşakkat vermek a. -du 34b/8-9 a. dum 35a/1
arğalı	Ceylan a. 53a/8
arha	Serçe parmağı a. 39a/6
arı I	Arı, duru, temiz, pak, iffetli, masum a. 43b/6
arı II	Zar kanatlılardan bal ve bal mumu yapan, iğnesiyle sokan böcek a. 54a/10
arıgsız	Pis, necis, kirli a. 43b/6
arıl-	Temizlenmek, pak olmak, a. -dı 33b/10
arıt-	Arıtmak, temizlemek a. -tı 25a/2, 33b/10
arju/erjü	Sırtlan a. 53a/2
arğağ	Argaç, örgüde en yönünde uzatılan ip, yapı, tertip a. 46a/15

arsılan	Aslan; aslan burcu a. 53a/2, 57a/10
armut	Armut a. 56b/12
arpa	Arpa a. 56a/12
arsık-	Gururlanmak, kibirlenmek, kendini beğenmek a. mış 42a/4
arşunla-	Arşınlamak, arşınla ölçmek a. -dı 23a/14
art-	Artmak, çoğalmak a. -tı 23b/10
aruğ	Cılız, sıska, zayıf, önemsiz bk. aruğ a. 49a/2
aruğla-	Zayıflamak, cılızlaşmak a. -dı 27a/9
aruğ	Zayıf yapılı, ince, narin, sıska, arık bk. aruğ a. 55b/6
as-	Asmak, takmak, sarkıtmak, infaz etmek bk. aşı- a. 24b/4, 25a/14, 33b/10 a. mış “Asılmış” 41a/4
aşı-	Asmak, takmak, sarkıtmak bk. aş- a. mağ 28b/15
asığ-	Kazanmak, yarar elde etmek, faydalanmak a. mağ 32a/2
asığla-	Kâr elde etmek a. -dı 23b/2, 27a/2

asıġlıġ	Yararlı, faydalı a. 41b/8		a. +ı 10a/9, 10b/6, 11a/9, 11b/10, 13a/13-14
asıl-	Asılmak a. -dı 33b/12		a. +ım 11a/7 a. +ımız 11a/7 a. +ımnı 35a/1 a. +ın 17b/7 a. + ینگ 11a/9 a. +ingız 11a/9 a. +lar 7b/14 a. +ları 11a/9 a. +nı 34b/8-9
asraġı	Önceki a. 57b/14		
aş	Aş, yemek a. 34b/13, 48b/9, 49a/2 a. +ı 48b/11, 49a/2		
aşāġa	Aşāġı, sefil a. 13b/9		
aşçı	Aşçı, yemek pişiren a. 45a/14	at-	Atmak, vurmak a. 23b/8, 29a/6
asıl-	Birleştirmek, ulaştırmak, eriştirmek a. mağ 30b/10	ata	Baba, ced a. 10b/11, 10b/13, 11a/1, 11b/10, 10b/1, 37b/2, 40a/2, 40a/4, 40a/10, 41a/14 a. +m 11a/1, 11b/10 a. +mız 10b/13 a. +ng 10b/11 a. +sı 10b/1, 41a/14
aşlık	Ürün, ekin a. 56a/12		
aşnu	Önce bk. uşnu a. 13b/13 a. +lar 13b/3 a. +kı 13b/3 a. +kılar 13b/3	aţlan-	Ata binmek a. 15b/5, 16b/8, 18a/13, 19a/4, 23b/8 a. -dı 18a/13 a. -masun 15b/5 a. -mış 19a/4 a. -urmısz 16b/8
aţ	At, beygir a. 7b/14, 10a/9, 10b/1, 10b/6, 10b/8, 10b/9, 10b/11, 10b/13, 11a/1, 11a/7, 11a/9, 11b/10, 11b/14, 13a/13-14, 14b/12, 15a/4, 15a/14, 15b/5, 16b/8, 17b/7, 17b/11, 18a/13, 19a/4, 23b/8, 34b/8- 9, 35a/1, 51a/15 a. + ġa 14b/12, 15a/14	aţlı	Atlı bk. aţlıġ a. 9b/15
		aţlıġ	Atlı, atı olan veya ata binen kimse bk. aţlı

	a. 5a/9, 40b/15, 40b/15
aþlık	At ahır
	a. 53b/2
aþmuk	Atlı
	a. 9b/5
aþgan	Yük devesi
	a. 51b/15
aþgay	Dayı, annenin erkek kardeşi
	a. 40a/4
av	Av bk. aw
	a. 7a/6, 53a/6
avcı	Avcı
	a. 45a/10
avla-	Avlanmak
	a. 21a/4
aw	Av
	a. 7a/6 bk. av
avurta	Sütanne
	a. +sı 10a/14
ay	Yılın on iki bölümünden her biri
	a. 57b/4
aya	Lakap, unvan
	a. 40b/6
ayağ I	Bacak, ayak
	a. 55b/2
	a. +ı 51a/10
ayağ II	Çanak, kase, kap, tas
	a. 6b/2, 51a/6
ayağcı I	Çanak çömlekçi
	a. 45b/2

ayağcı II	Çingene, ayak takımı
	a. 45b/12
ayağlu	Ayaklı
	a. 37b/8
ayağ I	Ayak
	a. 50b/15
ayağ II	Bardak, kadeh ıyağ
	a. 6b/2
aygır	Aygır, damızlık erkek at
	a. 51a/15, 57a/14
ayığ	Ayı
	a. 53a/4
ayıt-	Söylemek, demek
	a. -tı 25b/14
āyīne	Ayna
	a. 57b/14
aylu	Gebe, hamile 42a/11
	a. bol- Hamile kalmak
	a. -dı 22b/6
	a. -mamış 42a/11
	a. -mış 42a/11
ayran	Ayran
	a. 49a/14, 49a/15
ayrıl-	Ayrılmak, tek kalmak, yalnız olmak
	a. -mak 30b/13
ayruk	Diğer, başka, ayrı
	a. 17b/1, 59a/1
ayuk	Ayık, ayılmış
	a. 43a/15
ayva	Ayva

	a. 56b/10
az	Sayıcı az olan
	a. 44a/2, 58b/14
az-	1. Azmak, yoldan çıkmak, sapmak, şaşırarak, dalaletle düşmek, hata etmek”
	a. -dı 20a/13, 24b/8
	a. mak 29a/12
	2. Hata etmek, yanlış yapmak
	a. -dı 23a/6
azıd-	Azmak
	a. mak 29b/12
azmı	Meni
	a. 39a/12
azuk	Azık, yolluk
	a. 58b/14
azun	Dünya bk. acun, ajun, ojun
	a. 6b/7
B	
bağ	1. Kayış, bent
	b. 49b/12
	2. Bağ
	b. +ı 42a/14, 49b/15, 50a/2
Bağdadlı	Bağdatlı
	b. 9b/13
bağır	Bağır, göğüs
	b. 39a/10
bağla-	1. Bağlamak

	b. -mak 26a/8
	2. Kilitlemek, kapatmak
	b. -mak 44a/6
bağlan-	Bağlamak, kilitlemek
	b. -dı 21a/12
bağ-	1. Bakmak, nazar etmek
	b. -dı 7a/2, 26b/14
	2. Mütalaa etmek, incelemek, tetkik etmek, bakmak
	b. mak 29a/2
bağaç	Demirci ocağı, körük
	b. 46b/15
bağdur-	Baktırmak
	b. -dı 34a/9
bakış-	Bakışmak
	b. -dı 34a/7
bal	Bal
	b. 17a/8, 49a/4
balçık	Balçık, kil, çamur, harç, sıva, toprak
	b. 5b/8, 46a/1, 54b/11
	b. +(ğ)ı 54b/8
balığ	1. Balık
	b. 14a/8, 56a/3
	2. Balina
	b. 57a/12
balığcı	Balıkçı bk. balıhçı
	b. 45a/10
balıhçı	Balıkçı bk. balığcı
	b. 45a/4
baltacuk	Büyük çekiç

bar	b. 46b/15 1. Var, mevcut, hazır b. 43a/2 b. ermes 36b/10 b. +dur 17b/11 2. Evet, var b. 44a/12	b. –mağa çıdamasmen “varamam, gidemem” 36b/3 b. –mağay 36b/8-9 b. –mağıl 32b/5, 36a/2 b. -mağ 12b/13, 39a/4 b. –mas 36b/7-8 b. –masun 33a/1, 36a/3 b. –mayın 36a/6 b. –mış 14a/1, 19a/4 b. –sun 32b/10 b. –ur 19a/13
bar-	Varmak, ulaşmak, gitmek b. 17b/7, 17b/8-9, 17b/10 b. (Emir) 32a/14, 32b/10, 35b/14 b. –abilmedüm 36b/5-6 b. –abilmesmen 36b/3 b. –ayorur 27b/15 b. –dı 11a/12, 14a/3, 14b/5, 14b/12, 16b/14, 18a/13, 19b/2, 19b/5, 23b/12, 27b/4 b. –dılar 11a/13 b. -dınğ 11a/13 b. –dum 14a/11, 14b/9, 15a/2 b. –ğan 12a/8 b. -ığlı 12a/10 b. –ğay 15b/9, 27b/4 b. –ğıl (Emir) 32b/2, 32b/5, 33a/10 b. -ıdınğız 11a/12 b. –ma (Emirin olumsuzluğu) 35b/14 b. –madı 36a/6 b. –madım , 36a/9 b. –madın 36a/9	barı- Varmak, ulaşmak, gitmek b. -duğ 11a/12 b. –dum 11a/12 barığsa- Varmak istemek b. -dı 35b/9 b. -r 35b/9 barlu Zengin ve varlıklı b. 43b/10 barmağ Parmak b. 39a/2, 39a/4 baruğ Aşık, görünen, açık b. 43b/6 baş- Batırmak, bandırmak b. -tı 25b/4, 29a/6 baş 1.Kafa, baş b. 14a/8, 38a/4, 54b/4, 57a/10 b. +ına 14a/8 2. Ana, esas b. 45a/2, 48a/4

	b. +ı 48a/4, 50a/6
başla-	Başlamak
	b. -dı 20a/13
başmak	Ayakkabı
	b. 50a/4
başmağcı	Ayakkabıcı, kunduracı
	b. 44a/15
bağ-	1. Dalmak, suya dalmak, batmak bk. bağ-
	b. -tı 18b/14
	2. Batmak, güneş batmak, kaybolmak, gizlenmek
	b. -tı 25a/15
	b. -ğı 57a/5
bağ-	Batmak bk. bağ-
	b. mak 29b/2
bağık	Suda batan
	b. 59a/14
bağman	İki okkadan sekiz okkaya kadar olan ölçü birimi. Genellikle altı okkadır. 7, 692 kilogram olan ağırlık ölçü birimi
	b. 58b/8
bay-	Zenginleşmek
	b. -dı 20b/14
bay	Zengin, saygın
	b. 12a/2, 40b/8, 43b/10
bayam	Badem
	b. 56b/14
bayram	Bayram
	b. 57b/8

bayurla-	Vaat etmek, söz vermek, adamak
	b. -dı 27a/6
bazar	Pazar
	b. 55a/8
beg	Bey, emir, komutan, kral, başkan 5b/13, 15a/9, 40b/8
	b. +i beyi 10b/4
	b. +imiz 14b/5, 15b/5
	b. +ler 4a/7, 40b/6
	b. +lerinden 17b/1
	b. +nin 11b/14, 15a/9
	b. +nin 11b/14, 15a/9
bel	Bel, kürek
	b. 47a/1
belgür-	Belirmek, ortaya çıkmak, zuhur etmek
	b. -mek 31a/6
ben	Ben, birinci teklik şahıs zamiri bk. men
	b. 5b/13, 7a/9
bend	Gizli haber, gizli bilgi
	b. 59a/14
bér-	Vermek bk. bir-
	b. ver (Emir) 4b/11, 5a/12
bergel-	Tokat atmak, şamar atmak, ensesine vurmak
	b. -di 24b/4
berk	Karar, hüküm, yargı, yetki, kanun, otorite
	b. 59a/14
berkçi	Nakkaş, oymacı, heykeltıraş, işlemeci

	b. 45b/10
berviş	? 45b/15
b�z	Beze, yara veya �ıban sebebiyle v�cudun herhangi bir yerinde oluşan şişkinlik
	b. 4b/11, 5a/12
bı�-	Bı�mek, kesmek, hasat etmek
	b. 29b/4, 30b/4
	b. d� 22b/10
bı�ak	Bı�ak
	b. 11a/5, 52a/14
	b. +� 11a/7
	b. +ları 11a/7
	b. +um 11a/5
	b. +umuz 11a/5
	b. +un�ız 11a/5
bı�ak�ı	Bı�ak�ı, bı�ak imal eden kişi b. 45a/6
bı�mas	Kesmez, k�r (bı�ak)
	b. 42b/15, 52a/14
bay�ık	G�z�n k�şesi
	b. 38b/2
bı�sun	Arpa şarab�
	b. 47b/4
bın�a�ış	Risk, tehlike; ser�ven, serg�zeşt
	b. 59b/5
bıra�-	Atmak, bırakmak, �arpmak, d�ş�rmek
	b. t� 24b/14
bı�ık	Bı�ık
	b. 38b/12

bı�a�u	Buza�ı, dana, tosun
	b. 52a/8
bı�ıl-	Kesilmek, bı�ılmek
	b. miş 59b/5
bı�ın	Maymun
	b. 53a/4
bike	Vefa, sadakat, ba�lılık
	b. 59b/5
bil I	Bel, topra�ı aktarmaya veya işlemeye yarayan, uzun saplı, ayakla basılacak yeri tahta, ucu sivri k�rek veya �atal bı�ımında bir tarım aracı
	b. 46a/11
bil II	Bel; insan bedeninde g���sle kar�n, sırtla kal�alar arasında daralmış b�l�mler
	b. 49b/15
bil-	Bilmek, tanımak
	b. -di 25b/12
	b.-med�k 36a/11
	b. mek 29b/8
	b. mes "bilgisiz, tecr�besiz" 41b/12
bile	�le, birlikte bk. bilen
	b. 12b/4, 15a/2, 15b/9, 15b/13
bilen	�le, birlikte bk. bile
	b. 17b/10
bilez�k	Bilezik
	b. 42a/14
bilge	�lim, bilge
	b. 12a/2

bilig	Bilgili, düşünce sahibi, âlim b. 40b/10, 43b/8
biliglig	Âlim, bilgin b. 5a/1, 5b/1, 9a/15
biligsiz	Cahil, bilgisiz b. 9b/9, 43b/8
bin	Bin sayısı b. 58b/4 bk. bing
bing	Bin sayısı b. 7a/9, 58b/4 bk. bin
bir	İkiden önceki sayı b. 58a/5, 58a/9, 58a/13
bir-	Vermek bk. bér b. ver (Emir) 32a/14, 32b/12 b. gen 12a/1 5 b. –gil 32b/2, 32b/7, 33a/10 b. –megil 32b/7 b. –sün 32b/12
birinci	Birinci, ikinciden önce gelen sıra sayısının adı b. 58b/6
biş	Dörtten sonra ve altıdan sonra gelen sayı b. 58a/7, 58a/11
biş-	Pişmek bk. büşür- b. miş 44a/9
bişik	Beşik, çocuk yatağı b. 50b/10
bişinci	Beşinci b. 58b/8
bit	Bit

bit-	b. 54a/8 Bitki, ot, ekin bitmek, çıkma, yeşermek b. –ti 26b/10
biti-	Yazmak 32a/2 b. –ti 26a/8, 34a/14
bitikçi	Kâtip, yazıcı b. 45b/4
bitit-	Yazdırmak b. –ti 34a/14
bitün	Bütün, tam, doğru, hatasız, geçerli bk. bütün b. 59b/2
bitür-	Bitirmek, tamamlamak, sonlandırmak b. 20b/2
biyi-	Dans etmek b. –di 23b/6
biyiçi	Dansçı, rakkas b. 45a/2
biyür-	Öne geçmek, takaddüm etmek b. –di 22a/8
biz I	Biz; Birinci teklik şahıs zamiri b. 4b/15, 5a/6, 11b/5, 35b/5 b. +den 11a/15 b. +in 15a/11
biz II	Kunduracı aleti b. 46a/4
boğaz	Boğaz, boynun ön bölümü ve bu bölümü oluşturan organlar, imik, kursak

	b. 38b/8
boğazla-	Boğazlamak, kesmek
	b. dı 23a/14
boğ	Bok, dışkı
	b. 39a/12
bol-	Olmak, bitmek
	b. 22b/6, 26a/6, 42a/11
	b. -dı 7a/11, 24a/14
	b. -ğay olur, olacak 7a/11, 18b/7
	b. -mak 29b/6
borç	Ödün, borç
	b. 59b/2
	b. aldı 21a/2
	b. itti 26a/2
	b. ödedi 20b/10, 21b/2
borğu	Boru, borazan
	b. 4a/15, 4b/3, 41a/9
borğucu	Borazancı
	b. 44b/4
boşa-	Boşanmak
	b. dı boşadı 21a/10
	b. mış boşanmış 41b/2
boşla-	Utanmak, çekinmek
	b. -dı 20b/6
boy I.	Uzunluk, boy
	b. 55b/3, 59a/4, 49b/8
boy II.	Çemenotu
	b. 4b/5, 5a/9
boya-	Boyamak
	b. -dı 24a/14

	b. -mak 31a/4
boyacı	Boyacı
	b. 45a/10
boyun/boyın	Boyun, gövdenin başla omuz arasında kalan bölgesi
	b. 38b/14
boz	1. Kül rengi, boz
	b. 50b/2, 51b/8
	2. Boz renkli at
	b. 51b/6
boz-	1. Bozmak, feshetmek, iptal etmek, boşa gitmek, nehyetmek, yasaklamak
	b. -dı 20a/15
	2. Yağmalamak, talan etmek
	b. mış Yağmalanmış, talan edilmiş, gaspedilmiş 41a/15
bozağcı	Şarap yapıp satan kimse
	b. 45b/10
bozlamak	Develerin çıkardığı ses
	b. 39b/13
böl-	Hesap etmek, bölmek
	b. -di böldü, hesap etti 22b/8
bölek	Hediye, armağan
	b. 41a/9
börk	Şapka, takke, börk, külah, kapüşon
	b. 49b/4
bu	Bu
	b. 4a/5, 8a/1, 10b/8, 11b/7, 15a/4, 15a/6, 15b/5, 16a/3, 16a/5, 17a/8, 37a/9, 57b/8, 58a/2

	b. +nı 12b/8
	b. +lar 8a/1, 11b/8
buçuğ	Buçuk
	b. +ı 58a/2
buğday	Buğday
	b. 49a/2, 5b/7, 56a/12, 57a/10
buğra	Erkek deve
	b. 5b/7, 51b/13
bujla-	Can sıkılmak, mustarip olmak, bıkmak, rahatsız olmak, üzölmek
	b. -dı 24b/6
bul-	“Bulmak, ulaşmak”
	b. -dı 27a/4
bulağ	Bulak, pınar, memba, kaynak
	b. 53b/13
bulğag	Fitne, karışıklık, hile, bozgunculuk, imtihan, çekicilik
	b. 40b/14
bulğul	Kırmızımsı, kızılımsı
	b. 38a/7
buluş-	Unutmak
	b. -tı 26b/14
bun	Ayıp, kusur
	b. 7a/9
burtan-	Sinirlenmek, öfkelenmek, huysuzlanmak
	b. -dı 22b/8
burun	Burun, alınla üst dudak arasında bulunan, çıkıntılı,

	iki delikli koklama ve solunum organı
	b. 38b/6
burunduk	Tasmayla dizginleme, yularlama, gemleme
	b. 51b/15
buş-	Bıkmak, usanmak, canı sıkılmak
	b. mak 29a/12
buğ	İnsan vücudunun kalça ile diz arasındaki bölümü
	b. 39a/15
buy	Buhar
	b. 57b/1
buyuk	Üşümüş, soğumuş
	b. 42a/2
buyur-	1. Emretmek, buyurmak
	b. -dı 21a/14
	2. Sunmak, takdim etmek
	b. -dı 23b/6
buz	Buz
	b. 4a/14, 57a/15
buzluk	Buzlu
	b. 56a/9
büçkü-	Kalmak, bir yerde durmak
	b. -di 26a/12
bügi	Büyü, sihir
	b. 59b/2
bügüle-	Büyölemek
	b. di 24a/2
	b. -mek 31a/4
bük-	Bükmek

	b. –mek 29a/14
bitür-	Bitirmek, kesmek
	b. -di 21b/10
bürke	Pire
	b. 54a/10
bürüncük	Yaşmak, peçe
	b. 42a/14
büşür-	Pişirmek bk. biş-
	b. –di 24b/10
bütün	Tam, doğru, hatasız, geçerli, hakiki bk. bitün
	b. 43a/14
büze-	Dizmek, bezemek, düzenlemek
	b. –di 26b/14

C

cabakü	Uzun halat, uzun, geniş ip
	c. 47a/11
cān	Ruh, nefis, şahıs, kişi, cevher
	c. 37b/13
cem	Usare, öz suyu
	c. 47b/4
coğda	Devenin uzun tüyleri
	c. 51b/15

Ç

çadır	Çadır
	ç. 53b/6
çadırçı	Çadırcı, çadır yapan, çadır kuran
	ç. 44b/12
çağır	Çakır, sarhoş
	ç. 47b/4
çağır-	Çıglık atmak, haykırmak
	ç. -mağ 39b/13
	ç. –dı 23b/10, 24a/12
çağırçı	İçki satan, meyhaneci, bistro
	ç. 44b/14
çağla-	Su çağlamak
	ç. -mağ 39b/15
çağmak	Çakmak; çelik, taş, cam, plastik vb. maddeden yapılmış gaz veya benzinle dolu tutuşturma aleti
	ç. 50b/12
çalıcı	Çarpan, vuran
	ç. 45b/10
çalışçı	Gezgin, seyyar, turist
	ç. 40b/10
çalpuğ	Çapak, gözdeki çapak
	ç. 38b/4
çanak	Çanak
	ç. 51a/8
çap-	Koşmak, seyirtmek
	ç. –tı 23b/8
çapur	Karmaşık rüya, karışık düş
	ç. 60a/2
çaş	Firuze, küpe ve yüzük taşı gibi süslemede kullanılan,

	mavi renkli, saydam olmayan hidratlı doğal alüminyum ve fosfattan oluşan değerli bir mineral
	ç. 54b/15
çav	Ses
	ç. 7a/6 bk. çaw
çaw	Ses
	ç. 7a/6 bk. çav
çavğa/cavğa	Milletin lideri, efendisi, bir kavmin lideri, başkanı, efendisi, seyyidi
	ç. 40b/8
çawur-	Dönmek
	ç. -dı 23a/8
	ç. -mak 31a/2
çawuş	Çavuş, askerî bir rütbe
	ç. 45a/8
çek-	Yolmak, kıl yolmak
	ç. mek 29b/9
çekirsig	Ud, çalgı aleti
	ç. 47a/15
çeküç	Çekiç, tokmak
	ç. 46b/13
çerāğ	Kandil, lamba, چراغ
	ç. 51a/10
çergü	Ağıt yakma, feryat figan etme
	ç. 60a/2
çerig	Asker, er
	ç. 40b/10
çetük	Kedi
	ç. 53a/6

çeyne-	Çiğnemek
	ç. mek 30b/4
çıban	Çıban
	ç. 48b/4
çıça	Kısa zaman, kısa süre
	ç. 60a/2
çıçla	Yüzük parmağı
	ç. 39a/6
çık-	1. Çıkmak
	ç. -mak 43a/6
	2. Güneş doğmak, tulû' etmek
	ç. -mak 29a/12
çıkırık	Çıkırık
	ç. 48a/2
çın	Tasdik etmek, onaylamak, doğrulamak
	ç. it- 24b/4
çınra	Büyük zil, tamtam, zil
	ç. 41a/9
çıyan	Akrep; akrep burcu
	ç. 54a/4, 57a/10
çibin	Sivrisinek
	ç. 54a/12
çiçek	1. Çiçek hastalığı, su çiçeği
	ç. 48b/5
	2. Gül, çiçek
	ç. 56b/4
çig	Çiğ, ham, pişmemiş
	ç. 44a/10
çikim	Eyerin iki yanı
	ç. 52b/6

çil	Bir çeşit keklik, keklik kuşu, çil kuşu ç. 53a/15
çoğan	Helvacı kökü, çöven, otsu, temizlik maddesi elde edilen, kıyılarda yetişen dikenli yapraklı bitki ç. 46b/7
çoğla-	Oynamak, eğlenmek ç. -dı 26b/2
çoğıla-	Gürültü yapmak, şamata yapmak ç. mağ 31a/10
çoğlan-	Sarılmak, dürülmek, dolanmak, toplanmak ç. -dı 26a/15
Çolpan	Çolpan yıldızı, Sabah Yıldızı, Venüs, Zühre ç. 57a/15
çom-	Yüzmek (suda) ç. -dı 23b/15
çomak	Topuz ç. 52b/4
çökre	Kasık tüyleri, kasık bölgesi ç. 39a/14
çömlek	Çömlek ç. 50b/10
çulğa-	Bükmek, dürmek, sarmak ç. -dı 24b/15
D	
dağ	Dağ bk. dağ d. 54b/4

dağıl-	Dağılmak, ayrılmak d. -dı 22a/6, 33b/12 d. -ğay 33b/12 d. -mek 31a/8
dağ	Dağ bk. dağ d. 54b/4
dağ-	Bağlamak, iliştiirmek, sıkıştırmak d. -mağ 29a/10
dam-	Damlamak d. -dı 26a/4
dam I	Yapıları dış etkilere korumak amacıyla üzerlerine yapılan çoğu kiremit kaplı bölüm, üzeri toprak kaplı ev d. 55a/14
dam II	Ağ, nişan, tuzak d. 46b/10
dağla	Tan vakti, sabah vakti, şafak zamanı d. 15b/6, 57b/10
dap-	1. Bulmak d. -tı 18b/14 2. Doğru yolu bulmak, hak yola girmek d. -tı 26a/14
darahtçı	Binici, süvari d. 45a/4
darağla-	Taramak d. -dı 25a/14
darat-	Daraltmak d. 24b/6

darı-	1. Tartmak bk. darı- darır- d. 27a/3 2. Çekmek, uzatmak d. -tı 26b/6
darı-	Tartmak bk. darı- 1, darır- d. mak 32a/4
darır-	Tartmak, ölçmek bk. darı- darı- d. mış 59a/6
darı	Darı d. 56a/14
daı	Tat, lezzet d. 49a/8
daı-	Tatmak d. -tı 23a/14
daııı	Tatlı, lezzetli, hoş bk. daıı d. 43a/2, 49a/8
daıı	Tatlı bk. daııı d. dur tatlıdır 17a/8
daısız	Tatsız tuzsuz, tatsız, lezzetsiz d. 49a/8
davar	Mal, mülk, servet, para, sermaye, varlık d. 50b/8
deg-	Değmek, isabet etmek d. -di 21a/6
deıııür-	Değıştirmek d. -di 25b/6
değıür-	Değıştirmek

degince	d. -di 21b/10 Değince, -e kadar d. 14a/8
dek	Gibi, benzer d. 17a/7
dekirmenci	Değirmenci d. 45a/2, 45a/14
del-	Delmek, delik açmak d. -di 22a/14
delü	Deli, mecnun, delirmiş, çatlak, çılgın d. 43b/8
dem	Nefes, can d. 37b/13 d. ol- “nefes almak” 22a/12
demrençi	Temren yapan, bıçak ve ok ağız yapan d. 45b/10
demür	Demir d. 10a/5, 46b/13, 54b/13
demürci	Demirci d. 10a/5, 44b/10
dep-	Tepmek, tepinmek, tekmelemek, çift atmak d. -ti 23b/6
deri	Cilt, deri d. 38a/1
derkle-	Hızlandırmak d. -di 20b/15
deve	Deve bk. teve d. 14b/13
deveci	Deve binicisi, deve sürücüsü

	d. 44b/6
dikici	Terzi
	d. 44b/14
dil	Lisan, dil bk. til
	d. 6b/14, 38b/8, 38b/10
	d. +i 17a/7
dillġ	Dili fasih ve akıcı bir şekilde konuşan bk. dillü, tilġ
	d. 42b/5
dillü	Akıcı lisanla konuşan, fasih, anlaşılır ve pürüzsüz bir dille konuşan bk. dillġ, tilġ
	d. 43b/14
dilsiz	1. Dilsiz, ebkem, konuşamayan
	d. 42b/5
	2. Dili fasih ve akıcı bir şekilde konuşamayan
	d. 38b/10
	3. Peltek, pepe, kekeme, konuşması bozuk, tutuk
	d. 43b/14
dile-	Dilemek bk. tile-
	d. -di 24b/14
	d. -mağ 30a/14
dilek	Dilek bk. tilek
	d. +inni 12b/6
diġdür-	Dindirmek, dinmek, sükut etmek
	d. -di 24a/4
diġle-	Dinmek, durmak, sakin olmak

	d. -di 24a/4
dir-	Toplamak, cem etmek
	d. mağ 30a/6
dirig	Diri, canlı bk. tirig
	d. 6b/14
diriglig	Hayat, ömür, yaşam, canlılık, yaşantı
	d. 5b/2, 37b/6
diril-	Yaşamak, diri olmak, hayatta olmak
	d. -di 25a/4
diş	Diş bk. tiş
	d. 6b/14, 38b/12
dişi	Kadın, dişi
	d. 37b/4, 43a/8
ditre-	Hareket etmek, titremek, sarsılmak
	d. -di 20b/12, 34a/3
ditren-	Titremek
	d. -di 34a/3
dīvāne	Deli, mecnun, divane
	d. bol- 22b/4
diz	Diz; kaval, baldır ve uyluk kemiğinin birleştiği yer
	d. 39a/15
doğ-	Doğmak, meydana gelmek, ortaya çıkmak
	d. -dı 27a/8
	d. -mış 57a/5
	d. -mış men 19a/6
doğurmuş	Doğuran kişi, anne, kadın
	d. 42a/11

doğru	Doğru, düz bk. doğru d. 44a/8
doğru	Güvenilir, emin, itimat edilen bk. doğru d. 41b/6 d. it- Güvenmek, itimat etmek d. -ti 24a/15
doğut-	Dokumak, işlemek d. 22b/4, 26b/12
doğuz	Ondan önce sekizden sonra gelen sayının adı d. 58a/9, 58a/13
doğzan	Seksen dokuzdan sonra gelen sayının adı d. 58b/2
dolu	Dolu, kabarık d. 43a/6
dost	Âşık, sevgili d. 40a/15
dök-	1. Dökmek d. -di 21b/10 d. -mek 29a/8
dökül-	Dökülmek d. -miş dökülmüş, dökük, dökme 42a/4
dön-	1. Dönmek, geri gitmek d. -di 14b/13, 23b/2 2. Değişmek, devir daim etmek d. -di 22a/8
döndür-	Döndürmek, çevirmek d. -di 24a/14

dörd	Üçten sonra ve beşten önce gelen sayının adı bk. dört d. 58a/5, 58a/11
dördüncü	Dört sayısının sıra sıfatı, sırada üçüncüden sonra gelen d. 58b/8
dört	Üçten sonra ve beşten sonra gelen sayının adı bk. dörd d. 37b/8
döş	Göğüs, sadır d. 39a/8
döşe-	Döşemek, yaymak d. 30b/2
döşek	Döşek d. 50a/8, 50a/10
döşekçi	Döşek, yatak işleriyle uğraşan ve onları imal eden kişi d. 45b/2
döşengü	döşek, yaygı, şilte, örtü, yastık, yatak, minder, sergi, battaniye d. 50a/8
duçak	Cehennem d. 37a/13
dumağlıg	Bulutlu d. gün 57b/14
dumağı	Nezle, üşütme, soğuk algınlığı, grip d. 48b/2
dur-	1. Durmak, beklemek 27a/8 d. gıl (Emir)14a/6 2. Ayağa kalkmak 25b/1

	d. “kalk” (Emir) 34b/6
	d. –ğurdum 34b/11-12
	d. –uğuz (Emir) “ayağa kaldır” 34b/6
duğ-	Tutmak, yakalamak, avuçlamak
	d. –tı 25b/15, 26a/14
duğuş-	Birbirlerine bağlanmak
	d.-tılar 35a/9
	d. -uşğay 35b/4
düdük	Düdük
	d. 47a/15
düdükçi	Düdükçü
	d. 45a/8
dülben	Sarık
	d. 49b/4
dümri	Tef, zilli çalgı bk. dümrük
	d. 47b/1
dümrük	Davul, dümbelek bk. dümri
	d. 41a/9
dün	1. Bugünden önceki gün
	d. 57b/12, 58a/2
	2. Gece
	d. 43b/2, 57b/12, 58a/2
dünle	geceleyin
	d. 23b/12, 58a/2
dünglük	Pencere
	d. 55a/14
dürt-	Sürünmek, dürtmek
	d. –ti 24b/15
düş	Rüya, düş, hayal

	d. 59b/11
düş-	1. Düşmek
	d. –ti 27a/6
	2. Düşkün olmak, arzulamak, istemek, göz koymak
	d. –ti 21a/8
düz	Düz
	d. 54b/8
E	
ebçi	Kadın, eş
	e. 37b/4, 42a/9, 43a/10
ebük	Çavuş kuşu, ibibik, hüthüt
	e. 39b/4
edepsiz	Edepsiz, ahlaksız
	e. 41b/14
edgü	İyi bk. eygü, iygü
	e. 6b/2
egek	Eğe
	e. 47a/4
egil-	Eğilmek, bükülmek
	e. –di 22a/4
egir-	Eğirmek, ip eğirmek, yün eğirmek
	e. –di 25b/2
egri	1. Eğri, bükümlü
	e. 44a/8
	2. Çene kemiği, avurt içi
	e. 39a/6, 38b/8

ek-	Ekmek, dikmek e. -ti 23b/10 e. -mek 29a/8
ekin	Nakış, işleme, tarz e. 46a/15
ekinlġ	Çiftlik, ekenek e. 53b/4
eksük	Eksik, noksan e. 43a/12, 58b/14
eksül-	Eksülmek bk. eksür- e. -di 27a/2
eksür-	Eksilmek, noksanlaşmak bk. eksül- e. -mek 30b/8
eksüt-	Eksiltmek e. -ti 21a/15
éle-	Elemek, ince elekten geçirmek é. -mağ 30b/10
elkin	Gaip, görünmez e. 3b/15
elli	Kırk dokuzdan sonra gelen sayının adı e. 58a/15
em-	Emmek e. -di 23b/4 e. -gen 55b/9 e. -mağ 29a/6 e. -uğuz 34b/7
emcek	Meme, emcik, göğüs e. 39a/8
emzür-	Emzirmek

emik	e. -di 20b/10 Ilık, ılıman e. kün 58a/2
emit-	Eğilmek, meyletmek e. -ti 26b/4
enger	Gemi demiri e. 47a/13
eñilig	Kaş boyası e. 47b/13 bk. eñlig
eñlig	Allık, kadınların yanaklarını boyadıkları kırmızı bir boya e. 47b/13 bk. eñlig
er	İnsan, kişi, er, adam e. 12a/2, 17a/4 bk. ér, ir e. turur 17a/4
ér	Adam, erkek, er é. 5b/13, 37b/2 bk. er, ir
erdi	İdi (Cevheri fiil)16a/6, 19a/13, 26a/8
erdün	İnci e. 56a/5
eremük	Adam benzeri, erkek benzeri e. 42a/7
erit-	Eritmek e. -ti 20b/10
erkeç	Üç yıllık yahut hadım edilmiş teke e. 52a/6
erkek	Erkek, adam e. 37b/4, 43a/6
erkmiş	Dul kadın

	e. 42b/7
ersen	Köseği
	e. 51a/4
ertegüç	Yayın kenarı
	e. 47a/8
erün	Kalp, yürek
	e. 40b/12
esen	Sağlıklı, iyi durumda, esen
	e. 44a/6
esenle-	Sağlıklı olmak, selamete ermek
	e. -di 24a/6
eski	Eski
	e. 42b/13
esir-	Sarhoş olmak, mest olmak
	e. -di 24a/4
	e. -mak 31a/4
esrük	Esrik, mest olmuş, sarhoş
	e. 43a/15
éş	Eş, dost
	é. 5a/12
eşek	Eşek
	e. 51b/11
et	Et bk. it I
	e. şat(ı)cı “kasap” 45b/4
et-	Etmek, yapmak, kılmak, eylemek bk. it-
	e. -ersen 15b/13
etmekçi	Ekmekçi, fırıncı
	e. 44b/12
etük	Ayakkabı; edik, çizme

	e. 50a/4
ev	Ev
	e. 53b/6, 55a/12
	e. deki 16a/9
ev-	Acele etmek, evcen olma, telaşlı olma
	e. -di 20b/14
	e. -mek 41b/12
evkına	Küçük ev
	e. 9a/7
evlen-	Evlenmek
	e. 22a/4.
evren	Evren
	e. 57a/3
eyer	Eyer, binek hayvanlarının sırtına konulan, oturmaya yarayan nesne
	e. 52b/2, 52b/8
eyerci	Semerci, eyerci
	e. 45a/6
eyerle-	Eyerlemek
	e. -mak 32a/6
eyit-(eyt-)	Söylemek, demek
	e. -mek 30b/4
	e. -ti 25b/14
	e. -ür 16a/5
eygü	İyi, doğru bk. edgü, iygü
	e. 43a/14
ez-	Ezmek
	e. -di 22a/14

F**filan**

Filan, falan

f. 13a/13-14, 14a/1, 14b/12,
15a/12, 15b/6

f. +ındur 10b/8

f. +ın 17b/8-9, 17b/10,
17b/11

f. +nı 34b/11-12

G**ğam**

Gam, keder, sıkıntı, tasa

ğ. 59a/11

ğamsız

Gamsız, kedersiz, tasasız

ğ. 43a/4

geçi

Keçi

g. 52a/8

gel-

Gelmek

g. gel (Emir) 32a/14,
32b/10, 35b/14

g. -di 8b/8, 27b/2

g. -dingız 8b/8

g. -ebilmesler 8b/10

g. -gey 27b/2

g. -ğıl (Emir) 32b/2

g. -gil (Emir) 32b/5

g. -gince 14a/6

g. -gli 12a/12

g. 12a/8, 12a/15

g. -me (Emirin olumsuzu)
35b/14

g. -medi 36a/6

g. -medingız 8b/10

g. -megil 32b/5, 36a/2

g. -mek 43a/6

g. -mes 7b/8

g. -meyin 36a/6

g. -sün 32b/10

geligse-

Gelmek istemek

g. -di 35b/9

g. -r 35b/9

gemi

Gemi

g. 53b/15

geşité-

İşaret etmek

g. -di işaret etti 21a/2

geyikVahşi hayvan, yabani
hayvan, canavar

g. 37b/8

ğıl-Kılmak, yapmak bk. **ğul,**
kıl, kul,

ğ. -dı 20b/2

gir-

Girmek

g. -di girdi 23a/10

g. -mek 43a/6

girü

Geri

g. er- Uzaklaşmak,
ayrılmak

g. -di 22a/12

gişinç

Kişniş otu

g. 56b/6

gizle-

Gizlemek

g. maç 31b/4

göç-

Göçmek

	g. -ti 23b/2
göge	Tavan, çatı
	g. +si 55a/12
gök	1. Sema, gökyüzü bk. kök II
	g. 57a/3, 57a/5
	2. Mavi
	g. 10a/2
göklüg	Köklü, asil, soylu
	g. 55b/15
göl	Göl
	g. 56a/5
göm-	Defnetmek, gömmek
	g. -di 23a/12
gömkök	Masmavi
	g. 50b/5
gön	Gön, deri
	g. 46a/6
göñül	Kalp, yürek, öz
	g. 39a/10
görksiz	Yaban, canavar, ıssız, güzel olmayan, çirkin
	g. 38a/13
görüük	Güzellik, hoş, yakışıklılık, yüz güzelliği, letafet
	g. 38a/13
görüüklüg	Güzel, gösterişli bk. körüklüg, körüklüg
	g. 42b/12
görün-	Görünmek
	g. -di 25a/2

götür-	Taşımak, götürmek, yükseltmek, kaldırmak
	g. -di 23a/2
göz	Göz bk. köz 1
	g. 38b/2, 42b/1, 50b/15
ğul-	Kılmak, yapmak, etmek, eylemek bk. ğıl ,kıl-, kıl-
	ğ. -ur 7a/13
gür	Kabir, mezar
	g. 55a/10
güristan	Kabristan, mezarlık
	g. 55a/12
ğuşş	Gussa, keder, tasa
	ğ. 59a/11
güd-	Beklemek, gözlemek
	g. -di 22a/4
güher	Kestane rengi, gül
	g. 51b/8
gül	Gül
	g. 50b/5
gül-	Gülmek, tebessüm etmek
	g. -di 24b/6
	g. -dük 8a/10
	g. -gen 12a/8, 12a/15
	g. -igli 12a/12
gün	Gün bk. kün
	g. 57a/5, 57b/8, 57b/14, 57b/15
güneş	Güneş
	g. ba-
	g. -tı 25a/15
güvük	Saman, kuru ot, sap

	g. 56a/12
güvegü	Damat
	g. 40a/10
güzek	Saç perçemi, zülûf
	g. 38a/7
H	
habük	Gömlek ve benzeri giysinin yaka açıklığı, tırız
	h. 49b/6
hām	Bilgisiz, tecrübesiz
	h. 41b/12
harāmzāde	Veledizina, gayrimeşru çocuk
	h. 42a/4
hayırsız	Günahkâr, fasık
	h. 42b/9
helākle-	Helak etmek
	h. -di 21b/6
hıştek	Donun ağ kısmı
	h. 49b/10
Horasan	Eski İran'ın kuzeydoğusunda bulunan coğrafi bölgenin adı
	H. +ka Horasan'a 14a/11, 14b/5

I

ı-	Göndermek bk. ır- , ıy-
	ı. -dı 20b/10
ıla-	Tabaklamak, hayvan postlarını kullanılabilecek duruma getirmek amacıyla değişik kimyasal maddelerle işlemek, terbiye etmek
	i. -dı 23a/10
ılağcı	Sepici, debbağ, tabaklama yapan
	ı. 44b/14
ımğa	Dağ keçisi
	ı. 53a/8
ıman	İnanç, güven
	ı. 44a/4
ımanç	İnanç, güvenilen, itimat
	ı. 42b/9
ımansız	Kendisine güvenilmeyen, hain
	ı. 42b/11
ıncça-	Acı çekmek, elem duymak
	ı. -dı 21b/2
ır- I	Usanmak, bıkmak
	ı. -dı 26b/8
ır- II	İnfaz etmek, göndermek, nakletmek bk. ı- , ıy-
	ı. -mak 31a/15
'Irak	Türkiye'nin güneydoğusunda bulunan tarihî bir ülke
	ı. +dan 14a/1, 14a/11
ırak	Uzak, ırak, sapa
	ı. 23b/8, 59a/9
ısın-	Isınmak

	1. maḳ 23a/12
ısıt-	Isıtmak
	1. maḳ Humma, sıtma 48a/13
	1. tı 20b/4, 22b/14
ısır-	Isırmak
	1. -maḳ 30b/2
	1. -dı 25a/12
ısırga	Küpe
	1. 42a/15
ıstal-	Islanmak
	1. maḳ 30b/10
ıtla	Keşke
	1. 15b/4
ıymaḳ	? 29b/8
ıy-	Göndermek, salıvermek, bırakmak, terketmek bk. ı- , ır-
	1. -dı 24a/12
ıyaḳ	Bardak, kadeh bk. ayaḳ II
	1. 6b/5
ıyḳı-	Affetmek, bağışlamak
	1. -dı 23b/14
İ	
ibriş	Güç, takat
	i. 46a/14
iç	İç taraf
	i. +i 49b/14
iç-	İçmek

	i. -ti içti 24a/10
içesi	İçecek, meşrubat, içki
	i. 48b/9
içkü	Yudum, içme, içiş
	i. 59a/9
İdi	1. Mülkün sahibi olan Allah
	i. 37a/5
	2. Sahip, malik
	i. 6b/2 bk. iti
igdiş	Anneleri bir olan
	i. 41a/14
İgidgen	Allah (cc), Rab, Sahip, Efendi
	i. 37a/7
igin	Omuz
	i. 38b/14
iglig	Hasta, rahatsız
	i. 48a/11
iki	Birden sonra üçten önce gelen sayının adı
	i. 23b/2, 31b/4, 58a/5, 58a/9, 58a/15
ikinci	İki sayısının sıra sıfatı; sırada önem bakımından birinciden sonra gelen
	i. 58b/6
ikneş	Çulha aletlerinden
	i. 46a/14
il	El, kolun bilekten parmak uçlarına kadar olan, tutmaya ve iş yapmaya yarayan bölümü
	i. 38b/14

ilçi	Resul, Peygamber, Haberci i. 45a/2
ilek	Elek, kalbur 48a/7
ilekle-	Elekten geçirmek, elemek i. -di 26b/12
ilerü	Önce, evvel i. 13b/11, 40a/8
ilig	El bk. ilık i. 39a/2
ilık	El bk. ilig i. 6b/11
ilti	Elti, kadına göre kocasının erkek kardeşlerinin eşlerinden her biri i. 42a/7
in-	İnmek i. -di 26b/12 i. -dınız 8b/2 i. -duğ 8a/8 i. -gen 12a/8, 36a/14 i. -megen 36b/1 i. mağ 30b/8
inçke	İnce i. 43b/10 , 55b/6
inçü	İnci i. 56a/5
inek	İnek i. 52a/6
iğer-	Ekleme, birinin arkasına bindirmek i. mağ 31a/15
ineş	Sınır, hudut, limit

ingen	i. 54b/2 Dişi deve i. 51b/13
inlü	Enli, geniş, kapsamlı bk. inü i. 43b/8
ıglü	Varlıklı, rahat, huzurlu i. 44a/10
inü	Enli, geniş bk. inlü i. ton “geniş elbise” 50a/6
ipek	İpek i. 50a/6
ipkin	Mor, menekşe rengi i. 50b/2
iplik	İplik i. 46b/3
ipçi	İpçi, iplik satan i. 45b/6
ir	1. Eş, koca bk. ér, er i. 40a/10 2. Er, adam, erkek, herif bk. ér, er i. 43a/8
irlen-	Kadın evlenmek i. -miş ebçi “evli kadın” 42a/9
irdemlig	İşe hazır, göreve hazır i. 44a/4
irdemsiz	İşe yabancı, göreve yabancı i. 44a/4
irgül-	İnat etmek, kibirlenmek, küstahlaşmak

	i. -di 22a/12
irik	Kaba, haşın
	i. 44a/12
iriğ	İrin, cerahat
	i. 37b/15
irte	Yarın, ertesi gün
	i. 57b/10
isi	1. Sıcak
	i. 42b/7
	i. gün 57b/15
	i. su 56a/7
	i. sucı “hamamcı” 44b/8
	2. Banyo, hamam, kaplıca
	i. 55a/10
isiz	Acı, üzüntü, pişmanlık
	i. 59a/9
iste-	1. İstemek, talep etmek bk.
izde-	
	i. -di 20b/12, 25b/8
	i. -r 7b/8
	2. Teftiş etmek, araştırmak
	i. mağ 30a/4
iş I	Eylem, iş, uğraş
	i. 33a/5, 41b/4, 59a/11
iş II	Eş, arkadaş, dost, ahbap
	i. 40a/15
iş III	İç
	i. 49b/14
işle-	Çalışmak, iş yapmak
	i. -ğıl (Emir) 33a/5
işik	Eşik, basamak, başlangıç

	i. 55a/14
işit-	İşitmek
	i. -ti 20b/14, 24a/6
it I	Et bk. et
	i. 5b/13, 38a/9, 48b/13
	i. yağı 49a/12
it II	Köpek, it
	i. +i 53a/6
it-	Etmek, yapmak bk. et-
	i. 21a/8, 22a/8, 23a/6, 24a/15, 24b/2, 24b/4, 24b/8, 24b/12
iti I	Sahip, malik
	i. 6b/5 bk. idi
iti II	Keskin
	i. 42b/15, 52a/12
itik	Etek
	i. 49b/8
itmek	Ekmek
	i. 49a/4
iygü	İyi bk. edgü, eygü
	i. 6b/5
iyiş	Ev mobilyası
	i. 50b/8
iyrim	Eyer minderi, eyer yastığı
	i. 52b/6
iyük	Posa, tortu
	i. 47b/6
iyüklük	İyilik
	i. 15b/13
izde-	İstemek, talep etmek bk.
iste-	

i. -r 7b/8

K

kaan	Kağan, sultan k. 40b/4
kab	Kap k. +ı 52a/12
kabırçaq	Sandık, kasa k. 50b/8
kaç-	Kaçmak, fırar etmek k. -up 13a/13-14
kaçğuncı	Yenik, mağlup, yenilmiş, hezimete uğramış k. 41a/4
kaçuk	Yenilgi, mağlubiyet, bozgun, hezimet k. 41a/4
kadrince	Kudretince, gücü yettiğince k. 15b/13
Kafacalı	Irak'taki bir kelimenin ismi k. 9b/13
kaftan	Kaftan k. 49b/12
kağır-	Bağırmak, çığlık atmak k. -dı 23b/10
kačila-	Azarlamak k. -dı 23b/10
kaqır-	Öksürmek k. -dı 22a/12
kaqıratku	Şahin davulu

k. 41a/11

kal-	Kalmak, bırakmak k. 28b/13 k. -dı 21b/14
kalaycı	Kalaycı k. 45b/12
kaldur-	Kaldırmak, yükseltmek k. -dı 23b/6, 34a/9
kalğı-	Sıçramak, hoplamak k. -mak 31a/12
kalkan	Kalkan k. 52b/2
kalkancı	Kalkancı, kalkan yapan k. 44b/6
kaltar	Ganimet, yağma k. 41b/15
kalun	Tay k. 51a/15
kam	Kâhin, şaman k. 4a/3
kamçağı	Gut hastalığı, nikris, damla hastalığı k. 48b/2
kamçı	Kırbaç, kamçı k. 52b/12 k. +sı 10a/12
kamış	Şeker kamışı k. 56b/8
kamışlak	Kamışlı k. 56b/10
kan	Kan

	ķ. 37b/15, 44b/10
ķanaķu	Neşter
	ķ. 47a/8
ķanad	Kanat
	ķ. 3b/14, 39b/6
ķanķa	Nereye
	ķ. 16b/11
ķanda	Nerede
	ķ. 16b/11
ķandan	Nereden
	ķ. 14a/15
ķanķak	Büyük sandal, büyük kayık
	ķ. 47a/11
ķanı	İnce, zayıf
	ķ. 42a/2
ķap	Aķaķ kabuķu
	ķ. 56b/8
ķap-	Kapmak, ķekip almak,
	yakalamak
	ķ. dı 20b/8
	ķ. -tı 18b/14
ķapak	Göz kapaķı
	ķ. 38b/2
ķapķı	Kap yapan, kılıf yapan
	ķ. 45b/2
ķapı	Kapı bk. ķapu, ķapuk
	ķ. 23b/4
ķapķara	Kapķara, simsiyah
	ķ. 50b/2
ķaplan	Kaplan, pars
	ķ. 53a/2

ķapu	Kapı bk. ķapı, ķapuk
	ķ. 55a/14
ķapuķı	Kapıcı, muhafız
	ķ. 44b/4
ķapuk	Kale kapısı, ana kapı, şehir kapısı bk. ķapı, ķapu
	ķ. 55a/6
ķar	Kar
	ķ. 4a/3, 57a/15
ķar-	Dallara ayırmak, budaklandırmak
	ķ. -dı 25b/10
ķara	Kara, siyah
	ķ. 50a/14
ķaracı	Dilenci
	ķ. 45a/8
ķaravul	Kılavuz, öncülük eden
	ķ. 40b/12
ķardař	Kardeş bk. ķarıntař
	ķ. 19a/4 ,40a/4, 40a/6
	ķ. +ı 40a/4
ķarķa	Karga, kuzgun, artķafa
	ķ. 39b/2
ķarķun	Karga, kargaya benzer, daha küçük leş yemez bir kuş
	ķ. 39b/2
ķarı	Kol, arşın, endaze
	ķ. 58b/10
ķarı-	Yaşlanmak, ihtiyarlamak, kocamak
	ķ. -dı 24a/8
ķarın	Karın

	ķ. 39a/8, 42a/2
ķarıntaş	Kardeş bk. ķardaş
	ķ. 40a/4, 40a/6
ķarış	Karış, parmaklar birbirinden uzak duracak şekilde gergin duran elde, başparmak ile serçe parmağın uçları arasındaki açıklık
	ķ. 38b/15
ķarışla-	Karışlamak, ölçmek
	ķ. dı ölçtü 24a/8
ķarmak	Olta, zoka
	ķ. 46b/10
ķart	Kısır, kısırlık
	ķ. 48b/4
ķaş I	Kaş
	ķ. 38a/15, 42b/1
ķaş II	Yeşim taşı
	ķ. 54b/15
ķaşı-	Kaşımak, kazımak, sürtmek, ovalamak
	ķ. -dı 22b/12
ķaşıķ	Kaşıķ
	ķ. 50b/14
ķaşılık	Tütsü, buhur
	ķ. 47b/13
ķat	Yan, kat, nezd
	ķ. +ında 17b/11
	ķ.+ındaki 16a/6, 16a/9
	ķ. +ındadır 17b/3
ķat-	1. Karıştırmak, katmak, katıştırmak, tahlit etmek, mezc etmek

	ķ. 12b/13
	2. Kıvırmak, bükmek
	ķ. -mak 29b/2
ķatıġla-	Karıştırmak, katıştırmak
	ķ. -dı 23a/6
ķatġa	Sürahi, ibrik
	ķ. +da 14b/15
ķatı	1. Cimri, elisıkı
	ķ. 41b/10
	2. Katı, sert
	ķ. bol-
	ķ. -dı 26a/6
ķatır	Katır
	ķ. 51b/11
ķatun	Hatun, hükümdar karısı, şerefli kadın
	ķ. 42a/7
ķavluk	Kavlık, çakmak demiri, ateş demiri
	ķ. 50b/12
ķavurmuş	Kavrulmuş, kızarmış, kızartma
	ķ. 48b/15
ķavut	ezme, buğday ezmesi, arpa ezmesi
	ķ. 49a/4
ķay	Hangi
	ķ. 4a/5, 16b/11
ķayaş	Akrabalık, hısımlık, yakınlık
	ķ. 55b/14
ķayın	Kayın, kayınbirader

	ķ. 40a/10, 40a/11
ķayıř	Kalın kemer, ķayıř
	ķ. 46a/6, 52b/6, 52b/8
ķaymağ	Kaymak
	ķ. 49a/15
ķayna-	Kaynamış
	ķ. –mış 56a/9
ķaysı	Hangisi
	ķ. 16b/11
ķaz	Ördek veya kaz
	ķ. 39b/6
ķaz-	1. Kazmak
	ķ. 22b/12
	ķ. –dı 19b/2, 22b/12
	ķ. –dıngız 8b/2
	ķ. –duķ 8a/8
	2. Sökmek, çıkarmak, koparmak
	ķ. –dı 26a/6
ķazan	Kazan
	ķ. 50b/12
ķazğan-	Hasıl olmak, elde etmek, kazanmak
	ķ. –dı 22b/10
	ķ. maķ 30a/2
ķazğanç	Kazanç
	ķ. 60a/6
ķazık	Kazık
	ķ. 57a/14 bk. ķazuķ ; bk. temür
ķazuķ	1. Kazık
	ķ. 51a/4 bk. ķazık

ķazuķ	2. Ćadır direęi
	ķ. 53b/7
ķeçe	Keçe
	k. +si 52b/13
ķeçi-	Gecikmek, ertelemek
	k. –di 20a/15
ķel-	Gelmek
	k. 13a/2, 29b/6
	k. –di 13a/13-14, 14b/10, 14b/13, 16a/5, 18a/13, 19b/2, 19b/5, 22a/15
	k. –dim 14b/6
	k. –ding 8b/12, 16b/14
	k. –dingiz 8b/12
	k. –dingizler 8b/13
	k. –dingler 8b/15
	k. –düm 14b/9
	k. –ebilmedüm 36b/5-6
	k. –ebilmesmen 36b/2
	k. –eler 8b/8
	k. –eyler 8b/8
	k. –eyorur 27b/15
	k. –gey men 15b/6
	k. –gil gel (Emir) 15a/15, 15b/1, 33a/11
	k. –ig 44a/2
	k. –mediler 8b/10
	k. –medingizler 8b/13
	k. –mege çıdamesmen 36b/2
	k. –megey 36b/8-9
	k. –mes 36b/7-8
	k. –mesler 4a/8

	k. –messiz 9a/2
	k. –mesünler 8b/10
	k. –mez 7b/8
	k. –miş 19a/4
	k. sün 16a/11, 32b/15
	k. –sünler 8b/8
	k. –ür 19a/13
	k. –ürler 8b/8
	k. –ür ermes 36b/10
	k. –ürse 15a/15-15b/1, 16a/11
	k.–ürsen 15a/15-15b/1
	k. –ürsüz 9a/2
keleç	Atın kakülü, perçemi, alını
	k. 51b/2
keleşü	Arap tavşanı, tarla sıçanı
	k. 54a/8
keleyik	Kelebek
	k. 54a/12
kelimeci	Tercüman, çevirmen, mütercim
	k. 38b/10, 44b/6
kemi	Gemi
	g. 47a/11
kemici	Gemici, gemi yapan
	k. 45a/12
kemiçeg	Kıkırdak
	k. 38a/9
kemiçi	Denizci, gemici, levent
	k. 45b/6
keñ	Geniş, enli

	k. 43b/4
kencüd	Tahin, susam yağı
	k. 49a/10
kend	Şehir, kent
	k. 55a/6
kendük	İbrik, sürahi, testi
	k. 51a/8
kenel	Bohça, kese
	k. 39a/8
kep	Halı, kilim
	k. 50a/10
kepek	Un elendikten sonra elek üstünde kalan kabuk kırıntıları
	k. 48a/6
kepenek	Çobanların omuzlarına aldıkları dikişsiz, kolsuz, keçeden üstlük, aba
	k. 49b/15
kepkef	?
	k. 46a/4
kereyi	Ustura
	k. 47a/8
kerkes	Kerkenez, kerkes; akbaba, kartal
	k. 53a/15
kerki	Keser, balta
	k. 47a/4
kerpiç	Kerpiç
	k. 45b/15
kert-	Kertmek, oymak
	k. –ti 26b/10

kes	Para basma k. 58b/10
kes-	Kesmek k. –miş kesilmiş, dilim, dilimlenmiş 49a/2 k. –tingız 8b/2 k. –tük 8a/10, 8a/11
kéş	Sadak, içine ok konulan torba veya kutu biçiminde kılıf, okluk k. 4b/11
keşür	Havuç k. 56b/4
ketür-	Getirmek k. -ür men 12b/6
key	Çok, fazla k. +dür 17a/13
key-	Giymek k. mek Giysi, elbise 49b/4
keyrağ	Daha çok, daha fazla k. 17a/13
kez	Okun kirişe geçen ucundaki kertik k. +i 52b/2
kıçı	Hardal k. 56b/2
kıçıkla-	Gıdıklamak, gıcıklemek k. -dı 23a/10
kıftu	Makas k. 46b/3
kıyığ	Sahil, kıyı k. 53b/15

kık	Büyük iğne k. 46b/3
kaykı	Bir tarafı eğri olan k. 60a/8
kıl-	Yapmak, işlemek, kılmak, etmek bk. ğıl, ğul-, kıl- k. 23a/4 k. -dınğ 7a/14 k. –madı 20b/2 k. –ır 7a/13 k. -ur 17a/2, 36b/10 k. mak 7a/13, 12b/13, 29b/4
kılı	Eğer, ise k. 15a/15-15b/1
kılıç	Kılıç k. 7b/14, 12b/4, 15a/2, 16a/9, 17a/7, 52a/12 k. +lar 7b/14
kılıççı	Kılıç yapan, kılıç imal eden k. 45a/12
kılığ	Tabiat, yaratılış k. 41b/4
kımız	Kımız k. 47b/6
kına	Kına k. 47b/14
kına-	Cezalandırmak k. –dı 25a/4
kıncar	Şaşı k. 38b/4
kımuç	Kuyruk sokumu kemiği, koksiks

	ķ. 39a/12
ķıpkızıl	Kıpkızıl, kıpkırmızı
	ķ. 50b/4
ķıp-	Kanırmak, sökmeķ, çıkarmak
	ķ. -maķ 29b/4
ķırağış	Yokuş, yükselme, tırmanma, rampa
	ķ. 54b/2
ķırağıuş	Cariye, kız çocuğu
	ķ. 41a/15
ķıręu	Atmaca
	ķ. 53a/15
ķırık	Kırık
	ķ. 59b/2
ķırķ	Otuz dokuzdan sonra gelen sayının adı
	ķ. 58a/15
ķırķ-	Kırkmak, kesmek
	ķ. -maķ 30b/2
ķırnaķ	Odalık, cariye, metres
	ķ. 41a/14
ķısęa	Kısa
	ķ. 55b/8
ķısęal-	Kısalmak
	ķ. -dı 26a/4
ķısır	Dişi koyun
	ķ. 52a/4
ķısraķ	Kısrak, dişi at
	ķ. 51a/15
ķış	Kış
	ķ. 57b/6

ķışlaę	Kışla, kışlık yer
	ķ. 55a/8
ķız I	Kız
	ķ. 40a/6, 42b/7, 42a/9
ķız II	Pahalı, değerli
	ķ. 43b/12
	ķ. ol- “pahalı olmak”
	ķ. -du 25b/4
ķızıl	Kızıl, kırmızı
	ķ. 50a/14, 50b/5
	ķ. daru meyvesi kuş ve tavuklara verilen bir bitki türü 56a/14
	ķ. saç kırmızı saç, kızıl saç 38a/7
ķibi	Gibi, benzer, misil
	k. 17a/8
ķicelik	Akşamlık
	k. aş Akşam yemeği 48b/11
ķiç-	1. Geçmek, aşmak
	k. -mek 12b/15, 29a/14
	2. Gecikmek, yavaşlamak
	k. mek 29b/15
ķiçi	Küçük, ufak, minik
	k. 43b/15, 47a/11
ķiçigine	Küçük çocuk, bebek, küçücük
	k. 55b/9
ķilim	Kilim, halı
	k. 53b/7
ķim	Kim

	k. 16a/3, 16a/5, 16a/6, 16a/9, 16a/11
	k.+dür 16a/3, 16a/5
	k.+nindür 16a/5
kimşet-	İptal etmek, silmek
	k. -ti 22b/6
kirel-	Sağır olmak, kulağı duymaz olmak
	k. -di 24b/12
kiriş	Yay kirişi
	k. 52a/15
kirişçi	Kiriş yapan veya satan kimse k. 45b/12
kirpi	Kirpi
	k. 54a/4
kirşen	Üstübeç, boyacılıkta kullanılan zehirli, bazik kurşun karbonat
	k. 47b/14
kiskü	Küskü, taşa veya duvara delik açmak için kullanılan uzun, ağır ve bir ucu sivri demir
	k. 47a/1
kiş	Samur, Sansargillerden, Kuzey Avrupa’da yaşayan, çok yumuşak ve ince tüyleri olan, postu için avlanan küçük hayvan
	k. 4b/8
kiş-	Atmak, fırlatmak
	k. mek 29b/12
kişi	Kişi, insan
	k. 7b/15, 14b/1, 15a/14, 37b/2

	k.+dür 17b/1
	k.+ğa 15a/14
	k.+ler 7b/15
	k.+n “kişiden” 14b/1
kişne-	At kişnemek
	k. mek 39b/15
Kişüş	Aziz olan Allah
	k. 37a/7
kit-	Gitmek, uzaklaşmak
	k. -ti 21b/12, 25a/6
kiz	Keçe
	k. 50a/10
köca	Şeyh, reis, şef, yaşlı, ihtiyar
	k. 55b/10
kücu-	Kucaklamak, bağrına basmak
	k. -dı 25a/4
koç	Koç, damızlık erkek koyun
	k. 52a/4
	k. +dan 17b/3
köduğ	Sıpa, eşek yavrusu
	k. 51b/11
kol	1. Kol
	k. 38b/15
	2. Kanat
	k. 40b/14
kolan	Kemer, kuşak, kayış, kolan
	k. 52b/10
kolağ	?
	k. +ı 52b/12

kom	Dalga, deniz suyunun alçalıp yükselmesi k. 53b/15
kon-	Konmak, yerleşmek k. -ar 27b/11 k. -ar men 27b/11 k. -ar 27b/11 k. -ğay 27a/15 k. -ge' men 27b/5
konşı	Komşu k. 40b/2
konuk	Misafir, konuk, ziyaretçi k. 48b/13
konukla-	Misafir etmek k. -dı 21a/6
konukluk	Davet, konuk etme, misafir ağırlama k. 48b/9
kop-	Ayağa kalkmak k. -dı 7a/2 k. -tı 7a/2
kopuz	Ozanların çaldığı telli Türk sazı k. 47a/15
kopuzcı	Kopuz çalan kimse k. 44b/4
kor I	Hamur, maya, olgun, ergin k. 48a/6
kor II	Zarar, ziyan k. itmak "ziyan etmek" 32a/2
korban	Tavşan

korq-	k. 53a/9 Korkmak k. -mak 12b/13, 30a/8 k. -tı korktu 22b/15
korqunç	Korku, endişe, dehşet k. 41b/15
korluğ	Ziyan olmuş, zayi olmuş k. 41b/12
kotuz	Kakül, perçem k. 41a/11
kova	Kova k. 56a/7
koy-	1. Bırakmak, terk etmek k. -dı 22a/2, 30a/2 2. Geri durmak, reddetmek k. -madı 22a/10
koyun	Koyun k. 52a/2 k. +um 17b/3
koyuşkun	Küskün, eyerlerin hayvanın kuyruk altına bağlanan kayış kısmı k. 52b/8 bk. küşkun
koz	1. Ceviz; ceviz burcu k. 49a/12, 56b/14, k. +ı 56b/15 2. Ceviz burcu k. 57a/8
köç-	Göçmek, hicret etmek, irtihal etmek k. -ti 27b/2 k. -ğa sen 27b/4

	k. -ğay 27b/2
	k. -ge men 27b/4
kök I	Soy, nesep, şecere
	k. 55b/14
kök II	Mavi bk. gök 1
	k. 50a/15
kömür	Kömür
	k. 46b/15
kön	Baht, talih
	k. 9b/3
könen	Bahtlı, talihli
	k. 9b/3
könçük	Cep
	k. 49b/8
könek	Kova; kova burcu
	k. 57a/12
ķönlek	Gömlek
	k. 49b/6
könültar	Efkârlı, kederli
	k. 43b/14
köprü	Köprü
	k. 53b/13
kör-	Görmek
	k. -di 20a/13, 20b/15
	k. mek görmek 13a/1, 29b/8
	k. -ür 4a/7
körklüg	Güzel, hoş bk. görüklük, körüklüg
	k. 38a/13
körksiz	Çirkin bk. görksiz
	k. 42b/14

körünç	İbret, öğüt
	k. 60a/8
körüklüg	Güzel, hoş bk. görüklük, körklüg
	k. 42a/7
körük	Körük
	k. 46b/15
kösme	Kürek 47a/13
kötür-	1. Taşımak, kaldırmak
	k.-di 24a/8
	k. mek 12b/15, 20b/6
	2. Yükselmek, kalkmak
	k. -di 20b/12
	k. mek 30a/8
köy-	Yanmak, kavrulmak, tutuşmak
	k. -mek 30b/15
köyün-	Yanmak, tutuşmak
	k. -di 20b/4
köz	1. Göz bk. göz
	k. 20b/15, 38b/2, 38b/4
	k. ağıg 48a/15
	2. Pınar
	k. +i 53b/13
közci	Casus, ajan, hafiye, gözcü
	k. 44b/6
közdemci	Korucu, hademe, gözcü, kapıcı, casus, hafiye
	k. 40b/14
közü	Ayna
	k. 50b/10

közin	Kereste, tahta, kalas, kütük k. 46b/7
ķubah	Kürk, post, deri ķ. 49b/14
ķuķu	Kuķu ķ. 39b/6
ķul	Kul, abd k. 11b/14, 41a/14 ķ. +ı 10b/4 ķ. +um 10b/15 ķ. +umuz 10b/13 ķ. +ın 11b/10
ķul-	Kılmak, yapmak, etmek bk. ķıl, ķul-, ķıl- ķ. –ur 7a/13
ķulaķ	Kulaķ, gerilerek açılmış iki kolun parmak uçları arasındaki uzaklık ķ. 39a/2
ķulaķ	Kulak ķ. 38a/9 ķ. iti “kulak memesi” 38a/9 k. kemiķegi “kulak kıkırdaķı” 38a/9
ķulaķlıķ	Kulaklı ķ. 38a/11
ķulan	Yaban eřeēi ķ. 53a/8
ķulavuz	Kılavuz ķ. 44b/15
ķum	Kum ķ. 54b/6

ķuma	Kuma ķ. 10a/14, 42a/9 ķ. +sı 10a/14
ķurbaķ	Kurbaēa ķ. 56a/3
ķurķaķ	Oyuncak, oyun ķ. 47b/10
ķurķ	bk. temür ķ. 46b/13
ķurı	Kuru, sert, katı bk. ķuru ķ. 43a/10
ķursaķ	Mide, karın ķ. 39a/10
ķurřaķ	Kuřaķ, bel baēı ķ. 50a/4 bk. ķuřaķ
ķurřun	Kurşun ķ. 54b/14
ķurķ	1. Kurt; köpekgillerden, Avrupa, Asya ve Kuzey Amerika’da yaşayan, postu gri sarı renkli, yırtıcı, etķil memeli hayvan ķ. 53a/2
ķurt	2. Kurt; yumuşak vücutlu, uzun gövdeli, omurgasız, bacaksız, ayaksız veya çok ilkel ayaklı küçük hayvan ķ. 54a/10
ķuru	Kuru bk. ķurı ķ. 48b/13, 56b/10 ķ. üzüm 56b/10
ķuru-	Kurumak ķ. maķ 30b/10

ķurut	Keş; yağsız, kuru peynir ķ. 49a/14
ķurut-	Kurutmak ķ. -tı 22b/4
ķuşķun	Küşķun, eyerlerin hayvanın kuyruk altına bağlanan kayış kısmı ķ. 52b/13 bk. ķoyusķun
ķuş	Kuş ķ. 39b/4, 53a/13 ķ. ötmek 39b/15
ķuşak	Kemer, kuşak, bel bağı ķ. 50a/2 bk. ķurşak
ķuşluk	Kuşluk, günün sabahla öğle arasındaki bölümü ķ. 48b/11, 57b/10
ķutla-	Kutlamak ķ. -dı 21b/8
ķutluğ	Kutlu, mübarek, mukaddes, kudsi ķ. 41b/6, 44a/2
ķutar	Bir şeyin dışı ķ. 60a/8
ķutur	Uyuz hastalığı ķ. 48b/4
ķuyrık	Kuyruk ķ. 51b/3 bk. ķuyruğ
ķuyruğ	Kuyruk ķ. 49a/10 bk. ķuyrık
ķuyuk	Su kuyusu ķ. 56a/7
ķuzı	1. Kuzu;

	ķ. 52a/2 2. Kuzu burcu ķ. 57a/8
ķüç	Güç, kuvvet k. 41b/10
ķüçle-	Zulmetmek, güç kullanmak k. -di 25a/2
ķüçlü	Güçlü, kuvvetli k. 43b/4
ķüçsiz	Güçsüz, kuvvetsiz, aciz, kocamış, çaresiz, düşķun k. 42b/10, 43b/4
ķül	Kül, yanan şeylerden artakalan toz madde k. 50b/14
ķül-	Gülmek k. -di 22a/12 k. mek 13a/1, 29a/10
ķülegen	Güleç, şakacı, çok gülen k. k. 42a/2
ķülgü	Gülme, gülüş k. 60a/10
ķülgün	Pembe, gül renkli k. 51b/8
ķümirde	Pırasa k. 56b/6
ķümiş	Gümüş k. 11b/14, 54b/11
ķün	Gün bk. gün k. 15b/5, 37a/11, 57b/8, 57b/14, 57b/15, 58a/2
ķüncüd	Susam

	k. 56b/2
künde	Badem, ceviz ve fıstıktan yapılan bir tatlı
	k. 49a/2
künesü	Civa
	k. 54b/13
künesün	Stok, cephane
	k. 60a/10
küneş	Güneş
	k. 3b/11
künt	Kalıp, model
	k. 46a/4
kürben	Duvar, sur
	k. 55a/4
küreşçi	Güreşçi, pehlivan
	k. 45b/8
küs-	Darılmak, kızmak
	k. -ti 25b/2
	k.-tingız 8b/2
küseğü	Köseği, ateş karıştırmak için kullanılan alet
	k. 48a/4
küz	Güz mevsimi
	k. 57b/6
L	
laçın	Şahin, doğan
	l. 53a/13
lengiç	Yengeç; yengeç burcu
	l. 57a/8

M

majda	Post, kurutulmuş keçi veya koyun derisi, sahtiyan, maroken
	m. 46a/6
mamuğ	Pamuk bk. pamuğçı
	m. 45b/10, 50a/6
mana-	Gece yürümek
	m. mağ 30a/10
māşe	Maşa, cımbız, pense, tutçek, kıskaç
	m. 51a/11
men	Ben, birinci teklik şahıs zamiri bk. ben
	m. 5b/13, 7a/9, 11b/5, 14a/6, 15a/9
	m. +a 15a/9
	m. +den 11a/15, 12b/8, 13b/3, 13b/5
	m. +ga (<maṅga) 5b/5, 14b/10
	m. +im 11b/10, 11b/14
	m. +üm 11b/10, 15b/13, 17b/3
meṅ	Ben lekesi
	m. 38a/13
meṅzek	Benzerlik
	m. 60a/10
mercemek	Mercimek
	m. 56a/14
mezyer	Küçük sarık

	m. 49b/4
min	Bin sayısı
	m. 58b/4, 58b/6 bk. miḡ
miḡ	Bin sayısı
	m. 7a/9, 58b/4 bk. min
min-	Binmek bk. min
	m. –gaç binince, bindiğinde 13a/13-14
min min	On bin sayısı
	m. 58b/6
miyāncıla-	Ara bulmak, iyileştirmek, islah etmek
	m. –dı 22a/14
mun	Kusur, hata, ayıp, noksan
	m. 7a/9, 41b/10
muna-	Ayıp etmek
	m. –dı 25a/4
munluḡ	kusurlu, hatalı, eksik
	m. 41b/14
mu	Soru işareti
	m. 16a/13, 16b/1-2, 16b/6
munda	Bunda, burada
	m. 4a/10, 14a/6
mundan	Bundan, buradan
	m. 14a/14
munga	Buna
	m. 5b/5, 14b/9
muḡra-	İnek mölemek ve koyunun melemek
	m. maḡ 39b/13
Muḡullı	Musullu

	m. 9b/13
mühür	Hatem, damga
	m. 41a/7
mün-	Binmek bk. min
	m. –ip binip, binerek 14b/12, 14b/13
N	
namāz	Namaz
	n. it- “namaz kılmak”
	n. –ti 24b/2
naḡş	Nakış, işleme, motif
	n. 59a/14
ne	Ne bk. né
	n. 4a/11, 7a/11, 7a/13, 7a/14 bk. né
né	Ne bk. ne
	n. 16a/3 bk. ne
neçe	Ne kadar bk. neme, nete
	n. 16a/12
nek	Niçin bk. nelik, nelük, nerek
	n. 16b/15
nelik	Niçin bk. nek, nelük, nerek
	n. 16b/15
nelük	Niçin bk. nek, nelik, nerek
	n. 16b/15
neme	Nasıl, ne, ne kadar bk. neçe, nete
	n. 17a/4

nemesiz	Boş, تنها, ıssız n. 43a/4
nerek	Niçin bk. nek, nelik, nelük n. 16b/15
nete	Nasıl bk. neçe, neme, neşe n. 16a/12
neverdin	Dokumacı tezgâhı, navlun n. 46b/1
neşe	Nasıl, ne, nice bk. neçe, neme, nete n. 36a/9
O	
ocağ	Ocak, mangal o. 50b/12
od	Ateş bk. ot o. it- Ateşlemek, alevlendirmek o. -ti 21a/8
odaçı	Kapıcı, muhafız, bekçi o. 44b/4
odağcı	Otağcı o. 44b/14
odun	Odun o. 56b/6
oduncu	Oduncu o. 44b/8
oğa	Kefil, sorumlu, garantör, veli o. 59a/9

oğla-	Kaş göz işareti yapmak, göz kırmak o. -dı 25b/4
oğlağ	1. Oğlak o. 52a/6, 2. Oğlak burcu o. 57a/12
oğlan	Oğlan, çocuk, evlat bk. oğıl, oğul o. 10a/14, 40b/6, 41a/14, 55b/9
oğıl	Çocuk bk. oğlan, oğul o. +ı 40a/8
oğul	1. Oğul, evlat bk. oğlan, oğıl o. 40a/6, 40a/8 2. Nesil, soy, zürriyet o. 55b/14
oğulsız	Çocuğu olmayan, oğlu olmayan o. 40a/2
oğrı	Hırsız o. 45a/6
oğurla-	Çalmak, hırsızlık etmek o. -dı 24a/2 o. -mak 31a/4
oh	Ok o. 23b/8
ohşağı	Benzeyen, benzetilen o. 59a/4
ojun	Dünya bk. acun, ajun, azun a. 37a/9

ojuncu	Dünya sahibi a. 40b/6
oḡsat-	Benzetmek o. -tı 21a/4
oḡ	Ok o. 4b/3, 52a/15, 52b/2
oḡcı	okçu o. 45b/8
oḡak	Havan, dibek o. 51a/2
oḡlaḡu	Oklava o. 48a/4
oḡşurlıḡ	Akıllı, akli başında, anlayabilen, doğru karar, sağgörülü o. 43b/6
oḡu-	Okumak, kıraat etmek o. -dı 26a/2 o. -maḡ 31a/8
oḡuḡap	Ok yarası o. 41a/2
ol	O, Üçüncü teklik şahıs zamiri, üçüncü teklik şahıs işaret zamiri o. 11b/7, 16a/5, 16a/6, 16a/9, 16b/14, 37a/9
olturum	Oturak, divan, sıra, iskemle o. 55b/2
on	Dokuzdan sonra gelen sayının adı o. 17b/1, 58a/9 , 58a/11, 58a/13
oḡa-	Esirgemek, şefkat göstermek

on-	o. maḡ 31b/4 Yüklemek, yüklenmek o. maḡ 29b/12
ordu	Saray, melikin hanesi o. 55a/6
orḡaḡ	Orak o. 46a/11
orta (orṯa)	1. Vasat, merkez o. 13b/11, 59a/6 o. barmak 39a/4 2. Orta yaşlı olan, erişkin o. 55b/10
ortak	Ortak olunan kişi, hissedar, eş, yardımcı, paydaş o. 40a/15
oruḡ	Oruç o. tuṯ- “oruḡ tutmak” o. -tı 24a/15
orunḡaḡla-	Emanet etmek, ödünç vermek o. -maḡ 32a/4
orunḡla-	Rüşvet vermek o. -maḡ 32a/4
osan-	Uzamak, genişlemek o. -dı 22a/10, 30a/4
ot I	Ateş o. 50b/14 bk. od o. +nı 21a/8
ot II	İlaḡ o. 6a/3
otacı	Hekim, doktor, tabip

	o. 45a/15
otla-	Tedavi etmek, ilaç vermek
	o. -dı 23a/8
otlan-	Tedavi olmak, ilaç almak
	o. -dı 24b/10
otağ	Şömine, ocak
	o. 53b/6
otlağ	Otlak, çayır, mera
	o. 53b/4
otuk-	Dokunmak
	o. -mağ 31a/10
otur-	Oturmak
	o. -dı 26a/4
	o. -mağıl (Emir) 36a/2
	o. -mağ 31a/8
otuz	Yirmi dokuzdan sonra gelen sayının adı
	o. 58a/15
oy	Kırmızı kumral karışımı renkte olan at
	o. 4b/5
oy	?
	o. 47a/4
oy-	Nakşetmek, kazımak, oymak
	o. -dı oydu 27a/2
oyun	Oyun
	o. 47b/10
oyna-	Oynamak
	o. -dı 26a/15, 26b/6
oynaş	Sevgili, maşuk
	o. 40a/15

oynayıcı	Oyun oynayan kişi
	o. 45b/6
oz-	Öne geçmek, geçmek
	o. -dı 23b/12
oza	O zaman, o çağ, süre, vakit, devir, devre
	o. 57b/4
ozgak/uzgak?	Çene, damak
	o. 38b/8

Ö

öç	Diyet, kısas, ceza
	ö. 59a/6
öde-	Ödemek
	ö. -di 20b/10, 21b/2
ödgi	Bakire bk. ödiki
	ö. 42b/7
ödiki	Bakire
	ö. 42a/9 bk. ödgi
ödünç	Ödünç, borç
	ö. 59a/4
Öldürgen	Allâhu Taâla'nın öldürme vasfı
	ö. 37a/9
ög	Akıl, idrak, fehim, anlayış, kavrayış
	ö. 41b/4, 59a/6
ög-	Övmek, methetmek
	ö. -di övdü, methetti 26b/4

ögdü	Öğüt, tavsiye, övgü, övme, sena, methetme ö. 59a/6
öge	Üvey bk. ana ö. 40a/4
ögel	Burç, kule, hisar ö. 57a/3
ögsiz	Ebleh, salak, aptal ö. 43a/8
ögün-	Pişman olmak ö. -di pişman oldu 26b/12
ögüz	Öküz burcu ö. 57a/8
öksür-	Öksürmek ö. -di öksürdi 24a/2 ö. -mağ 31a/2
öküzcuğ	Küçük öküz ö. 9a/10
öküzkına	Küçük öküz ö. 9a/7
öl-	Ölmek 30b/4 ö. -di 26b/4 ö. -miş 37b/6, 43a/2
öldür-	Öldürmek ö. -di 25b/15 ö. -miş 41a/2
ölüm	Ölüm ö. 37b/6, 48b/11
ölç-	Ölçmek, kaç birim geldiğini belirtmek ö. -ti ölçtü 26a/8

ölgün	Saklı, görünmeyen, yitme, gizli şey ö. 43a/4
ölüt-	Islatmak ö. -ti 20a/15, 21b/14
ömgen-	Göz kırmak bk. ömken- ö. -mağ 31b/5
ömken-	Göz kırmak, kaş göz işareti yapmak bk. ömgen- ö. -di 25b/6
öp-	Öpmek ö. -di öptü 21b/8 ö. -mek 28b/15
öpüş	Öpüş, öpme ö. 59a/4
örgeç	Hörgüç (hayvanlarda), kambur, tümsek ö. 52a/2
örgen	Hayvan sırtına koruması için örtülen her şey; ip, halat ö. 51b/15
örgenci	İp yapan, ip satan ö. 44b/8
örgük	Deriden yapılan minder, döşek ö. 50a/11
örmiş	Örülmüş ö. 38a/9
ört-	Bürümek, örtmek, kaplamak ö. -ti 25b/2
örtig	Örtü ö. +i 55a/12
ört-	Örtmek, kapamak, bürümek

	ö. -mak 30a/2
örtgün	Harman
	ö. 46a/11
örümcek	Örümcek
	ö. 54a/8
öt	Safra, öt
	ö. 6a/8
öt-	Ötmek
	ö. -mek 39b/15
ötek	Ceza, yerine getirme, görevi yerine getirme, eda, ifade, icraat
	ö. 37a/13
ötün-	Arz etmek, sunmak
	ö. -di 25a/10
öy	Vakit, zaman
	ö. 57b/4
öyez	Küçük sivrisinek
	ö. 54a/12
öyle	Öğle vakti
	ö. 57b/10
öz	Vücut, beden, gövde, ceset, bünye
	ö. 37b/13
özge	Başka, diğer, özge
	ö. 17b/3
özle-	Seçmek, tercih etmek, ihtiyar etmek
	ö. -di 20b/8
öz üt-	İshal olmak
	ö. mek 48b/2

P

pamuğcı	Hallaç bk. mamuğ
	p. 44b/8
parsçı	Parsa avlanma öğretten
	p. 45b/2
peri	Cin, peri
	p. 37b/9
piliç	Piliç
	p. 39b/6
piste	Fıstık
	p. 56b/15
piş-	Pişmek
	p. -miş 48b/13

R

rāzı	Razı
	r. bol- Razı olmak, kanaat etmek
	r. -dı 26a/6

S

şabr	Sabır
	ş. it-
	ş. -ti 24b/2
şabun	Sabun

	s. 46b/7
sac	Yassı demir çelik ürünü
	s. 51a/2
	s. ayak 50b/15
saç	Saç
	s. 10a/2, 38a/4, 38a/7, 38a/9
saçlı	Saçlı bk. saçlu
	s. 10a/2
saçlu	Saçlı, saçlı olan bk. saçlı
	s. 24a/14
sağ I	Sağ, sağ taraf
	s. 13b/11, 39a/2
sağ II	Sağ, sağlam
	s. 53b/11
şağa	Sağ el
	s. 31b/11
sağrak	bk. baş
	s. 38a/4
şağal-	Sağa yönelmek
	ş. mak 31b/11, 42b/9
sağı-	Sağmak, süt sağmak
	s. -dı 22b/12
sağın-	1.Saklamak, gizlemek, korumak
	s. -dı 21a/8, 21a/14
	s. mak 29b/14
	2.Saymak, hesaplamak, oranlamak, bölmek bk. sağış, sağışla-, san-
	s. -dı 22b/8
	3. Sanmak, zannetmek
	s. -dı 25a/2

	ş. -mek 31a/6
	4. Düşünmek, fikretmek
	s. -dı 25b/12
sağınçı	Düşünen
	s. 60a/8
sağır	Sağır
	s. 38a/11
sağış	Hesap bk. sağın- 2, sağışla-, san-
	s. 37a/11
sağışçı	Muhasebeci, hesapçı bk. sağın- 2, sağış, sağışla-, san-
	s. 44b/10
sağışla-	Hesap etmek, saymak bk. sağın- 2, sağış, san-
	s. -dı 22b/8
sağlığ	Sağmal, süt veren, sağımlı, sütlü
	s. 52a/4
sağrag	Astronomik hesap cetveli, yapı ustasının düzgünlük için kullandığı ip
	s. 46a/6
sağragcı	Bardakçı bk. sığragcı, sıkrag
	s. 45b/5
sağsağan	Saksağan
	s. 39b/2
sağısıgı	Saksıcı, çömlekçi
	s. 44b/12
sağal	Sakal
	s. 38b/12

sağallıg	Sakallı s. 38b/12, 42b/5
sağalsız	Sakalsız s. 38b/14, 42b/5
sağalla-	Sakal bırakmak s. -dı 21a/14
sağır	Misk, misk otu s. 47b/13
sağla-	Muhafaza etmek, korumak s. -dı 22b/10 ş. -mak bekçilik, korumak, gözetleme 30a/6
sağlan-	Kurtulmak, selamete ermek s. -dı 24a/6
şaklayıcı	Koruyan, muhafaza eden ş. 44b/12
sal-	1.Göndermek, yollamak, çıkarmak, salmak, bırakmak s. -dı 21b/12 2.Terk etmek, yalnız kalmak, halvete çekilmek, boş olmak s. -dı 23a/8 ş. mak terk etmek, yalnız kalmak 30a/4
salı-	Yutmak, yudumlamak s. -dı 20a/13
salıncağ	Salıncak s. 47b/10
san-	Saymak, hesaplamak bk. sağın- 2, sağış, sağışla- s. -dı 25a/8

sañç-	Saplamak, batırmak, şişlemek, vurmak s. -tı 24b/14 s. mak 31a/6
şap	Sap ş. +ı 52a/12
sap-	Götürmek, ulaştırmak, yetiştirmek s. -tı 18b/14
sapan	Pulluk, saban s. 46a/9
sapsaru	Sapsarı bk. saruşlı s. 50b/4
sarāy	Saray, köşk, konak, ev s. 15a/6
sarāycuğ	Küçük saray s. 9a/10
sarāyķına	Küçük saray s. 9a/7
sargān	Tuzlu veya çorak arazide yetişen bir bitki s. 56b/4
sargūt	Doz, yudum, bir içim miktarı s. 47b/7
sarınçağ	Karınca s. 54a/8
sarın-	Sabretmek s. mak 31a/6
sarmısak	Sarımsak, sarmısak s. 56b/2
saru	Sarı renk

	s. 50a/14 bk. saruğ
	s. kuş baykuş 39b/4
sarığ-	Sararmak
	s. -dı 21a/6
saruşlı	Sapsarı bk. sapsaru
	s. 10a/2
saruğ	Sarı bk. saru
	s. 56b/12
sağ-	Satmak bk. şağı-
	s. -ayorur satıyor 28a/1
	s. -mak 32a/6
	s. -tı sattı 18b/14, 21b/8
şağı-	Satmak bk. sat-
	ş. -mak 29b/14
şat(ı)çı	1. Satıcı, tacir, bayi, çok satan
	ş. 44b/2, 45a/2
	2. Tellal, simsar, komisyoncu, seyyar satıcı
	44b/15
satun	Satın
	s. al- “satın almak”
	s. -dı 21a/2
savaş-	Savaşmak, harp etmek
	s. -mak 31a/2
	s. -tı 22b/4,
	s. -tılar 35a/13-14
sazağan	Yılan, engerek yılanı, dişi yılan
	s. 54a/6
seç-	Ayırmak, seçmek, temyiz etmek

	s. ti 26b/8
sefer	Sefer
	s. +e var- Sefere çıkmak, yola çıkmak
	s. -dı 23b/14
sekiz	Yediden sonra gelen sayının adı
	s. 58a/7, 58a/13
sekzan	Yetmiş dokuzdan sonra gelen sayının adı
	s. 58b/2
semiz	Şişman, semiz, tombul, besili, şişko, dolgun etli
	s. 48b/15, 55b/5
semür-	Semizlemek, şişmanlamak
	s. -di 24a/8
sen	Sen, ikinci teklik şahıs zamiri
	s. 5b/13, 11b/5, 14a/6, 15a/9, 16b/14, 36a/9
	s. +a 15a/9
	s. +den 11b/2, 13b/4, 13b/5, 14b/1
	(s. +ge>) saṅga? 5b/5, 14b/9
	s. +in 11b/10, 11b/14, 17b/3, 17b/7
sep-	Su serpmek
	s. -ti 23b/4
sér	Sarımsak
	s. 4b/13
serābān	Peştamal, izar, örtü, şal, omuz atkısı
	s. 49b/6
serçe	Serçe

	s. 39b/2
serme	Buğday şarabı
	s. 47b/4
sev-	Sevmek
	s. -di 20b/4, 25a/10
	s. -me- 20b/2
	s. mek 30a/6
sevgü	Sevgi
	s. 43b/2
sevin-	Sevinmek
	s. -di 25b/10
sewinçlig	Sevinçli, çok mutlu
	s. 43b/14
seyik	Satır, bıçak
	s. 51a/4
sıç-	Sıçmak
	s. -tı 22a/6
	s. mağ 29a/2
sıçğan	Fare, sıçan
	s. 54a/6
sığ-	Sıkmak, meyve sıkılmak
	s. -dı 25a/12
sığın	Geyik, erkek geyik
	s. 53a/9
şığır	Şıgır
	s. 6b/11, 52a/8
şığırıcı	Şıgır çobanı
	s. 44b/4
sığırıcık	Sığırıcık kuşu
	s. 39b/4

sığış-	Sıgmak, sığışmak
	s. -dı 27a/4
sığıt-	Feryat etmek, inlemek
	s. 7b/1
sığrağcı	Maşrapa, ibrik, testi imal eden bk. sağrağcı, sıkırağ
	s. 45b/4
sığta-	Feryat etmek, inlemek bk. sıhta-, sıhta-
	s. -dı 7b/1
	s. -r 7b/1
sığtaçı	Ölü için inleyen, dövünen, ahlanan vahlanan kişisi
	s. 45b/12
sıhta-	Feryat etmek, inlemek bk. sığta-, sıkta
	s. -dı 7b/4
sıkığ	İçecek, şurup, şerbet, şarap, içki
	s. 60a/2
sık	Sıkmak, meyve sıkmak
	s. -mağ 29a/14
sıkırağ	Maşrapa, ibrik, testi bk. sağrağcı, sığrağcı
	s. 51a/8
sıkta-	Ölü için feyat figan etmek, bağırmak, ağlamak bk. sığta-, sıhta-
	s. -dı 7a/15, 7b/4, 26b/8
	s. -r 7b/1
sın-	Kırılmak bk. sındur-, sındurıl-, sınık-
	s. -dı 21b/4, 26a/10, 33b/4
	s. -mağ 29b/6

sindu	Makas, ağaç makası s. 46b/3	sıwlar-	Hafakanlar basmak, çarpıntı geçirmek s. mak 31b/4
sındur-	Kırmak bk. sın- , sındurıl- sınık- s. -dı 33b/7, 33b/14	sız-	Erimek s. mak 48a/13
sındurıl-	Kırılmak bk. sın- , sındur- , sınık- s.-dı 33b/7	sızıl-	Süzülmek, çözölmek s. mış 60a/6
sınık-	Kırılmak bk. sın- , sındur- , sındurıl- s. -mış 41a/2	siy-	1. İşemek s. -di 21b/8 s. mek 28b/15 2. Bulaştırmak, lekelemek s. -di 26b/2
sınuğ	Kırık, parçalanmış s. 43a/14	sidük	İdrar, sidik, küçük abdest, çiş s. 39a/12
sına-	Sinamak, denemek, tecrübe etmek s. -dı 22b/2 s. -mak 30a/4	sigir-	Seğirtmek, gıtmek, yürümek s. -di 26a/4
sınğa-	1.Yükseltmek, artırmak, tırmandırmak s. -dı 24b/2 2.Vurmak, çarpmak, tokuşturmak s. -dı 24b/4	sik	Erkeklik organı s. 39a/14
sırça	Uzun boyunlu şişe, testi, cam şişe, dar boyunlu küçük şişe, kavanoz s. 51a/8	sik-	Cinsel ilişkide bulunmak, cima etmek s. -mek 29a/2
sırçacı	Camcı s. 45a/4	siliglig	Temiz s. 5a/1, 5b/2
şırı-	Kaymak, kayganlaşmak ş. -dı kaydı 30a/10	silk-	Silkmek, silkelemek s. -ti 27a/2
şırıl-	Kaymak ş. dı kaydı 23b/12	siğ-	Sindirmek, özümsemek, hazmetmek s. -di 27a/8
		siñek	Sinek s. 54a/12
		siğir	Vücuttaki sinir, nöron

	s. 3b/13, 37b/15
sirke I	Sirke
	s. 49a/12
sirke II	Bit yumurtası, sirke
	s. 54a/10
sivinç	Sevinç
	s. 7a/6 bk. siwinç
siwinç	Sevinç, mutluluk, ferah, sürur
	s. 7a/6, 41b/6 bk. sivinç
siz	Siz, ikinci çokluk şahıs zamiri
	s. 4b/15, 5a/6, 11b/5
	s. +den 11b/2
	s. +ge 14b/6, 14b/9
	s. +in 11b/14, 15a/11
soğan	Soğan
	s. 56b/2
soķ-	Sokmak, tıkamak, içini doldurmak
	s. -tı 22b/10
sol	Sol, sol taraf
	s. 6b/11, 13b/11
	s. ilig sol tel 39a/2
şola	Sol el
	s. 31b/11
şolal-	Sola yönelmek bk. sola-
	s. maķ 42b/9
şola-	Sola dönmek bk. solal-
	s. maķ 31b/11
solu-	Nefes almak, solumak
	s. -dı 24b/6

somur-	Somurmak, emmek, soğurmak
	s. maķ 30b/6
song	Son
	s. 13b/4
	s. +ı 58a/2
şongra	Sonra
	s. 13b/5, 13b/12
şongucı	Sonuncu
	s. 13b/6
	ş. +lar 13b/6
sonkul-	İnlemek
	s. maķ 31a/15
sor-	Sormak, sual etmek
	s. -dı 23b/12
	s. maķ 30a/10
sovi-	Soğumak
	s. -dı 21b/12
sovuğ	Soğuk
	s. 42b/7, 56a/7, 57b/15
şovuttı	Üşüten sıtma
	s. 48a/13
şoyun-	Soyunmak bk. şoya-
	s. maķ 30a/15
şoya-	Soyunmak bk. şoyun-
	ş. -dı 25a/8
Soyurğadı	Karşılıksız veren, bağışlayan Allâhu Taâlâ
	s. 37a/5
sög-	1. Sövmek, küfretmek
	s. -di 23a/15

	s. mek 29a/14		2. Mukavele imzalamak, sözleşmek
	2. Kötülemek, paylamak		
	s. -di 24a/10		s. -tiler 35a/13-14
sögiş	Sövüş, sövme, küfür, iftira, kötü söz, hakaret, sövüp sayma	sözlü	Akıcı lisan, açık ifade, akıcı dil, fasih, pürüzsüz, edebi
	s. 60a/4		s. 38b/10
söge-	Yaslanmak	su	Su 3b/14, 14b/15, 16b/2, 23b/4, 24a/2, 25a/12, 39b/15, 53b/1, 53b/11, 53b/13, 56a/7, 56a/9
	s. -di 20b/4		s. +nı 24a/6
sök-	Sökmek, açmak, ayırmak, yırtmak		s. çağla- “su çağlamak”
	s. -di 25b/6		s. mağ 39b/15
	s. mek 29b/2	susa-	Susamak
sökel	Hasta, rahatsız		s. -dı 25a/12
	s. 44a/6, 48a/11	suvar-	Sulamak, su vermek
sökellig	Hastalık, rahatsızlık		s. dı 21a/2
	s. 48a/11	sukla-	Açgözlü olmak, doyumsuz olmak, haris olmak
sökül-	Izgara yapmak		s. -dı 24a/10
	s. -di 24a/12	susimar	Kertenkele
	s. mek 29a/10		s. 54a/4
	s. -miş 48b/15	suvağuç	Mala, sıvayıcı
sötkür	Harman arabası		s. 45b/15
	s. 46a/11	suvar	Fındık
söyle-	Söylemek		s. 56b/15
	s. -di 26a/10	sücü	Tatlı, hoş, makbul, güzel, şekerli, taze, latif, sevimli, şirin, lezzetli
söz	Söz		s. 43a/2, 44a/10, 49a/6
	s. 60a/4, 60a/8	südeş	Asker arkadaşı
sözle-	Konuşmak		s. 40b/2
	s. -di 19b/2, 22a/8	sümrüçi	Sülük, asalak, parazit
sözleş-	1. Konuşmak		
	s. di 35a/7		

	s. 56a/5
süngü	Kargı, süngü, mızrak, cirit s. 52a/14
süngüci	Süngü, mızrak yapan kimse s. 45a/12
süngülü	Mızraklı, süngülü, kargılı s. 10a/2
sünük	Kemik s. 37b/15
süpür-	Süpürmek s. -di 26a/10
süpürgü	Süpürge s. 51a/11
sür-	1. İtelemek, sürmek, sevk etmek s. -di 23b/14 s. -mak 29a/8 2. Kovmak, sürmek, tard etmek s. -di 24b/12
sürçek	Hikâye, öykü s. 60a/4
sürt-	1. Sürtmek, masaj yapmak, ovmak s. -ti 23a/12 2. Ezmek, öğütmek s. -ti 23b/15
süsülü	Bir tahıl ölçüsü, 144 zira uzunluğunda yer parçası, bir ağırlık ölçüsü (Mısırdaki 16 kg) s. 58b/10
süt	Süt

	s. 49a/12, 55b/9
süz-	1. Süzmek, arılaştırmak, saflaştırmak 2. Erimek s. -di 23a/14
süzük	Temiz, saf, samimi, içten; saf, süzülmüş (sıvı) 47b/7, s. 47b/7, 60a/6
Ş	
şér	Aslan ş. 4b/13
şerimsiz	Arsız, saygısız, terbiyesiz, utanmaz, yüzsüz, küstah, edepsiz ş. 42a/9
şîr	Süt ş. 4b/13
şış	Şiş ş. 51a/2
şış-	Şişmek, büyümek, genişlemek ş. -ti 22b/12
şışük	Şişik, şişmiş ş. 48a/13
şışek	İki veya üç yaşındaki dişi koyun; oğlak, keçi yavrusu ş. 52a/4
şiş-	Halletmek, çözmek ş. mak 29a/4
şumlğ	Uğursuz

	ş. 44a/4
şunğur	Doğana benzeyen, yırtıcı, avcı kuş ş. 53a/13
T	
taba	Kavun t. 59b/8
tağarcuğ	Kılıf, torba t. 51a/10
tağıt-	Dağıtmak, parçalamak, yırtmak t.-tı 23a/4
tağrağ	Dayanıklı, sabırlı, metanetli, mütehammil, sebatkâr t. 42b/11
tağ-	Dağıtmak, saçmak, serpmek t. mağ 29a/4
tağşîr	İhmalkârlık, yetersizlik t. kılma- Çabalamak, gayret etmek t. -dı 20b/2
talı	Mümtaz, seçkin t. 59b/8
tamar	Damar t. 38a/1
tamğa I	Damga, alamet, işaret, belirti, iz t. 41a/7
tamğa II	Usare, özsü

	t. 60a/6
tamğala-	Damgalamak, mühürlemek t. -dı 23a/2, 25a/14
tamşık	Gaga t. 39b/9
ţanağ	Dana t. 51b/3
ţanıla-	Seçmek, tanımak t. mağ 30b/13
tanuğ	Tanıklık, şahitlik t. 59b/8
tañ	Tan vakti t. 57a/5
tapuğ	Hizmetkâr, kul t. 15b/13, 41b/12 ţ. it- t. -ti 23a/6
tar	Dar t. 43b/4
taragcı	Tarakçı, saç bakımıyla uğraşan kişi t. 44b/2
tarak	Tarak t. 50b/10
tar	Alnı dar olan kişi t. 38a/15
tarıgı	Çiftçi, saban süren kişi t. 44b/2
taş	Hasar, telef olma ţ. it- 22a/8
taşlaş-	İlerlemek, yükselmek

	t. mak 31a/15
taş	Kaya, taş t. 54b/6
taşak	Er bezi, erkeklik bezi, haya t. 39a/14
taşlıg	Dıştaki, hariçteki t. 49b/14
taşlık	Engibeli, zorlu, sarp, çetin, tümseklî, taşlık alan t. 54b/8
tatlı	Tatlı t. 56a/9
tawarlıg	Malı olan t. 5a/9, 9a/15
tawarsız	Malsız t. 9b/9
tawı	Çift, eş t. 59b/11
tawuğ	Tavuk t. 39b/4
tay	Atın yavrusu t. 6b/11 bk. tay
tay	Atın yavrusu t. 6b/11, 51b/2 bk. tay
tavulcı	Davulcu t. 45a/14
teg-	Ulaşmak, varmak, değmek t. -di 27a/6
tegince	Değın, -e kadar t. 14a/1
tegri	Değın, -e kadar

	t. 14a/3
teke	Erkek keçi, erkek, teke t. 52a/6
tekeltü	? t. 52b/12
tekne	Hamur teknesi t. 48a/7
teğ	Boy, beden t. 59b/8
terken	Kadın hükümdar unvanı t. 40b/4
teleğü	? 51b/6 t. 51b/6
temen	Büyük iğne; tığ t. 51a/4
temür	Demir t. 46b/13, 57a/14
ten	Cüsse; vücut t. 37b/13
tengiz	Deniz, bahir 3b/11, 3b/13, t. 53b/13
tennûr	Tandır, ocak, fırın t. 48a/4
tennûr başı	Tandır kapağı t. 48a/4
Teğri	Allâhu Ta'âlâ t. 12a/2, 37a/5
tepe	Tepe t. 54b/2
teprek	Felçli, inme inmiş

	t. 48b/4
terāzū	Terazi
	t. 57a/10
terençek	Kadınların başlarına örttükleri dört köşe çember, baş örtüsü
	t. 42a/14
terkü	At eyerinin arkası, binek hayvanının sağrısı
	t. 52b/6
tesber	Testere, bıçkı
	t. 47a/4
teşi	Yün eğirmeye yarayan tahta araç
	t. 46a/14
teve	Deve ve geyik bk. deve
	t. 51b/11
tez	Tez, hızlı
	t. kelig “aceleci, evecen” 44a/2
tıgra-	Sabırlı olmak, güçlülere karşı tahammül etmek
	t. -dı 22a/2
tıgrağ I	Zihnın keskinliği, keskin zeka
	t. 41b/4, 43a/8
tıgrağ II	Deri, cilt
	t. 42b/11
tıl	Atın kıcı, atın arkası
	t. 51b/2
tıldak	Sunma, arz
	t. 59b/14
tınlug	Hayvan

	t. 37b/6
tırnağ	Toynak; hayvan tırnağı
	t. 51b/2
tıvar	Duvar
	t. 55a/4
tikmek	Dikmek, dikiş yapmak
	t. 29a/4
til	Dil, lisan bk. dil
	t. 6b/14
tilhğ	Akıcı lisanla konuşan, fasih, anlaşılır ve pürüzsüz bir dille konuşan bk. dillü, dillhğ
	t. 43b/14
tile-	Dilemek, istemek, talep etmek bk. dile-
	t. -er sen 17a/2
	t. -mek 59b/14
tilek	tilek, istek, arzu bk. dilek
	t. 59b/14
tilkü	Tilki
	t. 53a/6
tirek	Kayığı iterek ilerlemekte kullanılan sırık
	t. 47a/13
tirig	Diri olan, canlı, sağ, yaşayan bk. dirig
	t. 6b/14, 37b/4, 42b/15
tirigçi	Tahsildar, vergi toplayan kişi t. 44b/2
Tiritgen	Hayat veren, dirilten Tanrı, Muhyi olan Allâhu Ta‘âlâ
	t. 37a/9

tiş	Diş bk. diş t. 6b/14
tiyiñ	Sincap t. 53a/8
tizgin	Dizgin, yular, gem t. 52b/10
tizig	İncilerin ve diğer mücevheratın dizilişi t. 59b/14
toğ	Tok, doymuş, dolu, kani olan t. 43a/12
toğlı	Bir yıllık koyun yavrusu t. 52a/2 bk. toğlı, toklı
toğlı	Bir yıllık koyun yavrusu t. 7b/4 bk. toğlı, toklı
tokııcı	Dokuyucu t. 44b/10
toklı	Bir yıllık koyun yavrusu t. 7b/4 bk. toğlı, toğlı
toķmak	Tokmak t. 46a/9
tol-	Dolmak t. -mak 29b/12
ton	Elbise, giysi t. 9b/3 bk. ton
ton	Elbise, giysi, kılık, giyecek t. 9b/3, 10b/8, 11b/14, 16b/11, 44b/10, 44b/14, 49b/14, 50a/2, 50a/6 bk. ton t. +ı “elbisesi” 10a/9, 10b/6 t. +ımız 10b/13

	t. +um 10b/15
tonluğ	Elbiseli bk. tonlu, tonluğ t. 9a/15
tonlu	Elbiseli bk. tonluğ, tonluğ t. 9b/3
tonluğ	Elbiseli, giysili bk. tonlu, tonluğ, t. 10a/2
tonmuķ	Elbiseli t. 9b/5
toņuz	Domuz t. 53a/4
top	Top t. 47b/10
topķur	? t. 52b/12
toprak	Toprak t. 54b/6
torķa	İpekli kumaş, ipek elbise t. 50a/8
torluğ	? t. 50a/11
torum	Deve yavrusu t. 6b/11, 51b/13 bk. torum
torum	Deve yavrusu t. 6b/11 bk. torum
toy	Topluluk, cemaat, toy t. 4b/5, 5a/9
toy-	Doymak t. doy (Emir) 34b/4 t. -dı 24a/10

	t. -uğuz 34b/4
	t. -mağ 30a/10
toz	Toz t. 54b/6
töllük	Nesli, soyu olan, nesli devam eden t. 55b/15
Törigen	Muvahhit, Tek olan Allâhu Ta‘âlâ t. 37a/7
törpi	Törpü t. 59b/11
töşe-	Döşemek, yaymak t. -di 25b/10
tuç	Tunç t. 54b/11
tuççı	Tunççu, tunç imal eden t. 45a/10
tudağ	Dudak t. 38b/6
tuğra	Tuğra, imza t. 41a/7
tuğ	Tuğ, bayrak, alem, sancak t. 41a/11
tuluğ	bk. saç t. 38a/4
țumğuyın	Nilüfer t. 56b/4
tura	Kale, hisar t. 55a/6
tur-	Kalkmak

	t. -magil (Emir) 36a/2
	t. -mağ 29b/4
turluğ	Çadırların üzerine örtülen örtü, keçe t. 53b/6
turna	Turnagillerden, Avrupa ve Kuzey Afrika’da toplu olarak yaşayan, göçebe, iri bir kuş t. 53a/15
tusu	Menfaat, yarar, fayda, çıkar, avantaj t. 59b/11
tusul-	Faydalanmak, yararlanmak t. -mağ 31a/12
tutağla-	Tutmak, yakalamak t. -dı 26a/14
tutar	Öksürük t. 48a/15
tuturğan	Pirinç t. 56a/14
țuz	Tuz t. 54b/15
turağ	Mahalle t. 55a/8
tuzak	Tuzak, hile t. 46b/10
țuzlığ	Tuzlu bk. țuzlu , țuzluğ t. 49a/6
țuzlu	Tuzlu bk. țuzlığ , țuzluğ t. 44a/8
țuzluğ	Tuz kabı, tuz koyulan yer bk. țuzlığ , țuzlu

	t. 51a/6
tübe	Tepe, baş, önder, zirve
	t.38a/4
tüglig	Saçlı, saçlı olan
	t. 9a/15
tügsiz	Saçsız
	t. 9b/9
tügme	Düğme
	t. 49b/10
tüken-	Yok olmak, tükenmek
	t. -di 25b/12
tükür-	Tükürmek
	t. -di 21b/14
	t. -mak 31a/12
tülük	bk. ürük
	t. 56b/12
türüm	İp yumağı, ipe eğirme
	t. 46a/14
tütün	Tütün, duman, tütsü
	t. 50b/14
tütünle-	Tütsülemek, tüttürmek
	t. -di 23a/10
U	
uc	Uç, kenar, en ön
	u. 38b/10
ucuz	Ucuz
	u.43b/12
uç-	Uçmak

	u. -mak 30a/14
	u. -tı 24b/10
uçkur	Uçkur, kemer
	u. 50a/2
uçmak	Cennet
	u. 37a/11
Uğan	Her şeye gücü yeten, kudret sahibi Allah
	u. 37a/7
uç-	Bilmek, tanımak
	u. -dı 25a/8
uçtur-	Bildirmek, öğretmek, tanıtmak
	u. -dı 21a/4, 25b/10
ul	Temel, esas, asıl, kök
	u. 55a/4
ulğay-	Olgunlaşmak, büyümek, irileşmek
	u. -dı 26a/10
ulma	Testi, sürahi
	u. 5a/6
ulmuş	İyi pişmiş et
	u. 48b/15
ulu	Büyük, kocaman, ulu bk. uluğ 1
	u. 3b/14
uluğ	1. Büyük, kocaman, ulu bk. ulu
	u. 37a/11, 37b/2, 40a/2, 42a/2, 43b/15
	2. Milletin ileri gelenlerinden, ulu, ihtiyar, sözüne itibar edilen

	u. 40b/6
ulun-	Ulumak, köpek havlamak bk. ür- , ürüle-
	u. -dı 26b/10
un	Un
	u. 48a/6
una-	Gücü yetmek, muktedir olmak, dayanmak, kuvvetlenmek
	u. dı 22a/10
unut-	Unutmak, gaflete düşmek
	u. -mağ 41b/14
unuttur-	Unutturmak
	u. -dı 22a/6
urğu	1. Batı
	u. 4a/15, 4b/3
	2. Bayrak, sancak, alem
	u. 41a/11
ur-	Vurmak bk. vur-
	u. -mağ eğirmek, yün eğirmek 29a/15
uruğ	Tohum, fide, çekirdek
	u. 56a/15
urul	Örs; biçimleri yapılacak işe göre değişen, üzerinde maden dövülen, çelik yüzeyli, demir araç
	u. 46b/13
uru-	Vurulmak, dövülmek bk.
	ur- , vur-
	u. mış 41a/4
uşan-	Usanmak, bıkmak
	u. -mağ 31a/10

uşkuğ	Kenar, keskin taraf, jilet, büyük bıçak, uç, bıçak ağzı
	u. 46a/4
usvu	Sürgü aleti
	u. 46a/9
uş	Şu, bu, işte şu
	u. 4b/3, 5a/6, 12b/6
uşan-	Ufalanmak
	u. mağ 31b/2
uşnu	Önce bk. aşnu
	u. 13b/3, 13b/4
uşak	Küçük
	u. 56a/3
uştan	Elbise
	u. 50a/2
utan-	1. Utanmak, hayâ etmek
	u. -dı 20b/14, 23a/2
	u. mağ 31b/2
	2. Kınamak, azarlamak
	u. -dı 21b/10
uya	Yuva, kuş yuvası
	u. 39b/9
uyan-	Uyanmak
	u. (Emir çekimi) 34b/6
	u. -dı 21b/2
	u. -uguz 34b/6
uyu-	Uyumak
	u. -dı 26b/15, 34a/14
	u. -mağ 30b/8
uyut-	uyutmak
	u. -tı 34a/14

uz	Usta, mahir u. 4a/14, 41b/1	ün	ü. -mağ 32a/4 Ses ü. 39b/13
uzan	Evren, felek, yörünge, astronomi, çember, gökbilim, daire, galaksi, gökcismi, yıldız u. 57a/3	ünde-	Seslenmek ü. -di 26b/10 ü. mağ 30b/6
uzan-	Boy uzamak, büyümek u. -dı 24b/10	ür-	Köpek havlamak ü. mek 39b/15 bk. ulun- , ürüle-
uzağ-	Uzatmak, genişletmek u. -tı 21b/2	ürük	Erik ü. 56b/12
uzuğ	Parlak, parıltılı u. 49b/12	ürüle-	Köpek havlamak ü. mağ 31a/12 bk. ulun- , ür-
uzun	Uzun u. 55b/5	üsten-	Doğru söylemek, sadık olmak ü. -di 24b/2
Ü		üt	Kulak deliği; iğne deliği ü. 6a/4
üç	İkiden sonra gelen sayının adı ü. 58a/5, 58a/11, 58b/6	üt- I	Koyun tüyü kırmak ü. 6a/5
üçünci	Üçüncü, iki sıra sayısından sonra gelen sıra sayısının adı ü. 58b/8	üt- II	Kumarda galip gelmek ü. 6.a/1
üküşle-	Çoğaltmak, artırmak bk. yüküş ü. -di 21a/14	ütergü	Matkap, delgi ü. 47a/5
ülker	Süreyya yıldızı, ülker burcu ü. 57a/14	üzengü	Üzengi ü. kayışı 52b/8
ülüşle-	Ölçmek, arşınlamak	üzküle-	At kişnemek ü. -mek 32a/6
		üzüm	Üzüm ü. 56b/10 ü. ağacı 56b/10

V

var-	Varmak v. -dı 23b/14
ve	Ve bağlacı
vol-	Olmak v. -dı 7a/11 v. -ğay 7a/11
vur-	Vurmak, darp etmek bk. ur- , uru- v. (emir) 4a/14 v. -dı 24b/8, 33b/5 v. -dılar 35a/13-14 v. -dum 12b/4, 15a/2 v. uşğay biz 35b/4
vurul-	Vurulmak v. -dı 33b/5
vuruş	Harp, muharabe v. 41a/2
vuruş-	Savaşmak v. -tı 35a/7 v. -tılar 35a/9

Y

ya	Yay y. 4a/11, 10a/5 y. +sı 10a/12

yacı	Yaycı, yay imal eden y. 10a/5
yaban	Çöl, sahra, vahşi tabiat, kır, boş arazi y. 54b/2
yabılkağ	Kulunç, kolon iltihabı y. 48b/2
yaçın	Saray, eyvan y. 55a/12
yağ-	Yağmak y. -mak y. 29a/8
yağ	Yağ y. 49a/12, 54b/15 y. +ı 49a/10, 49a/15
yağcı	Aktar y. 45a/15
yağla-	Yağlamak, yağ sürmek y. -dı 23a/12
yawa	Karıştırma, halita, harman olmak, karışım y. 60a/12
yağan	Fil y. 53a/4
yağı	Düşman y. 40b/4, 43b/2
yağıla-	Düşman olmak y. -dı 25a/6
yağlağı	Yağlama için kullanılan kap y. 51a/2
yağrın	Kürek kemiği y. 39a/6

yaħın	Yakın y. 55b/14
yaħlıġ	Bir çeşit kemençe, rebap y. 47a/15
yaħşı	İyi, güzel 42b/11 y. +dur 17a/13 y. işle- düzeltmek, ıslah etmek y. –di 21a/4
yaħşıla-	Güzelleşmek, iyi olmak y. –dı 22b/8
yaħşılıġ	İyilik y. +ı 15b/13
yaħşıraġ	daha iyi, daha güzel y. 17a/13
yaқа	Elbise yakası y. 49b/8
yala-	Yalamak y. –dı yaladı 26a/14, 34a/12 y. -maқ 29b/6
yalaman	Vahşi fare y. 54a/6
yalan	Yalan bk. yalġan y. 41b/8
yalan-	Yalakalık etmek, dalkavukluk etmek y. –dı 22a/10
yalat-	Yalatmak y. –tı 34a/12
yalbarmaқ	Yalvarmak, tazarru etmek, yakarmak, niyaz etmek y. 31b/2

yalġan	Yalan bk. yalan y. söyle- y. –di 26a/10
yalġancı	Yalancı y. 41b/8
yalıқ	Şarap tulumu y. 47b/6
yalmaқ	Sıcak memleketlere mahsus ufak bir kertenkele y. 54a/4
yalvaç	Resul, elçi, peygamber, haberci y. 37a/15
yama-	Yamamak y. –dı 34a/12
yamaġ	Yama, y. 49b/10 bk. yamaқ
yamaқ	Yama y. 49b/10 bk. yamaġ
yaman	Kötü, yaman y. 17a/13, 42b/13 y. işle- Bozmak, kötülük etmek y. –di 21a/12
yamanraқ	Daha kötü y. 17a/13
yamat-	Yamatmak y. –tı 34a/12
yamult-	Ayarlamak, düzenlemek, tertiplemek y. –dı 23a/8
yamyaşıl	Yemyeşil

	y. 50b/4
yan- I	Yanmak
	y. mak 29b/14
yan- II	Tehdit etmek
	y. mak 30a/2
yaña	Yan, taraf, canip
	y. 60a/12
yañaq	Yanak
	y. 38a/11
yandur- I	Yakmak, ateşlemek
	y. -dı 21a/10
yandur- II	Döndürmek, çevirmek
	y. -durdı 23b/4
yanğıl-	Yanılmak, hata etmek
	y. -mak 31a/2
yapğı	Örtü
	y. 52b/8
yapnaq	Baytar bıçağı
	y. 47a/7/8
yapraq	Yaprak
	y. 56b/8
yapuğ	Yapı, bina
	y. 55a/4
yapuğı	Hayvan sırtına koruması için örtülen her şey
	y. 52b/10
yar-	1. Yarmak
	y. -dı 24a/12
	y. mak 30a/12
	2. Ayırmak
	y. -dı 25b/10

yara-	Yaramak, işler olmak
	y. mas 7b/8
	y. maz 7b/8
yarıl-	Yarılmak
	y. dı 21b/4
yarar	Yarar, fayda
	y. 4a/7
yarağcı	Silah yapan kişi, zırh ve kalkan yapıcı
	y. 45a/4
yaraş-	Uymak, munasip olmak, uyuşmak bk. yarlaş-
	y. -tı 27a/4
yaraşla-	Yarışmak, müsabaka etmek
	y. -dı 23b/14
Yaratğan	Yaratıcı, Allâhu Ta'âlâ
	y. 37a/5
Yaratıqlı	Yaratıcı
	y. 12a/10
yargız	Aciz, güçsüz, zayıf
	y. 60a/12
yarık I	Açık, berrak, aydınlık bk. yaruk
	y. 57b/14
yarık II	Zırh, cevşen
	y. 52b/4
yarı-	Yaratılmak
	y. mış 37a/1
yarlaş-	Yaramak, yaraşmak bk. yaraş-
	y. -dı 35a/7
yarlığ	Ferman, buyruk

	y. 41a/7
yarlıġa-	Merhamet etmek, acımak
	y. –dı 23b/4
yarluġ	Zavallı, yoksul, fakir, dilenci, dūřkūn, miskin, gariban, muhtaç
	y. 41b/10
yaruġ-	Aydınlanmak
	y. –dı 21a/6
yaruķ	Işık, parıltı, ziya, aydınlık, parlaklık, pırıltı, lamba, ışıltı, nur bk. yarıķ I
	y. 43b/2
yasla-	Yaslamak, dayanmak
	y. –dı yasladı, dayandı 25a/10
yassı	Yassı, geniş
	y. alınluġ 38a/15
yastıkla-	Yastık yapmak
	y. –dı 25a/14
yařtuķ	Yastık
	y. 50a/10
yaş	1. Gözyaşı
	y. 38b/4
	2. Islak, yaş, taze
	y. 43a/10, 56b/6
yařuġ	Pusu, tuzak, kapan
	y. 40b/12
yaşur-	Gizlemek, saklamak
	y. –dı 20b/8, 23a/2
	y. maķ 30b/15
yaçı-	Parlamak, ışık saçmak

	y. –dı 26a/12
yaşıl	Yeşil
	y. 50a/15, 53b/4
yať-	Yatmak, uyumak bk. yaťı-
	y. (Emir) 34b/4
	y. –uġuz 34b/4
	y. –sun 32b/14
	y. –ťı 26b/8
yaťı-	Yatmak, uyumak bk. yaťı-
	y. maķ 29b/8, 30b/8
yatsuġ	Yatsı vakti, karanlık, gecenin ilk ũçte biri, karartı
	y. 57b/12
yavaş	Tabiatı ve görüşü hoş
	y. 41b/6
yavuķ	Yakın
	y. 55b/14
yavuķla-	Yaklaşmak, yakınlalaşmak
	y. –dı 26a/2
yavuz	Kōtū niyetli, kōtū, řerli, fena, kem, zararlı
	y. 43a/14
yavurı	Yavru
	y. 39b/6
yay I	1. Yay
	y. 10a/12, 16a/9, 21b/6, 52a/14, 52a/14, 57b/6
	2. Yay burcu
	y. 57a/12
yay II	Yaz mevsimi, yaz bk. yaz
	y. 57b/6
yay-	Yaymak

	y. -dı 21b/12
yayağ	Yaya, yürüyerek giden, yayan; piyade
	y. 40b/15, 43b/12
yaycı	Yay yapan, yay imal eden kişi bk. yayçı
	y. 10a/5
yayçı	Yay yapan, yay imal eden kişi, yay satıcısı bk. yaycı
	y. 45b/4
yaylak	Yazlık, sayfiye, yayla, dinlenme yeri
	y. 55a/10
yaylarık	?
	y. 46b/7
yaz- I	Yazmak
	y. ğanlar Yazıcılar, kâtipler 17b/1
yaz- II	Hata etmek, yanlışlık yapmak
	y. -dı 20b/8
yaz	İlkbahar, bahar bk. yay II
	y. 57b/6
yazı	Ova, alçak arazi, step
	y. 54a/15
yazılmış	Kaza ve kader
	y. 59a/11
yazla-	Baharı geçirmek
	y. -dı 20b/12
yazuğluğ	Yanlış, hata
	y. 60a/10

yebün	Hatmi rengi, meyvesi yenilir otsu bir bitki türünün rengi, hatmi çiçeğinin rengi
	y. 50b/4
yeñ	Kol, yen, giysi kolu
	y. 49b/6
yeñe	Yenge
	y. 40a/10
yeñelü	Süslenen, donanan, cemal kesbeden, zinetlenen
	y. 41b/8
yeñi	Yeni
	y. 42b/13, 57b/8
yeñile-	Yenilemek
	y. -dı 22b/2
yetigen	Yıldızlar; büyük ayı, küçük ayı
	y. 57a/14
yeyesi	Yenilebilir, yenilmiş, yiyecekler, yiyecek
	y. 48b/9
yığlacı	Çabuk ağlar, tez ağlar
	y. 41b/14
yıhıl-	Yıkılmak, devrilmek, harap olmak
	y. -dı 23a/4
yıkıl-da-	Endişeli olmak, kaygılanmak, tedirgin olmak
	y. -dı 26a/6
yıkılış	Meded, yardım, destek, olanak, takviye
	y. 40b/14
yıkuk	Yıkık yer, harap olmuş mekân

	y. 53b/4
yıl	Sene, yıl
	y. 57b/4
yılan	Yılan 54a/6
yılı-	Ilımak
	y. -dı 34a/15
yılığ	Ilık
	y. su 56a/9
yılıt-	Ilıtmak
	y. -tı 34a/15
yıpar	Misk
	y. 31b/13
yıparcı	Misk yapan kişi
	y. 45b/8
yıparla-	Misk sürmek
	y. -mağ 31b/13
yır	Şarkı, nağme, türkü, terennüm
	y. 47b/1
yırıla-	Şarkı söylemek, terennüm etmek
	y. -dı etti 25b/6
yırlayıcı	Şarkıcı
	y. 45b/6
yırt-	Yırtmak
	y. -tı 23a/6
	y. -mağ yırtmak 31b/2
yışık	Tolga, miğfer
	y. 52b/4
yi-	1. Yemek
	y. -di 21a/12

	y. -diğ 16a/3
	y. -düm 14a/8
	y. -mağ 28b/13
	y. -miş sen 16a/3
yi-	2. İçini boşaltmak, oymak
	y. -di 22b/2
yidür-	Yedirmek
	y. -düm 34b/13
yişi-	Yemek yemek (işteş)
	y. -diler 35a/9
yidi	Yedi, altıdan sonra gelen sayının adı
	y. 58a/7
yig I	1. İğ, eğirmen, kirmen, çıkırık bk. yiglig
	y. 48a/2
	2. Dikiş, dikiş izi
	y. 49b/10
yig II	Çiğ
	y. kerpiç Pişirilmemiş kerpiç 45b/15
yigde	İğde, iğde ağacı
	y. 56b/14
yigirmi	Yirmi, on dokuzdan sonra gelen sayının adı
	y. 58a/13, 58a/15
yigit	Yiğit, genç, delikanlı
	y. 55b/9
yiglig	İğ, eğirmen konulan yer bk. yig I
	y. 48a/2
yigne	İğne

	y. 51a/6
yigneci	İğneci, iğne satan
	y. 44a/15
yignelik	İğnelik
	y. 46b/4
yık	Şeytan
	y. 37b/8
yiki	İki
	y. 58b/4
yil	Yel, rüzgâr, hava, esinti
	y. 57b/1
yilpiç	Yelpaze, vantilatör, pervane, fan
	y. 51a/10
yilim	Tutkal
	y. 46b/10
yiğ	Sümük
	y. 38b/6
yir	Yer, arz
	y. 37b/8, 54a/15, 54b/8, 54b/15, 57a/5, 58b/10
	y. +den 34b/11-12
	y. kurdı sürüngen 37b/8
	y. yağı Petrol, neftyağı 54b/15
	2. Makam, mevki
	y. 55a/8
yişim	Tozluk, soğukta iki bacağa giyilen bir çift tozluk
	y. 50a/4
yitmiş	Yetmiş sayısı
	y. 58b/2

yyir	Kokmuş, çürümüş
	y. 49a/8
yoğ	Yok, mevcut olmayan
	y. 44a/12
	y. it-
	y. -ti 24b/8
yoğsız	Yoksul, fakir
	y. 43b/10
yoğa-	Yok olmak, gizlenmek, saklanmak
	y. -dı 20b/6
yoğun	Yoğun, kalın, kaba, sert, haşın, katı, pek
	y. 43b/10, 55b/5
yoğur-	Yoğurmak
	y. -dı 25a/6
	y. -mak 30b/2
	y. -mış 48a/6
yoğurd	Yoğurt
	y. 49a/14
yol	Yol bk. gök
	y. 44b/12, 54b/4
	y. +ı 57a/5
	y. it- “yol izlemek”
	y. -ti 24b/12
yol-	Tıraş etmek bk. yolı
	y. -dı 22b/14
yolı-	Tıraş etmek bk. yol-
	y. -mak 30b/15
yolğuç	İskarpela; tahta veya ağaç işleme aleti
	y. 51a/6

yoldaş	Yoldaş, yol arkadaşı y. 40b/2
yongaç	Rende y. 47a/5
yonıcı	Yontucu y. 45b/12
yorğa	Eşkin giden at, binek atı y. 51b/6
yorğan	Yorgan y. 49b/12, 50a/8
yorı-	Yürümek y. -dı 26b/6 y. -mak 31a/10
yota	Baldır, uyluk, incik, bacak y. 55b/2
yovu	Yok, mevcut olmayan y. ğıl- “yok olmak, kaybolmak” y. -dı 20b/2
yozağ	Kilit, anahtar y. 55a/15 bk. yozağ
yozağ	Kilit, asma kilit, sürgü kilit y. 53b/2 bk. yozağ
yoz huğlğ	Tahrif edilmiş, biçimi bozulmuş y. 42a/4
yögüt-	Öğütmek, ezmek y. -ti 24b/12
yu-	Yıkamak y. -dı 25b/2, 34a/3 y. -mak 29a/15
yun-	Yıkanmak

y. -dı 34a/3	
yukaru	Yukarı, üstün y. 13b/9
yul-	Feda etmek, kurtarmak için verilen fidyeye vermek y. -dı 25b/8
yulmuş	Sadık, kendisini feda eden y. 41b/2
yulduz	Yıldız y. 57a/3, 57a/5
yulduzcı	Müneccim y. 45b/8
yulğun	İlgün ağacı y. 56b/8
yuluğ	Fidyeye, bedel y. 60a/12
yumak	Yuvarlak biçimde sarılmış iplik, yün vb. şey y. 46b/4
yumruğla-	Yumruklamak y. -dı 26b/2
yumşağla-	Yumuşamak y. -dı 26a/12
yumşak	Yumuşak y. 44a/12
yumşat-	Yumuşatmak y. -tı 26a/12, 26b/14
yumurta	Yumurta y. 49a/4
yuşlağ	Pusu, barınak, sığınak, tuzak, siper y. 40b/12

yut-	Yutmak y. -mağ 28b/15
yüg	Yük y. 33a/6
yükle-	Yüklemek y. -gil “yükle” (emir) 33a/6
yüg	Tüy y. 39b/9 y. +i 52b/2
yügen	Gem y. 52b/10
yügenle-	Gem vurmak, gemlemek y. mağ 32a/6
yügrüg	Yarış atı, savaş atı, küheylan, soylu at 51b/6
yügür-	Koşmak, seğirtmek y. -mek 30a/14, 31a/8
yük	Yük, ağırlık, külfet y. 50b/8
yükle-	Yüklemek y. -di 22b/6
yüküş	Çok, fazla bk. üküşle- y. 44a/2
yün	Yün y. 50a/8
yünçi	Yüncü, yün tüccarı y. 45a/12
yüne	Eyer altına konulan keçe y. 52b/12
yüngül	Hafif, önemsiz, sulu, zayıf y. 43a/4

yürek	Yürek y. 39a/10
yüzici	Yüzücü y. 45a/8
yüz-	Yüzmek y. -mağ 29a/10
yüz I	Çehre, yüz, vecih y. 38a/11, 42a/14 y. +i 10b/4
yüz II	Doksan dokuzdan sonra gelen sayı y. 58b/4
yüzlü	Yüzlü bk. yüzluğ y. 31b/4
yüzluğ	Yüzlü bk. yüzlü y. 23b/2
yüzük	Yüzük y. 42b/1
Z	
Zeyd	Özel isim z. 10a/12, 12a/2, 13a/13-14, 15b/9, 16b/2 z. +in atı 10a/9 z. +ni 12b/4 z. +nindür 15a/4 z. +nitür “Zeyd’indir” 10b/8
zindān	Hapis, zindan z. 55a/10

zindāncı Gardiyan, bekçi

z. 45a/6

zindānla- Hapsetmek

z. –dı 22b/6

ziyān Zıyan

z. kıl-

z. –dı 23a/4

ARAPÇA DİZİN

ا

اب	Anne ve baba, ebeveyn 40a/1
أب	Baba, ata 10b/1, 10b/11, 10b/12, 11a/1, 11b/9
ابتدا	Başlamak 20a/12
ابتغا	Azmak 20a/12, 29b/11
ابتلّ	Islanmak, yaşarmak, nemlenmek 20a/14
ابرسيم	İpek 50a/5
ابرص	Sıcak memleketlere mahsus ufak bir kertenkele 54a/3
ابرة	İğne 51a/5
ابرة الكبيرة	Büyük iğne 46b/2
ابرى	İğneci, iğne satan 44a/15
ابريق	İbrik, sürahi, testi 51a/7
ابيض العين	Aklaşmış göz, ağarmış göz 38b/3
ابيض كله	Bembeyaz olan at 51b/7
اتقص	Yerine getirmek, tamamlamak, bitirmek 21b/1
اتكا	Dayanmak, yaslanmak, abanmak 20b/3
اتلف	Mahvetmek, yok etmek, zarar vermek, bozmak, israf etmek 20b/1
أتم	Tamamlamak, ikmal etmek 20b/1
اثر على الارض	İz, belirti 59a/10
اثنا عشر	“on iki sayısı, on birden sonra gelen sayı” 58a/8

ابصر

Görmek, zihninde tartmak, ihtimam göstermek, gözlerini dikmek, tanımak, seyretmek, fark etmek 20a/12, 36a/11

ابطا

Gecikmek, ertelemek 20a/14

ابطلب

Bozmak, feshetmek, iptal etmek 20a/14

ابغض

Tiksinmek, sevmemek, buğz etmek, nefret etmek 20b/1

ابكم

Dilsiz 42b/4

ابلع

Yutmak, yudumlamak 20a/12

أبلق

Ala, alaca renk 51b/7

ابل و الجمل

Deve 51b/10

ابله

Salak, aptal, ebleh, bön, avanak 43a/7

ابهام

Baş parmak 39a/3

ابيض

Beyazlaşmak, aklaşmak 20a/14

اثنان

İki sayısı, birden sonra gelen sayı 58a/4

اثنا و عشرون

Yirmi iki 58a/14

أجر

Kerpiç 45b/14

اجتهد

Çabalamak, gayret etmek, didinmek 20b/1

اجود

Daha iyi, daha güzel 17a/12

أحب

Sevdi 20b/3

احترق

Yanmak, tutuşmak, ateş almak, yanıp tutuşmak 20b/3

احتشم

Utangaç olmak, çekinmek 20b/5

احتمال

Dayanma, yüklenme, tahammül 12b/15, 29b/11

احتمل	Katlanmak, taşımak, götürmek 20b/5
احد	Bir sayısı 58a/4
احدب	Kambur, büğrü, hörgüç 39a/5
احد و عشرون	Yirmi bir 58a/12
احدى عشر	On bir sayısı 58a/8
احضر	Getirmek, hazırlamak, düzenlemek, donatmak 12b/15, 34a/9
احما	Isıtmak 20b/3
احمر	Kırmızı, kızıl 50a/14
احمر الشعر	Kızıl saç, kırmızı saç 38a/6
احول	Şaşı, şaşı olmak 38b/3
اخ	Kardeş 40a/5
الخالق	Her şeyin yaratıcısı olan Allah 37a/4
اخت	Kız kardeş 40a/5
اختار	Tercih etmek, seçmek 20b/7
اختطف	Kapmak, zorla almak, kaçırmak 18b/13, 20b/7
اختفا	Kaçış, gözden kaybolma, gizli olma 30b/14
اختيا	Gizlemek, saklamak 20b/7
آخر	Son, sonuncu 13b/6
آخر الليل	Gece yarısı, gece sonu 58a/1
اخذ	Al-, edin- 12a/15, 12b/8, 14b/2, 15b/13, 18a/12, 19a/3, 19a/6, 19a/12, 20b/5, 28a/1, 28b/12, 32a/13, 32b/1, 32b/6, 32b/11, 33a/9, 33b/4, 35a/8
اخضر	Yeşil 50a/15
اخطا	Hata etmek, yanılmak 20b/7

اخفا	Gizlenmek, saklanmak 20b/5
اخ من الام	Öz kardeş 40a/5
ادبر منه	Daha kötü 17a/12
آدم	Âdem aleyhisselam 37b/1
ادّٰى	Ulaştırmak, ifa etmek, ödemek, yerine getirmek 20b/9
اذاب	Eritmek, kullanıp bitirmek, çözündürmek 20b/9
اذكر	Erkek cinsel organı 39a/13
اذن	Kulak 38a/8
اراد	İstemek, talep etmek 14b/2, 16b/2, 36b/8
الربّ	Rab, sahip ve efendi olan Allah 37a/6
اربعون	Kırk 58a/14
ارتبع	İlkbaharda bir yerde ikamet etmek 20b/11
ارتعد	Titremek 20b/11
ارتفع	Yükselmek, geçip gitmek, kalkmak 20b/11
ارجوحة	Salıncak 47b/9
ارداف	Eklemek, birinin arkasına bindirmek 31a/14
ارز	Pirinç 56a/13
ارسل	Göndermek, sevk etmek, yollamak 20b/9
ارض	Yer, arz 54a/15
ارضع	Emzirmek 20b/9
ارض وطبة	Alçak arazi, ova, step 54a/15
ارمص	Çapak, gözdeki çapak 38b/3
ارنب	Tavşan 53a/9

إزار	Peştamal, izar, örtü, şal, omuz atkısı 49b/5
ازرق	Mavi 50a/15
ازرق القميص	Mavi gömlek 10a/1
اساس	Temel, esas, asıl, kök 55a/3
استحيا	Haya etmek, utanmak 20b/13
استعجل	Acele ettirmek, evdirmek, ivmek, telaş etmek 20b/13
استغني	Zenginleşmek 20b/13
استقرض	Borç istemek, borç almak, ödünç para almak 21a/1
استنجا	Pislikten temizlenmek, avret yerlerini temizlemek 60a/7
اسد	Aslan, arslan 57a/9
اسر	Esir almak, tutsak almak 32a/5
اسرب	Kara kurşun, grafit 54b/12
اسرع	Acele ettirmek, hızlandırmak, çabuklaştırmak, koşturmak, süratlendirmek 20b/15
اسطام	Köseği; ateş karıştırmaya yarayan odun veya demir; ucu yanık odun, eğsi 51a/3
اسف	Acı, üzüntü, pişmanlık 59a/8
اسفل	Aşağılık, sefil 13b/8
اسقي	İçirmek, sulamak, su vermek, suvarmak 21a/1
اسكاف	Ayakkabıcı, kunduracı 44a/15
اسم	Ad, isim 40b/3
اسمع	Dinletmek, bildirmek, işittirmek, duyurmak 20b/13
اسود	Kara, siyah 50a/13

اسود الشعر	Kara saç, siyah saç 38a/6, 10a/1
اسود العين	Kara göz 38b/1
اسهال	İshal, amel olma, diyare 48b/1
اسيان	Kara balçık 54b/10
اشار	İşaret etmek, öğüt vermek, vurgulamak 21a/5
اشبع	Doyurmak, hoşnut etmek, memnun etmek, tatmin etmek, hakkını tam olarak vermek, içine dalmak, iyice girmek, yedirmek (boya) 34b/3
اشبه	Benzemek, andırmak 21a/3
اشترى	Satın almak, satmak 21a/1
اشنان	Helvacı kökü, çöven, otsu, temizlik maddesi elde edilen, kıyılarda yetişen dikenli yapraklı bitki 46b/6
اصاب	Vurmak, başına gelmek, hedefi vurmak, amaca ulaşmak, uzanıp almak, çarpmak 21a/5
الصاحبُ المالك	Mülkün sahibi olan Allâhu Ta'âlâ 37a/4
اصبع	Parmak 39a/1
اصطاد	Avlanmak, avlamak, tuzağa düşürmek 21a/3
اصطبل	Ahır 53b/1
اصفر	Sarı 10a/1, 50a/13
اصفرَّ	Sarılaştı 21a/5
أصلَحَ	Düzeltmek, ıslah etmek, tamir etmek, onarmak, yenilemek 21a/3
اصل النسب	Kök, soy, nesep 55b/13
اصيل	Asil, köklü 55b/15

اضاءة Aydınlatmak, ısıtmak, ışıklandırmak, parlamak 21a/5

اضاف Misafir etmek, konuk etmek, ağırlamak 21a/5

اضرمت Tutuşturmak, alevlendirmek, ateşlemek 21a/7, 29b/13

اضغاث الحلم Karmaşık rüya, karışık düş 60a/1

اضمر İçinde gizlemek, saklamak, bir his beslemek, inceltmek, zayıflatmak 21a/7

اطرفا İlgin ağacı 56b/7

اطروش Sağır olma 38a/10

اطفا Söndürmek (ateş, ışık), bastırmak, teskin etmek 21a/7

اطمع Cesaret vermek, cezbetmek, umutlandırmak, teşvik etmek, arzu etmek, göz dikmek, uğraşmak 21a/7

اعتق Azat etmek, serbest bırakmak, kurtarmak, özgürlüğüne kavuşturmak 21a/9

اعجز Aciz bırakmak, zayıflatmak, sakatlamak 21a/9

اعرج Aksak, topal 55b/1

اعلق Bir şeyi asmak, geçirmek, sülük kullanmak, yakmak (lamba, چراغ) 21a/9

اعلا Üstün, âlâ, yüce, büyük 13b/8

اعلم Bildirmek, haber vermek, bilgilendirmek 21a/3

اغارة Saldırı, baskın, çapul, yağmalama 28b/12

اغلق Kapatmak, sürgülemek 21a/11

افسد Zayıflatmak, yıkmak, bozmak, ifsat etmek 21a/15

افعى Yılan, engerek yılanı, dişi yılan 54a/5

القاء Atma, koyma, bırakma 29b/11

اقصاعي Tahsildar, vergi toplayan kişi 44b/1

اقبض Yakalamak, kapmak, tutmak, kavramak 33a/9

اقم Kalkın, kalkınız (Emir) 34b/5, 34b/11

اقواسي Yayı, yay yapan kişi 10a/4

القوى Her şeye gücü ve kudreti yeten Allah 37a/6

اكار Çiftçi, saban süren kişi 44b/1

اكتن Gizlenmek, sır olarak tutmak, saklamak, örtmek 21a/13, 29b/13

اكثر Çoğaltmak, artırmak 21a/13

اكرام İkram, ağırlama, konukseverlik, ululama, şeref 30b/12

اكرة Top 47b/9

اكرم Saygı göstermek, övmek, yükseltmek, ağırlamak, göklere çıkarmak, yüceltmek, içtenlikle karşılamak 21a/9

اكل Yemek 14a/8, 16a/2, 21a/11, 28b/12, 35a/8

التجى Sığınmak, iltica etmek 21a/13

الجام	Gemlemek, dizginlemek, zaptetmek 32a/5
الذي	(İsmimevsûl) O kimse, şey ki, o kimseyi, ...an, ...dığını, ...eceği, ...mişi 16a/6, 16a/8, 27b/15, 28a/1
أَلَصَبِّ	Kertenkele, keler 54a/3
الف	Dokuz yüz doksan dokuzdan sonra gelen sayı 58b/3
الف الف	On bin sayısı 58b/5
الفان	İki bin 58b/3
أَلْقَفَض	Kirpi 54a/3
الله تعالى	Allâhu Ta'âlâ, Tanrı 37a/4
الله قوي	Her şeye gücü yeten Allah 12a/1
الكن	Peltek, dilsiz, kekeme 43b/13
المحيي	Maddî manevî her şeye hayat veren, diriltten, canlandıran Allah 37a/8
الي	-e kadar, -e doğru 14a/11, 14b/5, 14b/6, 14b/8, 14b/10, 16b/10
الاية	Kuyruk 49a/9
أم	Anne 10b/1, 10b/11, 10b/12, 11a/1, 11b/9, 40a/1
امتد	Uzamak, esnemek, genişlemek 21b/1
امتلا	Dolmak, sayı olarak çok olmak 21a/15, 29b/11
أَمَرَ	Emretmek, buyurmak, emir vermek 21a/13, 34a/9, 34a/11, 34a/15, 40a/13, 40a/9
امر برفعة	Yamattı, giysiyi başkasına yamattı 34a/11

امر بالحس و الطع	Yalattı 34a/11
امرد	Sakalsız kişi 42b/4
امشاطي	Tarakçı, saç bakımıyla uğraşan kişi 44b/1
امص	Emmek 34b/7
امير	Bey, emir, komutan, kral, başbakan 10a/13, 10b/3, 11b/9, 11b/13, 14b/5, 15a/8, 15b/5, 17b/1, 40b/7
أمرأة الاخ	Yenge 40a/9
امس	Dün, bugünden önceki gün 57b/11
المميت	Ölümü yaratan, diriltip can verdiği varlıkları vakti gelince öldüren Allah 37a/8
الموحد	Tek, bir ve eşsiz olan Allah 37a/6
أَنَّ	Acı çekmek, elem duymak 21b/1
أَنَا	Ben, birinci teklik kişi zamiri 11b/4
انبه	Uyarmak, haber vermek 34b/5
أَنْتَ	Sen, ikinci teklik kişi zamiri 11b/4, 11b/9, 14a/6, 14a/7, 15a/8, 16b/4, 16b/7, 16b/14, 27b/10, 36a/8
انتبه	Uyanık olmak, dikkat etmek, ilgilenmek, önemsemek 21b/5, 34b/5
انتقا	Seçmek, tanımak 30b/12
أَنْتُمْ	Siz, ikinci çokluk kişi zamiri 11b/4, 16a/2
انثى	Dişi, kadın 37b/3, 43a/7
انجاص	Armut 56b/11
انجر	Gemi demiri 47a/12

انسان	İnsan, kişi 12a/11, 15a/13, 37b/1
انسان عالم	Âlim insan, bilge kişi 37b/1
انسليخ	Hayvan derisini soymak, sıyırmak 25a/7
انشق	Yarılmak, çatlama, kopmak, ayrılmak, şafak sökmek, bölünmek 21b/3
انعال	At kışnemek 32a/5
انف	Burun 38b/5
انفاذ	Gönderme, nakletme 31a/14
انفراد	Yalnız olma, münferit olma, inziva, ayrılmak 30b/12
انقص	Eksiltmek, azaltmak, indirmek, kısıtlamak 21a/15
انقطع	Kesintiye uğramak, kopmak, bitmek, sona ermek 21b/3
انقلاب	Değişim, dönüşüm 30b/12
انقلب	Devrilmek, dönmek, çevrilmek, değişmek 21b/3
انكسر	Kırılmak, bozguna uğramak, hafiflemek, yenilmek 21b/3
انين	İnleme, feryat, ah etme 31a/14
اهلك	Yok etmek, helak etmek, bitirmek, tüketmek 21b/5
الواهب	Karşılıksız veren, bağışlayan Allah 37a/4
اوايل	Evvelkiler, birinciler, öncekiler 13b/2
اواخر	Sonuncular, sonrakiler 13b/6
اوتر	Yaya kiriş bağlamak 21b/5

أودع	Emanet etmek, bırakmak, koymak, terketmek, ısmarlamak 21b/5
أوصل	Ulaştırmak, iletmek, taşımak, nakletmek, eriştirmek 18b/13
أوضح	Açıklamak, açıklığa kavuşturmak, izah etmek, netliğe kavuşturmak, aydınlatmak 21b/5
أول	Birinci, evvel; ikinciden önce gelen sıra sayısı 13/2, 58b/5
أول من امس	Dünden önceki gün 57b/13
اي	Hangi, ne 16b/10, 17a/2
ايل	Geyik, erkek geyik 53a/9
ايما	Hangi, hangisi, hem de ne..., ne olursa olsun 16b/10
أين	Nerede? 14a/15
ايوان	Saray, eyvan 55a/11
باب	Kapı 55a/13
بارد	Soğuk 42b/6
باردة	Soğuk 48a/12
بارك	Kutlamak, kutsamak, dua etmek 21b/7
باس	Öpmek, hafifçe dokunmak 21b/7
باشق	Başak, atmaca 53a/14
باع	Satmak 18b/13, 21b/7, 28a/1

باغ	Kulaç 39a/1
بال	İşemek, idrar çıkarmak, küçük aptes çıkarmak” 21b/7
بَتَّ	Bitirdi, kesti 21b/9
بحر	Deniz 53b/12
بخل	Kıskanmak, esirgemek, pintileşmek 21b/9
بَدَّدَ	Dökmek, israf etmek, dağıtmak, bölüştürmek, saçmak, ziyan etmek, serpmek 21b/9
بَدَّلَ	Değiştirmek, dönüştürmek, tebdil etmek 21b/9
بدن	Vücut, beden, gövde 37b/12
بدن	Boy, uzunluk 49b/7
بذر	Tohum, fide, çekirdek 56a/15
بربط	Ud, çalgı aleti 47a/14
بربطي	Kopuz çalan kimse 44b/3
برج	Burç, yıldız kümesi, takımyıldız 57a/2
برجم	Kâkül, perçem 41a/10
بَرَّدَ	Serinletmek, soğutmak, sakinleştirmek, üşütmek, dondurmak, acıyı dindirmek, teskin etmek 21b/11
بردعة	Eyer altına konulan keçe 52b/11
برص	Abraş, cüzamlı, alacalık hastalığı, deride leke bulunması 48b/5
برطیخ	? 52b/11
برغوث	Pireler takımından, insanın ve bazı hayvanların kanını emerek yaşayan, iyi

برکال	sıçradığı için kolay yakalanamayan, küçük asalak böcek 54a/9
بساط	? 45b/14
بسط	Halı, kilim, sergi, yaygı, kilim, keçe 50a/9, 53b/7
بَصَقَ	Yaymak, sermek, (dürülü) açmak, sunmak, açıklamak, kamçılarlamak, hoşlanmak, düzleştirmek, anlatmak 21b/11
بصل	Tükürmek 21b/13
بطانة	Soğan 56b/1
بطن	Elbise içi, astar 49b/13
بُطُو	Karın 39a/7
بطوز	Gecikmek, oyalanmak, yavaş olmak, gerilemek 29b/15
بعث	Kaz 39b/5
بعد	Göndermek, yollamak, çıkarmak, salmak, kıskırtmak 21b/11
بعد غدا	Sonra, daha sonra, halen, ardından 13b/4, 13b/5, 13b/12, 21b/11
بعيد	Yarından sonraki gün 57b/13
بغل	Uzak, ırak 59a/8
بغير ادب	Katır 51b/10
بق	Edepsiz 41b/13
بقر	Tahtakurusu 54a/11
بقرة	Sığır 52a/7
بقل	İnek 52a/5
بقي	Tuzlu veya çorak arazide yetişen bir bitki 56b/3
	Kalmak, durmak 21b/13

بُكا	Ağlamak 29b/13, 59b/4
بكر	Bakire, evlenmemiş kız 42a/8
بكر	Bakire, evlenmemiş kız 42b/6
بكي	Ağlamak, yas tutmak 21b/13
بَلَّ	Islatmak, hafifçe nemlendirmek 21b/13, 30b/9
بلع	Yutmak, çekmek, katlanmak, sineye çekme 21b/15, 28b/14
بلا طعم	Tatsız, lezzetsiz, tatsız tuzsuz 49a/7
بلا فصاحة	Dili fasih ve akıcı bir şekilde konuşamayan 38b/9
بلا لحيه	Sakalsız 38b/13
بلا ولد	Oğulsuz, çocuğu olmayan 40a/1
بلا و المحنة	Bela ve mihnet; gam, gussa, sıkıntı 59a/10
بلحية	Sakallı 38b/11
بناء	Bina, yapı 55a/3
بنات نعش	Yıldızlar, büyük ayı, küçük ayı 57a/13
بنت	Kız çocuğu 40a/7
بند	Bent, madde, fıkra, paragraf 49b/11
بندق	Fındık 56b/15
بنصر	Yüzük parmağı 39a/5
بنفسجی	Mor, menekşe rengi 50b/1
بواب	Kapuçı ve odacı 44b/3
بوسة	Öpüş 59a/3

بوق	Trompet, boru, korna, nefesli çalgı, düdük, borazan, megafon 41a/8
بوقي	Borazancı 44b/3
بول	İdrar, sidik, küçük abdest, çiş 28b/14, 39a/11
بوم	Sarı kuş 39b/3
بُويت	Küçük ev 9a/6
بياع	Satıcı 44b/1
بيت المغزل	İğ, eğirmen konulan yer 48a/1
بيت المقدحة	Kavlık, çakmak demiri 50b/11
بيت الملح	Tuzluk 51a/5
بيت و السقف	Evin çatısı, evin damı 55a/11
بير	Su kuyusu 56a/6
بِيرِق و علم	Bayrak 41a/10
بيض	Taşak 39a/13
بيض	Yumurta 49a/3
بيض	Beyaz, ak 50a/13
بيع	Satma 29b/13
بيل	Bel; toprağı aktarmaya ve işlemeye yarayan, uzun saplı, ayakla basılacak yeri tahta, ucu sivri kürek veya çatal biçiminde bir tarım aracı 46a/10

ت

تاريخ	? 50a/11
تألم	Ağrımak, acı çekmek, üzölmek, kederlenmek, acı

	duymak, elem duymak 21b/15
تأمل	Dikkatle bakmak, uzun bakmak, derin düşünmek 34a/9
تبسم	Gülmek, tebessüm etmek 22a/1
تبين	Saman 56a/11
تناقل	Ağırlaştı, ağır olmak 22a/1
تجربة	Deneyimlemek, tecrübe etmek, sınamak, imtihan olmak 30a/3
تجلد	Sabırlı oldu, tahammül gösterdi 22a/1
تحدث	Karşılıklı konuşmak, söyleşmek, haberleşmek, konuşmak, sohbet etmek, iletişim kurmak, birbiri ile konuşmak 35a/6
تحارب	Savaşmak, birbiri ile dövüşmek, mücadele etmek, uğraşmak, kavga etmek 35a/13-14
تحت	Aşağıda, altta 13b/8
تحتج	? 46a/3
تحرك	Hareket etmek, kımıldamak, kıpırdamak, deprenmek 34a/2
تحصيل	Hasıl olmak, elde etmek, kazanmak 30a/1
تخاريس	Gömlek vb. giysinin yaka açıklığı, tırız 49b/5
تخلية	Boşaltmak, tahliye etmek, salmak 30a/3
تراب	Toprak 54b/5
تراس	Kalkancı, kalkan yapan 44b/5

ترجمان	Tercüman, çevirmen, mütercim 38b/9, 44b/5
ترس	Kalkan 52b/1
ترفع	İlerlemek, yükselmek, büyülenmek, kibirlenmek, gururlanmak, küçümsemsek 31a/14
ترقب	Beklemek, ummak, pusuda beklemek, ümit etmek, gözlemek 22a/3
ترك	Ayrılmak, vazgeçmek, bırakmak, koymak, atlamak, terketmek 21a/9, 22a/1
تزوج	Evlenmek 22a/3
تسعة	Sekizden sonra gelen sayının adı 58a/8
تسعة عشر	On sekizden sonra gelen sayının adı 58a/12
تسعون	Seksen dokuzdan sonra gelen sayının adı, doksan 58b/1
تضارب	Dövüşmek, savaşmak, çekişmek, anlaşmazlığa düşmek 35a/8, 35a/13-14, 35b/4
تضرع	Yalvarmak, rica etmek, yalvarış, yakarış 31b/1
تطهر	Temizlenmek, arınmak, yıkanmak, abdest almak 33b/9
تعب	Yorulmak, bitkinleşmek, bitap düşmek, bıkmak 22a/3, 29a/1, 35a/1
تعال	gelsene! (şartlı hitap şekli, emir) 32a/13, 32b/1, 32b/4 “gel!,”
تعلق	Asılı olmak, tutunmak, ilintili olmak, ait olmak, ilgili olmak 33b/11

تعليق	Asmak, askıya almak 28b/14
تعوج	Eğrilmek, yoldan sapmak, kıvrılmak, bükülmek 22a/3
تغافل	Unutmak, gaflet, ihmalkârlık, dikkatsizlik, tegafül 22a/5, 41b/13
تغسل	Yıkanmak 34a/2
تغطية	Kapamak, kaplamak, örtmek, gizlemek, sarmak 30a/1
تغوط	Büyük abdest bozmak, dışkılamak, sıçmak, defihacet etmek 22a/5, 29a/1
تفاح	Elma 56b/13
تفتت	Ufalamak, ufalanmak 22a/5, 31b/1
تفتيش	İncelemek, yoklamak, denetlemek, teftiş etmek, soruşturmak 30a/3
تفرق	Dağılmak, ayrılmak 22a/5, 33b/11
تقاولون	Sözleşmek, mukavele imzalamak 35a/13-14
تقبيل	Öpmek 28b/14
تقدم	İlerlemek, öne geçmek, sunmak 22a/7, 23b/5
تقلب	Dönmek, değişmek, evrilmek 22a/7
تكة	Elbise beli, pantolon beli, tikleme, pantolon bağı 50a/1
تكسر	Kırılmak, parçalanmak, bozulmak 33b/14
تكلم	Konuşmak, sohbet etmek, laflamak 19b/1, 22a/7

تل	Tepe 54b/1
تلازموا	Bağlanmak, birbirinden ayrılmaz olmak, birbirine bağlanmak 35a/8
تلف	Bozmak, telef olmak, kaybolmak, yitmek 22a/7
تلك الدنيا	Ahiret, öbür dünya 37a/10
تمزيق	Yırtmak, parçalamak, paralamak, pare pare etmek 31b/1
تمسك	Misk sürünmek, koku sürünmek, misklenmek 31b/12
تمشك	Ayakkabı, pabuç 50a/4
تمطي	Esnemek, uzamak, girmek 22a/9, 30a/3
تمكن	Dayanmak, gücü yetmek, kuvvetlenmek, yurt edinmek, el vermek, yer edinmek, oturmak, yurt edinmek 22a/9, 29b/15
تملق	Yaltaklanmak, şakşakçılık yapmak, yağcılık etmek 22a/9
تمنع	Geri durdu, reddetti, kabul etmedi 22a/9
تين	Diş 38b/11
تناظر	Bakışmak, birbirine bakmak, seyretmek 35a/6
تنفس	Soluklanmak, solumak, nefes alıp vermek, teneffüs etmek 22a/11
تنحج	Öksürmek 22a/11
تنحي	Kaçınmak, çekilmek, uzaklaşmak, yanlanmak, savuşmak 22a/11

تطيف	Isıtmak, damla damla akmak, azar azar akmak, süzülme 34a/15
تنور	Tennur, tandır, ocak, fırın 48a/3
تهديد	Tehdit etmek 30a/1
تَوَاقَحَ	İnat etmek, kibirlenmek, küstahlaşmak 22a/11
توجّع	“ağrımak, sancılanmak, acı çekmek, inlemek” 22a/13
توسط	Orta yolu bulmak, aracılık etmek, ortasında olmak 22a/13
توقيع	Tuğra, imza 41a/6
تيسّر	Sola gitmek, sola yönelmek 31b/10, 42b/8
تياّمَن	Sağa gitmek, sağa yönelmek 31b/10, 42b/8
تيس	Teke, erkek keçi, erkek 52a/5

ث

ثالث	İkinciden sonra gelen sıra sayısı, üçüncü 58b/7
ثالث عشر	On ikiden sonra gelen sayının adı 58a/10
ثدي	Meme, göğüs 39a/7
ثَرَدَ	Ekmek doğramak” 22a/13
ثَرِيًّا	Ülker burcu, süreyya yıldızı 57a/13
ثعلب	Tilki 53a/5
ثغاء البقر و الغنم	İneğin mölemesi ve koyunun melemesi 39b/12

ثغر	Küskün, eyerlerin hayvanın kuyruk altına bağlanan kayış kısmı 52b/7, 52b/13
ثقاله	Ağırlık 48a/1
ثقب	Delmek, menfez açmak, açmak 22a/13
ثقة	Doğru, güvenilir, itimat edilen 41b/5
ثقة	İnanç, güvenilen, itimat edilen 42b/8
ثَقَلَ الشَّيْ	Ağırladı, hürmet gösterdi, saygı gösterdi 60a/3
ثقیل	Ağır 43a/3
ثقیل السمع	Ağır işiten 38a/10
ثلاث	İkiden sonra gelen sayının adı, üç 58a/4
ثلاثون	Yirmi dokuzdan sonra gelen sayının adı, otuz 58a/14
ثلاثة الف	Üç bin sayısı 58b/5
ثلج	Buz ve kar 57a/15
ثم	Sonra, ardından 14a/13
ثمانون	Seksen 58b/1
ثمانية	Sekiz 58a/6
ثواب	Sevap 37a/12
ثوب	Elbise, giysi, kılık, kıyafet 10a/9, 10b/6, 10b/9, 10b/12, 10b/15, 11b/13, 16b/10, 50a/1
ثوب الخركاه	Çadırların üzerine örtülen örtü, keçe 53b/5
ثور	Öküz 52a/7
ثور	Öküz burcu 57a/7
ثوم	Sarımsak, sarımsak 56b/1
ثُوِير	Küçük öküz 9a/6, 9a/10
ثيب	Dul kadın 42b/6

جاء	Gelmek, getirmek, varmak 13a/12-13, 14a/6, 14b/8, 14b/10, 14b/13, 15b/1, 15b/6, 16a/4, 16a/11, 16b/14 18a/12, 19a/3, 19a/12, 19b/1, 19b/5, 22a/15, 27b/11, 27b/15, 32b/4, 32b/9, 32b/15, 33a/1, 35b/13, 36a/1, 36a/3, 36a/5, 36a/8, 36b/2, 36b/7-8, 36b/8-9, 36b/10
جادرس	Meyvesi kuş ve tavuklara verilen bir bitki türü 56a/13
جار	Komşu 40b/1
جارية	Kız çocuğu, cariye, gemi, kadın hizmetçi, akan, akıcı 41a/15
جاسوس	Casus, gözcü, hafiye, ajan 44b/5
جاع	Acıkmak, açlık çekmek 22a/15
جَافَ	İçini boşalttı, oydu 22b/1
جانب	Yan, taraf, kenar, bölüm, miktar, çokluk, kısım 60a/11
جاهل	Cahil, bilgisiz 43b/7
جابع	Aç, aç olan kişi 43a/11
جايف	Kokmuş, çürümüş 49a/7
جايي	Gelen, gelen kişi 12a/12
جبل	Dağ 54b/3
جبهة	Alın, yüzün kaşlarla saçlar arasındaki bölümü 38a/14
جثة	Ceset, vücut, kadavra, beden, gövde 37b/12

جش	Sıpa, üzerine yatak konan ağaç kirişler 51b/10
جحفلة	Dana 51b/3
جد	Dede, ata, ced 40a/1
جدبة	Hörgüç 52b/13
جَدَّدَ	Yenilemek, yenileştirmek, tazelemek, tekrarlama 22b/1
جَدْرِي	Çiçek hastalığı 48b/5
جدى	Oğlak 52a/5
جدى	Oğlak burcu 57a/11
جديد	Yeni, taze 42b/12
جراب	Torba çanta, kese, çuval, kutu, mahfaza; kın 51a/9
جرب	Uyuz hastalığı 48b/3
جَرَّبَ	Denemek, tecrübe etmek, uygulamasını yapmak, imtihan etmek 22b/1
جرجر	Harman arabası 46a/10
جرعة	Doz, yudum, bir defada alınan ilaç miktarı 47b/7
جريان	Akış, akmak, cereyan, deveran 29a/3
جريح النشاب	Ok yarası 41a/1
جزا وادا	Ceza, yerine getirme, ifa etme, ifade, icraat 37a/12
جزر	Havuç 56b/3
جزيرة	Ada, deniz veya göl suları ile çevrilmiş küçük kara parçası, cezire 53b/14
جص	Alçı, kireç taşı 46a/1
جَفَّفَ	Kurutmak, güneşe koymak 22b/3
جفن	Göz kapağı 38b/1

جُل	Ürgen, hayvan sırtına koruması için örtülen her şey 51b/14
جُل	Hayvan sırtına koruması için örtülen her şey 52b/9
جلبة	Otsu bir bitki 56a/15
جلد	Deri, cilt 38a/1
جلد	Dayanıklı, sabırlı, metanetli, mütehammil, sebatkâr 42b/10
جماع	Cinsel ilişki, cima 29a/1
جمال	Deveci 44b/5
جمر	Köz, kor 50b/15
جمع	Toplamak, dermek, bir araya getirmek 22b/1, 30a/5
جميل	Güzel, iyi, yakışıklı, latif, lütuf, hoş 38a/12
جَنّ	Deli oldu, divane oldu, mecnun oldu 22b/3
جِنّ	Cin, peri 37b/9
جناح	Kanat, yan 39b/8
جناح	Kol 40b/13
جَنَّة	Cennet 37a/10
جهنّم	Cehennem 37a/12
جَوَاد	Yarış atı, savaş atı, küheylan, soylu at 51b/5
جوال	Gezgin, seyyar, turist 40b/9
جوز	Ceviz 56b/13
جوزا	Ceviz 57a/7
جوشن	Tolga, miğfer 52b/3
جَيِّد	İyi, güzel, âlâ, hoş, uygun, münasip 17a/12, 42b/10

ح

حاجب	Kaş 38a/14
حاد	Keskin, şiddetli, açık, başkan, şef, lider 42b/14, 52a/11
حار	Sıcak 42b/6
حارب	Savaşmak 22b/3
حاسب	Hesap yapan, hesapçı 44b/9
حاضر	Mevcut, var, hazır, şimdi 43a/1
حافرها	Toynak; at, eşek vb. tek tırnaklı hayvanların tırnağı 51b/1
حاك	Dokumak 22b/3
حامض	Acı, ekşi 43a/1, 49a/5
حامي	Hami, koruyucu, kayırmacı, himayeci, himaye eden 44b/11
حايط	Duvar 55a/3
حاك	Elbise dokuyan, diken kişi 44b/9
حب	Sevmek 30a/5
حَبَال	İp yapan, ip satan kişi 44b/7
حبس	Hapis, zindan, mahpushane, mahpus 55a/9
حَبَسَ	Hapse atmak, zindana atmak 22b/5
حبلت	Gebe olan, hamile 22b/5, 42a/10
حبل المد	Uzun halat, uzun, geniş ip 47a/10
حُبْلَى	Gebe, hamile 42a/10

حتي	Hatta, ta ki, -e kadar, -e dek 14a/1, 14a/3, 14a/6, 14a/8
حثو	Dağıtmak, saçmak, serpmek 29a/3
حجام	Hacamatçı, kan çeken 44b/9
حجرة	Kısrak, dişi at 51a/14
حداد	Demirci 10a/4, 44b/9
حدة الخاطر	Zihnin keskinliği, keskin zeka 41b/3
حدع	İki veya üç yaşında dişi koyun; oğlak, keçi yavrusu 52a/3
حدود	Sınır, hudut, limit 54b/1
حديد	Demir 10a/4, 46b/12, 54b/12
حذف	İptal etmek, silmek, kırmak, hazfetmek, koparmak, çıkarmak 22b/5
حرارة	Hararet, sıcaklık 34a/15
حراسة	Koruma, saklama, gözetme, refakat etme 30a/5
حرب	Savaşmak, harp etmek 31a/1
حَرَدَ	Canı sıkılmak, öfkelenmek, kızmak, bozulmak, gücenmek” 22b/7
حرّك	Hareket ettirmek, kıpırdatmak 34a/2
حريق	Ateş, yangın, alev 30b/14
حزام	Kemer, kuşak, kayış, kolan 52b/9
حَسَبَ	Hesaplamak, saymak, düşünmek, zannetmek, göz önünde tutmak, mütalaa etmek, dikkate almak 22b/7
حَسَنَ	Güzel olmak, hoş olmak, yakışıklı olmak 22b/7

حسن و الجمال	Güzellik, hoş, yakışıklılık, yüz güzelliği, letafet 38a/12
حَشَا	Sokmak, doldurmak, içini doldurmak, araya sokmak, tıkamak 22b/9
حصان	Aygır 51a/14
حَصَدَ	Biçmek, devşirmek, hasat etmek, karşılığını almak, netice elde etmek, mahvetmek 22b/9
حصر و السور	Duvar, çit, sur, parmaklık, kale, hisar 55a/3
حَصَلَ	Ele geçirmek, meydana gelmek, başına gelmek, kaynaklanmak, temin etmek, edinmek, toplamak, biriktirmek 22b/9
حصى	Üç yıllık yahut hadım edilmiş teke 52a/5
حطاب	Oduncu 44b/7
حطب	Odun 56b/5
حَفَّ	Yün eğirmeye yarayan tahta ağaç 46a/13
حَفَرَ	Kazmak, oymak, eşmek, hakketmek, hafriyat yapmak 19b/1, 22b/11
حَفَظَ	Korumak, hıfz etmek, saklamak, korumak 22b/9
حق	Boşluk, mafsal boşluğu, kalçanın üst kısmı 51b/12
حق	Gerçek olmak, doğru olmak 26a/13
حَاكَ	Kaşımak, kazımak, sürtmek, ovalamak 22b/11, 30a/5
حكايت	Öykü, hikâye, rivayet 60a/3
حُكْم	Karar, hüküm, yargı, yetki, kanun, otorite 59a/13

حَلَّ	Şişmek 22b/11, 29a/3
حَلَبَ	Sağmak (süt) 22b/11
حَلَفَ	Ant içmek, yemin etmek, Allah adına yemin etmek 22b/13
حَلَّجَ	Pamukçu, hallaç 44b/7
حَلَقَ	Tıraş etmek, sakal kesmek, kazımak 22b/13
حلق	Boğaz 38b/7
حلقة الاذن	Küpe 42a/15
حلو	Tatlı, hoş, makbul, güzel, şekerli, taze, latif, sevimli, şirin, lezzetli, nefis 17a/8, 43a/1, 44a/9, 49a/5
حلق	Tıraş etmek, yolmak 30b/14
حلوبة	Sağmal, süt veren, sağımlı, sütlü 52a/3
حما	Isıtmak 22b/13
حمّا	Sıcaklığı artmak, harareti yükselmek 48a/12
حمار	Eşek, himar 51b/10
حماروحش	Yaban eşiği, dav 53a/7
حمّام	Hamam 55a/9
حمّامي	Hamamcı 44b/7
حمرة الحند	Kaş boyası 47b/12
حمض	22b/13 “ekşimek”
حمّل	Yüklemek, taşıtmak, yükletmek 22b/5, 23a/1, 33a/6
حَمَل	Kuzu 52a/1, 57a/7
حمو	Kaynata, kayınpeder 40a/9
حمولة	Taşıma, nakliye, yük 51b/14
حميت	Kaynana 40a/11
حِنّا	Kına 47b/14

حنطة	Buğday 56a/11
حنطية	Buğday aşısı 49a/1
حنك	Çene, damak 38b/7
حَوّا	Hz. Havvâ (as) 37b/1
حوت	Balina, büyük balık, yunus” 57a/11
حَوْض	Göl 56a/4
حولى	Bir yaşında olan genç hayvan 52a/1
حى	Diri, canlı 37b/3, 42b/14
حيا	Haya, utanmak 31b/1
حيّا	Selamete ermek, sağlıklı olmak, esenliğe ermek 24a/5
حياة	Hayat, yaşam 37b/5
حيّة	Yılan 54a/5
حياسة	Kuşak, bel bağı 50a/3
حين	O zaman, o çağ, süre, vakit, devre, devir 57b/3
حيوان	Hayvan 37b/5
خ	
خاتم	Yüzük 42b/1
خاتون	Hatun, hükümdar karısı, şerefli kadın 42a/6
خارج الشئ	Bir şeyin dışı 60a/7
خاسر	Kaybeden, kaybolmuş, mağlup, zayi eden, ziyan eden, zayi olmuş, mahvolmuş, telef olmuş 41b/11
خاط	Dikmek, dikiş dikmek, terzilik yapmak 22b/15

خاط	? 38b/5
خاف	Korkmak 22b/15
خفيف	Hafif, önemsiz, sulu, zayıf 43a/3
خال	İnsan vücudundaki ben lekesi 38a/12
خال	Dayı, annenin erkek kardeşi 40a/3
خالة	Teyze 40a/3
خالق	Yaratan, halkeden 12a/10
خالي	Kaygısız, gamsız, tasasız, kafası rahat 43a/3
خامس	Dördüncüden sonra gelen sıra sayısının adı 58b/7
خاين	Hain, kendisine güvenilmeyen, kendisine inanılmayan 42b/10
خبّاز	Ekmekçi, ekmek yapan, satan kimse 44b/11
خبر المكنوم	Gizli haber, gizli bilgi 59a/13
خبز	Ekmek 49a/3
خفي	Gizli, saklı 31b/3
ختم	Mühürlemek, damgalamak 23a/1
ختم	Mühür, hatem 41a/6
خجل	Utanmak, mahcup olmak, çekinmek, sıkılmak 23a/1
خدم	Hizmet etmek, çalışmak, hizmetini görmek 23a/5
خدش	Tırmalamak, berelemek, dağıtmak, yırtmak, parça parça etmek 23a/3
خَزَاف	Çömlekçi 44b/11

خرب	Harap etmek, mahvetmek, yıkmak, yok etmek, imha etmek 23a/3
خرج	Çıkmak, ayrılmak 23a/3
خردل	Hardal, hardal tohumu 56b/1
خراسان	İran'ın kuzeydoğusunda bulunan bir eyalet 14a/11, 14b/5
خرق	Yırtmak, delmek, delip geçmek 23a/5
خرکاتي	Otağcı 44b/13
خرگاه (Far.)	Otağ, büyük çadır 53b/5
خروج	Çıkma, çıkış 43a/5
خريف	Güz mevsimi 57b/5
خسارة	Kayıp, zarar, hasar, ziyan 32a/1
خسر	Zayi etmek, ziyan etmek, telef olmak, kaybetmek, zarar etmek, kayba uğramak, yitirmek 23a/3
خشبة	Kereste, tahta parçası, kalas, kütük 46b/6
خَشِن	Kaba, sert, haşın, zorlu 44a/11
خصی	Hadım etmek, iğdiş etmek 51b/12
خضاب الحاجب	Allık, kadınların yanaklarını boyamak için kullandıkları kırmızı bir boya 47b/12
خضر نظر	Yeşillik 53b/3
خطا	Hata etmek, haddini aşmak, azmak 23a/5
خطا	Hata, yanlış 31a/1, 60a/9
خف	Ayakkabı, edik, çizme 50a/3

خفقان	Çarpıntı, nabız, vuru, çarpınma 31b/3
خل	Sirke 49a/11
خلا	Terk etmek, yalnız kalmak, halvete çekilmek, boş olmak 23a/7
خلط	Karıştırma, halita, harman olma, karışım 23a/5, 60a/11
خلف	Arka, geri, art, sırt, arka taraf 13b/12
خلق و طبع	Huy, seciye, tabiat, yaratılış 41b/3
خمار	Meyhaneci, içki satan, bistro 44b/13
خمر	Çakır, sarhoş 47b/3
خمری الشعر	Kırmızımsı kızılımsı saç, bronz renkli saç 38a/6
خمسة	Dörtten sonra gelen sayının adı 58a/6
خمسون	Kırk dokuzdan sonra gelen sayının adı 58a/14
خمسه عشر	On beş 58a/10
خمير	Hamur, maya, olgun, ergin 48a/5
خنزير	Domuz 53a/3
خنصير	Serçe parmağı 39a/5
خوخ	Şeftali 56b/11
خوزه	Tolga, miğfer 52b/3
خوف	Korku, dehşet, endişe 12b/12, 30a/7, 41b/15
خيّاط	Terzi 44b/13
خيّاطة	Dikiş, terzilik, dikme 29a/3
خيّامي	Çadırcı, çadır yapan, çadır kuran 44b/11

خير	İyi, hayır dua, iyilik, sadaka 15b/13
خيّط الابرى	İplik 46b/2
خيل	At, beygir, aygır 16b/8
خيمة	Çadır 53b/5
د	
دار	Ev, mesken, bölge, vatan, yurt, saray 15a/6
دار	Döndürmek, çevirmek 23a/7
دار الضرب	Darphane, para basılan yer 58b/9
دار الملك	Saray, melikin hanesi 55a/5
دب	Ayı 53a/3
دبّر	Tasarlamak, kurmak, tertiplemek, (hile) düzmek 23a/7
دبغ	Tabaklamak, hayvan postlarını kullanılabilecek duruma getirmek amacıyla değişik kimyasal maddelerle işlemek, terbiye etmek 23a/9
دبّوس	Çomak 52b/3
دجاج	Tavuk 39b/3
دحلة العنب	Kamışlı üzüm 56b/9
دخان	Tütün, duman, tütsü, buhar, sigara 50b/13
دخل	Girmek 23a/9
دخّن	Tütsülemek, sigara içmek, tüttürmek, tütmek 23a/9
دُخن	Füme, tütsü, duman? 56a/13
دخول	Girmek, giriş 29a/5, 43a/5

دخيل	Bilgisiz, tecrübesiz 41b/11
دُر	İnci 56a/4
دُرْدِي	Posa, tortu, telve, çökel 47b/5
درز	Dikiş, dikiş izi 49b/9
درزور	Sığırcık kuşu 39b/3
دَرَفْشُ	Kunduracı aleti 46a/3
دَرَوَازَة	Kale kapısı, ana kapı, şehir kapısı 55a/5
درهم	Dirhem, para 58b/9
ودع	Ayrılmak, bırakmak, terk etmek, tevdi etmek, emanet bırakmak 32b/14, 32b/15
دَعَاء	Dua, iddia, çağrı, namaz 32a/1
دعوة	Davet, konuk etme, misafir, ağırlama 48b/8
دغدغ	Gıdıklamak, ezmek, gıcıklamak 23a/9
دَفَّةُ السَّراج	Eyerin iki yanı 52b/5
دفن	Defnetmek, gömmek, saklamak, gizlemek (sır vb.) 23a/11
دَفِي	Sıcak olmak, ısınmak, kızmak 23a/11
دقيق	İnce, tam, keskin, dakik, titiz 43b/9, 55b/6
دقيق	Un 48a/5
دَلْكَ	Sürtmek, masaj yapmak, ovmak 23a/11
دلال	Tellal, simsar, komisyoncu, seyyar satıcı 44b/15
دَلُو	Kova 56a/6
دلو	Kova burcu 57a/11

دليل	Kılavuz, delil, belirti, rehber, işaret, iz 44b/15
دم	Kan 37b/14
دَمَع	Gözyaşı 38b/3
دمه و القصاص	Diyet, kısas, ceza 59a/5
دَنْدَج	Rende 47a/5
دنیا	Dünya 37a/8
دَوَا	İlaç, deva, derman, ecza 23a/7
دُور	Yumuşak vücutlu, uzun gövdeli, omurgasız, bacaksız, ayaksız veya çok ilkel ayaklı küçük hayvan 54a/9
دوزنه	Pencere 55a/13
دُوس	Çiğnemek, ezmek, basmak 29a/5
دولاب	Tekerlek, dolap, çark 48a/1
دُويره	Küçük saray 9a/7, 9a/9
دهن	Yağlamak, bir sıvı veya yağla ovmak, boya vurmak 23a/11
دهن	Yağ 49a/9
دهن الجوز	Ceviz yağı 49a/11
دهن السراج	Kandil yağı 49a/9
دهن اللهم	Et yağı 49a/11
ديباج	İpekli kumaş, ipek elbise 50a/7
ديكدان	Sac ayağı 50b/15
ذین	Ödünç 20b/9, 59a/3
ذِي	

ذا	Bu, şu, o 12b/5
ذاب	Eridi 23a/13
ذئب	Kurt; Köpekgillerden, Avrupa, Asya ve Kuzey Amerika'da yaşayan, postu gri sarı renkli, yırtıcı, etçil memeli hayvan 53a/1
ذاق	Tatmak, tadına bakmak” 23a/13
ذاك	O, şu 11b/6
ذبان	Sinek 54a/11 11b/6, 16a/4, 16a/8
ذبح	Boğazlamak, katletmek, kurban kesme 23a/13
ذخيرة	Stok, cephane, erzak, hazine, zahire 60a/9
ذراع	Kol, arşın, endaze, kuvvet, güç, manivela 58b/9
ذرع	Ölçmek (mesafe), yürümek, katetmek (ülkeyi), belli bir mesafeyi yürümek, arşınlamak 23a/13
ذرع و الكيل	Ölçmek, arşınlamak 32a/3
ذَكَرَ	Hatırlatmak, anımsatmak, aklına getirmek 23a/15
ذكر	Erkek 37b/3, 43a/5
ذكر	Erkek cinsel organı, sik 39a/13
ذكي	Akıllı, zeki 43a/7
ذلك	O, şu, bu 16a/6
ذَمَّ	Yerme, eleştirme, kötöleme, paylama, ayıplama, itham etme, suçlama, böhlan 23a/15
ذنب	Kuyruk 51b/3
نوايتان	Saç perçemi, zülfü 38a/6

ذوبان	Erime; hastalıktan dolayı manen ve maddeten erime 48a/12
ذو النسل	Nesli, soyu olan, nesli devam eden 55b/15
ذهب	Altın 17b/8-9, 17b/10, 54b/10
ذيل	Etek, kuyruk 49b/7
ذ	
رابع	Dördüncü, üçüncüden sonra gelen sıra sayısı 58b/7
رابع عشر	On dört sayısı 58a/10
راجل	Yaya, yürüyerek giden, yayan 40b/15, 43b/11
رأس	Baş, kafa 14a/8, 38a/3, 38b/9
راس الثوب	Elbisenin üst kısmı, baş tarafı 50a/5
رأس اللسان	Dil ucu 38b/9
راع البقر	Sığır çobanı 44b/3
راعي ⁹⁶²	Çoban 45a/3
راكباً (z.)	Binerek, binmiş bir şekilde 13a/12-13
رامح	Mızraklı, süngülü, mızrak taşıyan 10a/1
رانی	Soğukta iki bacağı giyilen bir çift tozluk 50a/3
راي	Görmek 20b/15
رؤيا و الحلم	Rüya, düş 59b/10

⁹⁶² Metinde bu kelimenin Türkçe karşılığı olarak balıkçı manasına kullanılan “balıhçı” kelimesi verilmiş ancak biz burada Arapça kelimenin asıl karşılığını verdik.

رباب	Bir çeşit kemençe, rebap, sap kısmının ucunda hindistan cevizinden yapılmış basık, yuvarlak, küçük bir kâsesi bulunan, dize veya bir yere dayanarak çalınan saz 47a/14	şıçratmak, çiselemek, saçmak, yağdırmak 23b/3	
ربح	Faydalanmak, kâr etmek, elde etmek 23b/1	رشوة	Rüşvet, susmalık, sus payı, hakk-ı sükût 32a/3
ربعة	Dört, üçten sonra gelen sayının adı 58a/4	رصاص	Kurşun 54b/12
ربيع	İlkbahar, bahar mevsimi 57b/5	رضاع	Emmek, süttten dolayı akrabalık 29a/5
رَجَع	Geri dönmek, geri gelmek, vaz geçmek 14b/13, 23b/1	رضع	Bebek, süt emen çocuk, süt kardeş 55b/8
رجل	Er, erkek, adam 37b/1, 43a/7	رَضَع	Emmek (süt) 23b/3
رجل	Bacak, ayak 55b/1	رطب	Yaş, ıslak, taze 43a/9, 56b/5
رحل	Göçmek, yola koyulmak, ayrılmak, gitmek, ölmek, vefat etmek 23b/1, 27b/1, 27b/3	رَعَا	Güzel, hoş, iyi, latif, pür ve revnak olan, parlak 42a/6
رَحْل	Yük 50b/7	رغاء الجمل	Develerin çıkardığı ses 39b/12
رحم	Acımak, bağışlamak, merhamet etmek, mağfiret etmek, affetmek 23b/3	رغوة اللبن	Süt köpüğü 47b/5
رحيل	Yola çıkma, göç, vefat etme, ayrılma, uzaklaşma 27a/15, 30a/7	رفس	Tekmelemek, tepmek, çifte atmak 23b/5
رخيض	Ucuz 43b/11	رفع	Sunmak, teslim etmek, kaldırmak, yükseltmek, yüceltmek 23a/1, 23b/5, 30a/7
ردّ	Cevap vermek, reddetmek, geri göndermek 22b/3	رفع الثوب	Yamadı 34a/11
رسم	Resmini yapmak, çizmek, betimlemek, tarif etmek 23b/5	رفيق العسكر	Asker arkadaşı 40b/1
رسول	Peygamber, resul, elçi 37a/15, 45a/1	رفيق الطريق	Yol arkadaşı 40b/11
رش	Sulamak, püskürtmek, serpmek (su, sıvı),	رقاص	Dansçı, rakkas 45a/1
		زِقّ الخمير	Şarap tulumu 47b/5
		رقص	Oynamak, dans etmek, raks etmek 23b/5
		رقعه	Yama, elbisedeki yama 49b/9
		ركاب	Binici, süvari 45a/3
		ركاب	Üzengi 52b/8

ركب	Binmek 14b/12, 14b/13, 15b/5, 16b/8, 18a/12, 19a/3, 23b/7
ركبه	Diz; kaval, baldır ve uyluk kemiğinin birleştiği yer 39a/15
ركض	Koşmak, acele etmek, (atı) dört nala koşturmak, seğirtmek, çabuk gitmek 23b/7
رَماد	Kül 50b/13
رَمادى	Kül rengi, boz 50b/1
رمح	Kargı, süngü, mızrak, cirit 52a/13
رمل	Çıban 48b/3
رمل	Kum 54b/5
رمي	Atmak, fırlatmak, ateşlemek, savurmak 23b/7, 29a/5
رندج	Rende 47a/5
رواس	Baş satıcı 45a/1
روح	Can, ruh 37b/12
روضة و مرعى	Otlak, çayır, mera, kır, bahçe, bostan 53b/3
ريش النشاب	Ok tüyü 52b/1
ريا	İki yüzlülük, riya 23b/1, 31b/3
ز	
زاد	Artırmak, çoğaltmak, aşmak, geçmek, üstün olmak 23b/9
زاد الطريق	Azık, yol azığı 58b/13

زاغ	Karga, kargaya benzer, daha küçük leş yemez bir kuş 39b/1
زاويد العين	Göz zarı 38b/1
زبد و ال	Ayran yağı 49a/15
زبيب	Kuru üzüm 56b/9
زجاج	Camcı 45a/3
زجر	Azarlamak, engellemek, durdurmak, tekdir etmek, sınırlamak, yasaklamak, önlemek, paylamak, zaptetmek 23b/9, 30a/7
زُر	Düğme 49b/9
زراد	Silah yapan kişi, zırh ve kalkan yapıcı 45a/3
زرع	Ekmek, serpmek, dikmek (fidan) 23b/9, 29a/7
زرق	Çılgılık atmak, bağırmak 23b/9
زكام	Nezle, üşütme, soğuk algınlığı, grip 48b/1
زلق	Kaymak, kayganlaştırmak, yağlamak 23b/11, 30a/9
زمان قليل	Kısa zaman, kısa süre 60a/1
زوج	Eş, koca 40a/9
زوج و الجفت	Çift, eş 59b/10
زورق الكبير	Büyük sandal, büyük kayak 47a/10
زيادة	Artık, fazla, ziyade 43a/11
زئبق	Civa 54b/12
زيچ	Astronomik hesap cetveli, yapı ustasının düzgünlük için kullandığı 46a/5

س

سؤال	Soru sormak, sual sormak, istemek 30a/9
سابع	Yüzücü 45a/7
سابق	Yarışmak, geçmeye çalışmak 23b/13
ساحل	Sahil, kıyı, deniz kenarı 53b/14
سافر	Seyahat etmek, yola çıkmak, yolculuk etmek, gezip dolaşmak 23b/13
ساق	Yollamak, göndermek, sürmek, gütmek, taşımak 23b/13
ساق	Baldır, incik, bacak 55b/1
سال	Sormak, istemek, talep etmek, rica etmek 23b/11
سامح	Bağışlamak, affetmek, müsamaha göstermek, anlayışla karşılamak, mazur görmek, göz yummak, kusura bakmamak 23b/13
سبابة	Şehadet parmağı, işaret parmağı 39a/3
سباحة	Yüzmek 29a/9
سبال	Üst dudakta büyüyen kıl 38b/11
سبح	Yüceltmek, tenzih etmek (Allah'ı), Allah'ın her türlü noksandan uzak olduğunu belirtmek, tespih çekmek” 23b/15
سبع	Arslan, aslan 53a/1
سبعة	Yedi sayısı, altıdan sonra gelen sayının adı 58a/6

سبعون

سبق

سبت

سنة

ستون

ستة عشر

سجان

سجع الطير

سحر

سحر

سحق

سختیان

سراج

سراج

سراق

سراويل

سرج

سرطان

سرطان

Yetmiş sayısı, altmış dokuzdan sonra gelen sayının adı 58b/1

Geçmek, üstün gelmek, varmak, önde gelmek, takaddüm etmek 23b/11

Elti, kadına göre kocasının erkek kardeşlerinin eşlerinden her biri 42a/6

Altı sayısı, beşten sonra gelen sayının adı 58a/6

Altmış sayısı, elli dokuzdan sonra gelen sayının adı 58b/1

On altı sayısı, on beşten sonra gelen sayının adı 58a/10

Zindancı 45a/5

Kuşun ötmesi 39b/14

Büyüledi, efsunlamak, büyü yapmak, teshir etmek, meftun etmek, cezbetmek, hayran bırakmak 24a/1

Büyü, sihir 31a/3, 59b/1

Ezmek, öğütmek, öldürmek 23b/15

Post, kurutulmuş keçi veya koyun derisi, sahtiyan, maroken 46a/5

Semerci, eyerci 45a/5

Lamba, kandil, ışık, çerap, sirac 21a/9, 51a/9

Hırsız 45a/5

49b/13 “içlik, içlik elbise”

Eyer 52b/1

Yengeç 56a/2

Yengeç burcu 57a/7

سرق	Çalmak, aşırnak 24a/1, 31a/3
سُرِيَة	Odalık, cariyе, metres 41a/13
سُرِيَه	Kuma 42a/8
سُرِيَة	Kuma, cariyе 10a/13
سريع البكا	Çabuk ağlar, tez ağlar 41b/13
سطح	Dam; yapıları dış etkilерden korumak amacıyla üzerlerine yapılan çoğuş kiremit kaplı bölüm, üzeri toprak kaplı ev, küçük ev, köy evi 55a/13
سطور	Satır, bıçak 51a/3
سُعَال	Öksürük 31a/1, 48a/14
سعل	Öksürmek 24a/1
سفرجل	Ayva 56b/9
سُفلى	? 46b/6
سفينه	Gemi 47a/10, 53b/14
سفينه الصغيرة	Küçük gemi 47a/10
سقي	Sulamak, içirmek, su vermek 24a/1
سكاكينى	Bıçakçı, bıçak yapan, imal eden kimse 45a/5
سكب	Dökmek, boşaltmak 24a/5
سكت	Dinmek, susmak, sükut etmek 24a/3
سُكر	Sarhoş olmak, esrimek 24a/3, 31a/3
سكران	Esrik, mest olmuş, sarhoş 43a/15
سُكُوكُ	? 51b/5
سكن	Dinmek, durmak, kalmak, oturmak, ikamet etmek, sakin olmak 24a/3

سكين	Bıçak 11a/4, 11a/6, 52a/13
سلب	Almak, soymak, çalmak, götürmek, dökmek (su) 29a/7
سلسلة الغزل	İp yumağı, iple eğirme 46a/13
سلطان	Kaan, hükümdar, sultan 40b/3
سلطانه	Kadın sultan, kadın hükümdar, sultanın karısı, türkan 40b/3
سلم	Kurtuldu, selamete erdi 24a/5
سَلَمٌ	Selamette olmak, sağlıklı olmak, güvende olmak, emin olmak, esen olmak 24a/5
سماء	Gök, sema 57a/2
سماك صِغار	Küçük balık 56a/2
سمع	İşitmek, duymak 24a/5
سمك	Balık 14a/8, 45a/9, 56a/2
سمن	Semizlemek, şişmanlamak, semirtmek 24a/7
سَمْنٌ	Boz renkli at 51b/5
سُمِّي	Zehirlemek 24a/3
سمين	Semiz, şişman 48b/14, 55b/4
سنام	Hörgüç (hayvanlarda), kambur, tümsek 52a/1
سنبله	Sünbüle Burcu ve takım yıldızı, sümbül, başak, tek başak 57a/9
سَنَجَاب	Sincap 53a/7
سِنُور	Kedi 53a/5
سنه	Yıl, sene 57b/3
سوار	Bilezik 42a/15

سوق	Sevketmek, sürmek, götürmek, gütme, yürütmek, ilerletmek 33a/11
سوق	Pazar, çarşı 55a/7
سويق	Ezme, buğday ezmesi, arpa ezmesi 49a/3
سهر	Güveyi, damat 40a/9
سياساتى	Dilenci 45a/7
سياقه الحديث	Sözü tartarak düşünerek ifade etme, sözde siyakat 60a/7
سيخ	Şiş, dar ve uzun kılıç, çatal 51a/1
سيّد القوم	Bir milletin veya kavmin lideri, başkanı, efendisi 40b/7
سير	Varmak, harekete geçirmek, (arabayı) sürmek göndermek, yollamak, yürümek, görev yürütmek 14a/11, 23b/11
سير	Gitmek, varmak, gezmek, seyretmek, yola çıkmak, açılmak, seyahat etmek 14a/11, 29a/7
سير	Kayış, kalın kemer 52b/5
سير الركاب	Üzengi kayışı 52b/8
سير الغليظ	Kayış, kalın kemer 46a/5
سير الليل	Gece yürüyüşü 30a/9
سير الوسط	Bel bağı, kuşak 49b/15
سيف	Kılıç 12b/3, 15a/1, 16a/8, 17a/7, 52a/11
سئل	Akmak, yağmak, (sel) akmak 29a/7

ش	
شاب	Yigit, genç, delikanlı 55b/8
شاخ	Kocamak, yaşlanmak, ihtiyar olmak 24a/7
شاروش	Çavuş, askeri bir rütbe 45a/7
شال	Götürmek, taşımak, kaldırmak 24a/7
شاهين	Şahin, doğan 53a/12
شباباتى	Düdükçü 45a/7
شبابه	Kaval, düdük 47a/14
شَبَر	Karışlamak, karışla ölçmek 24a/7
شبر	Karış, parmaklar birbirinden uzak duracak şekilde gergin duran elde, başparmak ile serçe parmağın uçları arasındaki açıklık 38b/15
شبع	Doymak, doyurmak 24a/9, 30a/9
شبعان	Tok, doymuş 43a/11
شبكة	Ağ, tuzak, nişan 46b/9
شبه	Benzemek 30a/11
شبيهة الرجل	Erkeğe benzeyen kadın 42a/6
شتا	Kış ayı, kış 57b/5
شتم	Sövmek, azarlamak, küfretmek 24a/9
شتيمة	Küfür, sövme, iftira, kötü söz 60a/3
شُجاع	Bahadır, yiğit, alp, delikanlı 13a/5
شجاعة	Cesaret, atılım, yiğitlik, gözü peklilik 13a/5
شحمه الاذن	Kulak memesi 38a/8

شحيح	Kıt, tamahkâr, nadir, cimri, seyrek 41b/9
شد	Kapatmak, bağlamak, sarmak, sıkıştırmak, germek 21a/1
شد	Bağlamak, iliştiirmek, sıkıştırmak 29a/9
شدق	Çene kemiği, avurt içi, ağzın yan tarafları, avurt 38b/7
شديد الاحمره	Kıpkızıl 50b/3
شديد البياض	Apak 50b/1
شديد الخضرة	Yemyeşil 50b/3
شديد الزرق	Masmavi, gömgök 50b/5
شديد الصفرة	Sapsarı 50b/3
شديد السواد	Kapkara 50b/2
شرا	Satın almak 32a/5
شراب	İçecek, şurup, şerbet, şarap, içki, meyve suyu 60a/1
شرب	İçmek 24a/9
شربة	Yudum, doz 59a/8
شرة	Aç gözlü olmak, düşkün olmak, aşırı hırslı olmak 24a/9
شريك	Ortak, şerik 40a/14
شيص	Olta, zoka 46b/9
شعير	Arpa 56a/11
شعر الصدع	Kırık saç 38a/3
شعر مضفور	Koyu saç 38a/8
شغل	İş, meşguliyet 33a/4, 59a/10
شفه	Dudak 38b/5
شق	Yarılmak, çatlamak, ayrılmak 24a/11, 30a/11

شمامة	Birisinin acısına sevinmek 59b/7
شمر	Acele yürümek, çemremek, göndermek, kolları sıvamak, süratle yürümek, hazırlanmak 24a/11
شوف	Tapan, kesek kırma makinesi, ekilen yeri düzeltme makinesi 46a/8
شونج	Oklava 48a/3
شوي	Kızartmak, kavurmak, ızgara yapmak 24a/11, 29a/9
شوى	Kızartılmış, kızartma 48b/14
شهادة	Tanık, şahit 59b/7
شهر	Ay, bir yılın on ikide birini kapsayan zaman dilimi 57b/3
شهوة	Şehvet, arzu, azgınlık” 30a/11
شيخ	Şeyh, reis, şef, yaşlı, ihtiyar 55b/10
شيرج	Tahin, susam yağı 49a/9
شيطان	Şeytan 37b/7
شي موزون	Tartılmış, ölçülmüş şey 59a/5
ص	
صاح	Bağırmak, haykırmak, çağırmak 24a/11
صاحب الدنيا	Dünyanın sahibi, dünyayı seven 40b/5
صاحب الراى	Bilgili, düşünce sahibi, âlim 40b/9
صاحي	Ayık, ayılmış 43a/15

صارَ	Olmak 24a/13
صاعد	Yükselmek, ağmak, yukarı çıkmak, kalkmak 12a/7, 36a/14, 36b/1
صافى	Temiz, saf, samimi, süzölmüş (sıvı) 47b/7, 60a/5
صالح	Doğru, iyi, yerinde, faziletli, elverişli; yaramak, yaraşmak, elverişli olmak, uygun olmak, iyi olmak, düzeltmek, ıslah etmek 22a/13, 35a/6, 43a/13
صانع	Üretici, işçi, yapan, imalatçı, zenaatkâr 41b/1
صانع الرمح	Süngü, mızrak yapan, imal eden kimse 45a/11
صانع السفن	Gemi yapan, imal eden kimse 45a/11
صباغ	Boyacı 45a/9
صبح	Tan vakti, sabah vakti, şafak vakti 57b/9
صَبَرَ	Sabretmek, dayanmak, katlanmak, çıdam 24b/1, 31a/5
صَبَغَ	Boyamak 24a/13
صَّبُون	Sabun 46b/6
صبى	Erkek çocuk, oğlan, sabi, çırak 55b/8
صحرا	Çöl, sahra, vahşi tabiat, kır, boş arazi 54b/1
صحيح	Doğru, hatasız, tam, bütün, geçerli, sağlıklı, gerçek, hakiki, sağlam” 43a/13, 59b/1
صخر	Taş 54b/5
صدر	Göğüs, sadır, döş, bağır, sine 39a/7

صَدَقَ	Rast ve doğru olmak, tasdik etmek, onaylamak, güvenlemek, tasvip etmek, yaşamak, dost olmak, sadaka vermek, tasadduk etmek, ihsan etmek 24b/1
صَدَّقَ	Tasdik etmek, onaylamak, inanmak, doğrulamak, güvenmek, kabul etmek 24b/3
صدم	Vurmak, çarpmak, tokuşturmak 24b/3
صديق	Arkadaş, dost, yaren, ahbab 40a/14
صديق	Sevgi 43b/1
صراخ	Çığlık, feryat, haykırış, bağırış, şiddetle bağırma 39b/12
صُرِّهَ	Bohça, (para) kese, demet, çıkın, paket 39a/7
صعد	Artırmak, tırmandırmak, yükseltmek, ağdırmak, yukarı çıkarmak 24b/1
صعود	Yokuş, yükselme, tırmanma, rampa 30a/11, 54b/1
صغير	Küçük 43b/15
صفر و الثبه	Tunç 54b/10
صَفْرِيَّة	Yağlama için kullanılan kap 51a/1
صفع	Tokat atmak, şamar atmak, ensesine vurmak 24b/3
صقار	Şahin ile avlanan, şahin eğiticisi 45a/9
صلب	Asmak, çarmıha germek, astırmak 24b/3
صَلَّى	Namaz kılmak 24b/1
صنچ	Büyük zil, tamtam, zil (müzik) 41a/8

صندوق	Sandık, kasa, kutu 50b/7
صُنْغُر	Doğana benzeyen, yırtıcı, avcı kuş 53a/12
صَوَّاف	Yüncü, yün tüccarı 45a/11
صوت	Ses 39b/12
صوف	Yün 50a/7
صهیل الخیل	Kışnemek, atın kışnemesi 39b/14
صیّاد	Avcı 45a/9
صیّاد السمک	Balık avcısı 45a/9
صبیان	Sirke, bit yumurtası 54a/9
صیف	Yaz mevsimi, yaz 57b/5
صیقل	Kılıç yapan, kılıç imal eden 45a/11

ض

ضاحك	Gülen, gülen kişi 12a/7, 12a/12, 12a/15
ضارب	Çarpışmak, dövüşmek, vuruşmak 35a/6
ضاق	Daralmak, sıkıştırmak, almak (nefes) 24b/5
ضبع	Sırtlan 53a/1
ضجر	Can sıkılmak, mustarip olmak, bıkmak, rahatsız olmak, üzölmek, sıkılmak, gücendirmek, sık boğaz etmek, usanmak 24b/5, 29a/11
ضحاك	Güleç, şakacı, çok gülen 42a/1
ضحك	Gölmek, tebessüm etmek 13a/1, 24b/5, 29a/9

ضحكة	Gölme, gülüş 60a/9
ضحى	Kuşluk vakti 57b/9
ضرب	Vurmak, dövme, darp etmek, çarpmak, zedelemek 12b/3, 15a/1, 24b/7, 29a/11, 33b/4
ضعف	Zayıflamak, gücsüz bırakmak, iki kat etmek 24b/7
ضعيف	Zayıf, dayanıksız, cılız, gücsüz, halsiz 43b/3
ضدع	Kurbağa 56a/2
ضلّ	Azdırmak, doğru yoldan çıkarmak, saptırmak, şaşırtmak 24b/7
ضلال	Yoldan sapmak, kayıp olmak, helak olmak, raydan çıkmak, yitmek 29a/11
ضوء	Işık, parıltı, ziya, aydınlık, parlaklık 43b/1
ضيافة	Misafir, konuk 31b/12
ضیّع	Helak olmak, kayıp olmak, kayıp etmek, telef olmak, terk edilmek 24b/7
ضيف	Konuk, misafir, ziyaretçi 31b/12, 48b/12
ضیّق	Daraltmak, sıkmak, bunalıtmak 24b/5
ضیّق	Dar 43b/3
ضیّق الجبهة	Alnı dar olan kişi 38a/14

ط

طار	Uçmak, havalanmak, kanatlanmak 24b/9

طاقة	Demet, buket, kuvvet, potansiyel, enerji, güç 46a/13
طال	Uzatmak, uzamak, boylanmak 24b/9
طالح	Kötü niyetli, kötü, şerli, fena, kem, zararlı 43a/13
طاهر	Arı, duru, temiz, pak, iffetli, masum 43b/5
طَبَّ	İlaç vermek, tedavi etmek 24b/9
طَبَّاح	Aşçı 45a/13
طَبَّال	Davulcu 45a/13
طبخ	Yemek pişirmek, kaynatmak 24b/9
طبل	Davul, dümbelek 41a/8
طبل الباز	Şahin davulu 41a/10
طيهوج	Bir çeşit keklik, keklik kuşu, çil kuşu 53a/14
طبيب	Hekim, doktor, tabip 45a/15
طحان	Değirmenci, uncu 45a/13
طَحَنَ	Öğütmek, dövmek, un yapmak 24b/11
طرار	Yankesici 45a/13
طراز	Tarz, stil, çeşit, cins, model, usul, nakış, tip 46a/15
طَرَحَ	Atmak, bırakmak, çarpmak, düşürmek, ortaya koymak, salmak, silkip atmak, arz etmek, takdim etmek 24b/13
طَرَدَ	Kovulmak, kapı dışarı edilmek, sınır dışı edilmek, atmak, azletmek, çıkarmak, dışarı çıkarmak 24b/11
طَرَشَ	Sağır olmak 24b/11

طَرَقَ	Yol izlemek 24b/11
طريق	Yol, tarik, yöntem, cadde, rota 54b/3
طعام	Yemek, aş 48b/8
طعام العربية	Ölüm yemeği, ölüm aşı 48b/10
طعم	Tat, lezzet 49a/7
طعن	Saplamak, batırmak, vurmak, yaralamak, şişlemek 24b/13, 31a/5
طغر	Doğruca gelmek, tuğrumak, def etmek, dışarıya atmak, uzaklaştırmak 24b/13
طفل	Küçük çocuk, bebek, çocuk 55b/8
طلا	Sürünmek, dürtmek 24b/15
طلب	İstemek, talep etmek, arzu etmek 24b/13, 30a/13
طلع	Doğmak, yükselmek, güneş doğmak, ufukta görünmek, ulaşmak 19a/3, 19a/6
طَلَّقَ	Boşamak, boşanmak, ayrılmak, terketmek 21a/9
طلوع	Zuhur, ortaya çıkma, görünme, belirme, baş gösterme, meydana çıkma 29a/11
طَمَعَ	Düşkün olmak, istekli olmak, ummak, tamahkâr olmak, göz koymak, aç gözlü olmak 21a/7
طليعه	Kılavuz, öncülük eden 40b/11
طَهَّرَ	Temizlenmek, arınmak, paklanmak 25a/1, 33b/9
طَوَّى	Bürünmek, katlamak 24b/15
طويل	Uzun, büyük 55b/5

طَي	Bükme, dürmek 29a/13
طيب اللقا	Tabiatı ve görüşü hoş 41b/5
طير	Kuş 53a/12
طيران	Uçmak, havalanmak, kanatlanmak 30a/13
طين	Balçık, kil, çamur, harç, sıva, toprak 46a/1, 54b/7
طين الراس	Baş balçığı, baş çamuru 54b/7

ظ

ظاهر	Aşık, görünen, açık, dış, harici, belirgin, yüzeysel 24a/13, 43b/5
ظاهرة	Hariçteki, dıştaki, olay, olgu 49b/13
ظفر	Tırnak, pençe (kuşta) 39a/3
ظلام	Karanlık, yalnızlık 43b/1
ظلم	Zulmetmek, güç kullanmak 25a/1
ظَنَّ	Zannetmek, sanmak, saymak, varsaymak 25a/1, 31a/5
ظَهَرَ	Görünmek, ortaya çıkmak, meydana gelmek, zuhur etmek 25a/1
ظهر	Öğle vakti 57b/9
ظهور	Açığa çıkma, görünme, meydana gelme, zuhur etme 31a/5
ظير	Sütanne 10a/13

ع

عاب	Engelli olmak, sakat olmak, ayıplamak, kınamak 25a/3
عاجز	Aciz, güçsüz, kocamış, çaresiz, düşkün 42b/10
عادي	Düşman oldu 25a/5
عارض	Yanak 38a/10
عارق و الكسر	Kırılmış, parçalanmış 41a/1
عارية	Emanet etmek, ödünç vermek 32a/3
عاش	Varlığını sürdürmek, yaşamak, dirilmek, geçinmek 25a/3
عَاقَبَ	Cezalandırmak, işkence etmek, eziyet etmek 25a/3
عاقل	Akıllı, akli başında, anlayabilen, doğru karar verebilen, iyi düşünebilen, sağgörülü 43b/5
عالم	Bilgili, düşünce sahibi, âlim 12a/1, 43b/7
عانق	Kucaklamak, sarılmak, bağrına basmak 25a/3
عانه	Kasık bölgesi tüyleri, kasık bölgesi 39a/13
عبد	Hizmetçi, kul 41a/13, 41b/11
عَبَرَ	Geçmek, aşmak, atlamak 25a/5
عبرة و النكال	İbret, öğüt 60a/7
عبور	Aşma, geçme, atlama 12b/15, 29a/13
عتبة	Eşik, basamak, başlangıç 55a/13
عَتَمَة	Yatsı vakti 57b/11

عتيق	Eski, antika 42b/12
عجز	Acizlik, güçsüzlük, zayıflık, eksiklik, sakatlık 60a/11
عجل	Buzağı, dana, tosun 52a/7
عجن	Yoğurmak, hamur yoğurmak, karmak 25a/5, 30b/1
عجين	Hamur, yoğrulmuş un 48a/5
عدّ	Saymak, sayı saymak 25a/7
عدس	Mercemek 56a/13
عدو	Koşmak, çabuk yürümek, seğirtmek 30a/13, 31a/7
عدوّ	Düşman 40b/3, 43b/1
عراق	Irak, Türkiye'nin güneydoğusunda bulunan bir ülke 14a/1, 14a/3, 14a/11
عرج	Aksamak, topallamak 25a/7, 30a/15
عرض	En, öneri, sunma, takdim, sergileme, teftiş, arz, genişlik, teklif 25a/9, 59b/13
عَرَفَ	Bilmek, anlamak, tanımak 21a/3, 25a/7, 36a/11
عَرَفَ	Bildirmek, anlatmak, tanıtmak 25a/9
عرق	Damar 38a/1
عروس	Gelin 40a/7
عَرِي	Soyunmak, çıplak olmak, yalınca olmak 25a/7, 30a/15
عريض	Enli, geniş, kapsamlı 43b/7
عريض الثوب	Enli elbise, geniş elbise 50a/5
عزا	Dayamak, yaslamak 25a/9
العزیز	Aziz olan Allah 37a/6

عسكر	Asker, er, çeri, nöker 40b/9
عسل	Bal, bal arılarının bitki ve çiçeklerden topladıkları bal özünden yapıp kovanlarındaki petek gözlerine doldurdukları, rengi beyazdan esmere kadar değişen tatlı, koyu, sıvı madde 17a/8, 49a/13
عُش	Yuva, kuş yuvası 39b/8
عشا	Akşam yemeği 48b/10
عشا	Akşam vakti 57b/11
عشرة	On sayısı, dokuzdan sonra gelen sayının adı 58a/8
عشرون	Yirmi sayısı, on dokuzdan sonra gelen sayının adı 58a/12
عَشِقَ	Sevdalanmak, âşık olmak, sevmek 25a/9
عصاء	Sopa, baston, asa, kamış, değnek, çomak 52b/3
عصابة	Alın bağı, başa bağlanan örtü, sargı 42a/13
عَصَارَ	Meyve vb.nin özsuğunu sıkın kişi 45a/15
عصارة	Usare, özsu, özsuyu, hulasa, özet 60a/5
عصب	Vücuttaki sinir, nöron 37b/14
عَصَرَ	Sıkmak, meyve sıkılmak 25a/11, 29a/13
عَصَصَ	Kuyruk sokumu kemiği, koksiks 39a/11
عصفور	Serçe 39b/1
عصير	Meyve suyu, usare, özsuyu, şurup, şerbet 47b/3
عَضَّ	Isırmak, dişlemek 25a/11

عضد Kol, pazu, güç, kuvvet 38b/15

عضو Isırmak 30b/1

عطا Vermek, bahşış vermek, hediye vermek, ödül vermek, onaylamak 21a/11, 30a/13 32a/13, 32b/1, 32b/6, 32b/11, 33a/9

عَطَسَ Aksırmak, hapşırmak, tıksırmak 25a/11

عَطَشَ Susamak, teşne olmak 25a/11

عطشان Susamış 43a/9

عظم Kemik 37b/14

عقاب Kartal, akbaba 53a/12

عقر Kısırlık 48b/3

عقرب Çıyan, akrep 54a/3, 57a/9

عَقَقَ Saksağan 39b/1

علامة Damga, alamet, işaret, belirti, iz 41a/6

عَلَّقَ Asmak, bağlamak, takmak, yapışmak 25a/13, 33b/9

علق Sülük, asalak, parazit 56a/4

علم Bilmek 25a/7

عَلَّمَ Damgalamak, işaretlemek 25a/13

عَلَمَ Tuğ, bayrak, alem, sancak 41a/10

عليل Hasta, kibar, rahatsız, nazik, yumuşak, mutedil 44a/5

عم Amca 40a/3

عمامة Sarık 49b/3

عمامة الصغيرة Küçük sarık 49b/3

عمل Çalışmak, işlemek, eylemek, iş yapmak, kılmak, yapmak,

etmek 17a/2, 25a/13, 33a/4, 36a/11, 36b/10

عَمَل Eylem, iş, görev, amel, çalışma 41b/3

عنان Dizgin, yular, gem 52b/9

عند Yanında, katında, nezdinde, indinde, huzurunda 16a/6, 16a/8, 17b/3, 17b/11

عنز Keçi, teke 52a/7

عنعل Gön, deri; pabuç, ayakkabı 46a/5

عنق Boyun 38b/13

عنكبوت Örümcek 54a/7

عيب Kusur, hata, ayıp, noksan 41b/9

عيد Bayram, ıyd 57b/7

عين Göz 38b/1

عين Bulak, pınar, memba, kaynak 53b/12

عين الماء Su kaynağı, su membaı 53b/12

غ

غاب Gizlenmek, kaybolmak, güneş batmak, uzaklaşmak 25a/15

غاد Varmak, ulaşmak, gitmek, ayrılmak 17b/1

غاشية Gişa, kılıf, örtü, perde, zar, eyerin üzerine örtülen yedek örtüsü 52b/7

غاص Batmak, suya dalmak, girmek 18b/13

غال	Pahalı, değerli, aşırı, kaynayan, kıymetli, tutucu, sevgili 43b/11
غائب	Gizli, saklı, kayıp, görünmeyen, yitik 43a/3
غايط	Dışkı, kaka, bok 39a/11
غبار	Toz 54b/5
غُبَيْرَه	İğde, iğde ağacı 56b/13
غدا	Kahvaltı 48b/10
غدا	Yarın, erte 15b/6, 57b/9
غراء	Tutkal, yapıştırıcı, zamlık 46b/9
غراب	Karga 39b/1
غربوق	Kuğu 39b/5
غزال	Ceylan, ahu, gazal 53a/7
غزل	Yün eğirmek 25b/1
غزل	Eğirmek, yün eğirmek 29a/15
غَسَلَ	Yıkanmak, gusletmek 25b/1, 29a/15, 34a/2
غضايري	Çingene, ayak takımı 45b/1
غَضِبَ	Öfkelenmek, sinirlenmek, kızmak, hiddetlenmek, gazap etmek 25b/1
غضب	Öfke, hışı, gazap 29a/13
غضروف الاذن	Kulak kıkırdağı 38a/8
غطا	Ev örtüsü, ev kaplaması 55a/11
غطاء التنور	Tandır kapağı 48a/3
غَطَّى	Örtmek, kapamak, gizlemek, bürümek 25b/1
غلا	? 25b/3
غلاف	Örtmek, kılıf geçirmek, kaplamak, ambalajlamak 33a/4

غُلَامٌ	Hizmetçi, kul 10b/3, 10b/12, 10b/15, 11b/9, 11b/13
غُلْفِي	Kap yapan, kılıf imal eden 45b/1
غلق	Kilit, anahtar 55a/15
غَلَه	Ürün, ekin, mahsül, semere, tahıl 56a/11
غَلِي	Kaynamak, fıkır fıkır kaynamak, su kaynamak 25b/3
غليظ	Kalın, kaba, pek, iri, ağıdalı 43b/9, 55b/4
غمد السيف	Kın, kılıç kını 52a/11
غَمَرَ	Batırmak, bandırmak 25b/3
غَمَزَ	Kaş göz işareti yapmak, göz kırpma 25b/3, 25b/5, 31b/5
غنا	Şarkı, nağme, şarkı söyleme, türkü, terennüm 47b/1
غنم	Koyun 52a/1
غَنَّى	Şarkı söylemek, teganni etmek 25b/5
غني	Zengin, varlıklı 43b/9
غوص	Batmak, suyun altına girmek 29b/1
غير	Diğer, başka, gayrı 17b/1, 17b/3, 25a/9, 34a/13, 36b/1, 59a/1
غَيْرَ	Değiştirmek, tebdil etmek, tağyir etmek 25b/5
فا	
فار	Fare, sıçan 54a/5

فار البرى	Vahşi fare 54a/5
فارس	Atlı, süvari 40b/15, 43b/11
فارغة	Çulha aletlerinden 46a/13
فاس	Balta, nacak, çapa 47a/3
فاسق	Günahkâr, fasık, suçlu, ahlakı bozuk 42b/8
فَتَحَ	Açmak 18a/12, 25b/7, 29b/1, 33b/6, 36b/5-6
? فتراك	At eyerinin arkası, binek hayvanının sağrısı 52b/5
فتش	Teftiş etmek, araştırmak, aramak, yoklamak, soruşturmak 25b/7
فتق	Sökmek, açmak, ayırmak, yarmak, yırtmak 25b/5, 29b/1
فتل	Bükmek, kıvrılmak, çevirmek, burtmak, örtmek 25b/7, 29b/1
فتنة	Fitne, karışıklık, hile, bozgunculuk, imtihan, çekicilik 40b/13
فحل الضراب	Hayvanlarda çiftleşme, aygırlarda çiftleşme 51b/12
فحم	Kömür 46b/14
فخد	İnsan vücudunun kalça ile diz arasındaki bölümü 39a/15
فَدَا	Feda etmek 25b/7
فد العوض	Fidye, bedel 60a/11
فراش	Döşek ve yatak işleriyle uğraşan ve onları imal eden kişi 45b/1
فراش	Döşek, yatak, yaygı, şilte, sergi, battaniye 50a/7
فراش	Kelebek, pervane 54a/11

فرج المرأة	Kadın cinsel organı 39a/13
فروج	Piliç 39b/5
فرحان	Sevinçli, mutlu, keyifli, neşeli 43b/13
فرح و السرور	Sevinç, mutluluk, ferahlık 25b/9, 41b/5
فرخ	Yavru (kuş, hayvan vs.) 39b/5
فرس	At, beygir 10a/9, 10b/6, 10b/9, 11a/6, 11a/8, 11b/9, 11b/13, 13a/12-13, 14b/12, 15a/4, 15a/13, 17b/7, 17b/11, 32a/5, 34b/8-9, 35a/1, 51a/14, 51b/1
فرسخ	Fersah, yaklaşık 4 km. olan bir uzunluk ölçüsü birimi 54b/3
فرش	Döşemek, yaymak, sermek 25b/9, 30b/1
فرطاط	? 52b/11
فرع	Dallara ayırmak, aşağıya inmek, yükseğe çıkmak, aşmak 25b/9
فرق	Ayırmak, dağıtmak, yarmak, aralamak 25b/9, 31a/7
فرّق	Ayırmak, dağıtmak 33b/11
فرقدان	Küçük ayının iki parlak yıldızı burç), kutup yıldızı ve yakınındaki yıldız 57a/13
فرقس	Küçük sivrisinek 54a/11
فرمان	Yarlık, ferman, buyruk 41a/6
فروة	Kürk, post, deri 49b/13
فَرَوَز	Parlak, parıltılı 49b/11
فريز الماء	Suyun çağlaması, suyun şırıltısı 39b/14
فستق	Fıstık 56b/15

فص	Göz kaş 42b/1		mavi renkli, saydam olmayan hidratlı doğal alüminyum ve fosfattan oluşan değerli bir mineral 54b/14
فصیح	Akıcı lisan, açık ifade, akıcı dil, pürüzsüz, edebi 38b/9		
فصیح	Dili fasih ve akıcı bir şekilde konuşan 42b/4, 43b/13	فیل	Fil 53a/13
فضة	Gümüş 11b/13, 54b/10		
فعل	Kılmak, yapmak, etmek, eylemek, işlemek 12b/12, 15b/13, 25b/12, 29b/3	ق	
فقير	Fakir, yoksul 43b/9	قاء	Kusmak, istifrağ etmek 25b/13
فكر	Düşünmek, fikretmek, akletmek 25b/11	قادر	Kuvvetli, ehliyetli, iktidarı olan, gücü yeten 12a/7
فلان	Filanca, falanca, filan kişi 10b/8, 13a/12-13, 14a/1, 14b/12, 15a/1, 15b/6, 17b/8-9, 17b/10, 17b/11, 34b/11-12	قارورة	Uzun boyunlu şişe, testi, cam şişe, dar boyunlu küçük şişe, kavanoz 51a/7
فلك	Felek, yörünge, astronomi, çember, gökbilim, daire, galaksi, gökcismi, yıldız 57a/2	قال	Demek, söylemek 25b/13
فلو	Atın yavrusu, tay 51b/1	قالب	Ayakkabı kalıbı, şekil, model, metris, şablon, biçim 46a/3
فم	Ağız 38b/5	قام	Kalkmak, ayağa kalkmak, durmak, kıyam etmek, yükselmek 25b/13, 36a/1
فني	Yok olmak, telef olmak, zail olmak, mahvolmak 25b/11	قب	Elbise yakası, terazi kolu, poyra 49b/7
فواق	Okun kirişe geçen ucundaki kertik 52b/1	قبا	Kaftan 49b/11
فولاج	Çelik 46b/12	قبر	Kabir, mezar, gur 55a/9
فهم	Akıl, idraki fehim, anlayış, kavrayış 25b/11, 59a/6	قبض السيف	Kılıç sapı 52a/11
فهم و العقل	Akıl ve fehim 41b/3	قبل	-den önce, -den evvel 13b/2, 13b/4, 13b/10
في	İçinde, -da, -de, -dığında, -üzre” 14b/15, 16a/8, 17a/4, 25a/3, 44a/3	قبّل	Öpmek 21b/7
فیروزج	Firuze, küpe ve yüzük taşı gibi süslemede kullanılan,	قبيح	Çirkin, iğrenç, şen’î, kötü, berbat, tiksindirici, itici, pis 42b/14
		قحف	Kafatası 38a/3

قد	(Edat) Mazi fiil öncesinde eylemin/fiilin kesin olarak yerine getirildiğini ifade eder; şimdiden, zaten; mişli geçmiş zamanı ifade eder; muzari fiil öncesinde ‘bazen’, ‘arasıra’, ‘belki’, ‘...olabilir’, ‘...yapabilir’ 16a/2, 19a/3, 19a/6
قَد	Boy, uzunluk, yükseklik” 59a/3
قدر	Kadir, kıymet, miktar; muktedir olmak, gücü yetmek” 15b/13, 36b/2, 36b/3, 36b/5-6
قَدَّر	Takdir etti, miktar belirledi, ölçtü 26a/1
قدر	Çömlek, güveç 50b/9
قدر القامة	Boy ölçüsü 59b/7
قد و القامة	Boy ve uzunluk 55b/3
قديد	İnce kesilip tuzlanmış kurutulmuş et, pastırma 48b/12
قَرَا	Okudu (Arapça ‘okumak/karae’ fiilinin görülen geçmiş zaman çekimi) 26a/1
قراءة	Okumak, kıraat etmek 31a/7
قراية	Akrabalık, hısımlık, yakınlık 55b/13
قَرُب	Yanaştırmak, yaklaştırmak, yakın olmak 26a/1
قرد	Maymun 53a/3
قرض	Borç almak, borç istemek 26a/1
قرض	Ödün, borç 59b/1
قريب	Yakın, akraba, hısım 55b/13

قرية و البلد	Şehir, kent 55a/5
قازغان	Kazan 50b/11
قشر الخشب	Ağaç kabuğu 56b/7
قشطة اللبن	Kaymak 49a/15
قص	Kırmak, kesmek 30b/1
قصاب	Kasap, et satıcısı 45b/3
قصد	Dilemek, istemek, arzu etmek 59b/13
قَصُرَ	Kısalmak 26a/3
قصعة	Çanak, kase, kap, tas 51a/5
قصير	Kısa, küçük, kısa (boy) 55b/4
قضا و القدر	Kaza ve kader, yazgı 59a/10
قطر	Damlamak 26a/3
قطع	Kesmek, biçmek 25b/13, 29b/3, 30b/3
قطن	Pamuk 50a/5
قعب	Çanak 51a/7
قَعْدِي	Oturmak 26a/3
قعود	Oturmak 31a/7, 36a/1
قَفَر	Seğirtti, gitti, yürüdü 26a/3
قُفْل	Kilit, asma kilit, sürgü kilit” 53b/1
قفيز	Bir tahıl ölçüsü, 144 zira uzunluğunda yer parçası, bir ağırlık ölçüsü (Mısırdaki 16 kg) 58b/9
قلب	Gönül 39a/9
قلب	Kalp 40b/11
قلب	Demir kazık 57a/13
قَلَّة الجبل	Dağın zirvesi 54b/3
قلع	Sökmek, çıkarmak, kazmak 26a/5

قلع	Kanırmak, sökmek, çıkarmak, koparmak 29b/3
قلعة	Kale, hisar 55a/5
قلق	Endişelendi, tedirgin oldu 26a/5
قلنسوه	Şapka, takke, börk, külah, kapüşon 49b/3
قليل	Az, az sayıda 44a/1, 58b/13
قم	Kalk (Emir) 34b/5
قمل	Bit 54a/7
قميص	Gömlek 10a/1, 49b/5
قنطرة	Köprü, kemerli köprü, viyadük 53b/12
قنع	Razı olmak, kanaat etmek 26a/5
قواس	Yay imal eden, okçu, kavas 45b/3
قوس	Yay 10a/4, 10a/11, 16a/8, 21b/5, 52a/13
قوس	Yay burcu 57a/11
قوس البندق	Bir tür tabanca veya tüfek yayı 46b/11
قوس الشفة	Yayın kenarı 47a/7
قول	Söylemek, demek 16a/4, 30b/3
قُولُج	Kulunç, kolon iltihabı, büyük abdest zorluğu ve gaz yapan bağırsak iltihabı 48b/1
قوة	Güç, kuvvet 41b/9
قوي	Güçlü, kuvvetli 43b/3
قُوِي	Kuvvetlendirmek, güçlendirmek 26a/5
قيام	Ayakta durmak, ayağa kalkmak, kıyam etmek 29b/3

قبيح	İrin, cerahat 37b/14
قَبْد	Bağlamak 26a/7
ك	
كاتب	Yazıcı, kâtip 45b/3
كاز	Küskü, taşa veya duvara delik açmak için kullanılan uzun, ağır ve bir ucu sivri demir 47a/1
كال	Kesmez, kör bıçak 52a/13
كيد	Göğüs, bağır 39a/9
كيش	Koç 52a/3
كيش الجبل	Dağ keçisi 53a/7
كبير	Büyük, ulu 43b/15
كبير القوم	Milletin ileri gelenlerinden, ulu, ihtiyar, sözüne itibar edilen 40b/5
كتبة غزل	Yuvarlak biçimde sarılmış iplik, yün vb. şey 46b/4
كثير	Çok, fazla 44a/1
كديس	Harman 46a/10
كذاب	Yalancı 41b/7
كذب	Yalan 41b/7
كُرَاث	Pırasa 56b/5
كركى	Turnagillerden, Avrupa ve Kuzey Afrika'da toplu olarak yaşayan, göçebe, iri bir kuş. 53a/14
كرمه	Asma, üzüm ağacı 56b/9
كُزْبَرَه	Kişniş otu 56b/5
كفيل	Kefil, garantör, sorumlu, veli 59a/8

كلام	Söz, kelim 60a/3
كلب	Köpek, it 53a/5
كلب الصيد	Av köpeği 53a/5
كُم	Kol, yen, giysi kolu 49b/5
كُمثرى	Armut 56b/11
كمران	Uçkur, kemer 50a/1
كميت	Kestane rengi, gül 51b/7
كمين	Pusu, tuzak, kapan, pusuya yatan, pusuda gizlenen, komplo, gizlenen, entrika 40b/11
كَنْدَرِين؟	47a/3
كُنْدُر	Tütsü, buhur, dikenli bir ağaç reçinesi 47b/12
كَوَاز	Maşrapa, ibrik, testi imal eden 45b/3
كور	Demirci ocağı, körük, deve semeri 46b/14
كوز	Maşrapa, ibrik, testi 51a/7
كوكب الصبح	Tan yıldızı 57a/4
كوكب الصبح	Çolpan, sabah yıldızı, Venüs, Zühre 57a/15
كهل	Orta yaşlı olan, erişkin 55b/10
ل	
ل	İçin, adına, namına, lehinde, ...de, ...e, sebebiyle, yüzünden 11b/13, 15a/4, 15a/8, 15a/11, 15a/13, 17b/3, 17b/7, 17b/10
لازم	Tutmak, yakalamak 26a/13
لازم	Tutmak, yapışmak 26a/13

لام	Kınamak, ayıplamak, azarlamak 21b/9
لبا	İlk süt, süt ağzı, doğumdan sonraki ilk süt” 49a/13
لَبَاد	Keçe, keçeci 50a/9
لبن	Süt 49a/11
لبن الجامد	Yoğurt” 49a/13
لبن الحبل الحمض	Kırmızı, kısrak sütünün mayalanmasıyla yapılan, az alkollü, ekşi bir Türk içkisi 47b/5
لبن غير مفخّر	Pişirilmemiş kerpiç 45b/14
لحاف	Yorgan 49b/11, 50a/7
لحس	Yaladı 26a/13
لحس و لطح	Yaladı 34a/11
لحم	Et 48b/12
لحمة	Örgüde en yönünde uzatılan ip, yapı, tertip 46a/15
لحم المطبوخ	Pişmiş et 48b/12
لسان	Dil, lisan 38b/7
لعبة	Oyuncak, oyun 47b/9
لعب واللهو	Oyun 47b/9
لقب	Lakap, unvan 40b/5
لقط	Dermek, toplamak 26b/1
لكم	Yumruklamak 26b/1
لوث	Bulaştırmak, lekelemek, kirletmek 26b/1
لوز	Badem 56b/13
لون الخطمی	Hatmi rengi, meyvesi yenilir otsu bir bitki türünün rengi, hatmi çiçeğinin rengi 50b/3
لَیل	Gece 57b/11
ليلة	Bu gece 58a/1

ماء	Su 53b/10
ماء بارد	Soğuk su 56a/6
ما الجارى	Akar su 53b/10
ماء حار	Sıcak su 56a/6
ماء الطيب	Hoş su, lezzetli su, tatlı su, iyi su, makbul ve içilebilir su 53b/10
ماء عذب	Tatlı su 56a/8
ماء فاتر	Ilık su 56a/8
ماء المالح	Tuzlu su 53b/10
ماء مُغلى	Kaynamış su 56a/8
مائة	Yüz sayısı, doksan dokuzdan sonra gelen sayının adı 58b/3
مايتان	İki yüz sayısı, yüz doksan dokuzdan sonra gelen sayının adı 58b/3
ما تحبل	Gebe olmayan, hamile olmayan 42a/10
ماكول	Yiyecek, yenilebilir şey 48b/8
مال	Mal, mülk, servet, para, varlık, sermaye 50b/7
مالج	Mala, sıvayıcı 45b/14
مالج	Tuzlu 44a/7, 49a/5
مئوخر الفرس	Atın kıcı, atın arkası 51b/1
مبارك	Kutlu, mübarek 41b/5, 44a/1
مبرد	Eğе 47a/3
مبيض	Kalaycı 45b/11
مُنَجَّمَل	Süslenen, dolanan, cemalet kesbeden, ziynetlenen 41b/7

مَتَّعَن	İnanç, itimat, güvenmek 44a/3
مَتَّعَسَ فِي الْمَاءِ	Suda batan 59a/13
مَتَّعَم	Varlıklı, rahat, huzurlu 44a/9
مَثَل	Benzerlik, misal, benzer 60a/9
مَثَلْجَه	Buzlu 56a/8
مَجْذَاف	Kürek 47a/12
مَجْرَة	Galaksi, samanyolu, gök ada 57a/4
مَجْرَفَة	Kazma, kürek, faraş, bel, çapa 47a/1
مَجْمَرَة	Ocak, mangal, buhurluk 50b/11
مَجْنُون	Deli, mecnun 43b/7
مَحَارِب و مَبَارِز	Kahraman, yiğit, cesur, alp 40b/9
مَحَارِف	Tahrif edilmiş, bozulmuş, üzerinde oynanmış, biçimi bozulmuş, yozlaştırılmış 42a/3
مَحَالِف	Müttefik 40b/1
مَحَايَا	? 29b/7
مَحْتَشَم	Zengin, saygın, edepli, terbiyeli, utangaç, mütevazı, hoşgörülü, alçakgönüllü 40b/7
مَحْرَاث	Saban, pulluk, ekim biçme aleti 46a/8
مَحْرَاك	Maşa, kumanda kolu 48a/3
مَحَلَة	Bölge, konak yeri, mahalle, semt, mıntika 55a/7
مَخَاطَرَة	Ahit, sözleşme, bahis 59b/4
مَخْتَار	Seçilmiş, seçkin, muhtar, mümtaz, güzide 59b/7

مخدة	Yastık 50a/9
مخدة السرج	Eyer minderi, eyer yastığı 52b/5
مخاط	Sümük 38b/5
مخلوق	Yaratılmış, mahluk 37a/15
مخيض	Ayran 49a/13
مدبر	Kaçan, firari, kaçak 42b/12
مدبر	Elebaşı, düzenleyen, idareli, yönetici, tasarlayan 59b/10
مدح	Övgü, övme, methetme; öğüt, tavsiye 59a/5
مدد	Meded, yardım, olanak, takviye, destek 40b/13
مدقة	Tokmak 46a/8
مذاب	Süzülmüş, erimiş, çözünmüş 60a/5
مُر	Acı, acılık 44a/7, 49a/5
مرأة	Kadın, eş 37b/3, 43a/9
مرأة	Ayna 50b/9
مراد	Dilek, arzu, istek, murad 59b/13
مراره	Yürek, kalp 39a/9
مردى	Kayığı iterek ilerlemekte kullanılan sırık 47a/12
مرض	Hastalık, rahatsızlık 48a/10
مرض الغنم	Ağıl, evcil küçükbaş hayvanların barındığı yer, arkaç 53b/1
مروحة	Yelpaze, pervane, vantilatör, fan 51a/9
مريض	Hasta, rahatsız 48a/10
مزرعه	Çiftlik, ekenek 53b/4
مزوج	Evli kadın 42a/8

مستعجل	Acelecî, evcecî, acele, hızlı, seri, çabuk, süratli, telaşlı 41b/11, 44a/1
مستعد بالاعمال	İşe hazır, göreve hazır, vazifeye uygun 44a/3
مسك	Misk, misk otu 47b/12
مسكى	Misk kokusu olan, bir şarap türü, güzel kokulu bir üzüm türü 45b/7
مسكين	Zavallı, yoksul, fakir, dilenci, düşkün, miskin, gariban, muhtaç 41b/9
مسلة	Büyük iğne, dikili taş, tığ 51a/3
مسمي	Adı şanı olan, şanlı 40b/7
مشبه للشيء	Benzeyen, benzetilen 59a/3
مشتى	Kışla, kışlık yer 55a/7
مشراط	Derideki yarık 47a/7
مشرق	Doğu, güneşin doğduğu yer, maşrık 57a/4
مشروب	İçecek, meşrubat, içki 48b/8
مشط	Tarak 50b/9
مشط الظهر	Sırt tarağı? 39a/5
مشمش	Kayısı, kayısı ağacı, zerdali 56b/11
مصارع	Güreşçi, pehlivan, kavgacı 45b/7
مصاف	Savaş, harp 41a/1
مصل	Keş, yağsız kuru peynir 49a/13
مصلوب	Asılmış, asılarak öl(dürül)müş 41a/3
مصبوب	Dökülmüş, dökme, dökük, dökülen, kurşun 42a/3
مصيف	Yazlık, sayfiye, yayla, dinlenme yeri 55a/9

مضروب	Vurulmuş, dövülmüş 41a/3
مطرح	Döşek, yaygı, şilte, örtü, yastık, yatak, minder, sergi, battaniye 50a/10
مطرقة	Çekiç 46b/12
مطرقة الكبيرة	Büyük çekiç 46b/14
مطلق	Boşanmış 41b/1
معافي	Esen, sağlıklı, iyi durumda 44a/5
معجن	Hamur teknesi 48a/7
معشوق	Sevgili, aşık, maşuk 40a/14
معشوق	Dost 40a/14
معلف	Ahır, evcil büyükbaş hayvanların barındığı kapalı yer, hayvan damı 53b/1
معلول	Hasta, rahatsız 48a/10
معوّج	Bükümlü, kıvrımlı, eğri 44a/7
معيوب	Kusurlu, hatalı, eksik 41b/13
مغازلي	İpçi, ip satan, iplikçi 45b/5
مغتم	Efkârlı, kahırlı, kasavetli, üzüntülü, gamlı 43b/13
مغرب	Batı, güneşin battığı yer, mağrip 57a/4
مغرور	Gururlu, kibirli, kendini beğenmiş, aldatılmış 42a/3
مغزل	İğ, eğirmen, kirmen, çıkırık 48a/1
مغلق	Kapatmak, bağlamak, kilitli, bağlı 44a/5
مغنم	Ganimet, yağma, fayda, kazanç, avantaj, çapul 41b/15
مغني	Şarkıcı 45b/5

مفتاح	Anahtar, kilit 55a/15
مفتوح	Açık 44a/5, 58b/13
مفدي	Sadık, kendini feda eden 41b/1
مقام	Makam, yer, durum, pozisyon, konum 55a/7
مقبرة	Kabristan, mezarlık 55a/11
مقتول	Öldürülmüş, katledilmiş 41a/1
مقدحة	Çakmak 50b/11
مقراض	Makas, ağaç makası 46b/2
مقراة	Kırbaç, kamçı 52b/11
مقص	Makas 46b/2
مقطع	Kesilmiş, dilimlenmiş, dilim 49a/1
مقطوع	Kesilmiş, kesik, biçim, kopuk 59b/4
مقعد	Oturak, divani sıra, iskemle 55b/1
مقلی	Kavrulmuş, kızarmış, kızartma 48b/14
مقلی	Sac, yassı demir çelik ürünü 51a/1
مقنعة	Yaşmak, peçe 42a/13
مقود نقطة الزمام	Tasmaıyla dizginleme, gemleme, yular takma 51b/14
مقوم	Öge, kurucu, değer belirleyen, doğrultucu, unsur, element, meydana getiren, oluşturan, seçen 44a/7
مكسور	Kırık, parçalanmış, bozguna uğramış, müflis 43a/13, 59b/1, 60a/5

مکمن	Pusu, barınak, sığınak, tuzak, siper 40b/11
مکنسة	Süpürge 51a/11
ملاح	Denizci, gemici, levent 45b/5
مُلَبَّد	Çobanların omuzlarına aldıkları dikişsiz, kolsuz, keçeden üstlük, aba 49b/15
ملبوس	Giysi, elbise 49b/3
مَلْتَحِي	Sakallı 42b/4
ملح	Tuz 54b/14
ملحفة	Yatak çarşafı, battaniye, kadın çarşafı, yatak örtüsü 42a/13
ملعقه	Kaşık 50b/13
ملقط	Maşa, cımbız, pense, tutçuk, kısıkaç, forseps 51a/11
من	İki okkadan sekiz okkaya kadar olan ölçü birimi. Genellikle altı okkadır, 7, 692 kilogram olan ağırlık ölçü birimi 58b/7
من ابناء الامراء	Beğler ve oğlanlar, çocuklar 40b/5
منارة	Fener, deniz feneri, işaret kulesi, lamba 51a/9
منجل	Orak 46a/10
منجل البيطار	Baytar bıçağı 44a/7
منجم	Müneccim, yıldız falcısı, kahin, astrolog 45b/7
منخل	Ele, kalbur 48a/7
منزع	Matkap 47a/5
منشار	Testere, bıçkı 47a/3
منفاخ	Körük, ateşi canlandırmak için kullanılan ve açılıp

منفعة	kapandıkça içindeki havayı üfleyen araç 46b/14
منفوخ	Menfaat, yarar, fayda, çıkar, avantaj 59b/10
منقار	Şişik, şişmiş 48a/12
منقاش	Gaga, kazma 39b/8
منقطة	Keski, kısıkaç, cımbız, işlemecilikte kullanılan kalem 51a/5
منكب	Kemer, kuşak, bel bağı 50a/1
منهوب	Omuz 38b/13
منه و له	Yağmalanmış, talan edilmiş, gaspedilmiş 41a/15
منى	Ondan ve onun 59a/1
موت	Meni, sperm 39a/11
موج	Ölüm, mevt 37b/5
موس	Dalga 53b/14
موضع خراب	Ustura 47a/7
موقد	Yıkılmış yer, harap olmuş mekân 53b/3
مولد	Ocak, şömine, soba, fırın, ısıtıcı 53b/5
مهد	Anneleri bir olan 41a/13
مهر	Beşik, çocuk yatağı 50b/9
مهرًا	Tay, atın yavrusu 51a/14
مهيا و حاضر	İyi pişmiş et 48b/14
ميّت	Hazır, hazırlanmış, amade, istekli, gönüllü, tedarikli 58b/15
ميزان	Ölmiş 37b/5, 43a/1
المشئوم	Tartı, terazi, mizan 57a/9
ميلح	Uğursuz 44a/3
	Güzel, gösterişli 42b/12

ن

نار	Ateş 50b/13
ناصية الفرس	Atın kakülü, perçemi, alnı 51b/1
ناضج	Pişmiş, olgun, ergin, bilinçli 44a/9
ناطف	Badem, ceviz ve fıstıktan yapılan bir tatlı 49a/1
ناعم	Yumuşak 44a/11
نافع	Yararlı, faydalı, işe yarar, iş görür, kullanışlı, elverişli, sıhhi, yarayışlı, müfit, hayırlı 41b/7
ناقة	Dişi deve 51b/12
ناقص	Eksik, noksan 58b/13
نايح	Yas tutan 45b/11
نباح الكلب	Köpeklerin havlama sesi 39b/14
نَبَّاذ	Şarap yapıp satan kimse 45b/9
نبيذ الحنطة	Arpa şarabı 47b/3
نبيذ الشعير	Arpa şarabı 47b/3
نحت	Kertmek, oymak, kazımak 26b/9
نحف	Zayıflamak 27a/9
نجا	Kurtulmak 24a/5
نَجَار	Marangoz, doğramacı, dülger 45b/11
بخار	Buhar 57b/1
نَجَس؟	Pis, necis, kirli 43b/5
نجم	Yıldız 57a/2

نحيف	Zayıf yapılı, ince, narin, sıska, arık 55b/6
نحيل	İnce, sıska, narin, zayıf, ufak tefek 42a/1
نخالة	Kepek; un elendikten sonra elek üstünde kalan kabuk kırıntıları 48a/5
نداف	Hallaç, hallaçlık 45b/9
نسر	Akbaba, kartal, kerkes 53a/14
نسل	Soy, kuşak, nesil, döl 55b/13
نشابانی؟	Okçu 45b/7
نصف الليل	Gece yarısı 58a/1
نضولي	Temrenci, bıçak ve ok ağzı yapan 45b/9
نطع	Deriden yapılan minder, döşek 50a/11
نظم اللؤلؤ و غيره	İncilerin ve diğer mücevheratın dizilişi 59b/13
نعجة	Dişi koyun 52a/3
نعم	Evet, kabul, doğrusu, olur, elbette, tabii, peki 44a/11
نَفَس	Can, öz, kendi, nefis 37b/12
نفضي	Silkmek, silkinmek, silkelemek 27a/1
نפט	Petrol, petrol yağı 54b/14
نَقَّاش	Nakkaş, oymacı, heykeltıraş, işlemeci 45b/9
نقش	Nakış, işleme, motif 59a/13
نقرس	Gut hastalığı, nikris, damla hastalığı 48b/1
نمر	Kaplan, leopar, pars 53a/1
نمل	Karınca 54a/7

نول	Tezgâh, usûl, dokuma tezgâhı 46b/1
نَي	Çiğ, ham, pişmemiş 44a/10
نِياحة	Ağıt yakmak, feryat figan etmek 60a/1
نيرة	Dokumacı aleti 46a/8
نيروز	Nevruz, yeni gün 57b/7
نِيفَق	Donun ağ kısmı 49b/9
نيلوفر	Nilüfer 56b/3
ن	
واسع	Geniş, enli, engin, kapsamlı, vâsi', geniş çaplı 43b/3
وبر	Kıl, tüy, yün, deve veya keçi postu 51b/14
وتار	Kiriş yapan veya satan kimse 45b/11
وتد	Kazık 51a/3
وتد الخيمه	Çadır direği, çadır kazığı 53b/7
وتر	Kopuz, ozanların çaldığı telli Türk sazı 47a/14
وتر	Yay kirişi 52a/15
وجع	Ağrı, sancı, sızı, elem, acı, ızdırap 48a/10
وجع الرأس	Baş ağrısı 48a/14
وجع العين	Göz ağrısı 48a/14
وجع الفم	Ağız ağrısı 48a/14
وجه	Yüz, sima, çehre 38a/10
وَحْش	Güzel olmayan, yaban, canavar, ıssız, çirkin 38a/12

وحشى	Vahşi hayvan, yabani hayvan, canavar 37b/7
ورد	Gül, çiçek 56b/3
وردى	Pembe, gül renkli, gül gibi 50b/5
وردي	Gül rengine benzer 51b/7
ورق	Yaprak, varak 56b/7
وزن	Tartmak 32a/3
وسط	Orta, vasat, merkez'' 59a/5
وُسْطِي	Orta parmak 39a/3
وسع	Sığmak, sığışmak, gücü yetmek, geniş olmak 27a/3
وسيع البطن	Geniş karın, büyük karın 42a/1
وطا	Çukur/basık ve düz arazi, ova 54b/7
وعد	Vaat etmek, söz vermek, adamak 27a/5
وعر	Taşlık alan, engebeli ve sarp arazi 54b/7
بغير ادب	Edebsiz 41b/13
وفا	Bağlılık, vefa, sadakat 59b/4
وقت	Vakit, zaman 57b/3
وقحة	Arsız, saygısız, terbiyesiz, utanmaz, yüzsüz, küstah, edepsiz 42a/8
ولد	Çocuk, oğul 40a/5
ولدالاب	Oğlan babası 41a/13
ولد الاول	Birinci evlat, ilk çocuk 40a/7
ولدت	Doğuran kişi, anne, kadın 42a/10
ولدالزنا	Veledizina, gayrimeşru çocuk, haramzade 42a/3

ولد الولد Torun, evladın çocuğu, çocuğun çocuğu 40a/7

ریش Tüy 39b/8

هـ

هامة Tepe, baş, önder, zirve 38a/3

هاون Havan, dibek 51a/1

هدهد Çavuş kuşu, ibibik, hüthüt 39b/3

هدية Hediye, armağan 41a/8

هذه الدنيا Bu dünya, dünya 37a/8

هزل Zayıflamak, cılızlaşmak 27a/9

هزوم Yenik, mağlup, hezimete uğramış 41a/3

هزيل Cılız, sıska, zayıf, önemsiz 49a/1

هزيمة Yenilgi, mağlubiyet, bozgun, hezimet 41a/3

هضم Sindirmek, hazmetmek 27a/7

هملاح Eşkin giden at, binek atı 51b/5

هوا Yel, rüzgâr, hava, esinti 57b/1

ي

يابس Kuru, sert, katı 43a/9

يد El, kolun bilekten parmak uçlarına kadar olan, tutmaya

ve iş yapmaya yarayan bölümü 38b/13

يد اليمني Sağ taraf, sağ el, sağda olan 39a/1

يربوع Arap tavşanı, ak tavşan, çöl faresi, cirboğa, kır faresi 54a/7

يسري Sol taraf, sol el, solda olan 39a/1

يشم Yeşim taşı 54b/14

يمين و الحلف Ant, yemin, ittifak, birlik 58b/15

يوم Gün 57b/7

يوم بارد Soğuk gün 57b/15

يوم الحاض Bu gün 57b/7

يوم حار Sıcak gün 57b/15

يوم الحساب Ahiretteki hesap günü 37a/10

يوم صاف Açık gün, bulutsuz ve berrak olan gün 57b/13

يوم القيامة Kıyamet günü 37a/10

يوم معتدل Ilık gün, ılıman gün 58a/1

يوم مُغيم Bulutlu gün 57b/13

TIPKIBASIM

Manuel de grammaire.

Source gallica.bnf.fr / Bibliothèque nationale de France. Département des manuscrits.
Turc 208

1. Manuel de grammaire. 1486-1500.

1/ Les contenus accessibles sur le site Gallica sont pour la plupart des reproductions numériques d'œuvres tombées dans le domaine public provenant des collections de la BnF. Leur réutilisation s'inscrit dans le cadre de la loi n°78-753 du 17 juillet 1978 :

- La réutilisation non commerciale de ces contenus est libre et gratuite dans le respect de la législation en vigueur et notamment du maintien de la mention de source.
- La réutilisation commerciale de ces contenus est payante et fait l'objet d'une licence. Est entendue par réutilisation commerciale la revente de contenus sous forme de produits élaborés ou de fourniture de service.

[CLIQUEZ ICI POUR ACCÉDER AUX TARIFS ET À LA LICENCE](#)

2/ Les contenus de Gallica sont la propriété de la BnF au sens de l'article L.2112-1 du code général de la propriété des personnes publiques.

3/ Quelques contenus sont soumis à un régime de réutilisation particulier. Il s'agit :

- des reproductions de documents protégés par un droit d'auteur appartenant à un tiers. Ces documents ne peuvent être réutilisés, sauf dans le cadre de la copie privée, sans l'autorisation préalable du titulaire des droits.
- des reproductions de documents conservés dans les bibliothèques ou autres institutions partenaires. Ceux-ci sont signalés par la mention Source gallica.BnF.fr / Bibliothèque municipale de ... (ou autre partenaire). L'utilisateur est invité à s'informer auprès de ces bibliothèques de leurs conditions de réutilisation.

4/ Gallica constitue une base de données, dont la BnF est le producteur, protégée au sens des articles L341-1 et suivants du code de la propriété intellectuelle.

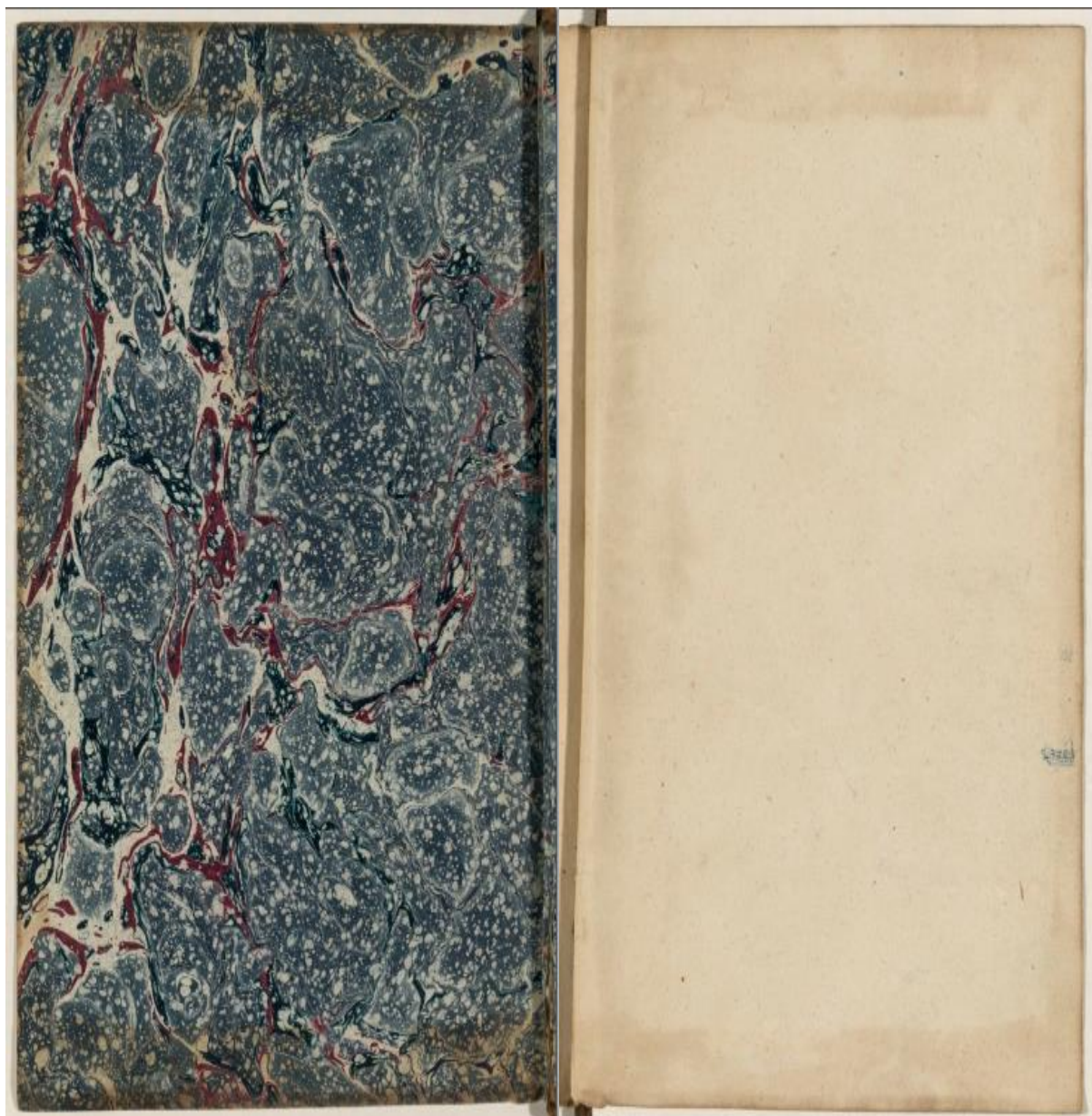
5/ Les présentes conditions d'utilisation des contenus de Gallica sont régies par la loi française. En cas de réutilisation prévue dans un autre pays, il appartient à chaque utilisateur de vérifier la conformité de son projet avec le droit de ce pays.

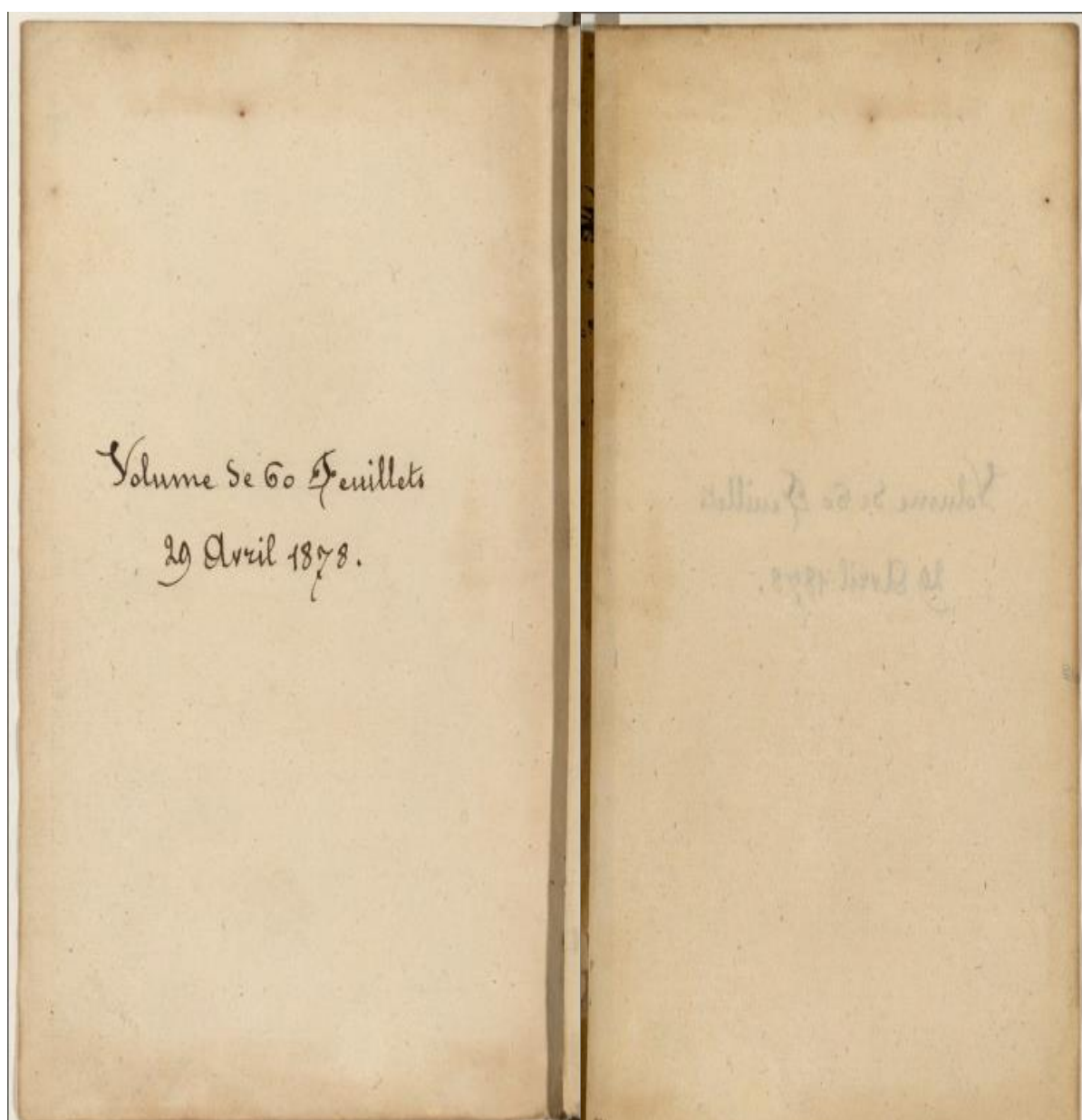
6/ L'utilisateur s'engage à respecter les présentes conditions d'utilisation ainsi que la législation en vigueur, notamment en matière de propriété intellectuelle. En cas de non respect de ces dispositions, il est notamment passible d'une amende prévue par la loi du 17 juillet 1978.

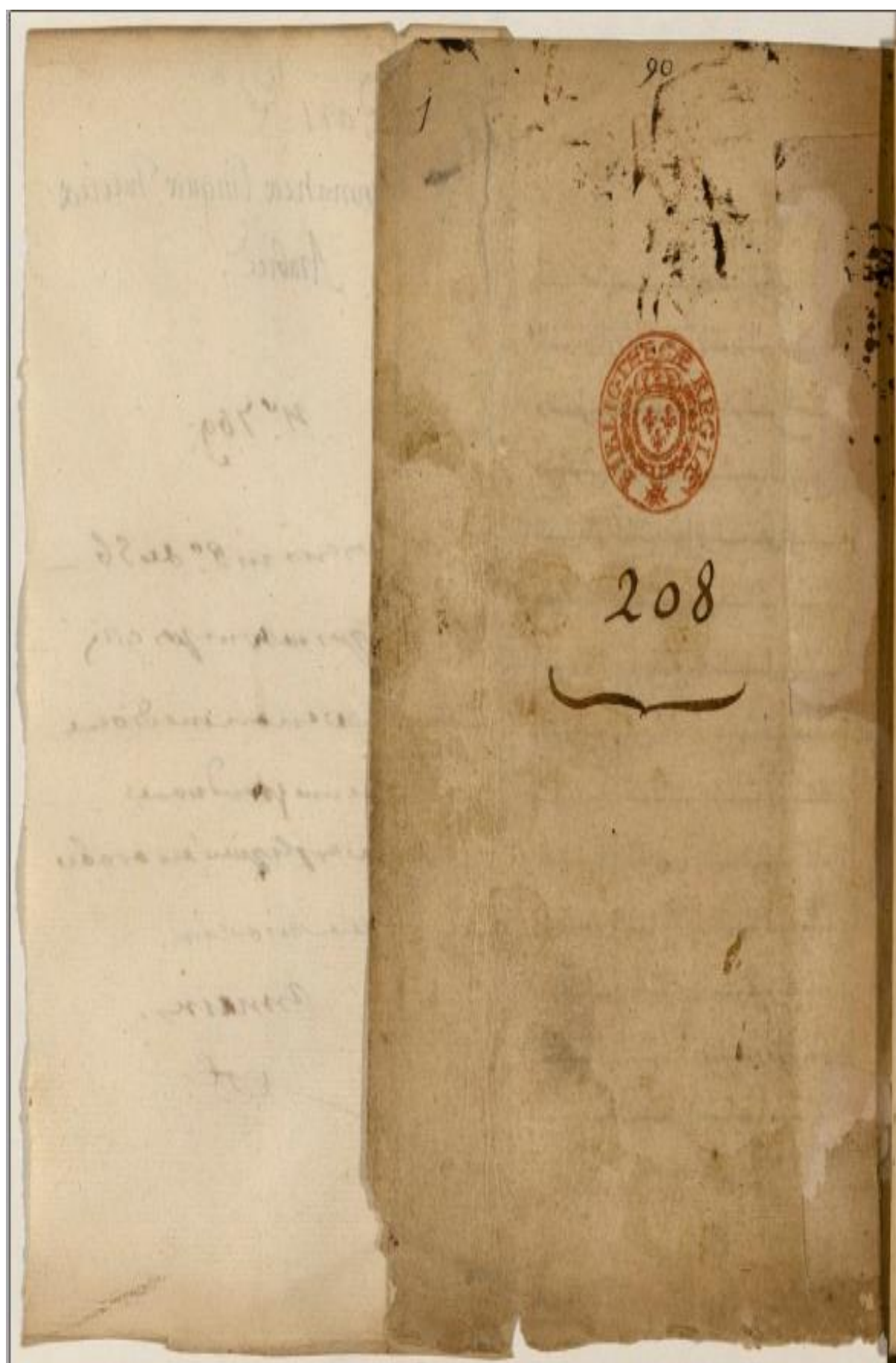
7/ Pour obtenir un document de Gallica en haute définition, contacter utilisation.commerciale@bnf.fr.

Source gallica.bnf.fr / Bibliothèque nationale de France, Département des manuscrits, Turc 208

1378⁴
 Cart
 Grammatica Linguae Turcicae
 Arabice.

n° 709.

manuscrit in 8° de 56
 feuilles qui sont pour
 l'essentiel en arabe
 et ont une traduction
 jusqu'à expliquer en arabe
 par un auteur arabe.

Amman.

St

بسم الله الرحمن الرحيم
 القسم الثاني من الكتاب في اللغة التركية
 والمسطور هنا متوجّه في فصيح النطق المستعمل
 وطرح حوش الكلام المهم على التواضع المألوف ولا سيما
 العرف منقح المطالب سهل للراغب سطر على نهاية
 اصول وابواب وفصول وهو نوعان النوع الأول في
 التمهيد والتنبيه وتصريف الاسماء وتصريف الافعال
 وكيفية وضع الحروف والادواب باب وهي سبعة فصول
 فالباب الأول في الفعل الماضي والفصل الأول منه الفعل
 المستقبل الثاني المصدر الثالث فعل الامر الرابع فيما
 لم يسم فاعله والتفعل والانفعال والخامس افعل و
 تفاعل واستفعل السادس في النفي والمجد النوع الثاني
 في السميات الساذجة وفيه اربعة عشر بابا
 يتعقبها فصول بفارها.

في اسماء

أَفْعَ وَزَقَ يَكْدَ مَلَشَ
 يَحْرَ سَطْلَ مَدَّةَ حَت
 فاذن يخطأ على ترتيب وضع العربية عدلوا قصها الغير
 المستعملة عندهم وهي **ا ب ت ج ح ذ ز ر**
س ش ص ط غ ف ك ل م ن و ه ي
 فالنواقض منها من حروف بجهاء العربية خمس حروف
الهاء والحاء والصاد والظاء والعين يجمعها
ح ت ع فبذلك عوضها خمس حروف لا توجد في العربية
 وهي **ب ج ح ز ث ك** وعلايت هذه الحروف
 فرقنا بينها وبين صريح الحرف العربي في الخط ان تحت الحرف
 الذي هذا شأنه ثلث نقط متغا كشكل نقط التاء بل على
 تخفيفه فالنطق بالياء النخبة فأنك تنطق بها من خارج
 الشفتين والجبم شمة الى الشين وبالزاء ما بين فخرج الجيم
 والشين وبالفاء شمة الى الواو والكاف كما ينطق البدو
 بعقد القاف **واعلم ان اللغة الترك نوايد ياجني**

بأولها

آ في اسماء الله تعالى **ب** في اعضاء الانسان
ج في القربايت ونحوه **د** في طبقات الناس
هـ في الاحكام المتصاغة **و** في اسماء الصناعات
ز في الادواء والامراض **ح** في الماكل والشرب
ط في الملابس والفرش والآلات **ي** في الائنات والاشعة
يا في اسماء الدواب **ت** في الصلاح والآلات
ث في الوجوه والسياح **يد** في اسماء الطيور
ده في احتلان الاشياء **تو** في اسماء الخشائر والمهولم
تر في اسماء الاشياء ونحوها **ج** في اسماء الابنية والمسكن
نط في اسماء المياه **ك** في اسماء النبات والشجر
كا في العلويات **ك** في الازمنة
كح في الحساب والعد **كد** في اسماء شدة غل الاغراب
تمهيد في بجهاء التركية وانضم ما م حروفها
 المستعملة وهي ثلثة وعشرون جزا بطمنها
 المتداول عندهم **ك د ع**

من الضمة الى الكسرة بلفظة الشدة فعلا منه مك ومكان
من الحروف يظهر في الخط ويوصل محتسبا في اللفظة اعلمت
عليه بما صورته حد وما كان من الحروف مخفا كاللامات
المتشابهة لنطق العرب بلفظة الجلالة تعالى فعلا منه ف
واعلم ان الكاف الغير الاصلية في لغتهم والعين قد يقعان
في مواضع فيسمى كل واحد منهما ميتا وهذا ما كان يدغم اللفظة
ويسرى كان لم ينطق به وعلامة ما هذا سبيله قر واعلم
ان من الحروف ما يدغم تارة ويخفى تارة ويهل اخرى مثل الكاف
والنون واللام فان الكاف والنون يدغمان في مواضع من اللفظ
ويشتبان في الخط ولما اللام فانه يخفى لفظا ويدغم كتابته فقال
الكاف ان اسم البحر تنكير واسم الشمس كشاف والكاف
في كل الامرين شغل وصورة في الخط واحدة كثر في اللفظ
يدغم كاف تنكير ومثال النون ان اسم العصب سينكرو
واسم الجناح فاناد مبينة ومثال اللام ان اسم النهر الواسو
واسم الغاب الكن بسط اعلم ان حروف المد واللين

وهي

باواخر الاسماء دالة على التصغير والجمع والنسبة وغير
ذلك وباواخر الافعال دالة على الماضي والمستقبل و
المصدر واسم الفاعل والمفعول والامر والنهي والمخاطبة
وغير ذلك مما يترك ذلك الزوائد والعلامات خالية
عن ثاء وحاء وطاء وذاة وهاء يجمعها تخطفه
ومذكر التكرية وتوشتها ومعرفها وسكونها سواء في اللفظة
تمهيد اعلم ان اللغة التركمية منشأوها بالاصالة
عن اهل تركستان كما ان العربية عن الحجاز وسان الناطق
بحاصلة التكلم وانطلاق النطق واختلاس الحروف وقلة
المد وكثرة الصغر وقد تجد في اللغة التركمانية لفظا
استعمله اهل بلادنا بلفظ اخر حينا وفي هذا المختصر على اشهرها
استعمالا فان تساويا فالاصح واعلم انك لا تجد في اللغة
لغة اكثر امالة واشماما للحركات وها انا انزع في ذكر نثر من
ذلك متبها للتعلم على جلبه مفصلا من ذلك متداخل
سبعة مفعلا على رؤوس الحروف بالجرم فما كان منها مفعلا

اخذت العو وواو بدل على ضمة ما قبلها مثاله
 الغريب البوق الذي الشاب
 ارغو برغو اوزر اوف
 قد يحى والة على تخفيف الحرف مثاله فرس بن الكثرة والشقرة
 اوى الخلبة بوى الجماعة والكثرة توى والياء
 على ثلثة اضرب ايضا احدها ينطق بها بينه طاهر
 الشغل السور الاشقى الواحد العدد
 ايش كيش بير بير
 وثانيها ما ينطق بها شمة الى الكسر مثل
 الزئبق الجعده العده اعط
 ايش كيش بير بير
 وثالثها هذه الياء المشبعة من اللغة الاعجمية ايضا قولك
 سير وشير النوم واللين والاسد بالالة الكسر
 وثالثها ما يحى والة على كسر ما قبلها مثاله
 نحن بير انتم سير

صالح

وحى الالف والواو والياء السميات حروف العلة ياقى
 في لغة الترك على انواع فالالف على ثلثة اضرب ضرب منه
 اصل مثل ان اسم العراف والكاهن قام الوف فان الالف
 يكتب بعد واو يكون باو اخر الكلام المحبذ عن الجمع كما في
 العربية قاموا قالوا مثاله بالتركية هذا بوز اى قى
 ويقال قاي ما يعنى احد كما هو العوق والف يشاعن
 اشباع فتحة مثل يكون ياردو ينصر كوزر الامراء بكلز
 مايجون كلسلر وكذا هم السلب والاشباع مثل قولك
 بالعربية فرسية وعبدية فاهم يجعلون عوضها بالتركية
 الفاشل هاهنا منه شر انه التفاح الما
 ايش نا القوس يا وبالجملة فاقصداى فصاحة
 التركية اختلاس حركات الاعراب وطراح اشباعها والواو
 على ثلثة اقسام واو اصلية ينطق بها شبعة بجاها قولك
 الصانع والاستاد اوز اضرب ووز النخل بوز واو
 ينطق بها خفيفة كقولك العزب ارغو البوق يرغو

المتدين فقال ما برود في الكاف المبتنة العالم بيليك لك
 التنظيف بيليك لك الحياة ويريك لك ومثلك
 قبلها هذا سبيله من الكافات الشبهة الى العين فبكر الصق بالحق
 له هذا لك لم
 انكا مونكا سنكا مسنكا
 ويقال ماه ومن الما بر من العين المبتنة فحل الجمال
 بوعونا التوقيع بوعونا المخططة بوعونا فالنطق
 هذه العين في السنة للترك ارضنا كانا هو بالواو وذلك
 لان العين حرف ملحق والواو حرف منتهى فالخرج بينهما ما بال الى
 الشفتين وما اهل تركستان فيعرفون هذه العين بحرف العين
 المشبعة بالها واعلم ان صوره ما بال من الفتحة الى الكسرة
 انا انت الرجل اللحم الامير
 من سن اير ايت بكت
 تنبيه يعلم منه ان ما وصفت من الامثلة ينسج الحاجة
 اليه وذلك لو وجدت او نطق مثلا **اوت** فانك ان

لنطق

ما علم بيليك لك النظافة بيليك لك
 قاس يستقيم في معرفة حروف المد واللين مختلصة و
 مخففة ومالة تعلم على جميعها بالخمسة الدالة على الاصل واختلا
 وهو مثال المختلص طبقا الثابت خطا من حروف العلة الثلاثة
 الفناج الحرة الذي عن انت
 اما اولما اوش بيز سير
 وهذا قياس الحرف النغم نرس في الكنت والنغم اوى
 الحلية الجامعة يذهب بفوس بال
 بوى توى الطوايع اطلبع تفاعيل
 فالترك يخطو بهذه الامامات المذكورة كما ينطق العرب باللام من
 لفظة الجلالة تعا سها وعل وكذا الامالة تعا لها
 الزين والصدق ايش العدة بيز اعط بيرة **تقوى**
 اعلم ان في اللغة التركبة الكاف الغير الاصل والعين قد لا
 يثبتان نطقا ولا جدان اصلا بل ينطق بها التركيبا بين
 الطرفين ومن اسما من يسميها الحرفين المتمايين والحرفين

الصاحب الجيد القعب والقبح
إيدى أذكو اياغ اياق
وتوك بلادنا يقولون

الصاحب الجيد القعب والقبح
إيدى إيكو اياق

الثاني ابدال الواو المخمفة في لغة التركستانيين بالهمزة
ثارة والشين أخرى وبالسين أيضا مثاله الدنيا أزون
ويقال بعون الضعيع أزرؤ وأرجو الدواب كزال

وكتاب الثالث ابدال السين بالصاد والثاء بالظاء مثاله

البقر البدرع الفصل المهر
سفر صغير سول البروصول ثم وهم ناي وطاع

الرابع ابدال الدال بالثاء مثاله

اللسان السن المحي

دول ديل ديش ديش دبريك دبريك

وأجمعوا الجعير على ابدال الثاء من الدال وبالعكس مثاله

فخ

تلفظ بها على اختلافها كان معناها الأمر الواحد الخاضع
بالفتح الغار كما يقول أفرم وإن لم تلفظ بالواو تلفظاً
بيناً كان معناها مفردة الخيشور أو الدوا أو القيد وإن
وصلت الهمزة مع الواو نوع من تخفيف كان معناها ثقتك
أو ثقت الأبره وشبهه وإن لم تلفظ بالواو وصل الهمزة بالثاء
بعدمعريف كان معناها الأمر الواحد الخاضع بأحق الغنم
وإن املت فتحة الهمزة إلى الكسرة امله متوسطة كان معناها
المرارة وقد ذكر صاحب كتاب نادر الدهر على لغة ملك العصر
شيئاً تاماً باختلاف المعاني واتفاق اللفظ وحيث قد ذكرنا
من الحركات وكيفية هذا الطرف فليذكر لأن طرفاً من البدل
يوجد معرفة بأموال هذه اللغة فنه أنك تجد التركستانيين
ينطقون بلفظ ثم هم أيضاً يقولون من ذلك اللفظ بعينه
حرفاً بحرف آخر ليقارب مخرجه وربما ابدل أهل بلادنا من
حروف أوليك شيئاً بشي والمجموع نصيح وعدتها اثني عشر بدلاً
الأول ابدال الدال بالثاء وبالبااء أيضاً يقول التركستاني

سَفَادَى • يَنُوحُ سَفَادَى وَ سَفَادَى وَاصِلَةٌ سَفَادَى
 وهو الناحية. **الثامن** ابدال الحاء من القاف مثاله
 سَاحٍ عَلَى مَهْلٍ الْعَوَّلَسِيَّةُ
 سَفَادَى وَ سَفَادَى اَوْرُونَ وَ اَوْرُونَ تَوَلَّى وَ تَوَلَّى
التاسع ابدال القاف من العين فهو اَشْهَرُ اسْتَمْعَا لَأَنْفَعِهِ
 بِأَخَذِهِ مَالِطَةً **العاشر** ابدال الزا من السين في مواضع
 مَا يَجْحَى مَا يَكُونُ يَطْلُبُ
 كَلَامٌ وَ كَلَامٌ يَارَامَسُ يَارَامَازِ اسْتَارَ وَ اسْتَارَ
تقرير يَضْمُ فُضُولٌ يَعْنَى عَلَى مَعْنَى لَا تَنْضِبُ اللَّفْظَ وَلَا
 يَكُونُ اللَّفْظُ بِدُونِ مَعْنَىهَا **الفصل الأول في الجمع**
 اعلم انه على ضربين جمع اسمي و جمع فعلي فالجمع الاسمي ان يزيد
 بآخر الاسم المجموع لاماً مفتوحة وراء مثاله
 الفرس الأفراس السيف السيوف
 أط أطول فيلج فيلج
 الانسان كشي الناس كشييل

هذا

نَحَى نَحَى نَحَى نَحَى
 أَيْدَى وَ أَيْدَى سَفَادَى وَ سَفَادَى تَوَلَّى وَ تَوَلَّى
الخامس ابدال الكسرة من الطاء مثاله فَمُ التَّاءُ كَلَامٌ وَ عَنِ الْفَاءِ
 الْمُخَصِّمَةُ وَ اَوْ اَنْفَعُولُ التَّرَكُّبَاتِيُونَ مَثَلُهُ
 الصَّيْدُ الصَّوْتُ الْفَرْجُ
 أَوْ وَافٍ جَارٍ وَ جَارٍ سَوِيحٌ وَ سَوِيحٌ
 وَ قَدْ تَبَدَّلَ تَوَكَّدَ بِلَاوْنَا السَّيْمِ بِالْبَاءِ مَثَلُهُ
 اَنَا الْفَرْجُ الْعَدُوُّ الْعَيْبُ
 مِنْ وَ مِنْ مِنْكَ مِنْكَ مِنْكَ مِنْكَ
 وَ بَعْضُهُمْ يَحْدِفُ الْبَاءَ الْمُضْمَوَّةَ الَّتِي تَحِيَّ بِحَدِّهَا وَ اَوْ مَثَلُهُ
 اَيْتَرَكَانَ نَابُولَدَى اَيْتَرَكَانَ نَابُولَدَى وَ اَيْتَرَكَانَ
السادس ابدال الغين من القاف مثاله اَيْتَرَكَانَ
 نَابُولَدَى وَ نَابُولَدَى نَابُولَدَى وَ نَابُولَدَى
 نَابُولَدَى وَ نَابُولَدَى وَ نَابُولَدَى وَ نَابُولَدَى
السابع ابدال القاف من العين مثاله نَاحٍ سَفَادَى وَ

هَذَا بُوَ هَاوِلَاءَ بُوَ
 وَأَمَّا الْجَمْعُ الْفَعْلِيُّ فَمَا كَانَ مِنْهُ أَخْبَارًا عَنْ جَمَاعَةٍ فَحَكَه
 كَوْنُ مَا ضِيَاءٌ وَسُفْلًا مِثَالُهُ نَزَلُوا قَوْنِيْلًا وَيَنْدِيلًا
 يَنْزِلُونَ قَوْنِيْلًا لَمْ يَقَالِ يَنْغِيلُزْ وَأَمَّا الْغَبَارُ
 الْمَكْمُولُ عَنْ نَفْسِهِ وَغَيْرِهِ مِثَالُهُ **قَمْنَا صَبِيْنَا** فَالْكَتُوبُ
 بَعْدَ حَرْفِ أَصْلِ الْفِعْلِ نَاقِطًا مَكْسُورَةً مَا قَبْلَهَا إِنْ كَانَ
 أَوَّلَ حَرْفِ الْفِعْلِ كَافًا مِثَالُ **الْأَوَّلِ** **مِثَالُ الْأَوَّلِ**
 حَفُونَا قَارِذَقْ نَزَلْنَا إِنْذَقْ
مِثَالُ الثَّانِي
 تَطَعْنَا كَسْتَكْ نَحْكُنَا كَلَدَتْ
 وَالنَّاءُ وَكَسَتْ فَالدَّالُ الزَّائِدُ عَلَانَةِ الْمَاضِي وَمَا جَاءَتْ
 الدَّالُ بِالتَّقَارُبِ مَخْرُجِيهَا وَكُسْرُ الْبَاءِ عَوْنًا عَلَى الْبَاءِ
 الْمَكْسُورَةِ اللَّائِقَةِ بِأَخْرِ الْفِعْلِ الْمَاضِي وَالزَّائِدُ عَلَى حَرْفِ
 الْأَصْلِ فِي الْأَخْبَارِ مِنَ الْجَمَاعَةِ الْمُخَاطَبِينَ نَزَلْنَا وَغَيْبًا
 مَكْسُورِينَ وَزَاءٌ وَهُوَ **نَغِيرُ** مِثَالُهُ

خَفِرْتُمْ نَزَلْتُمْ تَطَعْتُمْ غَضِبْتُمْ
 قَارِذَقْتُمْ إِنْذَقْتُمْ كَسْتَقْتُمْ كَسْتَقْتُمْ
 نَلْفَقْتُمْ نَغِيرْتُمْ لَلْجَمْعِ الْمُخَاطَبِ وَالنَّاءُ الَّتِي قَبْلَ
 حَرْفِ الزَّيَادَةِ عَوْنٌ عَلَى الْفِعْلِ كَمَا تَرَى هَذَا بَنِيْتُهُ
 فِي تَصَارُيفِ الْجَمْعِ الْفَعْلِيِّ مَا ضِيَاءٌ وَسُفْلًا وَأَمَّا غَايِبُ
 فَجَمْعُهَا بِزِيَادَةِ الْفَاءِ وَلَا مِثَالَهُ
 جَاءَ جِئْتُمْ بِحَوْنٍ بِغِيْنٍ بِحَوْنٍ
 كَلَدْتُ كَلَدْتُمْ كَلَرْتُ كَلَرْتُمْ كَلَسْتُ
 بِغِيْنٍ بِغِيْنٍ بِغِيْنٍ بِغِيْنٍ بِغِيْنٍ بِغِيْنٍ
 كَلَسْتُ كَلَسْتُمْ كَلَسْتُ كَلَسْتُمْ كَلَسْتُ
 وَفِي مَحَلِّاتِ الْخَاصِرِ الزَّاءُ السَّاكِنُ مِثَالُهُ
 جِئْتُ كَلَدْتُكَ جِئْتُمْ كَلَدْتُكُمْ
 وَبِقِيَامِ اللَّامِ وَالزَّاءُ مِثَالُهُ جِئْتُمْ كَلَدْتُكُمْ
 مَا جِئْتُمْ كَلَدْتُكُمْ وَبِقِيَامِ حَذْفِ الزَّاءِ يُقَالُ
 كَلَدْتُكُمْ وَبِقِيَامِ حَذْفِ اللَّامِ وَالزَّاءِ وَبِقِيَامِ حَذْفِ السَّيْنِ

وقد يستعمل الالف والنون بمعنى ذو ومثاله
 الثوب ذو ثوب، الخبث ذو بخت،
 طوبى وتوبى، طوبى لى، كوفى، كوفان،
 وقد يستعمل الهم والقاف ايضا لهذا المعنى ايضا مثاله
 ذو فرس أطمق، ذو ثوب طوبى مق

الفصل الرابع فى النفي

وهو من تقدم اعلم ان لفظة سين بمعنى بلا التى تنفخ
 بلا مال، بلا ذهب، بلا علم، بلا شعر،
 تغار سين، الطون ينز، بليك سين، توك سين

الفصل الخامس

للنسي على ضربين كالنسي قبيلة ابلد لام مكسورة وبار مثاله
 خفاجى، عبادى، موصلى، بغدادى،
 تفاجه لى، اباد لى، موصل لى، بغداد لى،
 وعلامة النسبة الى الهبة والاسم
 الفارس اطل لى، السيف قليم لى

الرابع

والزاو وهى بمعنى انتم فى الفعل المضارع مثاله
 تجون، كلوسين، مانجون، كلن سين

الفصل الثانى فى التصغير

ان زيد على الاسم المصغر كافا مكسورة لوقافا بلا منها ووقفا
 والعافى بلفظة كينا او قينا يقول
 دويس، بويت، ثويس،
 سرائ قينا، اوقينا، او كز قينا،
 والتوكان زيدون فيما يصغر منه جيا فهو ثو وقينا وهو
 جيج، فيقولون في دويره سرائ جيج، ثويسر

الفصل الثالث فى معنى ذو

يقع فى كلامهم عوضا عن ذو التى معناها التلك فى التخصيص
 اتا لى، او لك، وقد تبدل الغير والكاف فى
 بعض المواضع بالواو فعلة ضم اللام وبالياء فعلة كسر مثاله
 ذو ثوب، ذو ذهب، ذو مال، ذو علم، ذو شعر،
 توف لى، الطون لى، تغار لى، بليك لك، توك لك

الزجاج ، اسود الشعر ، الاسفر ، ازر القيص
 سوكوني ، قراياجلي ، ساروشلي ، كوك طولغ
 وعلاية النسبة الى الصيغة زيادة جيم كسوة وياو مثاله
 الحديد ، الحداد ، القوس ، الاقواس
 دمنر ، دمرجي ، ياء ، ياي جي
 وسيريك ذلك في باب مفرد

الفصل السادس من الاضافة

اذا اضيف اسم الى اسم فقدم المضاف اليه على المضاف فزيد عليه
 فزيد زيدن اهل ثوب مره عرو طوحي
 فان كان آخر المضاف حرف علة فزاد قبله في المعتك ين كسوة اما قبلها مثاله
 المقرنة ، مقرونة القوس ، قوس مره
 فبحي ، زيدن فبحي ياء ، غير نهاسي
 الطير ، طير الصبي ، السوية ، شه الامير
 اورنا ، اوغلاز اورتا قما ، كين قماي
 وهذه الية والياء ايضا والتعلي الاضافة المضمرة مثل

ابوه ، اهلنا وتايح امته ، اناسي
 والياء الغرة بغير سين علامة للاضافة مثاله
 غلامه ، امير ، وجهه
 قولي ، بكى ، يوزد
 والنون الساكنة كذلك ايضا مثاله
 فرسه ، اهل ، ثوبه طوحي
 والنون والكاف المبتدة كذلك مثاله
 هذا فويلان بطور فلان ، هذا فزيد بولطير فزيد
 وقد يقال للمخاطب الحاضر فيما مثاله
 ابوك امانك املك اناك
 واذا اضافة للتكلم اليه وغيره مثاله
 ابوانا ، امهاتنا ، غلامنا ، ثوبنا
 اياميز ، اناميز ، ثوبيز ، ثوبيز
 والميم الساكنة ايضا علامة للاضافة الى نفس التكلم مثاله
 غلامي قولم ، ثوب طومر

اي

منكم . منك . مِنْهُ . مِنْهُمْ .

سِرْدَن . سِنْدَن . اَنْدَن . اَنْلَرْدَن .

واما اسماء الضمائر مثاله

اَنَا . نَحْنُ . اَنْتَ . اَنْتُمْ .

مَنْ . بِيْز . سِيْز . سَن .

هُوَ . هُمْ . هَذَا . ذَاكَ .

اَوَّل . اَنْلَر . بُو . اَوَّل .

هَوَلَاي . بُولار . ومثال تقدم المضاف اليه المضاف

غلام انت . فريلا مير . ابي . اُتحي .

سَنين قولين . بَكين اُطى . منم اُطام . منم اُنام .

وتعريب هذا القول بالعربية قولك غلامك وفريلا مير

ولكن هذا تقدم المضاف اليه كافي العربية سوا مثاله

الغلامك . الفريلا مير . الفضل . الثوباكم .

قولين . اُطى بَكين . كَشَن منم . طوز سِرْدَن

الفصل السابع الصفة تقدم على الموصوف مثاله

الانسان

11
ابي اُطام . اُتحي اُنام .

وهذا قياسي جامع لجميع ما يترك جامع صريح لجميع الانسانا

المتشبهين بالاسماء والافعال والحروف فيكون تعدد اسما مثالا

السكين . سيكيني . يَكِينِي . سَكِينِي .

يُحَاق . يُحَاقِم . يُحَاقِمِي . يُحَاقِمِي .

سَكِينِي . سَكِينِي . فَرَسِي . فَرَسِي .

يُحَاقِي . يُحَاقِي . اُطَم . اُطَم .

فَرَسِي . فَرَسِي . فَرَسِي . فَرَسِي .

اُطَمِي . اُطَمِي . اُطَمِي . اُطَمِي .

واما الافعال مثاله

مَضَيْتُ . مَضَيْتُ . مَضَيْتُ . مَضَيْتُ .

بَارِدِي . بَارِدِي . بَارِدِي . بَارِدِي .

مَضَيْتُ . بَارِدِي . مَضَيْتُ . بَارِدِي .

واما الحروف مثاله

مَنْ . مَنْ . مَنْ . مَنْ .

الفصل التاسع المفعول

يزيد على حرفه الأصلية ذوا مكسورة وياء مثاله
ضرب زيد بالسيف
زيد في الحج بله ورد مر
هوذا الحضر مرأوت
أوش ولتكن كثر مر مر

فالنون الأول بمنزلة تاء الخطاب والنون الأخيرة والياء
علامة المفعول به مثاله خذ هذا مني الغل يرفق

الفصل العاشر المصدر

يزيد على الفعل ميا والفاء أو فاءا قيا سا مطروا فان كان
اول الفعل كافا كان آخر حرفه كافا عوضا عن الفاء كالاول
الفعل . المزج . المشي . الخوف .
فلف . فلفاق . بارق . قرق .
ومثال ما اوله كاف
الاحتمال كثر منك العبور كيجك

المفعول

انسان عالم . زيد الغنى الله قوى
يلكا ار . باى زيد . تنكرى
وقد تقدم الموسوف على الصفة مثل اللغة العربية

الفصل الثامن في الفاعل

هو ان يزيد على آخر الفعل عيناء والفاء وكونا وكانا عوضا عن العين
مثل فان او كان فيصير هذه العلامة اسم فاعل مثاله
الصاعد . النازل . الماشي . القاصر . الضاحك
انلفان . ابنكان . بارفان . اوغان . كلكان
وقد يستعمل ايضا الغيز والياء واللام مثاله
الخالق . ياتعلو . الماشي . بارغلي
او بالكاف عوضا عن الغين

الجاي . كلكاي . الضاحك . كوكلي
ومتنفخ الحرف الذي قبل آخر علامة الفاعلية تنحاشبع
او انشأت من تحتها الفاء كان ذلك مبالغة مثاله
ألاخذ الغان المعطى بركان الضاحك كلكان

مِنْكَ سَنْدَنْ مَزَلْد كَشِين
 اخذت الدَّمْ مَنَارَت دِرْمَنْ
 ومنها حروف لانها وهي الى فاعلم انهم يستعملون ما يقوم
 مقام الـ في انتهاء الغاية قاناً والفاء او كافاً والفاء مثاله
 اميرنا شمس الى خراسان بَكِيَر خراسان قان باردى
 انا جيت اليكم مَزِين كَا كَلْدَم
 وهم يستعملون الكاف المبتدئة في هذه الاربعة لفظاً مثاله
 اليك جيت اليه شيت الى خراجيت انا اليك جيت
 سنكا كَلْدَم انا باردى مَنكا كَلْدَم سبكا كَلْدَم
 الحق مَنكا جَاء كَلْدَم
 حروف على وينوب القاف والالف والكل الى الالف منادى على مثاله
 فلان على الفركب وشي فلان الغامض ب باردى
 رجع ركب الجمل وجاء دندى دوى مَوْب كَلْدَم
 ومنها حروف في وينوب عن وال والفاء مثاله
 ليس في الكوز راء قطفاده سويوغ

ومنها

فلان شمس حتى العراق فلان عراق فانكفجه باردى
 وقد يزيدون ما بين الكلمة والراء ياء مثاله
 حتى عراق شمس عراق فانكوى باردى
 وقد يحدقون ما بعد الكاف ويضيفون نوناً وهي والفاء مثاله
 عراق فانكفجه باردى
 انت تكون هاهنا حتى احي مَزَلْدَم مَوْب دُرْ
 تعريب حتى احي انا انت تكون هاهنا مثالا آخر
 اكلت السمكة حتى راسها بالغريدم باشنه دِكْفَه
 تعريب سكت اكلت حتى راسه تلفت ومنها حروف العيص
 عريه وهي ونى مَنْدَر مِنْكَ سَنْدَنْ
 سيرت من العراق الى خراسان عاقده خراسان قان باردى
 وقد يستعمل الخاصة نوناً ساكنة عوضاً عن من مثاله
 هاهنا مَزِين شَمَر مَزِين شَمَر
 مَنْدَنْ مَنْدَنْ اُنْدَا اُنْدَنْ
 اَيْن قَنْدَه مَزِين قَنْدَنْ

فلو كان كل واحد منكم ياتى بغير ما نفع لنت ولعل
 في بعض من يفسر في كتابه الكبير الذي منتهى لجمال الدين
 فخدم شاه ملك فراسان ما وحدث في كلامه ما يقوم مقامها
 بما يمكن ان يقارب المعنى وهو لفظة ان لا مثاله
 اميرنا البند لا يركب بغير يكون اكله من
 فلان غدا ليت بحى فلان داكله كللى من

الفصل الخامس عشر الشرط

ويوم مقام ان الشرطية اسا ومقامها في يقول
 ان يضي زيدا امض معه زيد بارغى عايل بارغى من
 وتفسيره متابعا زيد يمشى مع يمشى معه انا

مثال آخر

مهما فعلت من الخير اخذت بك بقدره
 ثم يلا ايوكوك ادرين طابو انكمن يمشى لغو قد رجة

الفصل السادس عشر الاستفهام

ما الاستفهام منه في لغتهم في ومن الاستفهام منه كيم

ايضا

ونها عرو مع الباء الزائدة ونها في التكرير يوجبها الفظة
 مضيت مع فلان ضربت فلانا بالسيف مشيت مع فلان
 فلان يله ياردم فلان يلج يله ودم فلان يله ياردم
 واللام الزائدة معينا يقول هذا الفرس زيد بوطا زيد زيد
 فالنون الاخيرة لثة اللام الزايد ويقول

هذه الدار ايسر و بوساى عمر و من د
 وتخصيص المضمرة بزيادة نون على اصل الكلمة وكاف شته مثاله

انت لك الامير للامير انا لم
 سن سناه بك بك من من مناه
 وربما اقتصر على نون واحدة مثاله

لكم سيزن لنا سيزن

كلام التثنية الجار في مثل قولك الانسان او اللغز زواوه يمين ^{بالف} مثاله

الفرس الفرس الانسان الانسان
 آط آطا كيشى كيشفا

وحرف لم يوجب منه قبل مثاله ان تجو تعال

كسرة زوايد الماضي ومعنى متى فحق هل الاستفهام هذه الميم
والواو ايضا مثله هل يريد زيدا ماء زيد سودا رمي
فان ضا طبت آخر واستخبره هل يشرب ماء فلا بد ان يدخل
لفظة سن وهاءت عوضا من واو المخاطب ويقول
سوا يجرمسن بالالف والياء والميم حروف اصل والراء
علامة الاستقبال والميم والواو الاستفهام فان كان القول
لجماعة حاضرة جعلت هو ضاوت وهو سن انتم وهو سن
وقد يقولون سن مثله هل يكون الحفل اطلت مسير
وسعواي في مثله
اي ثوب ايا شيت ابن الى ابن
في طون قيسر فده قنعا
وصلب كتاب على الملك قال حروف الاستفهام في اللغة
المتوكة الميم والواو وربما كان الميم والياء والميم مدغمين
جينات سن كذا رمي امشي هو اول بار رمي
لير الاستفهامية فيها اربع لغا باليك بلوك نراك ناك

واعلم

ايضا بمعنى الذي مثله

ما اكلت ماذا اكلت من هذا من انتم
في بيدن في عيشون كيم درنو كيم ايدر
موجاه موزيقول من ذلك هذا المن هو
كيم كلدي كيم ايدر كيم دراول كيم درنو
ويقول من ذلك الذي كان عند كيم ادر اول فاندك
وقد يحى الذي في كلامهم بمعنى كيم ايضا او بمعنى كيم مثله
السياف الذي عندك القوس الذي اليك ناك الذي
فاندك فيلج اودكي ياي اول كيم
وافظم كيم ايضا بمعنى من الشرطية والجزاء مثله
من اراد يبحر كيم كلنسه كلنسن
كم استفهامية نجا كيف نجا
واما همة الاستفهام فيقول في اضربت اوديانه نعو
فالياء والالف والنون المثال الثاني حروف اصل الفعل
والميم والواو علامة الاستفهام والال والياء مدغمات في

كذا الفاعل عشرة غير اميرهم . بارزوا لولا يكون ابرق ابرق كثر
 تفسيره وكذا الفاعل اميرهم من غير شدة كانوا **مثال آخر**
 وعندك عشرة فجاءت غير الكثر منهم ابرق من غير شدة وفوج دون
 منهم بمعنى سيق بمعنى لك . ابرق بمعنى بارزوا .
 ويكون الياء والقاف بمعنى الا ويبدل القاف بالكاف فيها
 وقد يحذف لامهم والياء من اولها طبع العرب مثله
 لكفرس . سيق ابرق بمعنى تفسيره مركبا .
 الكا الفرس موجود هل . **وكذا** هل فلان ذهب .
 فلان الطوفى بارمى . تركبنا سقا على لغتهم مثله
 فلان له ذهب موجود . فلان الطوفى بيلان بارمى
 عند فلان فرس . فلان قنده اطر بارده تركيبه
 فلان عند فرس موجود . فاز قلت فاقدا فقات بمعنى عند
 واليم عوض عن ياء التكلم وذا بمعنى في تركيب كلامهم يحذف
 وغيره ففسر عليه تأخر وانقل ساقا اخرى وحيت السقنا من
 التماسيد والفصول ما قد سلف فليعتبر الشروع والافعال

وملأها

واعلم ان نأكون بمعنى الاستفهام مثله اى شئ مثله
 اى شئ يعمل ناقلا من اى شئ تريد نبتلارسن
الفصل السابع في التعجب واللفظة نأ مثله
 ما ارجله في المرجله . نأ الب ابرق
الفصل الثامن عشر في التشبيه
 فاشبهها دالا والكاف الميتة وبعضها اكرها يجعل عوض
 دالا باخر الكلمة مثله لسانه مثل السيف . ولو قيل ذلك
 هذا حلوم مثل العسل . بودا لود بال كى
الفصل التاسع عشر
 في جروها المباعدة والتفصيل والعلامة فيها راء وقاف
 وبعضهم يبدل القاف بالكاف في بعض المواضع مثله
 الجيد . الاحود منه . المدير . الادبر منه .
 كود ونقضى كذا ونقضى بى . بمان . بمان داق
الفصل العشرون في الاستثنا بغير
 وهو على ضربين احدهما اللفظة ابرق مثله

بحسبها ماضية ومستقبلة ومصدرها ولما وثيقا وسيمر
 بك جميع ذلك بعلامته وتصرفات في جواربه ومطامير انشا الله
 عما كان فانها لفظة جامدة ماضية كانت ومستقبلة لا
 يلحقها علامة تدل على تصرفاتها كجميع الافعال فعنها ايدي
 وايضا اودي فان قلت ما كان قلت يودي اودي
 او يقول يودي معنى ما كان اولى كان والمستقبل
 منها بمعنى يكون يولع فهاذا لفظة بلغي تصرف
 دون الماضي وقد يقولون كان ايضا بل لان التواء
 بنوبين الغين والياء الزايد بين آخر المستقبل ومصدرها
 يلمق والامر بل والهم بل وقد يجد باخر الفعل
 الماضي خلافا لما اصلت علامة لمضية تاء مكسورة
 وباء فهذه الباء بدل عن الدال ليقتارب المخرج مثله
 باج غامق او قتل وجد اعتطف
 سلمى باطى سابطى دابطى قابطى
 والدال والياء اكثر استعمالا ومتى دخلت على الماضي قد

فيكون

وعلاقتها في تصرفاتها ماضية ومستقبلة وامر ونهي
 وغير ذلك فالبدء بالفعل الماضي وهو مفعلا مخرج وف
 المحم في ما يتلو الحرف كالالف تلوعا الياء والباء تلوعا
 الالف ثم التاء ارشادا للتفكير وسعادا للمذكر وبالله

الباب الأول

في الافعال الماضية

اعلم ان الضابط في علامة الفعل الماضي بلا اختلاف ان
 يذله مخرج وفي الكلمة الاصلية واقل الاصل اثنان واكثر خمسة
 استقام للغة الترك وال مكسورة وياء يكاد يتم التمام الى
 الضمة فصاحته ان ثبت لا الجاء مثال الماضي
 جاء . ائذ . مشى . ركب . فتح .
 كذب . ادى . بارى . املأ . ارجى .
 فاصول هذه الافعال . كل . آل . بار . املأ . ارج .
 فخرج رتبه الزايد مبنية فعل الامر ويجعل الزايد عليها يختلف

جاء . مشى . مفر . نكلم .
 كلد . بارد . فازد . سوزد
 وقد يشيع هذه الكسرة فيثبت باءً نطقاً وخطاً فان ضم
 الحرف المذكور دل على الاستطاعة والمقاربة مثله
 جاء . كلد . مشى . بارد .
 وقد تشيع النقة فتثبت واواً خطأ ونطقاً او اما
 الفعل المستقبل فحقيقته ان يدخل عليه بعد تمام حرف
 اصوله غيناً والفاء وباءً وقد تبدل الغين كافاً واما
 الفعل الحاضر فحقيقته ان يدخل على حروف اصوله راءً
 مفتوحاً ما قبلها وغيره القصص من الترك والركان
 يستعملون هذه الاء التي للحال الصريح الفعل المستقبل
 وقد دار استعمالها بينهم ووضع اللفظة الصحيحة على ما
 تقدم من العبر والفاء والياء واما المصدر فقد سلف
 ان الزيادة المصيرة له مصدر ايم والفاء وثاق وقد
 تبدل القاف كافاً وسيمريك مثلثة واما الامر فهو

لذ

فيكون الزيادة على الماضي هو ضم الدال والياء كما في المثال
 قد أخذ . قد طلع . قد مضى . قد ركب . قد جاء .
 المشى . دغش . بارش . آملش . كلش .
 فان اخبر عن نفسك واظلت على الفعل قد مثل قد
 اخذت فلا بد من لفظة انا مثله
 قد اخذت المشى . قد طلعت دغش .
 الخاطب اذا اظلت على فعله قد يقول له قد اخذت
 المشى . واما الضاير اللاحقة بالافعال سيمريك
 انشاء الله مستوفاه الاضام وان لم تكن متى رنت
 الاخبار عن الماضي بصيغة فعل مستقبل مثل قولك بالمرح
 فلان كان يحيى او كان يذهب حكايته عن الصيغة مستقبله
 يحيى . كان . يشى . أخذ .
 كلز . آرد . بارد . آلود .
 ومن كان آخر حروف اصل الافعال الماضية تحركا الى الكسر دل
 على صدور الفعل على السرعة والقوة مثله

ماضيه

عروف اصول الفعل بعينها وتندرج عن زلام انك
 زلام تأكيد وتحسينا وانما اسم الفاعل فان لم يكن آخر اصول
 حرف غير والف دون وقد تبدل العيز كافا وضرب
 العلامة الى الفاعلية كضرب اوكد فاعل محمد بن
 تيسر من كان الفعل لازما كان علامة اسم فاعله مما وشينا
 اوب مخففة ومن كان متعديا كانت هذه العلامة
 لاسم الفاعل واسم المفعول ايضا ونيا من الجميع ويجوز ان يلى
 الى نسبة يوضح لك القياس وهذا جدول الافعال
 الماضية ايناسا للتعلم وتقريرا للمقتبس والبيداه
 بالهمزة وبابعد هاء من الكلمة من الكلام بحسب عروف
 المعجم المصنف الى الابداء تقريرا وتسهيلا والله المستعان
 ابتدأ ابتغا ابتصر ابلع
 ابتلدى ازيد ازيد كوردي سالدك
 ابصر ابتل ابطا ابطل انقب
 اعزدي اولقي كيجدي بوزدي

ابغض ذكره اثم واكمل ائلف واذهب اجتهد
 سودى يبتزدي يوزعدي تفصير يدي
 احترق احما انكا احب
 كوندي ابسني سوكندي سودي
 احشم احمل اخذ اخفا وخفا
 بوشلدي كوتودي آدي يوعدي
 احترق احطف اخطا اختبا
 اولادي قابدي يازدي ياشري
 ادى الدين اذاب ارضع الولد اصل
 بوبج اوددي اريدي ازيددي ايددي
 ارتفع ارتعد اراد ارتفع من الرمي
 كوتودي دتودي استدي بالاددي
 اصجل استجيا اسمع استغنى
 اوددي اواندي ايشني بايدي
 اراه الشئ كوتودي اسرع دركلدي

استغنى

استند	انقضی الدین	آن رنالم	انقبه
اندا اهل	بروج اولادی	انقضادی	اولاندی
انقلب	انشق	انقطع	انکسر
اندریدی	بارلیدی	گیلیدی	سندی
اوراقور	اودع	اوضح	اهلک و اعدم
بای ویدی	ایماریدی	آجق	هلاک لیدی
باع	باس و قبل	بال	بارک و اسعد
سالمی	اوبدی	سیدی	قلادی
بت	بخل و لام	بدل	بدد
بریدی	اوراندی	دکتردی	دوکتی
برد	بسط	بعد	بعث
سویدی	یایدی	کیتق	سالدی
بوت و تطف	بصق	بکی	بل
قالدی	تو کردی	اغلیدی	التمی
بلع	ییدی	تالم	اغزیدی

بسم

استقرض	استعمل	اغتری	اشار
بروج لیدی	سوزیدی	سالمون لیدی	کشیدی
اشبه	اعلم و عرف	اصطاد	اصلاح
اشاقی	اقتزیدی	اولادی	بخشیدیدی
امصاب	اصغر	امناء	امضاف
دکیدی	سارغیدی	یارغیدی	قوتلیدی
ایضیر	اطمح	اضرم النار	المفا النار
سایغیدی	لمعه و شقی	اودایتی	اوتو سندریدی
اطلاق السراج	اعجز	افتق و طوق و ذکر	اکرم
چرخ باندیدی	عاجز اولدی	برشادی	اغزادی
اطل و رشد	افد	اعطی	اکل
بغلندی	یان اغلیدی	بیروی	ییدی
اکتن	اکثر	التجی	امر
صغندی	اکلیدی	سفلادی	بیروی
استلا	دولدی	انقص	اکسوف

نَشَم	نَافِل	نَجَلَد	نَزَك
نَكَلَدِي	نَغَرَدِي	نَغَرَدِي	نَغَرَدِي
نَقَب	نَقَب	نَقَب	نَقَب
نَوَدِي	نَوَدِي	نَوَدِي	نَوَدِي
نَعَوَط	نَعَوَط	نَعَوَط	نَعَوَط
نَجَحِي	نَجَحِي	نَجَحِي	نَجَحِي
نَقَلَب	نَقَلَب	نَقَلَب	نَقَلَب
نَدَدِي	نَدَدِي	نَدَدِي	نَدَدِي
نَقَطِي	نَقَطِي	نَقَطِي	نَقَطِي
نَسَدِي	نَسَدِي	نَسَدِي	نَسَدِي
نَحِي	نَحِي	نَحِي	نَحِي
نَزَرَدِي	نَزَرَدِي	نَزَرَدِي	نَزَرَدِي
نَزَطِرَسَالِح	نَزَطِرَسَالِح	نَزَطِرَسَالِح	نَزَطِرَسَالِح
نَبَلَجَلَدِي	نَبَلَجَلَدِي	نَبَلَجَلَدِي	نَبَلَجَلَدِي
نَبَاء	نَبَاء	نَبَاء	نَبَاء

نَاف	نَدَد	نَزَب	نَجَج
نَدِي	نَدِي	نَدِي	نَدِي
نَب	نَب	نَب	نَب
نَوَلَدِي	نَوَلَدِي	نَوَلَدِي	نَوَلَدِي
نَبَس	نَبَس	نَبَس	نَبَس
نَدَلَدِي	نَدَلَدِي	نَدَلَدِي	نَدَلَدِي
نَرَد	نَرَد	نَرَد	نَرَد
نَوَنَدِي	نَوَنَدِي	نَوَنَدِي	نَوَنَدِي
نَسَا	نَسَا	نَسَا	نَسَا
نَوَنِي	نَوَنِي	نَوَنِي	نَوَنِي
نَسَر	نَسَر	نَسَر	نَسَر
نَوَدِي	نَوَدِي	نَوَدِي	نَوَدِي
نَلَف	نَلَف	نَلَف	نَلَف
نَدِي	نَدِي	نَدِي	نَدِي
نَوَنِي	نَوَنِي	نَوَنِي	نَوَنِي

عَدَدِي

ریاضانقر	رجح	رجع	رصل
ابکی یوزلغ	آشیلدی	دندی	کوچتی
رحم	ره الباب	رضیع	ثر الماء
ریضادی	تیر یازدی	امدی	سوستی
دیم تقدم	رفع	رفس	رقصر
یوزدی	قالدی	دبتی	بیدی
رکب	رکض	رجح بالشاب	رجح عید
اطلادی	چابتی	اوض اقی	ایلف اقی
زاد و کشر	ندع	زجر و منج	زغق
آرق	اکتی	قادیلادی	چاغدی و قعر
زلق	سال	سارایلا	سوق
صرلدی	سوردی	دونله باردی	اندی
سازیش	سابق	سافر	سامح
سوردی	ناشلدی	سغره وادی	ایقیدی
سینج	چمدن	سحق	سوزقی

حمل و دفع	خبا	ختم	نجمل
کوزدی	بانغری	تغالدی	اوتاندی
فرج	خرب و دفع	خسر	خمش
هفتی	بخلادی	زبان تلادی	تغنی
خدم	خرقا	خطا	خطا
طوبانی	یرق	آزدی	تغلدی
خلا	دار	دوا	دتر
سالدی	چار دی	ازلادی	یئلندی
دع	دغل	دغن	دغغ
ایلادی	کیردی	تئلادی	تغقلادی
دَلک	دغن	دق	دهر
سرفی	گمدی	ایسیدی	باغلادی
داب	ذاق	ذبح	ذرع
سوردی	دالمنی	بغزلادی	اُرتئلادی
دَم	سولدی	دَکر	اغندی

معدن	سعد	سرف	محرر
سوزاچی	اکسردی	اوغلا دی	مکولادی
سمنی	سکر	سکن و قتر	سکت
آغویردی	آیزردی	دیگلادی	دکدردی
سم	سهم و قیا	سلم و بیا	سکالام
ایشینی	آسنلادی	سنلادی	سوف و کته
شمر	شاخ	شال	سمن
قوشلادی	قیزدی	کوتوردی	سمردی
شیر	شرپ	شتم	شبع
سفلادی	ایچدی	سوکدی	طوبیدی
ماح	شوی	شمر و بیک	شوق
چایردی	سوکلادی	ایدی	یاردی
سار و شمر	سار و ظاهر	سار و قتم	سنبغ
ساجلورلادی	دوندردی	بولدی	بویادی
روطی	ارنج طوطی	صام	صادق

معدن	سعد	سرف	محرر
سوزاچی	اکسردی	اوغلا دی	مکولادی
سمنی	سکر	سکن و قتر	سکت
آغویردی	آیزردی	دیگلادی	دکدردی
سم	سهم و قیا	سلم و بیا	سکالام
ایشینی	آسنلادی	سنلادی	سوف و کته
شمر	شاخ	شال	سمن
قوشلادی	قیزدی	کوتوردی	سمردی
شیر	شرپ	شتم	شبع
سفلادی	ایچدی	سوکدی	طوبیدی
ماح	شوی	شمر و بیک	شوق
چایردی	سوکلادی	ایدی	یاردی
سار و شمر	سار و ظاهر	سار و قتم	سنبغ
ساجلورلادی	دوندردی	بولدی	بویادی
روطی	ارنج طوطی	صام	صادق

غزل	غظی	غسل	غضیب
اگر دی	اگر دی	اگر دی	اگر دی
غلی	غلا	غرداس	غش
تندی	تیراندی	باستی	اوسلادی
غمره بین	غش	غش	غش
امکان دی	پرلادی	دکتر دی	سکدی
فعل	فعل	فنج	فدا
فاتی	استدی	آجی	بولادی
فرج	فرج	فرج	فرج
سودی	باردی	تو شادی	قماردی
فعل	فکر	فنی	فهم
قلادی	ساختدی	تو کردی	بلادی
قواء	قام	فال	قطع
قستی	دردی	ایتی	کستی
قبض	دلی	فعل	الدیدی

و

ظهر	ظن	ظلم و قهر	ظهر
آرق	ساختدی	گرمی لادی	گرمی دی
عاش	عاش	عاش	عاش
درلادی	موندی	نوبدی	قیندی
عادی	عبر	عجن	عبرالشتا
یاغیلادی	کیچی	بیردی	قش کیتی
عذ	عرج	عری و الفلج	عری و علم
سادی	افسادی	سویادی	اوقدی
عز و غیر	عرض	عز	عشق
اقتردی	اشدی	یاسیلادی	سودی
عصر	عش	عش	عش
سعدی	ایزدی	سودی	افسادی
علق	علم	علم	علم
استی	تغالدی	درازدی	یاسطقلادی
غاب	باطی	غابت الشمس	کنارش الجی

قَرَأَ	قَدَدَ	قَرَّبَ	قَرَضَ
اَوْتَدَى	اَمْعَدَى	بَاوْتَلَدَى	مَرَجَ اِجَى
نَسَرَ	نَطَرَ	نَعَدَى	نَفَرَ
نَسْعَلَدَى	نَعْدَى	اَطْرَدَى	سَكْرَدَى
نَلَقَ	نَلَعَى	نَمَجَ	نَوَى
نَقْلَدَدَى	نَاَزَدَى	رَاغَى بَوَلَدَى	تَوَلَدَدَى
نَقِدَ	كَانَ	كَالَ	كَسَبَ
بَعْلَدَى	اَرَدَى	اَوَلَجَتَى	بَنَدَى
كَسَرَ	كَبَرَ	كَذَبَ	كَفَسَ
سَنَدَى	اَوَلَعَدَدَى	لِغَانِ سَوَلَدَى	سَهَرَدَى
لَانَ	لَبَنَ	لَاخَ	لَبَثَ
بَشْعَلَدَى	بُشَاقَى	شَدِيدَ	بُجَكَدَى
لَحَسَ	لَحَقَ	لَازِمَ	لَازِمَ
بَالَدَى	دَاوَلَدَى	دَوَلَجَى	تَلَنَّا تَلَدَى
لَعَبَ	اَوْتَنَادَى	لَفَ	بُغْلَنَدَدَى

اَنطَ	لَكَمَ	لَوْتَ	لَحَى
دِرَدَى	بُرْغَلَدَى	سِيدَى	جُرْغَلَدَى
مَالَ	مَاتَ	مَدَّ	مَدَحَ
اِمِينَى	اَلَدَى	دَاوَلَدَى	اَرَدَى
مَرَجَ	مَشَى	مَضَعَى	مَطَلَ
اَوْتَنَادَى	بُرَدَى	چِنَدَدَى	دَاوَلَدَى
مَلَّ وَجْهًا	مَبَّرَ	نَامَ	نَاجَ
اِرَدَى	بَخَتَى	بَطَى	سَتَادَى
نَادَى	نَبَتَ	نَجَّ اَلْكَلَبَ	نَحْتُ كَرَقَبَ
اَوْتَدَدَى	بَنَى	اَوَلَدَدَى	كَرَقَبَ
نَحَلَ	نَزَلَ	نَدَمَ	نَسَجَ
اِيْلَكَلَدَى	اِنَدَى	اَكْنَدَى	رَقَبَتَى
نَسَى	نَظَمَ	نَظَرَ	نَعَمَ
بُلْشَتَى	بُرَدَى	بَقَتَى	بُشْتَى
نَعْبَ اَلْغَرَابَ	تَقْلَدَدَى	نَعَسَ	اَوْدَى

نَفَضَى

رجل رجل جاء يجي
 كوجي كوجي كككاي
 مشي مشي ارجلانا
 بارد بارد كوجي كوجي
 ازل انا قونكا من قونكا من
 اصول والنظومها نفسها من غير زيادة
 والاصل وما زاد عليها صيغة استقبال
 الاخير من قونكا وكوجي فيقولون قونكا
 وقد يعمون من هذه الحرف الزائدة
 بالاصل الامر بآء حسب مثاله
 ازل انا قونكا تنزل انت قونكا
 ولا يصح في هذه الرااء ان يكون للفعل الحاضر الا في لكن
 هذه الرااء اليوم اكثرها في كلامهم وادواستعمالها
 اخبروا عن الفعل الحاضر هذه الصيغة دالة عليه مثاله
 الذي يجي كككاي الذي يشي بارسيور

الذي لا يند

نفسي نفسي نفسي
 يلكتي آسعدتي اويدي اكسدتي
 وفق وعدد وذن وسمع
 باريتي بولدي دارطي سفدي
 وصل وضع وعد وقع
 نكدي قويد باردي دشتي
 وقف ولد هرب هضم
 دردي دغدغ قاشت شكد
 هردغف ارغلدك يلبس قودي

الفصل الاول في الفعل المستقبل

حقيقة الفعل المستقبل ان يزيد بآخر فعل الامر اذ هو اصول و
 كما يرا في علامات تصريف الافعال فانه طار على آخر فعل الامر
 غينا والفاو باء وقد تبدل الغين كافا متقللة ليقارب مجيها
 فيكون الزيادة المنطوق بها علامات الاستقبال غاي اوكاي مثاله
 نزله الرسل قوندي ينزل قونعاي

الذي يأخذ السرور الذي يبيع ساطير
وقد يشد قول السير لانه علامة للاستقبال ويعطيان
معنى اذا التي هي في ما يستقبل الزمان مثا الذي
اذا الشمس تطلع الميكانيكي كثر نفسا كالكاس

الفصل الثالث في المصدر

تدلف في تمهيدان هذا الكتاب نظر كاف في كيفية المصدر
وعلاماته وهذا سبطنا في فيما يتعلق به تأتي بعد المصدر
مفعلة مبنية مقدما لها ما كان فعلا على غير فصاعدا
الى الخامس ما هو اكثر منه عدة اخرى في جعله الى الخامس من
الافعال المماثلة ولم يجد فعلا سبطا استقر في اللغة الترك
وعا. نحن ذكر في المصدر ما يخرج اختلفت من القوة الموهبة
الى الفعل وتغير الحرف الزايد عن الاصل قويا للقياس وتدرجا
للدارس ان في لغة العرب والهم استعمالا يفتون عليه خارجا
عن غرض المصدر والفعل المشتق منه وسيأتي ما له بالعربية
فلان فعل الخير يفعل فعلا ويحسب ان يفعل فعلا فيصرف

لفظة فعل ما عينا ومستقبلا ومصدرا ولفظة الخير والشر
جامعتان لا يتصرفان وينوبان المصروف فعل منهما في جميع الاحوال
وكذا بالفارسية لكنه اكثر استعمالا في العربي فيقول فلان
فما ذكره اي فعل المفعلة. فاما كثر اي يصلى
وفي اللغة التركيه مثل ذلك فثاله الفعل المصدر
صاع انيق طاس انيق فالصياح بالتركيب طاس
فهي اللفظ الصياح وكذا ياتي بالتركيب لفظه الاخذ
وهي الملق الذوق دالموق فاذا قلت ذاق
دالحي واخذ الذي اي فعل الذوق وهذا هو البداة
بالمصادر المفعلة المسماة الفاعل المصداق في النامية

الافعال

الافعال	الافعال	الافعال	المقاء
الافعال	الافعال	الافعال	الافعال
الافعال	الافعال	الافعال	الافعال
الافعال	الافعال	الافعال	الافعال
الافعال	الافعال	الافعال	الافعال

الافعال

الغوص	الفتح	الفتق	الفتل
بَاطِقْ	أَجْمَقْ	سَكَمْ	فَتَمَقْ
الغسل	القيام	القلع	القطع
فَلَمَقْ	تَزَمَقْ	نَمَقْ	يَجْمَقْ
الكون	الكسر	الحسر	الحج
كُومَقْ	سَمَقْ	يَالَمَقْ	كَلَمَقْ
المعرفة	الحايا	النظر	النوم
يَلَمَقْ	إِمَقْ	كُومَقْ	يَاظَمَقْ
التف	يَكَمَقْ	الهز	فاجمق

المصدر عن الفعل الثاني الأصل

الانفعا	الافتاء	الانفلا	الاحتمال
أَزَمَقْ	كَشَمَقْ	طَوَمَقْ	أَوَمَقْ
اضرم النار	الاستان	البكا	البيع
يَنْمَقْ	سَعَمَقْ	أَعْلَمَقْ	صَاظَمَقْ
البلو	يَكَمَقْ	التمكن	أَنَامَقْ

الخصيل

المجنز	المعضو	الفرش	القصر
يُعرِّق	أيسر	دُشمتك	قرَّبوق
القطع	القول	الموت	المضغ
يُجكك	أتمك	أملك	جُبَّيك
المرج	الميل	المض	الندا
قائِق	أعطوق	سَمَرَق	اندوق
الغاس	النوم	النزول	النقص
أوبوق	يأطوق	أينوق	أكرك
نخل الدقيق	الوصل	البسر	البل
أيلوق	اسلق	قربوق	استلق

المصَدِّعُ الرَّابِعُ الْأَصْلِيُّ

الأكرام	الانتقا	الانقلاب	الانفراد
اغلقوق	طللقوق	أجققوق	أبرلقوق
الاختقا	الجذب	الحريق	الحلق
يأشروق	طأطوق	كوكك	يولوق

المرج

التفصيل	التهديد	الترك	النعطية
قُرَّبوق	يأفق	أفوقوق	أرفوق
للقلية	التمطى	البحرية	التفتيش
سالمق	استمق	سَمَق	استمق
الجمع	الحراسة	الحب	الحك
ديوق	منطلق	سوق	قائِق
الحون	الرجل	الرفع	الزجر
قُرَّبوق	كوكك	كُوكك	انلقوق
الرق	السؤال	سير الليل	الشبع
ميروق	سوروق	مانامق	طوق
الشهوة	الشق	الشبه	المعمود
ازدوق	ياروق	اشامق	اغفق
الطيران	الطلب	العطا	العبد
أجوق	دلق	بروق	يُكوكك
المرج	انضمق	العز	سوق

التفت التفرق النضر الحيا
 اوشاق برق بال بارق اوتافق
 الخفي الخفان الربا والنفا النفع
 كزلق يفلزق اكر يوزد اوكافق
 غمز العين اوكافق **واعلم**
 انما كان المصدر العربي يشاء الفعل على لاء الكوفية ويشاء
 الفعل على الراء المشهيرة غاء البصرية فضع الهمزة التوكيدية
 يشاء بعض المصادر كمن فعل بل عن اسم ما كان هذا سبيل لعلامته
 لام ساكنة بعد حرف اصل الفعل وقبل علامته المصدر مثال
 اليد اليمنى اليد اليسرى التيامن التباكر
 صاعنا صولا سوعالوق صولان
 المسك التمسك الضيف الصيانة
 ييبال ييبالوق قووق تنغلق
 وقد جعل هذه اللام في مصادر غير مقاسة على هذا القدر بل مناسبة
 للمعنى فضع لكانها التقدي والاشباع وشدد حذف اللام مثال
 حيا

الحرب الخطا الدبران السعال
 سواشوق بانغلق جاوروق اكشوق
 السرقعة السكر السحر الصبغ
 اعزلق اسزوق بويكوق بويانوق
 الصبر الطعن الطهود الظن
 سزوق ساجوق يلكوك صاغفك
 العدد الفرقة القعود الفزاة
 يكرمك داغلك اطرقوق افوق
 اللبس اللهو المشي الملال
 اوتوق جعلق يوزوق اصافوق
 النداء النفع النفث الوثب
 اوتوق تنلق قزوق قلغوق
المصدر من الخماس الاصل
 الارواف الانفاذ الانيف الزرع
 ايكاروق ايروق سكلوق طسلاشوق
 سكلوق

الكتابة الكسب الحسنة الدعاء
 بيتك ابيعلمن قوايق آفشن
 الوزن الذبح والكيل الرشوة العارضة
 دار طوق اولشلق اربجلق اربجلق
 الشرا اعالالغزس اراجها الجاهها
 ساطق اركلك اربلق يوكا نلق

الباب الثالث

في الامر

خلوة عن الزيادة جميعا سوا كان شائيا او ما زاد وتصرف بحسب
 ما يزيد عليه فيصير زيادتها ما مينا تارة ومستقبلا اوتى ومصدرا
 وامرا ونقبا وقد زل ياخره عين بكسورة ولايم تأكيد وتقوية اصلا
 ويبدل العيون كافي البقار بالتلفظ لا يكون العيون واللام مرادة الا في الامور الحاضرة
 فقال مر خذ اعط
 كفل بار آل سير
 فزيادة الحروف المذكورة والمستعملة في الامر كثير اكدى

نقال مر خذ اعط
 كفل كلفل بار كفل العفل بيركل
 واما النون في الفعل فعلا من ان يزيد باخر اصول الفعل ميا والفائشاه
 فقال لا نجي مر لا نجي
 كلفل كلفل بار كفل بار كفل
 خذ لا نخذ اعط لا نعط
 العفل العفل بيركل بيركل
 واما املت في اواخر الامور فمفعول في زوايا امل الغائب
 فقال يحي مر يمشي
 كفل كلفل بار بار
 خذ ياخذ اعط يعط
 آل السون سير بيرسون
 وقد يقع السين والنون ايضا في جواب الامر مثله
 مع عمر اينام عسرى قويعل يفسر
 وعبر يحي قويعل كلسن وفي النهي يقول

لا نجي

ففعل ما لم يُسم فاعله والافتعال والتفعّل علم انك اذا اذنت
 على اصول الفعل لا ما مفردة ساكنة كانت علامة للفعل ما يذكر
 فاعلم ثم يذكر بعدها اللام علامة للفعل الماضي مثله
 اخذ اخذ ضرب ضرب
 الذي الذي ورد ورد
 فتح فتح كسر كسر
 آتى آتى سدى سدى
 وقد يقع هذه اللام الساكنة علامة للافتعال مثل
 اخل واقتل طهر تطهر علق
 اربى اربى آسى
 تعلق تعلق تفرق
 اسلدى اسلدى داغلى داغلى
 واما التفعّل فعلمته ساكنة مفتوح ما قبلها كما في هذه اللام مثله
 كسر سدى تكسر سدى
 وقد يقع عوض اللام والعاقب من ساكنة مفتوح ما قبلها

فيكون

لايشى بارشنى لايجى كلشون
 وهذا الميم الزايد بعد حرف الاصل يقل الزايد هو النون والميم معاً
 ويتم اروت ان يجعل من الاسم فعل امر فاعلم في آخره لا ثا والثا مثله
 الشغل . اعل الشغل . الغلاف . اعل الغلاف
 ايش . ايشلاغل . قاب . قابلاغل
 الحمل . يرك . حمل . يركلاكل
 قال صاحب كتاب تحفة الملك سالت علماء الترك لم حضتوا
 موضعاً من الامم والعين واللام في آخر موضعاً بالكاف واللام مثله
 خذ . مر . اقتصر . اعط
 الغل . بارغل . دغلغل . يركل
 تعال . كلكل . سوف . سركل
 لا يستعملون موضع العين كما في الامم موضع الكاف فيثا ولم العين
 واللام بمعنى ذرة ونارة الميم والعاقب معصاها ولم الميم والعاقب
 في معنى لا يغير موضع في موضع آخر الميم والكاف فلم يحسبوا انشئ

الفصل الرابع

وتدريج العين المضمومة والراء والغين والراء مفرقة علامة التعدية
 لكن لا أصل ما قد بناه وما سلكه غير مطرد مثله
 شَم . نَوَم . اشبع . اشبع .
 بط . ياطعن . طوى . طوى .
 انقبه . انبه . قسم . اقمه .
 اوارى . اوارعن . دُر . دُرر .
 مض . أم . اص . اصن .
 مثال يقار عليه ما هذا شأنه الكلام اتعبت الفرس
 أطلق أفر دهم . فاط اسم الفرس والراء أصل الفعل والراء والراء
 علامة افعلت والراء المكسور زائد الماضي كسرة دال على التاء
 التي بعد عوض عن تاء المتكلم . ائت فلان من موضعه .
 فلا في يرون دُر دهم . تفسير متتابعاً . فلا في موضع ائت
 اطعت عمر الجيخ . عمر في أش بيد دهم . أش اسم
 الطعام والياء حرف أصل الفتح والراء والراء والتعدية
 والراء الأخيرة علامة الفعل الماضي وأما في الفعل المستقبل فيريد

فها

فيكون علامة للتفعل أيضاً مثله
 فسل . تفسل . حرك . تحرك .
 يودي . يودي . دُرر . دُرر .

الفصل الخامس

في افعلت للتعدى وبما علم أنك إذا أردت أن
 تعدى الفعل إلى المفعول وكان الفعل جامداً في نفسه مثل جاء
 وكان وتماثل أن عديته غيره فما هذا سبيله تعديته بدل
 مضمومة وداو آخر حرف في الأصل وقبل علامة الماضي
 احضر كد دهم . ارباكون . فالد دهم . اربا تامل بقدر دهم .
 وأعلم أنه كان ما قبل الاء الماضي حرف علة ابدت والراء شاك
 رفع الثوب امر برفع . احضر وطلع امر بالفتح والفتح
 تادى . تادى . يلاى . يلاقى .
 نام . نوى . كتب . كُتِبَ .
 اوى دى . اوى . بدى . يتقى .
 نطق الحارة . يلدى . امر بالتطيف . يلبى .

عن التاء المبذولة في ال الماضي مبادي عوض كرهنا شيئا ونحاش
 ونقطه بشر مستعمل عوضا عن قد وإذا الغيرة عن نفسك
 وجماعة بالفعل فلا بد من لفظة يز التي معناها
 نحو تضارب وترخي يز نلزم دلتشها يز
 فالعين والياء للاستقبال ويتر بمعنى نحن وأما الاستقبال
 وأما الاستقبال فضابطه ان تكون قبل ال الماضي ويعد تمام
 حرف الاسل عين ودين والفاء وكاف عوضا عن العين مثله
 اراد المضي اراد المجي بريد المضي بريد المجي
 بارفسادي كلكسادي بارفسار كلكساد
 والجميع مستعمل نفس عليه
الفصل السادس في الهمزة والنون والحاء
 علامة الهمزة مفتوح وقد يشيع في نشأته الف يكون بعد اسو
 تعال لا تحي متر لا تمز
 كل كحما بار بارم
 وقد يوسط حرف النون ما ينزل الفعل وزا يبد

نضايه

لا تحي

فيها الفظة انا وهو من يقول انعتب فيني آلهي اهدم
 فالالف والراء حرفا اصل من الانعاب والدال والراء علامتا
 التعدية والعين والراء علامتا الفعل المستقبل وأط اسم الفاعل
 ومن يعمه انا والياء زيادة للمفعول وأما تفاعل والمفاعلة
 فحقيقتها ان يزد على اصل الفعل قبل حرف علامة الماضي شيئا كذا مثله
 تناظر تحدث تضارب صالح
 يفتدق سولاشدق ورشقي باراشدق
 احد من احد تلازموا تضاربوا ناكلوا
 الشدي دلتشقي لير ورشني ييشدي لير
 فالالف والراء من تضارب حرفا اصل والشرين علامة تفاعلوا
 والياء بدل عن الدال التي هي علامة الماضي واللام والراء الاخر
 علامتا الجمع ويكثر في استعمالهم في هذا الموضع فان كان لام ودين
 علامة للتفاعل تضاربوا وردي لير تضاربوا سواشني لير
 يتقارون سولاشنلر واستعمال الشين مفردة اصح والجميع
 مستعمل فان دخلت على الفعل الماضي منه قد فاجعل زيادة عوضا

اغتفان غير النازل اينكان فيم النون متوسطا واما
 النون بانقضاء القدرة مثاله ما قد يجي كلمتين وكلية
 ما قد ارضى باره لمستم وبارعه جديتم
 وقد يشيع آخر الحرف الاصليه فتا ويرد حرف النون فيحصل
 العوض ايضا ما قد النسخ اقبلتكم ما قد الجي كل بلدكم
 ما قد المعنى باره بلدهم واما الحمد فحققت ان يزيد بعد حرف
 النون سنا سكتا ما يجي كلمين ما يمشي باراس
 ويقال في سبعة الاستبدال مثاله ما يجي كلمين
 ما يمشي باره يجي ويقال الزكستانيون هكذا
 ما يجي كل اراس ما يمشي باره اراس ما يعمل فلور اراس
 معناه ليس يجي بالبر نفه حيث انتهى الحال بسط هذه
 وتصريف افعالها وكيفية استعمال ادواتها وتفيد هذه افعالها
 الى هذا فعين الانعطاف الى ذكر التيمات افعالها وتوابعها و
 وتعلقها بها على وجه العجى لما يمس الحاجة اليه ولا يستغنى
 المتعلم عن ضبطه والقوة عليه

الشمس

لا يجي لا قشي لا تقعد لا تقوم
 كل كل باره فعل المفعول تراكيل
 ينجمان لا يجي كلمين ينجمان لا يجي باره اراس
 واما النون فيم مفتوحة ايضا كصفة النون مثاله
 ما جاء ما مشى ما جاء ما مشى
 كلدي باره كلمين كلدي باره اراس
 والزكستانيون يدلون على الباء واللام
 انما اجيت استم شيت انما شيت استلم حيت
 كلدم سز شيد باره سز باردم سز شيد كلدم
 وقد تبدل النون بالفتا تارة او بالكاف اخرى مثاله
 ما عمل فلف ما عرف بلذك ما ابصر كور يدك
 والصواب في الاستعمال جميع ما ذكرناه وقد يحذف حرف النون بعد
 حروف اصول الاسم وقبل زوايده مثاله الصاعد اغتفا
 النازل اينكان فالعين والالف ونون الصاعد والكاف
 والالف والنون في النازل علامة اسم الفاعل غير الصاعدة

والله اعلم بالصواب

القسم الثاني في السميات الساتية

الباب الأول

في ذكر أسماء الله تعالى وما يقارب

الله تعالى الصالح المالك الوهاب الخالق
 تكريم ابدى سيورتي بآيات
 القوى الموجد الرب العزيز
 أوقاف نور كان يكديك كشمس
 المحيي المميت الدنيا هذه الدنيا
 تزيك الدركان أذن بآذن
 تلك الدنيا يوم القيامة يوم الحساب الجنة
 اذن أذن النوع كون ساخر كون أوجاق
 جهم جزا وادا الثواب
 دوي اوتاك الفخر
 فصل في اصناف الخلق
 المخلوق يارشد الرسول ليواجه

آدم حوا الإنسان الرجل
 ألق آفا ألق أنا كشي أبر
 المرأة الذكر الأني المحي
 ابحي أركك دوي نريك
 الموت الحياة البت الحيوان
 ألق دويكك ألق نيلقي
 دوات الأربع الرضى بديك النيطان
 دوي آفا ألق كيك يريديك
 المحي يري

الباب الثاني

في خلق أعضاء الإنسان

الجنة البدن النفس الزرع
 تن أوز دم جان
 العظم الدم القيح العصب
 سونك فان ابريك سنكر

المجلد

الجلد دَرَب العرق مُر

فصل

الرأس الهامة الخف الشعر الصدع
بشر تريا بشر سغري ساج برك

نحوته

اسود الشعر امر الشعر خمر الشعر الذبايات
قرا ساج قرا ساج بقرا ساج كوزت
نعم نطق الاذن شجرة الاذن عصفور الاذن
اورش ساج قلاق قلاق ارجى قلاق كجكي
ثقل السمع الاطرش الوجه العارض
اغز قلاق سحر يوز ينكاف
الحال الحسن والحال الجميل الوش
نك كورك كورك كورك كورك
الجهة عرض الجهة جنب الجهة الحاجب
البن يلمع بالبن نارا يلمع قاتر

العين الجفن زاوية العين اسود العين
كوز قباق يبعق قرا كوز
ابيض العين الرص الذبح الامول
اغ كوز جلبق ياش قيجد
الاف الخاط الشفة الفم
برن يبك توداق اغز
الشدة الخنك الملق اللسان
اكرى اوزناق بغز دل
راس اللسان الفصيح الزمان بلا فصاحه
دلتن ارجي سوزد كلمجي دلسر
الشق اللحية السبال بلحية
دش سقل يديق سقل اغ
بالحية الغنق المنكب اليد
سقل سهر برين اكين ايل
العضد قول الشبر قورش

الباع	اليداني	البشر	الاصبع
فولاج	مناغ المين	سول المين	برواق
الظفر	الابهام	المسبابة	الوسطى
درياق	بشر برقي	اناسى	أفنا برواق
البنيصر	الخنصر	مسطط الطهر	الاحدب
جيجلا	أرخا	يعسرون	أكرى ارخا
الصدد	الثدى	البطن	الصدر
دوش	أجك	قزيت	كفال
الكبد	القلب	المعدة	المراة
باغر	كككل	قزباق	بوراك
البول	العايط	المنى	العصعص
سيدك	بوق	ازمى	فيميج
الذكر	البيص	العانة	فرج المرأة
سبك	تاشاق	جوكرا	أعجق
الفخذ	بوط	الركبة	دين

العصفور	الغراب	الزراف	العقعر
سرهله	قرقا	فرغوت	سغنغان
دريزد	عدهد	البرم	الدجاج
سفرجه	أبرك	سارغوت	نغوت
الفروج	الفرخ	البطالوز	الغريوق
يليج	ياديرى	قاز	قوتو

اعضائها

المنقار	الجناح	الريش	العش
نشين	قانا	بوك	أويا

الاسباب الخاس

عشرة اختلافات لاسمها

الصوت	الصراخ	رفاء الجمل	نعا، البقرة
أون	جأزباتى	بلاوى	منكراتى
نباح الكلب	سهيل الغيل	جمع الطير	فرى الما
أورناك	كيشنك	قوتى أوتك	سوقا فلق

الجار رفيق الطريق رفيق العسكر المخالف
 قوشى يولداش سواش اندلغ
 العدد السلطان السلطان الاسم
 ياغى قان تركان آد
 القلب صاحب الدنيا نزلنا الامراء كبير النعم
 آغا اندىجى بكرايلا دلايلى الوغ
 الختم المتى الامير سيد النعم
 باى آدليغ بك جونا
 صاحب الاري محارب و مبارز جوال المسكر
 بيليك آب هاشمى حريك
 الكمين المكن الطليعة القلب
 يشغ يشلاغ قراول آرت
 الجناح المدد القننة نالور و جاسور
 قول بيتيش لمغاغ كوزداچى
 الفارس المبلغى الراجل يياغ

المسان

بلا ولد الاب الام الجعد
 اقل سينر آطا آانا انا الوغ انا
 الخال الخالة العم امرأة الاب
 انغاش قوشان انا آطا قوشاى اوكا انا
 الاغ الاخت الاغ من الام ولد
 قوشاش قير قوشان دغش قوشاش اقل
 البنت ولد الولد الولد الاول العزيز
 قير اوغول اوغلى الازلا اقل غلبر
 الزوج السهر امرأة الاغ المحمو
 اير ثوباكو ينكه قان انا
 الحيت قان انا

الباب الرابع
في طبقات الناس ووصافهم

الصديق العشوق العاشق الشريك
 ايش اوناش دوست اوناغ

الصفاء العارة والكسر جرح القناب المتبول
دُرُوش سِنَقِيرِش أَتُوقُ الدُّشِيرِش
المصلوب المخرقة المخرم المضروب
أُسِيرِش بَحُوق قَاجُغِيش أَوُرِش

فصل

فرمان التوقيع العلاء الختم
برليغ تَوَغَرَا تَمَغَا مهر
الهدية الطبل البوق الصنح
بالاد دَوُرُك رَغَا جِينَكَا
البريق والعلم البرجم العلم طبل الباز
أَوُرُغَا قَبُور تَوَق قَاقَرَاتِقُو

فصل

العبد المولد ولدالاب الشربة
قُل اِيَكُدِيرِش اَنَلَانِطَاحِي قَزَاق
الحاربة قَزَاقُوش مَنُوب بُوَزِيرِش

معدى المطلق الصانع اوز
يُومَاش يُوغَاش **فصل**
خلق وطبع العقل الفهم والعقل حجة القاطر
يُيَلِغ اِيَش اوك تَغَرَاغ
طبيب اللقا النقة الفرج والسرير المبارك
يُوَاش دُغَرُو سَوِط قَتَلُغ
النافع المتجمل الكذاب الكذب
أَسِغ لِيغ يَكَلُو يَلَقَاغِي بِلَان
القوة المسكين صحيح العيب
كوج بارلُغ قَتِي مَوَن
الدخيل المستجمل الخاسر العبد
رُئَس رَظَام أَوُوك قَرَاغ تَهَق
التعافل بغير ادب معيوب سرج البكا
أَوُنَطُوق اَدب سِر مَوَن لُغ يَغَلِجِي
مغنم كال تار الخوف قَزَقِج

الخاتم يوزك الفص كوز فاش

الباب الخامس

في الاموال المتضادة متفاهة

الامر اللعجى الاكبر الفصيح
تعليل يبر سفل يبر يبل يبر
البرد الحار البكر الثيب
سوع اتي اود كغير اكر يش
الفاش التباشر التباشر النقة
خير يبر صفا لمر صولا لمر اناخ
الخاين الجلد العاجر الخيد
اينا يبر تغراف كوج يبر بخشي
المدير الجديد العتيق المايح
يمان يكي اسكي كوكاك
الصبغ الحاد الكالك الحى
كوك يبر اتي ييج مس تير يات

المن

المبرود وسيع البطن الضحك الفيل
يبرق افع قزن كولا كان قفى
عارف المبرود ولد انا المعبوب
يبرضلع اريش حرام زاده دوك يش

فصل في اوصاف النساء

الب خافون نسيه الرجل الرضا
المنى قاتون ارامك كوكاك
الوجه البكر المزوج الشريه
شهم يبر اود كغير ابريش ايجي قوما
الحبلى ولدت ملجبل حبلت
آى لو ددغوش آى لوبوش آى لوبوش

فصل في ملاسقين

المقنة المخفة العصابة النقاب
تراجك تراخك باشراغى ينداغى
السوار يبل لرك حلقه لاذن اسرغا

الصدوق	العدو	الصوم	الظلام
سوكو	ياغي	يارق	قاروت
الضيق	الواسع	الضعيف	القوى
نار	كنك	كوج سينر	كوج لو
الظاهر	الظاهر	الغنى	العاقل
بارق	آرب	آربغ	انشرغ
الجنون	العالم	الجاهل	العريف
دلو	بيليك	بيليك سينر	اينلو
الذيق	الغليظ	الغنى	الفقيم
إغكم	يغف	باي وارهو	يوغ سينر
العال	الرخيص	القارس	الراجل
قير	اوچوز	الطلع	بياغ
القصيح	الالكين	الفرجان	المعتم
يلالغ وديلو	دل سينر	سينجليك	كنال نار
الكبير	أولوغ	الصغير	كبجي

الكبير

الميت	الحلو	الحامض	الحاضر
أولش	دالطغ وسمو	آرجي	بار
الغائب	الحفيف	الثقيل	الخالي
أولكين	بوندل	أغير	نم سينر
الملان	الدخول	الخروج	الذكر
دلو	كركيك	جقمو	أركيك
الاشي	الذكرى	الابله	الراجل
دشيب	تغراغ	أوكينر	ابر
المرأة	العطشان	الرجب	اليابس
ابجي	سوشاش	باش	قريب
الزيادة	النفيسة	الشبعان	الجاع
أرتوق	أكسك	لونغ	آج
الصالح	الطالح	الصحيح	المكسور
ايكو	باوز	بوتن	سوق
الصاحي	أيق	السكران	أسرك

الكثير	القليل	السهل	المبارك
يكثر	از	تكثر	تكثر
المشوم	المستعد	الدم	الاعمال
شوم	ايام	سنة	ايمان
المنفوح	المعلق	المعاني	العليل
أجر	بغلق	أسن	سوكل
المقوم	المعوج	المالح	التر
دعوى	أكرى	طويلا	أجمع
الحلو	التنعم	الناهي	شمس
سوجو	أكلو	الن	جيك
النام	الحش	نعم	لا
يشاق	أرك	بار	يونغ

الباب السادس

في أسماء الصناعات

الابري	يكناحي	الاسكاف	بمناحي

الاشاطى	الانصاعى	الأكاد	الباع
تراغى	يركحى	طابغى	صالحى
راع البقر	البرطلى	البواب	البوفى
سفرجى	فبرجى	نهورجى	رغوى
زجان	التراس	الجمال	جاسوس
كلمجى	لقفاجى	دوغى	كذجى
الخطاب	الحنال	الحنافى	الحلاج
أودجى	أوكاجى	اسيوى	بوفجى
الحالك	الحذاء	حاسب	مجام
طونهجى	دوجى	سافجى	فانلجى
ماوى	خبار	خنيلى	خرف
براميلجى	لقكجى	جادجى	سيفجى
فركافى	ممار	مطابا	الدباغ
أوباجى	جارجى	طونيكجى	ابلاجى
الدال	صالحى	الدليل	فلادوز

اللاس

الزواجر	الرجال	رفاس	رسول
بازر باجی	دکریجی	پچی	الجی
رکاب	راعی	الزجاج	الزباد
داراخی	بلجی	برجی	یاراخی
الترج	السکاکینی	البحان	ترج
أرجی	یجیجی	زداخی	أرجی
ساج	سیاسانی	شارش	شبابانی
برجی	فرجی	جاش	دوکی
الصناد	مباد السمک	الصباغ	الصقار
أرجی	بالجی	بویجی	بویجی
صیقل	صانع السفن	صواف	صانع الریح
نلیجی	کچی	یونجی	سونکوی
طباخ	لحان	طبال	طراز
أنجی	دکریجی	طولیجی	الدجی
طبيب	اوتاجی	عصار	یاغی

غضایری	الغلی	فهاد	فلش
آباخی	فاجی	بارجی	دوکی
فصل	فارس	کاتب	کواز
أن ساجی	بایجی	بینکی	سفرنجی
لعب	مغنی	مغازک	ملاح
اوتباخی	برلاچی	ایلمکی	کچی
مصارع	مغنم	سکی	نشابانی
کوتجی	بلدیجی	بیبارجی	اونجی
ضولی	نقاش	نباد	نراد
درنجی	برکی	برزانی	ماموع جالی
ناجی	بختار	ونار	مستبر
مغناهی	افاج برنجی	کرچی	نلاویجی

آلة البناء

الآجر	اللون غیره	البرکال	الملح
کریج	بل کرهج	تزهش	سوداخی

الحص

الجص الجعج العين بالجف
 القفص القالب الدثثر الشفرة
 كالكاف لنت يزر اسقوف
 الزيج السير القلبط العنفل سخنيان
 سقرغ فائش كوف مازدا
 آله الحرك
 المحرك النيرف الشوف المدقة
 ساپان اغدام اسو تقاف
 المجرع المنجل البيل الكدس
 سونكور ارغاق مشه اوت كوف
 آله النساج
 الحف سلسلة الغزل الفارغة الطاقة
 ستي تودرم ايكاش اوش
 اللحمة ارفع الطراز آرن

النول نوزين آله الخياط
 المقص المفراض الازع الكيرة خيط الاري
 قينو سندو تيق ايبك
 كتبه نزل يواق الكف يكناك
 آله القفار
 الحسنة السفلى الاثنان الصبون
 كوزين يابليقي جوفان مشه
 آله الصباد
 الغراء الشبكة الفج النص
 بليم دام نوزلق فاروق
 نور البندق انغلاق آله الحداد
 الحديد فلاج السندان مطرقة
 دمر فوج ثمر اودك بكج
 مطرقة الكبر سفاخ الكور الغصم
 يلجف كوك بفاج كمر

المكاز

الدف دُرب الفنا بير

آلة الخمار

الخمر العصير نبيذ النعيم نبيذ الحنطة

جاف جمر يفسون سهر

لب الخيل المحض رغو اللبن ريق الخمر الدهر

قنير قراغمير باليق ابرك

الصافي سوزك الجرفة سرفوت

آلة اللعب

اللعب اللهو اللعبة الاكرة الارجوحة

ايون قجاف توب سلقاق

آلة العطار

المسك الكندر خض الجا حمر الخد

سفر فاشلق اكليك اكليك

اسفيداج كرفان الحنا فنا

ادوات المنادى

المرز

الكاز كسكو الجرفة البر

آلة الفخار

الفخار المبرم الفاسر كيدبين

تسبر اكك كركب اوى

المنزع اوتوكو دندج يوتفاج

آلة الخمار

الموس المشرط سخل البيط نور الشفة

كراي قناغو بيناق ارناكوج

آلة السلام

السينه الزرد والكبر السنيه الصغير جبل المد

كبي قانغاق كجى كى بجاكو

المجذاف المردى الانجر **آلة**

كوماز تيرك انكر **المغنى**

الوتر العريط الزباب الشبابة

نبر بركريك مخلص دروك

المغزل	الثقالة	الدباب	بيت المغزل
بيك	أفرغ	مخرق	بيك ليك
التنور	المحرك	غطاء التنور	الشويع
مئله	كوساكو	تنور باشي	أوقلاغو
المغدير	الدينق	المعجن	المخالة
نور	أون	يعمرشرون	ككك
المخل	إيلاك	المعجن	نكنه

الباب

السابع في الاداء والامراض

الوجع	المرضى	المرض	العلول
أفرغ	سكل	سكال ليك	إيكليك
الشفوخ	الحما	الباردة	الندبان
نيشوك	استيك	سوقي	سبرياك
رجع الرأس	رجع العين	السعال	رجع الغم
باشي أفرغ	كونر أفرغ	نور	أفرغ أفرغ

نكام	نولنج	الاسهال	النقرس
دومافو	يلفاق	اذانك	تججعو
الجرب	الفالج	الربل	العقر
نشر	نبرك	جيبان	قارت
البرص	آلاتق	الحذري	جيجك

الباب

الثامن في الاكل والشرب

الدعوة	الطعام	الماكول	المشرب
تفلق	آش	بشني	إيجيني
طعام	الغذية	الغدا	العشا
أولم	آشي	تفلقشي	كجلاشي
الصنيف	اللحم	القديد	لحم المطبوخ
نق	إت	قويات	بشيرات
الشور	المفلى	مهتر	السمين
سكلش	نودش	أولش	سمن

الزبد

الباب التاسع
في الثياب والملابس والغزير والآلات

الملبس	العانة	عمامة الصغير	القلنسوة
كَيْتْ	دَوْلْبَان	مَيْرْز	بُرْك
الآزار	القميص	الكم	التخاريف
سَرَابَان	كَنْكَلْ	نَيْك	خابوك
البدن	الذيل	القب	الجيب
بِرْ	اَيْنِك	يَقَا	كَنْجَك
الزُر	البنفق	الدرز	الزعب
نُكْمَا	خَشْتِك	سِيك	بَقْ دِيغ
الغُرْد	الحاف	القب	البند
أَزْغ	يُرْغَان	نفتان	باغ
الطاهرة	البطانة	السراويل	الفرو
طَاغْلِيغ	طُونِجِي	ايشرون	قُبَاه
مَلْبُد	كَنْتْ	سير الوسط	بيل باغ

نكة

الهزبل	مقطع	منظية	ناطف
أَرْغ	كَيْش	بغداغاشي	كَنْدَا
البفس	السويق	الخبز	العسل
بُرْزْنَا	فاووت	انك	بال
الحلو	الحامض	المُر	المالح
سُومُو	آجِي	أَجِيغ	طونلغ
الطعم	له طعم	بالطعم	جايغ
دَاط	دَاطْلِيغ	والهينر	بير
الدهن	الآلية	دهن المراج	الشيح
يَاغ	قُورِيغ	جراغ باغ	كَنْدَاغِي
دهن الهوز	الخل	دهن اللحم	اللبن
قوز باغ	نيركه	ايت باغ	سُوت
اللبا	الحبض	لبز الجايد	المصل
أَغْز	أِرَان	يَعْرُد	قورث
الزبد السن	ايران باغ	قشقة اللبن	قِيمَاغ

البفسجي الرمادي شديدا ليا شديدا لسا
 ايكن بوز آبق قبا
 شديدا لحو شديدا لصر شديدا لخر لون لخطي
 قبا قزل سارو بياشيل يورت
 الوردي قزلكول شديدا لزن كوم كوك
باب العاشرة في الاسقاط والامعة
 الزحل اثا ثاليف المال الصندوق
 يوك ايشر دوار قبرجق
 المرأة المشط المهد القند
 كوكوكو نراق يشيك حلك
 القارخان الجمرة المفعمة بينا المفعمة
 قازان اوچاغ جفان قوق
 الملعقة النار الدخان الرماد
 فاشر اوت قوقون كوك
 الجمر كوز الديكان ساج اياقي

الحج

نكة كرات المنقطة الثوب
 ارشاناغي اجمر قوشاق طون
 المتشك الحف الراف الجباسة
 بشماق ابدك سشم قوشاق
 عريض الثوب راس الثوب القطر الارسيم
 ايو طون طون باشه ممغ ايك
 الدباج الصوف الحاف الفرائش
 ترخا يورت دوشاك يور دوشاكوك
 الخدة المطمح اللباد البساط
 ياسطون دوشك كيز كب
 النطع اوزكوك التاريز ترلغ
فصل في الالوان
 الابيض الاسود الاحمر الاصفر
 آغ قرا قزول سارو
 الاخضر ياشيل الازرق كوك

النلو ناصية الفر مؤخر الفرس حاذرها
 طاك كلج نل ترناق
 المحفلة طناع الذنب قيرف
مفات الخيل
 الجواد علاج كسك التمدد
 يرك يورقة نلانو يوز
 الكيت الابلق دري ابفركل
 كهر آل كلكون آغ يوز

البغال والحمير

البغل الحمار الجحش الابل والجل
 قير أشك قورق ثوه
 الناقة الخصى لخل القير الحق
 اينكان أخنا بوعوه نوردم
 المفرد نقطة الجمل المولة الوبر
 يردق أركان الطعان جعدا

النام

السنج المقلو الصفريه الهادر
 شيش ساج بغلافو أوقاف
 الاسطام السلور الوتد المسلة
 ارين سايك فازف ثمن
 الابرع المنقاش بيت الملح القمصنة
 يكما بلنج طوزلق اياغ
 القعب الفارديرة الابرير الكوز
 جناف سرجا كندوك ستراف
 النارة سراج الجراب المرونة
 جلع اياغي جلع طعافق ييل بيج
 المكسنة سبركو الملقط ماشه

الباب

الحادي عشر في الاغنام والافان

الفرس الحصان الحجرة المعمر
 آط ايفر قيراف قلوون

الغراف	ريش الشاب	السر	الترس
أوف كوى	أوف بوك	أبر	فلقات
الدوير	العصا	المود	الموش
مخاف	أفاج	يشيف	بارف
السير	وقد السرج	عذة السرج	الغراك
فائش	جلیم	إبریم	تروكو
فاشيه	النفر	الركاب	سبالركاب
أبرياغو	فوسن	أوزاكو	أوزاكو فائش
الجل	الاضارنفة	الغرام	العنان
يابغو	بركان	فولان	تيزكيت
القرنة	البرطنج	البرونة	الفرطالا
فمجي	طبرق فركي	يونه	تكتنر
المجدية	إبرم كجى	الغفر	فوسون

الباب
الثاني عشر في الصباغ

ر

السام	الغنم	الحمل	المولى
أوكالج	قوين	قوزى	تعلجى
الحديج	الكبش	النجدة	الحلوبة
يشناك	فوج	قسير	سافلجى
الجدى	الحصى	التيسر	البقرة
أونلاغ	أركج	نكا	إنيك
البقر	الثور	الجل	العنز
سيفر	أوكز	بزاغر	كجيدى

الباب
الثاني عشر في السلاح والحب

السيف	نفس السيف	غذالسيف	الحاة
قلج	قلج صاوي	قلج قابو	إني
الكال	السكين	الرمح	القوس
بيجار	بيجاك	سوكو	يار
الوتر	كوش	الشاب	أوف

السبع	المنز	الذئب	الضبع
أرسلان	قيلان	قرا	أرزد
الذئب	المنزير	الفيل	القرود
أبع	تنغز	يفان	بيبين
الكلب	السود	كلب الصيد	الثعلب
أيت	جئك	أوايت	تلكو
السحاب	الغزال	حاروش	كثير الجبل
تديك	أرقلي	فولان	انفا
الارنب	قربان	الابل	سيفين

الباب السادس

الرابع عشر في الطيور

الطير	المنقر	الشاهين	العقاب
قوش	شقر	لاجين	قرا قوش
باشق	النسر	الكركي	الطهرج
قزقوا	كركرس	قرنا	جيك بر

القفل	اصطبل	الملف	مهر الغنم
بوراق	أطير	أخر	أفيل
موضع حباب	خضر نظر	مزير	روضة وري
يقوق	ياشيل	أكرنار	أوتلاغ
الخيمه	الحركاء	الموقد	ثوب الحركاء
جادد	قرااد	أوتلاغ	تلق
وتد الخيمه	قازق	البساط	كليم

باب التاسع عشر

في المياه وما يقاربها

الماء	الماء الجاري	الماء العذب	الماء المالح
سور	آقار سور	كاغسو	آجسو
القطرة	عبر الماء	العبر	البحر
كوبرد	سوكوزد	بلاغ	تلكيز
الميزية	الساحل	الموج	السفينه
أدغ	قيغ	فوم	تكمي

موزان

الباب السادس عشر

في الحشائر والموام

العقب	القنفذ	ابرهس	العقرب
سويجاد	كرب	بماق	جبان
الفار	فازالهر	الهيئة	الانعمى
سجعان	بكاك	بيلان	سراغان
البربع	العنكبوت	النمل	القمل
كلنكو	اورجك	سرجك	بيت
الصبيان	البرغوث	الدود	الزنبور
سيركا	بركا	قوت	أري
الفرير	البق	الغرائر	الذبان
أوبز	جيبين	كلابك	سبكك

الباب السابع عشر

في الارضين وما يتعلق بها

الارض	بير	ارض بطينة	يازي

العصرا	الثل	الصعود	الحدود
يبان	نبد	فيراشر	ايش
الطريق	الفرسخ	الجبل	قلة الجبل
بول	آعاج	داف	داف باشي
العصر	الرمل	التراب	العبار
لشر	نوم	تبراق	نوز
الطين	طين الارض	الولما	الومر
بالجق	بانش بالجي	دوزير	طاشلق

المعادن

الاسيان	الذهب	الفضة	الصفر النبه
قرا بالجر	الطون	كشر	نوح
الرماس	الاسرب	الحديد	الزيتون
قرش	قراقرشون	دسر	كوتاسو
الشم	الغبرنج	الملح	النفط
فاشر	مشر	طوند	بيرباغي

البرازيل

الباب

الثامن عشر في الالمانية

البناء	الاساس	الحايط	المحصور
يايغ	اوك	نوار	كوبان
القدوة	القلعة	دار الملك	الوزير بالبلد
فبو	نورا	اودو	كند
المحلة	السور	المقام	الشجر
نوزاغ	بانار	سير	نيزاغ
المصيف	الحمام	المجلس	الغبر
يايلاف	اسيسو	زندان	كوز
المقبرة	البيت السقف	الغطا	الايوان
كويرستان	او كوكاسي	او اورتكو	ياجر
دورينه	السلح	الباب	العنبه
دكلك	دامر	فبو	ايشيك
المفتاح	أجغو	الغلف	نوزاغ

الساق	الرجل	الامرج	المقعد
يوتا	ايغ	أخسق	اولترم
القدوة	القائه	بري	

التكالم

الطويل	الفصير	الغليظ	السمين
أفزون	نيسا	يغن	سيز
الدقيق	الحكا	الضيف	أرق

الترتيب

الطفل	الرضيع	المصبي	الضاب
كيجنا	سوتامكان	أونلان	يكت
الشيخ	قوجه	الكهل	أورنا

الباب التاسع في الالمانية

القرب	القراية	النسل	اصل النسل
نارقي وياغن	نانياش	اغول	كوك
ذو النسل	نولوك	الاميل	كوكلك

حوار الماء

الصفير	السرطان	السمك	سماك سغار
قربان	تنكح	بالبحر والبر	أشاق البر
العلق	الدود	اللؤلؤ	الحرف
سرج	أردن	إنجو	كول
البيير	الدلو	مادمار	ماء بارد
تيف	قوا	إيسو	سوغسو
مارمعلو	مادمار	ماء عذب	الثلجة
تيتشسو	بيليكسو	فلانيسو	بوزلق

الباب العشرين في الأشجار والنبات

الغلة	الحظرة	الشعير	التين
أشلق	بغداد	أربا	كوك
الدخن	الجادوس	العدر	الأرز
داره	قزل داره	سرجك	تترغان
الحلبة	بوت	البذر	أوزغ

السيم	خول	البصل	القم
كجند	تجى	سوفان	سريان
المزرد	الورد	بلوفر	البقل
كشور	بيجك	طعورين	سرفين
الكرك	الكزبرة	الوطب	الحطب
كورد	كشيج	يانس	أودن
الورق	فترلقب	الرفا	القصب
بيلاف	ناب	يلعن	فيسر
الكرمه	دعلة العنب	الزبيب	السفجل
أودم غاجي	تسلانان	قزادونم	أبوا
الانجاس	الخوخ	التنيس	الكزبي
قزادك	برودك	سابع	أرمت
النفاخ	الجوز	اللوز	القمير
الما	قوز	باليام	نكده
البندف	سوزنوي	الفسق	سسته

الباب

الهوا يبل البغار بوى
الباب الشاوي والعشرون في الازمنة
 الوقت الحين السنه الشهر
 اوى اوى يبل آى
 الربيع الصيف الشتا الخريف
 ياز ياي قش كوز
 العيد التيريد اليوم اليوم الحاضر
 يبرام يكرى كنى كنى
 السبع الغدا الضحى الظهر
 ما تخلص اوتنا توشلق اوتلا
 العشا العتمه الليل امس
 اختم يبعغ دوت دوت
 اول امس بعد غدا يوم صاف يوم بغيغ
 ايراني كنى ايراني كنى دماغ كنى
 يوم حار ايسو كنى يوم بارد سوع كنى

يوم

الباب الحادى والعشرين في العلويات
 السماء الفلك البرج النجم
 كوزت اوزان وازك اوكل يلدند
 كوكب الصبح المجنونه الشرف الغرب
 تلك يلدند كوكب بوى كنى بوشى كنى بالهوى
اسماء البرج
 الحمل الثور الجوزا السرطان
 قوزب اوكز قوزد لنكج
 الاسد السنبلة الميزان العقرب
 اربلان بغلة باشى قلدند جيان
 القوس الجدوى الدلو المحوت
 باى اوتلانغ كوتال بالغ
 الثريا القلب بنان عش الدوقدان
 اولكو قمر تازق يكرتكان آى ايعيد
 كوكب الصبح الوفقار الشلج بوزد قار

غيره وايضا ابرق مندرله اثنت وأثلاث

الهجرة المضمومة

البوسة الدين المشبه للشيء القد

أشش أروغ أصغاف برع

الوسط المدج الدم والقفا شئ من ذين

أورثنا أوكد اوج دارش

الهجرة المكسورة

الشربة البعيد الكفيل لاسف

إيجكو إراق إرقا ايب

الشغل البلا والمحنة القضا والقد لا تزل الأرض

إشش غم ونقصه يارلش ايز

الباء المفتوحة

الحكم النقش الخبر المكنوم النقش الماء

برك نخش بند ينق

الباء المضمومة

الفرس البحر الصبيح المكسور

برج بوك يتون فريف

الباء المكسورة

القطوع الحاطرة الوفا البكا

يجلش يجفش بيكا ألق

الباء المفتوحة

تدر القامة الخنار الثامنة الشهادة

سك تلو نبا تنوق

الباء المضمومة

المنفعة المدير الزوايا والمالم الزوج والحفت

تسو تريف دوش تقو

الباء المكسورة

العرش نظم اللويفير المراد القصد

يلداق تيريك تيلاك تيلامك

الجيم المفتوحة

أصغاف

اضغاط	النياحة	زمان قليل	الشراب
جيبود	جركو	جيجا	سيفغ
الثنية	الحكايت	الكلام	ثقل الشيء
سوكش	سوتال	سود	أغزلي
صافي	المداب	العصاة	المكسور
سوزك	سولش	تغا	فرغاي
الاستنجا	خارج الشيء	سافة الحد	العبر والنكال
فيقي	قوز	سود سغجي	كوزغ
الضحكة	الذخيرة	الثل	الخطا
كلكو	كوناسون	منكوك	يازقلف
الخطا	العجز	الفرد والعوض	الجانب
يفأ	برفنز	بولوغ	ينكا

نمر الكتاب من اللغة
التركزية والم

